

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΜΥΘΟΛΟΓΙΑ

ΔΗΜΩΔΕΙΣ ΜΕΤΕΩΡΟΛΟΓΙΚΟΙ ΜΥΘΟΙ.

Ἐκ πάντων τῶν φυσικῶν φαινομένων τὰ μετεωρολογικὰ ἐνεποίησαν πάντοτε τὴν μεγίστην ἐντύπωσιν εἰς τὴν φαντασίαν τῶν λαῶν καὶ παρέσχον ἀφορμὴν εἰς τὴν γένεσιν καὶ διὰπλασιν πολυπληθεστάτων μύθων· καὶ εἴνελίαν εὐληπτον τοῦτο, ἔταν ἀναλογισθῶμεν μετὰ πόσου φόβου καὶ μεθ' ὁποίου ἐνδιαφέροντος ἀπέβλεπον οἱ ἄνθρωποι τῶν παναρχαιοτάτων μάλιστα χρόνων εἰς τὰς ἀτμοσφαιρικὰς μεταβολὰς. Αἱ ἐκ τούτων βλάβαι ἢ ὠφέλειαι ἦσαν ἄμεσοι, ἀπροφύλακτοι δὲ καὶ ἀπροστάτευτοι κατὰ τῆς πάλης τῶν στοιχείων ἐκαρδόκουν τὴν ἔκδοσιν ταύτης μετ' ἀγωνίας, ἣν οὐδὲ νὰ φαντασθῶμεν δύνασθεθα ἡμεῖς, οἵτινες, διὰ μυρίων μέσων ἀσφαλιζόμενοι, ὁμοιάζομεν μᾶλλον τοῖς ἐντὸς ὑλοστεγῶν κήπων κατὰ πάσης κλιματικῆς ἐπηρείας προφυλασσομένοις φυτοῖς. Αἱ καταγιγῆδες ὅτε μὲν ἀποφέρουσιν εὐλογίαν, γονιμότητα τοῦ ἐδάφους, ὅτε δὲ καταστροφὰς καὶ πλημμύρας· ὁ δὲ οὐ μόνον περὶ ἑαυτοῦ, ἀλλὰ καὶ περὶ πάσης αὐτοῦ τῆς οὐσίας φοβούμενος ποιμὴν ἢ γεωργὸς ἢ ναυτιλλόμενος ἐθεοποιεῖ τὰς φοβερὰς δυνάμεις τῆς φύσεως, ἢ βραδύτερον ἀπέδιδε ταύτας εἰς τὴν ἐνέργειαν ἀγαθῶν ἢ κακοποιῶν ὑπερφυσικῶν δαιμονίων ὄντων· καὶ ταῦτα ἐλάτρευσεν ἐξ εὐγνωμοσύνης ἢ φόβου, εἴτε χάριτας ἀποτίνων αὐτοῖς, εἴτε διὰ μειλιγμάτων πειρώμενος νὰ ποτρέψῃ τὴν ὀργὴν των. Ἐν γένει δὲ ὁ τῆς καταγιγῆδος μυκηθμὸς, ἢ σμαρκαγὴ τοῦ κερανοῦ, ὁ μυστηριώδης ἐν δάσει συριγμὸς τοῦ ἀνέμου πληροῦσιν ἀδημονίας καὶ ἀορίστου τινὸς τρόμου τὴν ψυχὴν καὶ τοῦ τολμηροτάτου καὶ παντὸς δεισιδαίμονος φόβου ἀπηλλαγμένου ἀνδρός. Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνας οὐχὶ ἀνδρεῖον ἀλλὰ μαινόμενον ἐθεώρουν τὸν μὴ φοβούμενον «βροντὰς ἢ ἀστραπὰς ἢ ἄλλο τι τῶν ὑπὲρ ἄνθρωπον φοβερῶν». ¹

Ἐνεκα τούτου τὰ ἀτμοσφαιρικὰ φαινόμενα ἦσαν πηγὴ ἀνεξάντλητος μύθων, ἢ μᾶλλον δύναται τις εἰπεῖν ὅτι ἡ θρησκεία καὶ ἡ μυθολογία τῶν πρώτων λαῶν ἐν ἀρχῇ εἰς ταῦτα ἀνεφέροντο, καὶ ἐντεῦθεν ἀποκλειστικῶς ἐπήγασαν. Ἄλλ' αἱ τροποποιήσεις καὶ αἱ μεταβολαί, αἳ οἱ τοιοῦτοι μῦθοι ὑπέστησαν ἐν τῇ παρόδῳ τῶν χρόνων ἐπισκοτιζοῦσι καὶ δυσδιάκριτον καθιστᾶσι τὴν ἀρχικὴν αὐτῶν καὶ κυρίαν σημασίαν· δυσχερεστάτη δὲ τανῦν ἀποβαίνει ἡ ἀναγνώρισις, ἐπὶ παραδείγματός, τῆς μετὰ τὴν καταγιγῆδα ἐπερχομένης ἐν τῷ οὐρανῷ αἰθρίδος ἐν τῇ προσιᾷ καὶ πολιούχῳ καὶ νικηφόρῳ Ἄ-

1 Ἀριστοτελ. Ἠθικ. μεγ. Α', κ', 2.—Βλ. καὶ Roscher, Die Gorgonen σ. 39.

Θηναί και τοῦ ἀνέμου ἐν τῷ λογίῳ και ἀγοραίῳ Ἑρμῆ. Ἀγνότερον και ἀμειγέστερον ξένων στοιχείων ἀνευρίσκομεν τὸν πρῶτον μυθικὸν πυρῆνα ἐν τῇ ζώτῃ γλώσσῃ, ἣτις βρῖθει εἰκονικῶν ἐκφράσεων πρὸς δῆλωσιν τῶν διαφόρων τῆς ἀτμοσφαιρας μεταβολῶν και τινὲς μὲν τούτων προέρχονται ἀμέσως ἐκ τοῦ οὐδέποτε ἐκλιπόντος μυθολογικοῦ πνεύματος τοῦ λαοῦ, ἀπαύγασμα οὖσαι τῶν ποιητικῶν περὶ τῆς φύσεως ἐντυπώσεων, αἵτινες εὐχερέστατα μὲν μεταπίπτουσιν εἰς μύθους, πάντοτε δὲ δυσκόλως δύνανται ἀπὸ τούτων νὰ διακριθῶσιν. Ἄλλ' αἱ πλείσται τῶν τοιούτων ἐκφράσεων διετηρήθησαν ἔκπαλαι ἐν τῇ γλώσσῃ, ἀποκρυσταλλωθεῖσαι οὕτως εἰπεῖν, διότι οὐ μόνον ὁ λαὸς παντελῶς ἐπελάθετο τῆς πρώτης αὐτῶν μυθολογικῆς σημασίας, ἀλλὰ και οὐχὶ σπανίως νὰ ἔχῃ αὐτῶν ἀναζητοῦντες ἐπὶ ματαίῳ ἐν τῇ κλασσικῇ ἀρχαιότητι, ἀνευρίσκομεν μόνον ἐν τῇ παλαιτάτῃ ἐκείνῃ ἐποχῇ, τῇ προηγθεισῇ τῆς μεταναστάσεως τῶν λαῶν και τοῦ χωρισμοῦ τῶν ἀρίων φύλων. Ἐπιχειροῦντες τὴν περισυναγωγὴν και ἔρευναν τῶν δημοδῶν μύθων και δοξασίῶν τοῦ καθ' ἡμᾶς λαοῦ περὶ τῶν μετεωρολογικῶν φαινομένων, οὐδὲ κατ' ἐλάχιστον ἀξιούμεν ὅτι κατωρθώσαμεν νὰ ἐξαντλήσωμεν τὸ θέμα τοῦτο. Αἱ παρατηρήσεις ἐνός και μόνου εἰσὶν ἀνεπαρκέσταται, ἐκ προγενεστέρων δ' ἐργασίῶν ἄλλων ὀλίγιστα ἠδυνήθημεν νὰ ὠφελῶμεν, διότι δὲν καταβλήθη ἔτι ἡ ἀπαιτουμένη φροντίς πρὸς συλλογὴν τοιαύτης ὕλης.¹ Ἐλπίζομεν ὅμως ὅτι δυνατὸν νὰ παράσχωμεν ἀφορμὴν εἰς εὐρυτέρας τοιαύτας μελέτας, δι' ὧν οὐ μόνον θὰ καταδειχθῇ ἡ σχέσις τῶν περὶ φύσεως δημοδῶν ἰδεῶν πρὸς τὰς τῶν ἀρχαίων, ἀλλὰ και αὐταὶ ἐν πολλοῖς διὰ τῶν δημοδῶν θὰ διευκρινισθῶσι, και τῆς συγκριτικῆς ἐν γένει μυθολογικῆς θὰ διαλευκανθῶσι ζητήματα.

I. ΑΣΤΡΑΠΗ ΚΑΙ ΚΕΡΑΥΝΟΣ

Διαίρεσις ἀστραπῆς. — Φυσικαὶ παρατηρήσεις. — Τελώνιο. — Ἀστραπόβολα. — Θεὸς διώκει διάβολον. — Θεὸς ἢ ἅγιος Ἡλίας διώκουσι δράκοντα. — Ἀστραπὴ κυνηγᾷ τὰ φίδια. — Κόρη ἀστραπῆς. — Βροντὴ ὡς καλπασμὸς ἵππου τοῦ Θεοῦ. — ὡς γάμος τέκνων αὐτοῦ. — ὡς ἀσκολὸν κυλινδούμενοι κλπ. — Ἀστροπελέκια.

Ὁ λαὸς τὸ φαινόμενον τῆς ἀστραπῆς διακρίθει εἰς τρεῖς, εἰς ἀστραπὴν, ἀστροπελέκι (κεραυνόν) και μπουμπουνητό. Ἡ ἀστραπὴ λέγεται και φωτιά, ὡς π. χ. ἐν τῇ κατάρξῃ «Ἀστροπελέκι και φωτιά νὰ σε κάψῃ!»² σπανίως ὅμως τὸ μπουμπουνητό βροντῆ.³ Ἡ τοιαύτη διάκρισις παρέμεινεν ἐκ τῆς ἀρχαιότη-

¹ Ἐλάχιστα ἔχει συλλέξει ὁ B. Schmidt (Das Volksleben der Neugriechen I σ. 29-34), πλείονα δὲ πάντων σχετικῶς ὁ Γ. Κρέμος ἐν βιβλιοκρισίᾳ περὶ τῆς ἡμετέρας «Νεοελληνικῆς μυθολογίας», δημοσιευθεῖσα ἐν Νέᾳ Ἑλλάδι ἀρ. 35 (26 Ὀκτωβρ. 1874).

² Ἐνίοτε πρὸς ἐπίταξιν ἀναφέρονται ἀμφότερα αἱ λέξεις: «Ἀστραπὴ, φωτιά νὰ πῆσῃ, εἰς τὴν ἔπιση καρδία» κλπ. — Σύνθετος δὲ και τὸ θεοτικὴ ἢ θεϊκὴ φωτιά.

³ Τὸ ῥῆμα μπουμπουνηθεῖ (λέξις πεποιημένη) και βροντᾷ.

τητος, διότι και Ἕλληνες και Ῥωμαῖοι διήρουν τὴν ἀστραπὴν εἰς βροντὴν, στεροπὴν (ἀστραπὴν) και κεραυνόν, ὅθεν και τὰ ὀνόματα τῶν κατασκευαζόντων τὸν κεραυνὸν Κυκλώπων Βρόντης, Στερόπης, Ἀργῆς (πρβλ. ἀργῆτα κεραυνόν).¹

Κατὰ τὰς παρατηρήσεις τῶν ναυτικῶν τῆς Ἑλλάδος ἡ τέφρα ἔλκει τὸν κεραυνόν διὰ τοῦτο οἱ πλοίαρχοι φροντίζουσι νὰ ῥίπτωσι πάντοτε εἰς τὴν θάλασσαν τὴν στάκτην, ὅπως μὴ κατακεραυνωθῶσιν.² Ἐν Κύπρῳ τὰ ἤλεκτρικὰ φαινόμενα καλοῦσι περιληπτικῶς διὰ μιᾶς λέξεως Τελώνιο,³ και λέγουσιν ὅτι τοῦτο διώκει τὸ δεῖνα ἢ δεῖνα πρᾶγμα, ζῶον ἢ δένδρον κτλ. Ὅταν δ' ἐνσκήπτῃ κατὰ γίγιναι νομίζουσιν ἀσχημον τὸ ἵστασθαι παρὰ τὰς θύρας τῶν οἰκιῶν, φοβούμενοι τὴν προσέγγισιν τοῦ Τελωνίου, πολλάκις δὲ ῥίπτουσιν ἔξω πρὸς ἀποτροπὴν ἀξίνας ἢ ἄλλα σιδηρᾶ σκεύη. Τὰ κατοικίδια δὲ ζῶα και ἰδίως τὴν γάταν φροντίζουσι νὰ πομακρύνωσι τῶν κλινῶν και στρωμάτων. Καθ' ὁδὸν εὐρισκόμενος ὁ Κύπριος ἐν ὄρχῃ καταιγίδος κατέρχεται ἀπὸ τοῦ ἵππου και συμβαδίζει μετ' αὐτοῦ ἐν ἀποστάσει. Τὸ μάλλινον ἔνδυμα ἀφαιρεῖ ἀπὸ τῆς ῥάχews αὐτοῦ και ἐν ἀνάγκῃ προτιμᾷ νὰ καταφύγῃ εἰς σπήλαια και βράχους ἢ ὑπὸ δένδρα, πιστεύων ὅτι ταῦτα κατατρέχει τὸ Τελώνιο.⁴

Ὁ λαὸς καλεῖ ἀστραπόβολα βράχους διεργωμένους ὑπὸ τοῦ κεραυνοῦ και ἀποδίδωσι τούτοις ἰαματικὰς ιδιότητας. Εἰς τὰς ῥωγμὰς εἰσάγουσιν ἀσθενῆ ἢ καχεκτικὰ παιδία, πιστεύοντες ὅτι οὕτω θεραπεύονται (Πελοπόννησος). Εἶναι δὲ τοῦτο ἴσως λείψανον τῆς ἀρχαίας προλήψεως περὶ ἱερότητος τῶν ἀστραποβλήτων τόπων.

Ἐν Ἀραχώβῃ πιστεύουσιν ὅτι ὁ Θεὸς διὰ τῆς ἀστραπῆς διώκει και κατακαίει τοὺς διάβολους, οἵτινες πολλάκις καταφεύγουσιν εἰς μεγάλα δένδρα. Διὰ τοῦτο οἱ Ἀραχωῖται, βλέποντες κεραυνόβλητα δένδρα, λέγουσι «κᾶποιν διάβολον ἔκαψεν» ἢ «κᾶποινος διάβολος ἦτανε».⁵ Ἀντίστοιχοι εἰσὶν οἱ πικμπληθεῖς τῆς ἀρχαιότητος μῦθοι περὶ Τιτανομαχιῶν και Γίγαντομαχιῶν περὶ τοῦ γοργοφόνου Περσέως κλπ. Ὁ Schmidt ἀναφέρει μάλιστα και Ζικκυνθίαν παράδοσιν, ἀπαρᾶλλακτον διασώζουσαν τὸν ἀρχαῖον μῦθον, μὲ μόνην τὴν διαφορὰν ὅτι ἀντὶ τοῦ Διὸς ὁ Θεὸς «τσακῶνει τὰ ἀστροπελέκια του» και κεραυνόβλητ-τοὺς Γίγαντους. Ἡ παράδοσις δ' αὕτη, καίτοι οὐδεὶς τῶν πολλῶν Ζικκυνθίων, οὐ; ἠρώτησα εἶχεν ἀκούσει αὐτὴν, φαίνεται γνησία και δὲν πρέπει νὰ συναριθμηθῇ μετὰ τῶν τριῶν ἐν τῇ αὐτῇ συλλογῇ Ζικκυνθίων

¹ Βλ. ἐν ἐκτάσει Roscher, Die Gorgonen u. Verwandtes. Lpz. 1879 σ. 103—106.

² Καραγιάννη, Δεισιδαιμονία; δοκίμιον σ. 269.

³ Ἐν τῇ λοιπῇ Ἑλλάδι Τελώνια καλοῦνται μόνον οἱ Διόσκουροι, ἐπίσης ἤλεκτρικὸν φαινόμενον ἀλλὰ περὶ τούτων ἀμέσως κατωτέρω ἐν τῷ ἐπομένῳ κεφαλαίῳ.

⁴ Λουκά, Φιλολογικαὶ ἐπισκέψεις σ. 125—1.6.

⁵ B. Schmidt, Volksl. Neugr. σ. 33.

δημοτικῶν δῆθεν ἀσμάτων, ἐν οἷς ἀναφέρονται λέμβος τοῦ Χάρωνος καὶ ἀπηχῆσεις τινὲς τῶν περὶ Στυγὸς καὶ Κερβέρου μύθων¹. Τοῦτο δ' εἰκάζομεν ἐκ τῆς ἐν αὐτῇ ἀναπροσβληθῆς ἀκολούθου λεπτομερείας, ἥτις οὐδαμῶς δύναται νὰ θεωρηθῆ ἑπίνοια Ζακκυνθίου τινὸς λογίου, καθαρὸν οὖσα ἀπαύγασμα τοῦ μυθολογικοῦ πνεύματος τοῦ λαοῦ. «Εἰς ἀπὸ τοὺς γίγαντας ὅμως δὲν ἀπεθαρρύνθη» ἔκοψε πολλὰ καλάμια, τὰ ἔδωσε τὸ ἐν μὲ τὸ ἄλλο, κατεσκευάσατε τοι-ουτοτρόπως μεγίστην ῥάβδον καὶ προσεπάθησε νάνελθῆ εἰς τὸν οὐρανόν. Καὶ πρῶτον ὀλίγον ἔλειψε νὰ ἐπιτύχῃ τὸν σκοπὸν του· ἀλλ' ἔξαφνα ὁ Θεὸς τοῦ ἔρρηξεν ἀστραπὴ καὶ τὸν ἔκαμε στάχτη».² Ἰγνή τοῦ περὶ γιγαντομαχίας μύθου ἀνευρίσκομεν καὶ ἐν χιανῆ τινὶ παραδόσει. Ἐξῶθεν τῆς νοτιωτάτης τῆς Χίου ἄκρας, Βενετικοῦ καλουμένης, ὑπάρχει κολοσσιαῖος λευκὸς βράχος, περὶ οὗ διηγοῦνται ὅτι εἶναι λίθος σφενδομισθεὶς ὑπὸ τοῦ Σαμφῶν κατὰ τοῦ Θεοῦ.³

Μύθους περὶ διώξεως τοῦ διαβόλου ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἀπαντῶμεν καὶ περ' ἄλλοις λαοῖς. Κατὰ τὴν σκανδιναυικὴν καὶ γερμανικὴν μυθολογίαν ὁ Thor διώκει τοὺς γίγαντας, ὁ Wotan τοὺς καταχθονίους. «Ὅταν βροντᾷ λέγουσιν ἐν Schonen ὅτι «ὁ Thor πλήσσει τοὺς Τρόλλ».⁴ Κατὰ τινὰ πρωσσικὴν δοξασίαν «ὁ φέρων τὴν κυανὴν μαστίγα (ἀστραπὴν) διώκει τὸν διάβολον».⁵ Κατὰ τοὺς Ἑσθονοὺς δὲ ὁ Θεὸς τὸν διάβολον. «Ἡ βροντὴ γεννᾶται ὅταν ὁ Θεὸς κυνηγῇ τὸν διάβολον, τὸν φθάνῃ καὶ τὸν κατασυντρίβῃ διαρκούσης τῆς καταιγίδος ἀνοίγουντι θύρας καὶ παράθυρα, ἵνα μὴ ὁ διωκόμενος διάβολος καταφυγῇ εἰς τὴν οἰκίαν, καὶ ἵνα ἀφεύκτως κατακεραυνωθῇ, διότι ὁ Θεὸς τὸν προφθάνει πάντοτε».⁶ — Παρὰ Λάπωνιν ὁ θεὸς τῆς βροντῆς Aijeke ἀσχολεῖται ἰδίως εἰς διώξιν μάγων καὶ φαντασμάτων, οὓς τοξοῦει διὰ τῆς ἡλίδος,⁷ ἢ ὁ θεὸς τῆς βροντῆς καταδιώκει μάγον, ὃν ἐξελαύνει τοῦ οὐρανοῦ,⁸ ἢ ὁ Thor ἢ ἡ Thordoen καταδιώκει καὶ φονεῦει μάγους.⁹

Ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ταῖς περιχώροις νομίζουσιν, ὅταν βροντᾷ, ὅτι ὁ

¹ Τοῦ αὐτοῦ, Griech. Sagen. usw. σ. 176—178. — Ταῦτα ἔλαβεν ὁ S. παρὰ τινος λογίου Ζακκυνθίου καὶ ὁρθῶς ἐκφράζει ἀμφιβολίας τινὰς περὶ τῆς γνησιότητος αὐτῶν.

² Schmidt, Gr. Sagen. σ. 131. — Ἡ ἀνάβασις εἰς τὸν οὐρανὸν διὰ καλάμων ἢ στελέχους κολοκύνθης ἀναφέρεται ἐν πολλοῖς ἑλληνικοῖς πρᾶμοθίοις περὶ τούτων ὅμως ἐκτενέστερον ἄλλαχού· ἐπὶ τοῦ παρόντος παραπέμπομεν ἐνταῦθα εἰς τοὺς διὰ μικρῶν ἐξετάσαντας ὁμοίους μύθους διαφόρων λαῶν: Tylor, Urgeschichte der Menschheit σ. 440—450. — Mannhardt ἐν Zts. f. Ethnologie 1875 σ. 225 κέ.

³ Παρὰ Α. Κ. Χούμη, ἐκ Σύρας.

⁴ Grimm, D. M. τ. III σ. 67.

⁵ Αὐτ. I σ. 648 (δ' ἐκδ.).

⁶ Αὐτ. τ. III σ. 490. Δεισιδ. ἐσθ. ἀρ. 6f.

⁷ Castrén, Finn. Myth. σ. 49.

⁸ Αὐτ.

⁹ Αὐτ. σ. 48.

προφήτης Ἡλίας τρέχει ἐν οὐρανῷ ἐπὶ τοῦ ἄρματος αὐτοῦ¹. Εἶναι δὲ τοῦτο λείψανον τῆς κατὰ τοὺς μέσους χρόνους ἐπικρατούσης ἐν Ἑλλάδι δοξασίας, ὅτι ἡ βροντὴ ἐκρηγνυται διώκοντος τοῦ Θεοῦ ἢ τοῦ ἁγίου Ἡλίας δρᾶντα ἐν οὐρανοῖς. «Ἀν αὐτὴ περισώζεται που τῆς Ἑλλάδος ἀκεραία, ἀγνοῶ· ἔτερα ὅμως, ἀρχαιότερον προφανῶς ἔχουσα τύπον ἐστὶ κοινοτάτη καὶ πασιγνώστος. «Ἡ ἀστραπὴ κυνηγᾷ τὰ φίδια». Ἡ δοξασία αὕτη μετέπεσε καὶ εἰς πρόληψιν ἐπίσης γνωστοτάτην, ὅτι «τὸ βόλι κυνηγᾷ τὰ φίδια». Πιστεύουσι δὲ ὅτι ὁ πυροβολῶν κατὰ ὄψεως ἀναποφεύκτως ἐπιτυγχάνει αὐτόν· ἐν Κύπρῳ ἀναφέρουσι τοῦτο μόνον εἰς τὴν ἰσοβλοτάτην κουφὴν».²

Τὴν δημῶδη δοξασίαν περὶ διώξεως δρᾶντος ὑπὸ τῆς βροντῆς, τὰ μάλιστα διαδεδομένην, ὡς φαίνεται, ἐν Ἑλλάδι καὶ κατὰ τὸν μεσαῖωνα, ἀναφέρουσι συγγραφεῖς, οὓς ἀπ' ἀλλήλων χωρίζει μακρὸν χρονικὸν διάστημα. Ἐνταῦθα παρατιθέμεθα τὰ γνωστά ἡμῖν χωρία.

Πρῶτος, καθ' ὅσον οἶδαμεν, ποιεῖται ταύτης μνείαν ὁ τῆς ἐκκλησίας πατήρ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς (Ἡ' ἑκατ.). Τὸ οἰκεῖον χωρίον ἀντιγράφομεν ἐκ τοῦ ὑπ' ἀρ. 308 ἑλληνικοῦ κώδικος (φ. 220^b-221^a) τῆς ἐν Μονάχῳ δημοσίας βιβλιοθήκης, ἐπὶ μεμβράνης κατὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα γεγραμμένου. Ἐν ὑποσημειῶσει δ' ἀναγράφομεν τὰς παρὰ Migne³ διαφορὰς τῆς γραφῆς.

Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, Περὶ δρακόντων. «Μυθολογοῦσι δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι ὑπὸ βροντῆς διώκεται ὁ δράκων· ἀναλαμβάνεται δὲ εἰς ἀέρα, καὶ θανατοῦται. Ἐγὼ δὲ ταῦτα ἀκούσας ἐγέλασα. Πῶς ποτὲ μὲν ἀνθρωπόμορφον καὶ λογικὸν ποιοῦσι, ποτὲ δὲ ὄφιν, ποτὲ δὲ Θεῶν ἀντιπαττόμενον, καὶ ὑπὸ Θεοῦ διωκόμενον; Ὅντως σφαλερὸν ἢ ἀμάθεια. Μέγιστα γὰρ βλαπτόμεθα ἐκ τοῦ μὴ ἀναγινώσκειν τὰς ἱεράς⁴ βίβλους, καὶ ἐρευνᾶν αὐτάς, κατὰ τὸν τοῦ Κυρίου λόγον. Ἄλλ' ὁ μὲν στρατιώτης λέγει, ὅτι στρατιώτης εἰμι καὶ οὐ χρεῖαν ἔχω ἀναγνώσεως· ὁ δὲ γεωργὸς τὴν γεωργικὴν προφασίζεταί, καὶ οἱ καθ' ἑξῆς τὸ αὐτὸ, καὶ ἐσμέν πάντες ἐλλειπεῖς. Ἡ δὲ βροντὴ δρᾶντα οὐ διώκει, ἀλλ' αἰβρονταὶ γίνονται ἐκ τοῦ νέφους, ὁπότεν τὸ νέφος νοτιοθὲν ἐξ ὑγρότητος, ἐλαυνόμενον δὲ ὑπὸ τοῦ πνεύματος, ἦτοι τοῦ ἀνέμου, ὀγκωθῆ. Ἐλθόντος γὰρ ἔνδον⁵ τοῦ πνεύματος, καὶ ῥήξαντος⁶ αὐτὸ, ἀποτελεῖται ὁ ἤχος. Καὶ ἡ μὲν ἄνωθεν κραυγὴ⁷ λέγεται βροντὴ· τὸ δὲ ὑπὸ τοῦ πνεύματος βιαζόμενον κα-

¹ Πρβλ. Ἠσύχ. λ. ἐλασίβροντα· «δοκεῖ ὄχημα τοῦ Διὸς ἢ βροντὴ εἶναι». — Κρότος ἀμάξης τοῦ Θεοῦ. (Grimm, D. M. σ. 138—139 δ' ἐκδ.).

² Λουκᾶς ἐν Πανδώρα τ. ιθ' σ. 158. «Λέγεται δὲ ὅτι τὸ ὄπλον καὶ τυφλῶς ἀν βίβθῆ τὸ ἐπιτυγχάνει (τὸ φίδι κουφὴν) θαυμάσια, διότι, ὡς φαίνεται (!), ἔχει ἰδίαν ἠλεκτρικὴν δύναμιν». — Ὁδχὶ ἄσχετος ἴσως τούτοις ἐστὶν ἡ τῶν ἐν Σύρῳ χωρικῶν δοξασία, καθ' ἣν ὁ φονεῶν ὄφιν ἐξαγνίζει τὰς ἀμαρτίας τῆς ἡμέρας ἐκείνης. (Παρὰ Α. Κ. Χούμη).

³ Migne, Patr. ser. Gr. τ. 94 σ. 1601.

⁴ M. θείας.

⁵ Χειροχρ. ἐνδόν.

⁶ Χειρ. ῥήξαν.

⁷ M. κραυγὴ.

τανεχθέντος¹ ἐπὶ τῆς γῆς, λέγεται κεραυνός. Ὅθεν προπεσὼν, εἴτε δώματι, εἴτε δένδρῳ, διαρρήσει [διαρρήγνυσι?] καὶ σχίζει ταῦτα· εἰ δὲ ἀνθρώπῳ, εἴτε ἄλλῳ τινὶ ζῳῷ, φόνον ποιεῖ· διότι καὶ ἀνθρώπους καὶ ἕτερα ζῶα πολλάκις βλέπομεν ὑπὸ βροντῆς θανατούμενα καὶ οὐ δράκοντας».

Δεύτερος ἀναφέρει ταύτην ὁ Ψελλός (ΙΑ' ἑκατ.), πολεμῶν τὴν ἐτέραν ὅτι ὁ κεραυνός καταφλέγει δαίμονας, ἦτοι τὴν παρὰ τῷ λαῷ νῦν ἔτι σωζομένην περὶ κατακεραυνώσεως διαβόλων ὑπὸ τοῦ θεοῦ. Τὸ χωρίον περιέχεται ἐν τῇ Συνόψει αὐτοῦ «περὶ τοῦ τῆς ἀστραπῆς πυρός καὶ βροντῆς καὶ κεραυνῶν»· ἐπειδὴ δὲ ἐν οὐδενὶ ἐτέρῳ ἀντιγράφῳ τοῦ αὐτοῦ συνταγματίου εὑρίσκειται, ἢ μόνον ἐν τῷ ὑπ' ἀρ. 287 ἑλλην. κώδικι (φ. 28^a-29^a) τῆς ἐν Μονάχῳ δημοσίας βιβλιοθήκης, κώδικι κατὰ τὴν Η' ἑκατ. γεγραμμένῳ, δύνανται τις εὐλόγως νὰ ὑποθέσῃ ὅτι παρενεβλήθη ὑστερώτερον, καὶ τοῦτο τοσοῦτ' μᾶλλον, ὅσον ἐν τῷ αὐτῷ ἀπογράφῳ (φ. 32^a-33^a) φέρονται τὰ περὶ βροντῆς καὶ κεραυνῶν κεφάλαια ὡς ἐν ἐτέροις χειρογράφοις.

«Περὶ βροντῆς. . . [φ. 28^a] Δαίμονες δὲ ἥμιστα ὑπὸ πυρός καίονται· οὐ γὰρ ὑπόκεινται σῶμα. Ὁ δὲ τερατολόγος Πρόκλος, ταῖς χαλδαϊκαῖς ὑποτυπώσεσιν ἐπεξηγούμενος ἔφη τινὰ τῶν δαιμόνων κολακεύεσθαι [γρ. κολάζεσθαι;]· καὶ ἔστι τὸ γένος δαιμόνων, τὸν τε ἀδακμάντινον λίθον φοβούμενον· καὶ τὸ κουράλιον, καὶ τὸ ἀνδροφόνον ξίφος καὶ τὸν κεραυνόν· ἀλλ' οὐδείς, οὐδὲ τῶν πάντων ληρούτων σωματικῶν γένος δαιμόνων ὑπέστησαν· ἀλλὰ ταῦτα μὲν τῷ μύθῳ δοτέον καὶ τῇ σκηνῇ· περὶ δὲ τῶν δρακόντων λεκτέον τ' ἀληθές. Ὅτι [τὸ] τῶν δρακόντων γένος, ξηρόν τε τὴν φύσιν ἐστὶν καὶ δικαίρει τὰ σώματα εἰ² ψάσει αὐτῶν ἔνθεν καὶ εὐπρηστός ἐστιν δι' ἣν ἔχει ξηρότητα καὶ πρὸς κατὰφλεξιν ἐπιτήδειος³· πεφόβηται γοῦν διὰ ταῦτα τὸν κεραυνόν· καὶ ἀλλόμενον⁴ φέρεται διακρίων ἐπὶ στεγανούς τόπους καὶ καταξήρους· καὶ μάλιστα περὶ λίμνας [φ. 28^b] καὶ φρέατα· ἅτε ὧν, ὡς ἔφθην εἰπὼν, διὰ τὴν ξηρότητα εὐπρηστός. Καὶ ἀπὸ διαστάσεως τῷ κεραυνῷ πυρὶ καταφλέγεται· διὸ ἔνθεν δὴ δράκων φανῆ· συρίζων καὶ διῶν, ἐκεῖτε δὴ ἀποσκήπτων ὁ κεραυνός τὰ παρακείμενα μέρη [πυρὶκαυστᾶ;] γίνεται. Πολλάκις δὲ καὶ δράκοντος ἄτερ λεγόμενον ἀρασμῶν [ἀραγμοῖ;] καὶ συριγμοῖ καὶ γρουλλισμοῖ⁵ ἐξακούονται· τὸ γὰρ ἀέριον τοῦτο πῦρ ἐπιπίπτει τοῖς γεώδεσι τούτοις σώμασιν⁶, εἰ μὲν ἐφ' ὑγρὰν ἐκπεσεῖται⁷ οὐσίαν, σίζει ὡς ἄπερ ἀποσθεννόμενον· εἰ δὲ ἐπὶ ξηρὰν, εἰ μὲν μακιοτέραν (;), χοιρογούλλου ἦχον ἀποτελεῖ, χωροῦντος τοῦ πνεύματος διὰ βάρους, καὶ τὸν ταιούτον ἦχον ἀπρητελοῦντος, εἰ δὲ ἐπὶ

8 M. κατενεχθέντος. (Διορθωτέον κατενεχθῆναι).

2 Χειρόγραφον· εἰς.

3 X. ἐπιτήδειος.

4 X. ἀλώμενον.

5 X. γρουλλισμοί.

6 X. σώμασι.

7 X. ἐκπέσειται.

ῥευστὴν καὶ στερεὰν¹ τὸν λεγόμενον ἀρασμῶν [ἀραγμοῖ;] ἀποτελεῖ· ὅς δὲ πεποιημένος² ψόφος ἐστί· καὶ τὴν ὀνομασίαν εἴληχεν ἀπὸ τῆς τῶν ὀδόντων συγκρούσεως· σκληροὶ γὰρ καὶ οὗτοι ὄντες πρὸς ἀλλήλους ἀντιτυποῦντες ἀράσσουσιν³. Ὅσοι δὲ φασι τῶν ἐντετυχηκότων ταῖς τοιαύταις καύσεσιν, ὅτι χοῖρον τεθέκμαι γρουλλίζοντα⁴ ἢ μυκάζον (;) αἰπόλιον, ἢ βοῦν μυκόμενον⁵, ἢ ὅσα δὴ τερατολογούσιν, ἑαυτῶν καὶ τῶν ἀκρατῶν καταψεύδονται· οὐδὲν γὰρ τούτων τεθέανται, ὡς ὁ παρ' Εὐριπίδῃ Ὀρέστης· ἀλλ' ὁ φόβος αὐτοῖς τὰς τοιαύτας μορφώσεως εἰδωλοποίησεν.

«Ἱστορία περὶ τῶν δρακόντων.

«Τὸ ὀλεθριώτατον τῶν δρακόντων γένος χειρὶ μὲν ἀνθρωπίνῃ καὶ ἀκμῇ⁶ ξίφους ἥμιστα κτείνεται⁷· φοβερὸν γὰρ ἐστί· οὐ μόνον τὸ [τῷ] μαχεσθῆναι, ἀλλ' ἤδη καὶ θεασθῆναι· οὐκοῦν τούτῳ τῷ τρόπῳ τὰ πολλὰ διαφθείρεται· σκηπητοῦ αὐτοῖς οὐρανόνθεν καταρρηγνυμένου, ἐκ θείας δυνάμεως, ἢ σχισματῆς γῆς ἢ πυγματῆσι [γρ. πυθμῆσι] πελαγῶν ἐγκαταρταρούσης (sic) καὶ ἐκποντούσης (sic) αὐτοῦς [φ. 29^a]. Οὕτω γοῦν ἐπεὶ⁸ ὀφειδῆς καὶ δρακοντώδης ἢ ἀμαρτία, οὐ μόνον ὅτι δάκνει θανατηρὰ καὶ ὀλεθρὰ, ἀλλ' ὅτι καὶ δι' ὄψεως ἐξ ἀρχῆς τῷ τῶν ἀνθρώπων γένει παρεισεφθάρη⁹ τῷ ταλαιπώρῳ· δικαίως καὶ τοὺς ὄφεις καὶ δράκοντας ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος ἐξολοθρεύεται (sic). Φλεγομένη μὲν τῷ θεῷ πρηστῆρι¹⁰ τοῦ πνεύματος, τοῖς δὲ τοῦ Ἰορδάνου ρείθροις ἐγκαταπονυμένη¹¹».

Ἐτερον χειρόγραφον, ὅπερ ἀγνοοῦμεν πότε ἐγράφη, εὐρισκόμενον ἐν τῇ ἐν Λέσβῳ βιβλιοθήκῃ τῆς μονῆς τοῦ Λειμῶνος, ἀναφέρει καὶ τὴν περὶ Ἠλίας παράδοσιν. Τοῦτου περικοπὴν ἐδημοσιεύθησαν ἐν τινὶ ἐφημερίδῃ τῆς Σμύρνης,¹² ὁπόθεν παραλαμβάνομεν καὶ ἡμεῖς· ὁ ἐκδότης Διονύσιος Χαριολῆς σημειοῖ ἀπλῶς ὅτι ἐν τῷ χειρογράφῳ περιέχονται ἐν εἴδει διαλόγου μεταξὺ Ἐπιφανίου προβάλλοντος ἀπορίας καὶ Ἀνδρέου λύοντος ταύτας ποικίλας περὶ φυσικῶν φαινόμενων δοξασίας τῶν βυζαντινῶν.

1 X. στερεὰν.

2 X. πεποιημένος.

3 X. ἀράσσουσιν.

4 X. γρουλλίζοντα.

5 X. μυκόμενον.

6 X. ἀκμή. ἢ γραπτέον αἰχμῆ;

7 X. κτείνεται.

8 X. ἐπὶ.

9 X. παρεισεφθάρει.

10 X. πρηστῆρι.

11 Ἡ σόλοικος αὕτη «Ἱστορία» ἀναντιρρήτως οὐκ ἐστὶν ἔργον τοῦ Ψελλοῦ, ἀλλὰ παρενεβλήθη ὑπὸ μοναχοῦ τινος, ἐν εἴδει ψυχωφελοῦς ἐπιμυθίου τοῦ περὶ κεραυνῶν καὶ δρακόντων μύθου.

12 Σμύρνη. Ἔτος Β' ἀρ. 68. (Ἐν Σμύρνῃ, 6 Αὐγούστου 1871).

«*Επιφάνιος* εἶπεν· Ἄρα ἀληθεύουσιν οἱ λέγοντες, ὅτι ὁ προφήτης Ἡλίας ἐστὶν ἐν τῷ ἄρματι βροντῶν καὶ ἀστράπτων ἐν νεφέλαις, καὶ ὅτι δράκοντα δῶκει;

«*Ἀνδρέας*. Μὴ γένοιτο! ἐσχάτης ἀνοίας τοῦτό ἐστι καὶ ἀκοή (γρ. ἀκοῆ) παραδέξασθαι· ἄνθρωποι φρενοβλαβεῖς ἐξ οἰκείας διανοίας ταῦτα συνεγράψαντο, ὡς περὶ ὅτι καὶ στρουθία ὁ Χριστὸς ἐνώπιον τῶν Ἰουδαίων ἐκ πηλοῦ διέπλκτεν (διαπλάττων;) εἰς τὸν ἀέρα ἐπέριπτε καὶ ἐπέταντο,¹ καὶ χιῶν ἄλευρος ἐχρημάτιζεν· ὡς περὶ γὰρ ταῦτά ἐστι ψεῦδος, οὕτω καὶ αὐτὰ ψεῦδος καθεστήκασι· καὶ ὅσοι οἱ αἰρετικοὶ νοθεύσαντες, ἀλλόκοτα ἐδογματίσαν....

» Ἡλίας οὖν εἰς οὐρανοὺς οὐκ ἀνέβη, μὴ γένοιτο, οὔτε ἐπὶ ἄρματος καθέζεται· χάριν δὲ ἔχει ἐπὶ τοῦ ὕετοῦ, τοῦ παρακαλεῖν τὸν θεὸν, ὅπως ἐν καιρῷ ἀνύδρω δώσει τῇ γῆ ὕετόν. . . .

«Περὶ δὲ τοῦ καλεῖν δράκοντα ἢ ἀστραπή [sic], οὐκ ἀμφισβάλω, ἀληθές γάρ ἐστιν, ἀλλ' οὐχ ὁ ἅγιος Ἡλίας ὁ ἀστράπτων ἐστὶν, ἀλλ' ὁ ἄγγελος Κυρίου ὁ εἰς ταῦτο τεταγμένος· δράκων δὲ γίνεται οὕτως, θεωρεῖ ὁ Δαίμων κτλ.»

Εἰς τὴν δοξασίαν ταύτην ἀναφέρεται καὶ τοπικὴ τις παράδοσις τῶν Καλαβρῶτων, καθ' ἣν τὸν ἐν τῷ ἄρει, τῷ εὐρισκομένῳ ἔνθα νῦν ἡ τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου μονή, ἐνδικαιώμενον δράκοντα ἀπετέρωσεν ἀστραπή, ἐξακοντισθεῖσα ἐκ τῆς ἐκεῖ που κεκρυμμένης θαυμάτουργοῦ εἰκόνας, ἣν πιστεύουσιν ὅτι ἔγραψεν ὁ Ἀπόστολος Λουκᾶς.

Περὶ τοῦ ἁγίου Ἡλία ἐν ταῖς νεοελληνικαῖς παραδόσεσι καὶ ἰδίως περὶ τῆς σχέσεως τούτου πρὸς τὸν Ἥλιον διακαμθάνομεν ἀλλαχού· οὐχὶ ἄκαιρον ὄμως νομίζομεν νὰ εἴπωμεν ἐνταῦθα βραχέα τινὰ περὶ τῆς δοξασίας, ἣτις ταυτίζει τὸν ἅγιον μετὰ τῶν μετεωρολογικῶν φαινομένων. Αὕτη ἐπικρατεῖ μέχρι τοῦ νῦν ἀκαμαία παρὰ τοῖς σλαβικοῖς λαοῖς, οἵτινες πιθανῶς μετὰ τῆς χριστιανικῆς θρησκείας παρέλαβον ταύτην παρὰ τῶν Ἑλλήνων. Ἐν σερβικοῖς ἄσμασιν ἀποκαλεῖται κεραυνοβόλος Ἡλίας· ἢ ἀστραπή καὶ ὁ κεραυνὸς εἰσὶν εἰς χεῖρας αὐτοῦ, τιμωρεῖ δὲ δι' αὐχμοῦ τοὺς ἁμαρτωλοὺς λαοὺς· ἢ δὲ ἰδέα αὕτη ἔχουσα τὴν ἀρχὴν αὐτῆς ἐν τῇ Βίβλῳ,² ἐπεκράτει καὶ ἐν Εὐρώπῃ κατὰ τὸν μεσαίωνα.³ Ἐν σερβικοῖς καὶ βουλγαρικοῖς ἄσμασιν ἀναφέρεται ὅτι ἕκαστος τῶν ἁγίων ἔλαθε μερίδα ἐκ τῶν ἐν τῷ κόσμῳ, καὶ εἰς τὴν κυριαρχίαν τοῦ ἁγίου Ἡλία ἐδόθησαν κατὰ μὲν τὸ σερβικὸν ἄσμα ἀστραπή καὶ κεραυνός, κατὰ δὲ τὸ βουλγαρικὸν τὰ θερινὰ νέφη καὶ αἱ θεριναὶ βρονταὶ⁴ ἐν ἑτέρῳ

¹ Εὐαγγέλιον Θωμᾶ 2 ἐν Fabric. Cod. Apoc. Nov. Testamenti τ. I σ. 160-161. — Evangelium infantiae ex arabico translatum 36 ἐν Fabr. αὐτ. σ. 498-199. Βλ. καὶ τοὺς ὑπὸ Φαβριλίου ἀναφερομένους συγγραφείς.

² Βασιλ. Α', ι', 1.— ιη', 41-45.— Πρβλ. Λουκ. Α', 25. Ἰακωβ. ἐπ. Ε', 47.

³ Grimm D. M. σ. 444 (δ' ἐκδ.).

⁴ Talvj, Volkslieder der Serben. 2α ἐκδ. σ. 128-129. — Rosen, Bulgarische Volksdichtungen. Lpz. 1878 σ. 35.

βουλγαρικῷ ἄσματι ὁ ἅγιος Ἡλίας παρίσταται δῶκων λάμικν ἦτοι ὄφιν¹. Παρὰ τοῖς Ῥωμοῦνοις τῆς Τρανσυλβανίας ἐστὶν ὀργίλος κύριος τῆς βροντῆς καὶ τοῦ κεραυνοῦ.² Διὰ τῶν Σλάβων ἐπεξετάθη ἡ δοξασία αὕτη καὶ εἰς ἄλλους λαοὺς· τὰ ἐν Καυκάσῳ ἡμιχριστιανικὰ ἔθνη λατρεύουσι τὸν Ἡλίαν ὡς θεὸν τῆς βροντῆς καὶ μακαρίζουσι πάντα κεραυνόβλητον, νομίζοντες ὅτι ὁ ἅγιος παρέλαβεν αὐτὸν μεθ' ἑαυτοῦ.³ Οἱ Μωαμεθανοὶ τέλος ἐπικαλοῦνται ἐν ταῖς ἐαυτῶν δεήσεσι πρὸς ἀποτροπὴν θυελλῶν τὸ ὄνομα τοῦ Ἡλία.⁴

Ὁ ἀρχαῖος μῦθος, ἐξ οὗ ἀπέρρευσαν αἱ δοξασίαι περὶ διώξεως δράκοντος ὑπὸ τῆς ἀστραπῆς, δύναται βεβαίως νάναχθῆ εἰς τὴν πρὸ τοῦ χωρισμοῦ τῶν ἀρίων ἐθνῶν ἐποχὴν. Ἡ παλαιτάτη τούτου παραλλαγή, ἐστὶν ὁ ἐν τοῖς Βέδαῖς μῦθος περὶ τοῦ φόνου τοῦ ὄρεως (Ahi) ὑπὸ τοῦ Ἴνδρα, ὅπλον ἔχοντος τὴν ἀστραπήν.⁵

Τοιαύτη ἡ βῆσις τῶν ἐν ταῖς μυθολογίαις τῶν Ἰνδοευρωπαϊκῶν λαῶν πολυαριθμῶν περὶ δρακοντοκτονιῶν μύθων, ὧν ἕχνη σπουδαιότατα διατηροῦνται μέχρι τοῦ νῦν ἐν συναξαρίοις, παραμυθίοις καὶ δημοτικαῖς παραδόσεσιν.⁶

Ἐν ταῖς παραλλαγαῖς ἀξιοσημειώτου δημοτικοῦ ἄσματος, ἀναγομένου εἰς τὸν ἀκριτικὸν κύκλον, ἀναφέρεται ἡ σύζυγος τοῦ ἀπειλουμένου νὰ καταβρωθῆ ὑπὸ τοῦ δράκοντος ὡς κόρη τῆς ἀστραπῆς, τοὺς δράκοντας ἐξοντούσα· καὶ ὁ δράκων φοβηθεὶς ἀφίησι τὸν σύζυγόν της ἐλεύθερον.

«Καὶ νὰ ἔξερεις, ἄ Δράκοντα, τίνος παιδάκιν εἶμαι;

λέγει ἐν τῇ κυπριακῇ παραλλαγῇ.

Καὶ τῆς ἀστραπῆς παιδὶν εἶμαι καὶ τῆς βροντῆς ἀγγόνιον
καὶ τῆς χαμηλοπούρουνης 7 διασάγγονον κ' ἀγγόνιον.
Τώρα ἀστράβκω καὶ κάθκω σε, βροντῶ καὶ καταλύω σε,
σηκῶννω καὶ τὸν ἄνεμον καὶ παίρνω τὸν στακτόν σου!»
Ἐποῦ τ' ἄκουσεν ὁ Δράκοντας πύλλᾳ ἀροφότηθ.

— «Καὶ τὴν ἀστραπήν φοοῦμαι τὴν καὶ τὴν βροντὴν περὶττου,
καὶ τὴν χαμηλοπούρουνην περὶττου καὶ περὶττου.»

Καὶ πολοῶται κ' εἶπέν της τῆς λιερῆς καὶ λέει·

— «Καὶ πιάσε καὶ τὸν κάλον σου κ' ἀμέτε 'ς τὴν εὐκὴν μου.» 8

¹ Rosen, αὐτ. σ. 36.— Ἡ λέξις ἑλληνική.

² W. Schmidt, Das Jahr u. seine Tage σ. 13—16.

³ Klaproth, Reise in den Caucasus τ. II σ. 606 601. Παρὰ Grimm σ. 145.— Παρὰ τοῖς Ὀσσηταῖς τοῦ Καυκάσου. (Erman, Archiv z. Kunde Russlands τ. III σ. 429. Παρὰ Klemm, Allgem. Culturgesch. τ. IV σ. 85).

⁴ Grimm σ. 145.

⁵ Ἐπὶ τοῦ ποσοῦ τούτου μεθυσθεὶς συνέτριψεν ὁ ἀστραπήφόρος Ἴνδρα τὸν περιβάλλοντα τὰ ὕδατα ὄφιν. (Rigveda II, 19, 2). «Ἐκ κραταῖε διέταμες τῷ κεραυνῷ τὸ ἐν τῇ ἀβύσσῳ ὄφιν» (αὐτ. IV, 17, 7). «Εὐρες, ὦ Ἴνδρα, τὸν Δράκοντα τὸν ἀκέρεστον... διὰ τοῦ κεραυνοῦ σου διατρώσας τοὺς λαγόνας αὐτοῦ» (αὐτ. IV, 19, 3).

⁶ Περὶ τούτων ὁμιλοῦμεν ἐν τῷ περὶ Δρακόντων κεφαλαίῳ τῆς Νεοελληνικῆς ἡμῶν μυθολογίας.

⁷ Ἡ ἰσχυρὰ βροντὴ, ἡ πλησίον ἀκουομένη.— Πούμπουρη ἕως συγγενῆς τῷ μπουλδερη, μπουμπερη (ἄγαθον πέλαγος) πυρῆτης, ἐκ τοῦ pulver.

⁸ Λουκᾶς σ. 82.

Ἐν δὲ τῇ κερκυραϊκῇ παραλλαγῇ ἐρωτᾷ ὁ δράκοντας.

- «Τίνος παιδὶ μωρῆσαι σύ, ποῦ κουθεντιάζεις ἔταις;»
 — «Ἡ μάννα μου εἶναι ἡ ἀστραπή κι' ὁ ἀφέντης μου τὸ βάλι
 κ' ἐγὼ τὸ ἀστροπέλεκκο, ποῦ καίω σοῦ δράκόντους.»
 — «Τρέχα, Γιαννὴ μου, ἔς τὸ καλὸ καὶ ἔς τὴν καλὴ τὴν ὥρα,
 τί ἔχω ἀδερφεὶ μικρότερο, σκιάζομαι μὴ το κάψη!» 1

Κατὰ τὴν στερεοελλαδικὴν παραλλαγὴν λέγει ἡ σύζυγος τοῦ Δημήτηρ πρὸς τὸν Δράκον.

- Δημήτραίνα τοῦ ἔμισησε καὶ βροντηχτὰ τοῦ λέγει·
 — «Τί λές, μωρὲ χαμόδρακε, μωρὲ στοιχειὸ τοῦ βράχου;
 π' ἢ μάννα μ' ἦν ἡ ἀστραπή, κ' ἐγὼ εἶμαι τὸ βροντηρὶ·
 ὅπ' ἔριψα καὶ ἔκαψα ἐννιά στοιχειὰ καὶ δράκους,
 καὶ ἕνας δράκος μ' ἔμεινε, θαρρῶ καὶ εἶσ' ἀτός σου!» 2

Ἐν κρητικῷ δὲ τινι ᾄσματι ἡ κόρη λέγει τῷ δράκοντι·

- «Ἐγὼ εἶμαι τὸ ἀστραψιάς παιδί καὶ τῷ βροντῆς ἀγγόνι,
 κι' ὅταν ἀστράφτω καίω σε, κι' ὅταν βροντῶ βουλῶ σε!» 3

Ἡπειρωτικόν τι δ' ᾄσμα, εἰς ἕτερον κλάδον ἀνήκον τοῦ αὐτοῦ ἀκριτικοῦ κύκλου, ἀναφέρει «γυιὸν τῆς ἀστραπῆς», ἀπειλοῦντα οὕτω Λάμιαν.⁴

Ὅμοιοι ᾄσμα ἔχουσι καὶ οἱ ἐν Ἰταλίᾳ Ἀλβανοὶ πιθανῶς ἐκ τῶν ἀκριτικῶν ἐπῶν παραλαβόντες, ὡς καὶ πολλὰ ἕτερα. Ἀντὶ Δράκοντος ἀναφέρεται ἡ ἀντίστοιχος ἀλβανικὴ clyshëdraz. «Πολλὰ εἶναι ἡ γενιά σου, κόρη; ἐρωτᾷ ἡ clyshëdraz. — Εἶμαι κόρη τῆς σελήνης καὶ πατέρα ἔχω τὸν ἥλιο. Καὶ ἐγὼ εἶμαι ἡ ἀστραπή τοῦ οὐρανοῦ ποῦ πέφτω ἔς τὰ βουνὰ καὶ ἔς τοὺς κάμπους»⁵.

Τὰς λοιπὰς περὶ βροντῆς ἐκφράσεις, ὅσαι φαίνονται μυθολογικὰς ὑποκρύπτουσαι ἐννοίας, καταγράφωμεν ᾧδε:

Α'. — «Ὁ Θεὸς καλιγῶν τ' ἀλόγος» ἢ «βροντοῦν τὰ πέταλα ἀπὸ τ' ἀλόγο τοῦ Θεοῦ» (ἐν Ἀραχωῆ) 6 — Τούτου ἀνάλογον ἐν ἀρχαίοις ἐλληνικοῖς μύθοις ἔχομεν μόνον τὸν μῦθον περὶ τοῦ Πηγάσου τοῦ κομίζοντος τὸν κεραυνὸν τῷ Δαί. — Πρβλ. καὶ τοὺς χλωροὺς ἵππους ἀστραπῆς τοῦ Ἴνδρα. 7 — Ὁ Schwartz⁸ παρατίθεισιν εἰκόνας γερμανῶν ποιητῶν παριστάντων τὴν βροντὴν ὡς καλπασμὸν ἵππων, ἢ ὡς κρότον ὀπλῶν καὶ ἵππειων πετάλων. — Οἱ Ἀλταϊκοὶ Τάταροι καὶ οἱ Τελεῦτζι πιστεύουσιν ὅτι ὁ Θεὸς, δν φαντάζονται παλιὸν ἵππεα, ἔχει πολλοὺς ἵππους, καὶ ὅταν ἵππεύῃ ὁ μὲν ποδοβολητὸς προΐνει τὴν βροντὴν, οἱ δὲ ἀπὸ τῶν πετάλων σπινθηρὸς τὴν ἀστραπὴν⁹.

1 Κοντός, Ἄσματα δημ. Κερκυρας σ. 12.

2 Ἰατρίδης, Συλλογὴ δημ. ᾄσματων σ. 66.

3 M. H. Ρρετοῦ, Ἐθν. ἡμερολ. 1865 σ. 45. — Βλ. ὅμοια καὶ παρὰ Passow σ. 387—388.

4 Χασιώτ., Συλλογὴ τῶν κατὰ τὴν Ἡπειρὸν δημ. ᾄσματων σ. 138.

5 Rada, Rapsodie d'un poëme (?) albanese, raccolte nelle colonie del Napoletano. Firenze, 1866 σ. 71—72. Βλ. καὶ σ. 35.

6 Schmidt, Volksl. σ. 33.

7 Mannhardt German. Mythen σ. 120.

8 Schwartz, Naturansch. II σ. 432 κε.

9 Klemm, Allgem. Culturg τ. III σ. 86.

Β'. — «Ὁ Θεὸς πατρύει τὸν υἱὸν του» (ἐν Ζακύνθῳ) 1 «Ὁ Θεὸς πατρύει ταῖς θυγατέρας του» καὶ πυροβολοῦσι κατὰ τὴν τελετὴν τοῦ ἐν τῷ οὐρανῷ γάμου (ἐν Σύμῃ). — Ἀπλῆ εἰκὼν, ἄνευ μυθολογικῆς τινος ἐννοίας, παρομοιάζουσα τοὺς ἐν οὐρανοῖς κρότους τοῖς γενομένοις κατὰ τὴν τελετὴν γάμων ἐν ἐλληνικαῖς χώραις.

Γ'. — «Ὁ Θεὸς κυλάει τὰς κιά του εἰς τὸν οὐρανόν» (ἐν Κύπρῳ) 2 ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος «ὁ Θεὸς κυλάει τὰ πιθάριά του» 2*. Παραπλήσια ἐπιφωνοῦσι τὰ παιδιὰ ἐν Ἀμφίση: «Κύλα, παπποῦ, τὰ καρύδια σου» 2* — Πρβλ. ὅσα κατωτέρω γράφομεν περὶ τῶν ὁμοειδῶν ἀσκῶν. — Ὅμοιαν ἰδέαν πιθανὸν ὑπονοεῖ καὶ ὁ Ἀριστοφάνης (Νεφ. 375 κε.) «αὐται (Νεφέλαι) βροντῶσι κυλιττόμεναι.»

Δ'. — «Κυνηγᾷ ὁ παππούλης σου τὴν κυροῦλά σου» (=μάρμην) λέγουσιν ἐν Πελοποννήσῳ αἱ μητέρες πρὸς τὰ παιδιὰ ἐρωτῶντα περὶ τῆς βροντῆς. Ἡ παιδικὴ αὕτη ἐξηγήσις ἐστὶν ἀναμφιβόλως λείψανον παναρχαίας μυθολογικῆς παραστάσεως, καθ' ἣν οἱ τεθνεῶτες προσήρχοντο ἐπίκουροι τῷ θεῷ τῆς βροντῆς. Ἐν τῇ ἰνδικῇ μυθολογίᾳ οἱ Μαροῦτ (οἱ ἄνεμοι) καὶ πιεύματα τεθνεῶτων συνοδεύουσι τὸν Ἴνδραν. Τοῖς μύθοις τούτοις, οὗς διὰ μακρῶν ἐξετάζει, συγκρίνει ὁ Mannhardt καὶ γερμανικοῦς τινὰς περὶ τοῦ wüthenden Heeres.³ Οἱ Βούλγαροι πιστεύουσιν ὅτι αἱ ψυχὴ τῶν μετὰ τὸν τοῦ πατρὸς θάνατον γεννηθέντων νηπίων, καταλείπουσαι τὸ κοιμώμενον σῶμα, τρέχουσι πρὸς βοήθειαν τοῦ ἀγ. Ἡλίου, διώκοντος Λάμιαν.⁴ Συναφῆς τοῖς μύθοις τούτοις ἐστὶν ἡ περὶ βροντῆς θεωρία τῶν Πυθαγορείων, αἰτίαν ταύτης ὑπολαμβάνοντων συμπλοκὴν δαιμόνων ἐν τῷ ἀέρι.⁵ Ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ σεισμοῦ παραπλήσια ἐδόξουν «καὶ τὸν σεισμὸν ἐγενεαλόγει (Πυθαγόρας) οὐδὲν ἄλλο εἶναι, ἢ σύνοδον τεθνεῶτων.» 6

Ε'. — Βροντῆ ὡς πορδή. — Ἐκ τοιαύτης παρομοιώσεως, συνθεθείσης μετὰ τῆς δοξασίας περὶ διώσεως δαιμόνων ὑπὸ τῶν ψυχῶν προήλθεν ἴσως ἡ δημώδης παροιμία «Πότε σκάζει ὁ διάβολος; Ὅταν κλάουσι οἱ πεθαμένοι,» ἣτις ἄλλως εἶναι ἀνεξήγητος. — Ὁ Ἀριστοφάνης, ἀφορμὴν ἐκ τῆς παρομοιώσεως ταύτης λαμβάνων, παίζει διὰ μακρῶν ἐν ταῖς Νεφέλαις (στ. 385—394) ἀλλὰ καὶ ὁ Σενέκας καὶ ὁ Λουκρήτιος χρωδῶνται ταύτῃ, 7 γερμανικῇ δὲ τις παροιμία χλευάζει αὐτήν⁸.

1 Schmidt, Volksl. σ. 32.

2 Myrianteus, Die Aevins σ. 141. 2* Παρὰ τοῦ καθηγητοῦ κ. Κ. Κόντου.

3 Mannhardt Germ. Mythen σ. 41 κ ε.

4 Rosen, Bulgar. Volksdichtungen σ. 36.

5 Ἰωανν. Λυδ., κ 21 σ. 299. Bekker. — Πρβλ. Σειτ Ἐμπερ. Κατὰ μουσικ. τ', 19—20 σ. 360 Fabric. — Βλ. καὶ H. Martin ἐν Revue archéol. 1866 τ 14 σ 261. — Οἱ ἰθαγενεῖς τῶν νήσων Tonga πιστεύουσιν ὅτι παράγεται βροντὴ καὶ ἀστραπή, ὅταν ἐρίζωσιν οἱ θεοί. (Klemm, II, 359).

6 Αἰλιαν., Παικ. Ἰστ. Δ', 47.

7 Senec., Nat. quaest. 5, 4. — Lucret., 6, 128 παρὰ Kock zu Arist. Wolk. 392.

8 «Einen Furz dem Donnerschlag vergleichen.» (Grimm, Wörterb. σ. 125) παρὰ Schwartz, Naturansch. II, σ. 124).

Ἀστροπελέκια. — Ὁ λαὸς πιστεύει ὅτι ὅπου καταπίπτει κεραυνὸς σχηματίζονται λίθοι, θυυμασίους κεντημένοι ιδιότητος, οὓς καλεῖ *ἀστροπελέκια* ἢ *ἀστροπέλεκια* (ἐκ τοῦ ἀστραπή καὶ πέλεκυς). Ἐντεῦθεν συνεκδοχικῶς λέγουσι «πέφτουν ἀστροπελέκια» ἀντὶ τοῦ ἀστραπτει. Τὰ ἀστροπελέκια δέον νὰ μένωσιν ἐπὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας κεχωσμένα ἐν τῇ γῆ ὅπως ὠριμάσων, ἤτοι σχηματισθῶσιν ἐντελῶς. Τὰ ἀντικείμενα, ἅπερ ὡς ἀστροπελέκια δεικνύουσι, θεωροῦντες ὡς πολύτιμα φυλακτῆρια, εἰσι κυρίως πελέκεις ἢ βελῶν ἀκκαὶ ἢ ἄλλα ὅπλα τῆς προϊστορικῆς λιθίνου ἐποχῆς, ὧν ἱκανὰ εὑρῆνται ἐν Εὐβοίᾳ πρὸ πάντων καὶ Μαραθῶνι.¹ Σπανιώτατα δὲ ἐλαμφθῆναι ὡς ἀστροπελέκια καὶ τεμάχια καρτίου κρυστάλλου (quartz).

Ἡ δοξασία αὕτη ἐστὶν ἀρχαιοτάτη καὶ σχεδὸν παγκοσμίη· οἱ ἀρχαῖοι ἐθεώρουν τὴν ἀστραπὴν πηγὴν γενέσεως² καὶ ὑπετίθεσαν ὅτι αὕτη παράγει τὰ ὕδνα³ καὶ τοὺς μαργαρίτας.⁴ Ὅμοιοι μὲ τὰ ἀστροπελέκια ἦσαν οἱ κεραυνοὶ λεγόμενοι λίθοι, ὡς τοιοῦτοι δ' ἐθεωροῦντο προϊστορικοὶ ἐκ σίλικος πελέκεις ἢ καὶ ἀερολίθοι.⁵ Τούτοις ἀπέδιδον βεβαίως τὰς αὐτὰς θυυμασίας ιδιότητας, ἅς καὶ ὁ λαὸς νῦν, καὶ ὡς φυλακτῆρια εἶχον, ὡς ἀποδεικνύουσι δύο πελέκεις, ὧν ὁ μὲν νεολιθικῆς ἐποχῆς, εὔρεθεις ἐν Ἀργολίδι καὶ ἐν τῷ ἀρχαιολογικῷ μουσεῖῳ Ἀθηνῶν ὑπάρχων, ἐστὶν εἶδος ἀβραξῆ μετὰ μαγικῶν ἐπιγραφῶν, ὁ δ' ἕτερος, τούτῳ ὅμοιος, τηρεῖται ἐν τῷ βρετανικῷ μουσεῖῳ.⁶ Οἱ ἀρχαῖοι ἐν γένει συνέχεον τοὺς ἀερολίθους τῷ κεραυνῷ,⁷ πολλοὶ δὲ συγγραφεῖς ἀπὸ τοῦ Β' μ. Χ. αἰῶνος καὶ ἐφεξῆς ἀναφέρουσιν ὅτι ὁ κεραυνὸς ἐνσκήπτει ἐνίοτε ἢ καὶ πάντοτε ὡς λίθος ἢ θεῖον⁸ ταῦτ' ἐπαναλαμβάνουσι καὶ συγγραφεῖς τοῦ μεσαιῶνος καὶ τῶν νεωτέρων χρόνων.⁹ Ὅτι τοιαύτη δοξασία ἐπεκράτει καὶ παρὰ Γερμανοῖς δεικνύουσι καὶ αἱ λέξεις *Donnerstein*,

¹ Βλ. A. Dumont, ἐν *Revue archéologique* 1867 τ. 15, σ. 358.—Γ. Φίνλεϋ, *Περὶ τῆς ἐν Ἑλλάδι προϊστορικῆς ἐποχῆς*. Ἀθῆν. 1867.—Heldreich ἐν *Zts. f. Ethnologie. Sitzungsberichte* 1873 σ. 111 κ. ε.

² Πρὸς. Grohmann, *Apollo Smintheus* σ. 6.

³ Τοῖς ὑπὸ H. Martin ἀναφερομένοις συγγραφεῖσι (Θεοφρ. I, 6, 13.—Juven. 5, 116—118. Plin., XIX, 3, 37) πρόσθετος καὶ Πλουταρχ. Συμποσιακ. Α', 2 σ. 664.—Εὐτεχνίου, παράφρ. τῶν Ὀλπιανῶν ἀλιευστικῶν Β', 40 σ. 117 Lehrs.

⁴ Πρόσθετος ἐπίσης τοῖς ὑπὸ Martin ἀναφερομένοις συγγραφεῖσι καὶ Τζέτζ., Χιλ. ΙΑ', 460. Φιλῆ, Ζ. ἰδιότ. 1882—1885. «Ἰγρὸν δὲ βῦεν τῷ στομάχῳ τῆς πίννης, | Εἰς ἀστραπῆς ἔλαμψιν εὐρέθη λίθος. | Κινούμενον δὲ τῇ καθειρχθείᾳ ζέσει, | Εἰς μαρμαρυγὴν ὄργανοῦται μαρμάρου.»—Παρ' ἡμῶν ὁμοίως πιστεύεται ὅτι ἡ πίννα ἐνέχει ἐνίοτε μαργαρίτην.

⁵ H. Martin, *La foudre et le feu St Elme dans l'antiquité* ἐν *Revue arch.* 1865 τ. XII σ. 293.

⁶ A. Dumont ἐν *R. arch.* 1869 τ. XX σ. 299—300.

⁷ Martin ἐνθ. ἀν. σ. 293.

⁸ Αἰτ. 1866 τ. XIII σ. 4 κ. ε. Πρὸς. καὶ Ἰωανν. Ἀντιοχ. ἀπ. 82 ἐν Müller, *Fr. hist. gr.* τ. Δ'. σ. 575.

⁹ Martin ἐνθ. ἀν. XII σ. 6—7.

Wettestein, *Krottenstein* κλπ.¹ ἀντὶ τῆς συνηθεστέρως *Donnerkeil*.² Ἐν *Lesachthale* μάλιστα τῆς Κερυνθίας πιστεύουσιν ὅτι ἐν ὄρα καταγίδος πίπτουσι λίθοι ἐξ οὐρανοῦ.³ Οἱ Γάλλοι ἔχουσι τὴν λέξιν *Pierre de foudre*. Οἱ Φίννιοι καλοῦσι τοὺς κεραυνοὺς λίθους τοῦ Οὐκκο, θεοῦ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τοῦ ἀνέμου.⁴

Ἄξιον παρατηρήσεως ὅτι ὁ λαὸς ἀποκαλεῖ τοὺς κεραυνίους λίθους πελέκεις, τοιαύτην δ' ὁμοιότητα παρατήρησαν καὶ οἱ ἀρχαῖοι. Ὁ Σώτακος εἰς τῶν ἀρχαιοτέρων περὶ ὀρυκτολογίας γραψάντων, ἐκτὸς τῶν λευκῶν κεραυνίων λίθων ἀναφέρει καὶ ἕτερα δύο εἶδη, ἐν μέλαν καὶ ἕτερον ἐρυθρὸν, πελέκει προσόμοιον (ac similes esse securibus).⁵ Οὐδῶλος ἀπίθανον ὅτι ἡ τοιαύτη παράστασις ἦτο συνήθης τοῖς ἀρχαιοτάτοις μύθοις, τούλαχιστον οἱ τῆς Ἑλλάσσοτος Ἀσίας λαοὶ Κῆρες καὶ Λυδοὶ ἐλάτρευον τὸν Λαβραυνδέα ἢ Λαβραύνδην Δία, ὃν ἀπεκόνιζον φέροντα διπλοῦν πέλεκυν, καὶ οὗ τὸ ὄνομα ἐτυμολογεῖται ἐκ τῆς λυδικῆς ἢ κερικῆς λέξεως λάβρος, σημαίνουσης πέλεκυν. Ἡ λατρεία τοῦ Λαβραύνδου Διὸς ἦν πολλαχθῶς τῆς Ἑλλάδος διαδεδομένη.⁶ Ὅπως δ' ἦτοτε λίαν συνήθης ἦν ἡ παράστασις τοῦ κεραυνοῦ ὡς ὅπλου χαλκοῦ. Ἐν τοῖς Βέδαις ἡ ἀστραπή, τὸ ὄπλον τοῦ Ἴνδρα, ἐστὶ χαλκῆ, σιδηρᾶ ἢ χρυσεῖ.⁷ Κατὰ δὲ τοὺς ἑλληνικοὺς μύθους οἱ Κύκλωπες κατασκευάζουσι τὸν κεραυνὸν τῷ Δίῳ.⁸ Ἐν πολλαῖς ἀρχαίαις θρησκευτικαῖς τελεταῖς καὶ δαισιδαίμοσι συνηθείαις τῆς Γερμανίας ἀναφέρεται πέλεκυς, ὡς σύμβολον κεραυνοῦ,⁹ θεῖον ὄπλον τοῦ τῆς βροντῆς θεοῦ Thunar (Thor).¹⁰ Ἀξιοσημείωτος δὲ καὶ ἡ ὁμοία τῇ τῆς συνηθείας γερμανικῆ λέξις *Donneraxt* ἀντὶ *Donnerkeil*.¹¹

Σχετικὴ τούτοις ἐστὶν ἡ παρομοίωσις τῆς ἀστραπῆς δόρατιν. Οἱ ναυτικοὶ τῆς Ἑλλάδος λέγουσι πολλὰκις «Ὁ Θεὸς ρίχτει ἀστραπαῖς ὅταν κονταριαῖς.»¹² Ἡ παράστασις τοῦ κεραυνοῦ ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς μύθοις ὡς λόγῃ, παρὰ δὲ τοῖς ποιηταῖς ὡς ἔγγους ἢ δόρατος τοῦ Διὸς ἐστὶ συνηθεστάτη.¹³

¹ Grimm, D. M. III σ. 67.—Kuhstein etc. *Mannhardt*, *Germ. Myth.* 21—22 καὶ 109.

² Περὶ τῶν *Donnerkeil* βλ. *Mannhardt*, σ. 10 κ. ε. καὶ 109.—Grimm, D. M. σ. 163—164 (149).—Ern. Kirchner, *Thor's Donnerkeil u. die Steinernen Opfergeräte des Nordgermanischen Heidenthums*. Neu-Strelitz, 1853· ὅστις ὑποστηρίζει ὅτι ἦσαν οὐχὶ ἐργαλεῖα ἀγρίων, ἀλλ' ἀντικείμενα θρησκευτικῶν ἔχοντα σκοπὸν, περίεργα κλπ. Τὰ ἐν ἡμῶν οὐδαμῶς ἀποκλείει τὸ ἕτερον.

³ Zts. f. deutsche mythol. τ. III σ. 29.

⁴ Castrén, *Finn. Myth.* σ. 42, 43.—Παρὰ τοῖς μαύροις τῆς Ἀφρῆς. (Klemm, *Allgem. Culturg.* τ. III σ. 39).

⁵ Παρὰ Πλινίου XXXVIII, 9, 135.

⁶ Βλ. Preller, I, 107—110 (112 σημ.).—Roscher, *Die Gorgonen* σ. 78 κ. ε.

⁷ *Mannhardt*, *Germ. Mythen.* σ. 105—109.

⁸ *Homod.*, Θεογ. 440.—Ἀπολλοδώρ., Α', 6', 1. Γ', ε', 4.—Roscher, σ. 67 κ. ε.

⁹ *Mannhardt* σ. 10 κ. ε.

¹⁰ Αἰτ. σ. 43, 109 κ. ε.

¹¹ Grimm, D. M. σ. 163 (149).

¹² Κυπριανὸς ἐν Φιλίστορι τ. I σ. 242.

¹³ Roscher σ. 78 κ. ε.—Schwartz, *Naturansch II* σ. 97 κ. ε.

Η. ΤΕΛΩΝΙΑ.

Τελώνια (Διοσκουροί, Φλόξ ἁγίου Ἑλμου). Φθοροποιὰ καὶ δυσοίωνα (Ἑλένη) — Παναγία. — Τελώνια, διάττοντες ἀστέρες.

Τὰ ἠλεκτρικὰ φλόγια, τὰ ἐν ὄρα τρικυμίας πρὸ πάντων ἐπιφανόμενα ἐν πλοίοις ἐπὶ τῶν ἄκρων τῶν ἰστιῶν ἢ ἐπὶ τῶν κεραιῶν ἀποκαλοῦσιν οἱ ναυταὶ *Τελώνια*¹ καὶ ἐκλαμβάνουσιν ὡς οἰωνοὺς ἀπαίσιους, προαγγέλους κεραιῶν καὶ τρικυμίας, ἐπιφέροντας πικροὺς συμφορὰς. Μεταξὺ ἄλλων πιστεύουσιν ὅτι διαφθείρουσι μὲν τὸ πλοῖον, καταστρέφουσι δὲ τοὺς ἰστούς καὶ τρώγουσι τοὺς ναύτας.² Τοῦτου δ' ἐνεκὰ ἐπείγονται ἄλλα ἐπιφανέντα ν' ἀπελάσσωσι καὶ ἐξαγίσωσι, εἴτε διὰ δεήσεων καὶ θυμιαμάτων, εἴτε διὰ παντοειδῶν μαγανειῶν ὅθεν ἐξορκίζουσι ταῦτα διὰ σολομωνικῶν λογίων, καὶ προσπαθοῦσι νὰ ἐκφροσίσωσι πυροβολοῦντες, ἢ κρούοντες σκευὴ χαλκᾶ, ἢ ἄλλως θορυβοῦντες.³

Τὸ φαινόμενον τοῦτο, ὅπερ ἔμενεν ἀνεξήγητον μέχρι τῆς παρελθούσης ἐκατονταετηρίδος,⁴ ἀπεδίδετο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων εἰς τοὺς Διοσκούρους, οἵτινες τιμώμενοι ὡς Ἄνακτες ἢ Σωτῆρες ἐπῆρχοντο ἀρωγοὶ τοῖς ἐν θαλάσῃ κινδυνεύουσιν, καὶ ὡς τοιοῦτοι συνεχέοντο πολλάκις τοῖς Καθεύροις τῶν Σκυθρακίων μυστηρίων.⁵ Ἐν δεινῷ κλύδωνι, κινδυνεύοντες περὶ τῶν ἐσχάτων, ἐπεκαλοῦντο οἱ ναυτιλλόμενοι τῶν Διοσκούρων. Εἰσακουομένης δὲ τῆς δεήσεως, ἐπεφάνιντο οὗτοι σωτηρίας προάγγελοι, ὡς δύο φλόγια, ἐπ' ἄκροις ἰστιῶς ἢ κάλφης ἢ δορᾶτων αἰχμαῖς.⁶ Ἡ ἀρχὴ δὲ τῶν τοιούτων παραστάσεων ἀνευρίσκεται ἐν τοῖς Ἰνδικοῖς μύθοις περὶ τῶν ὑπὸ τῆς τρικυμίας λυτρούντων θεῶν

1 Οὕτω καλοῦνται συλλήβδην πολλὰ δαιμονικά ὄντα, ἰδίως δὲ τὰ ἐν τῷ ἀέρι διαιτώμενα καὶ τὰς ἐκείθεν διερχομένας ψυχὰς τελωνοῦντα ὅποθεν καὶ ἡ λέξις.

2 Καραγιάννη, Δεισιδαζιμονίας δοκίμιον σ. 245.

3 Καραγιάννης αὐτ. — Σκ. Βυζαντίου, Λεξικὸν τῆς καθ' ἡμᾶς Ἑλλ. λ. Τελώνιον. — Κ. Ζ. Μάτσα, Περὶ τῆς ἐν τῇ ἀτμοσφαιρᾷ ἠλεκτρικῆς ἐν Ἑφρημ. τῶν Φιλομαθῶν 1857 ἔτ. 1ῆ' σ. 1157.

4 Τὸ φαινόμενον ἐπειράθησαν νὰ ἐξηγήσωσι καὶ οἱ Ἑλεᾶται ὁ Ξενοκράτης (περὶ τὰ μέσα τῆς σ' αἰκ. π. Χ.) ἐθεώρει ταῦτα νεφύδρια ἀπαστρέποντα ἐξ ἰδιαζούσης τινὸς κινήσεως. (Πλουτάρχ., π. τῶν ἀρεσκ. φιλοσόφοις Β', 18 καὶ παρ' Ἐδτσεβ, Ἐδαγγ. Προπαρ. 1Ε, 49. — Στοβ. ἑλλ. φυσ. Α' σ. 514).

5 Preller, Gr. Myth. 2, σ. 107.

6 Preller, αὐτόθι σ. 105 κ. ε. — Piper, Das St. Elmsfeuer. Berlin, 1851. (Ἀπόσπασμα ἐκ τῶν Pöggendorffs Annalen der Physik u. Chemie τ. 82). — Τοῦ αὐτοῦ, Mythol. der christl. Kirche. 1851. § 53 τ. Α', 2 σ. 411—433. — Th. Martin, la foudre et le feu St. Elme dans l'antiquité ἐν Revue arch. 1866 τ. 13, σ. 168 κ. ε. — Welcker, Gr. Götterlehre. Β', 429—435. — Maury, Hist. des religions de la Grèce ant. τ. Α' σ. 211. — Creuzer, Religions de l'antiquité; trad. Guigniaut τ. Β' σ. 307. — Schweigger, Einleitung in die Mythologie auf dem Standpunkt der Naturwissens. 1836 σ. 286 κ. ε., καὶ ἐν Ersch u. Gruber, Allgem. Encycl. Α', τ. 25 σ. 409 κ. ε.

τῶν ἀνέμων Aqvins, οἵτινες καὶ ἐν ἄλλοις ὁμοιάζουσι τοῖς Διοσκούροις.¹ Τὰ ἠλεκτρικὰ ταῦτα φλόγια εἰσι γνωστὰ ἐν τῇ λοιπῇ Εὐρώπῃ ὑπὸ τὸ ὄνομα φλόξ τοῦ ἁγίου Ἑλμου (γαλ. le feu St. Elme, ἰταλ. il fuoco di Santo Elmo, γερμ. Sanct Elms Feuer) ἀπὸ τοῦ προστάτου τῶν πλεόντων ἁγίου μάρτυρος Ἑράσμου (λατ. Erasmus, Ermus, ἰτ. Ermo, Elmo), καὶ οὐχὶ ἐκ τῆς Ἑλένης, ὡς ἀπιθάνως πολλοὶ παραδέχονται.²

Ἡ μετέπειτα τῆς σημασίας τοῦ φαινομένου ἀπὸ αἰσίας εἰς δυσοίωνων καὶ φθοροποιῶν, ἐξηγεῖται ἐκ τῆς καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις συνυπαρχούσης δοξασίας περὶ τῆς Ἑλένης, ὡς ἐκαλεῖτο τρίτον φλόγιον μετὰ τῶν ἄλλων ἐπιφανόμενον. Ἐν δὲ τὰ δύο φλόγια ἐθεωροῦντο σωτηρίας προάγγελα, τρία ὁμοῦ ἐπιφανόμενα ἐνομιζόντο ὀλέθρια καὶ καταστρεπτικά. Ἡ τοιαύτη δοξασία ἀναφέρεται ὑπὸ μετὰγενεστέρων σχετικῶς συγγραφέων, καὶ ἠγνοεῖτο πιθικῶς ὑπὸ τῶν παλαιῶν.³

Ἄλλὰ καὶ ὡς σωτήριον ἀναφέρεται τὸ φαινόμενον ἐν τινὶ συναξαρίῳ περιχομένῳ ἐν τῇ Ἀμαρτωλῶν σωτηρίᾳ, ἐνθα τοὺς Διοσκούρους παρίσταται ἀντικαθιστώσα ἡ Παναγία· τὸ συναξάριον τοῦτο διηγεῖται ὅτι καταληθθέντες ποτὲ ὑπὸ δεινοτάτου κλύδωνος ἐν τινὶ πλοίῳ ἐπεκαλοῦντο εἰς μάτην πάντων τῶν ἁγίων· εὐθὺς ὁμοῦ ὡς ἐδεήθησαν εἰς τὴν Παναγίαν ἀβλέπουσιν εἰς τὸ ἠκατέρτι μίαν μεγάλην λαμπάδα μετὰ ἴσσοις φῶς, ὅπου ἐφώτισεν ὅλον τὸ πλοῖον καὶ ἐδίωξε τὸ σκότος τῆς νυκτὸς, κατεπράυνε τὰ ἄγρια κύματα, καὶ ἔγινε θαυμασίως γαλήνη εἰς ὅλην τὴν θάλασσαν· καὶ ὅταν ἐξημέρωσεν, νεύρεθησαν εἰς τὸν λιμένα ὅπου ἐποθεύσαν νὰ φθάσωσιν.⁴ Ἄν καὶ τὸ ψυχωφελὲς συμπίλημα τοῦ Κρητῆς μοναχοῦ Ἀγαπίου τοῦ Ἀάνδου ἦν προσφιλὲς τῷ ἑλληνικῷ λαῷ ἀνγνωσθῆ ἀπὸ τῆς δεκάτης ἐβδόμης μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς παρούσης ἐκατονταετηρίδος, ἢ διήγησις αὕτη οὔτε ἐκ δημόδους τινὸς παραδόσεως ἐλήθη, οὔτε διειρηθή καθ' ὅσον τοῦλάχιστον εἰςέυρομεν παρὰ τῷ λαῷ. Αὐτὸς ὁ συγγραφεὺς ποιεῖται ῥητῶς μνεῖαν τῆς πηγῆς, ὅποθεν ταύτην ἠρύσθη· «Γράφει ὁ Βικέντιος εἰς τὸν καθρέπτην τῶν ἱστορικῶν»· εἶναι δὲ τὸ γνωστὸν βιβλίον τοῦ Vicentii Bellovacensis· περιέχεται δ' ἐπὶ λέξει σχεδὸν καὶ ἐν τῷ De miraculis S. Mariae (κεφ. 28) τοῦ ἐν τῷ μοναστηρίῳ Prifflingen παρὰ τὸ Regensburg κατὰ τὸν 11' αἰῶνα ζήσαντος ἱερέως Πόθου.⁵

1 Bl. Myriantheus, Die Aqvins. München, 1876 σ. 155—182. «Die Vorstellung von dem Sturm, und die Aqvins als Retter aus demselben.»

2 Piper, Myth. σ. 432.

3 Σωσίσιος παρὰ Σχολ. Ἑβρ. Περσ. 1637 «ὅτι καὶ ἡ Ἑλένη τοῖς χειμαζομένοις κατὰ θάλασσαν ἐπήκοός ἐστι, κατὰ Εὐραπίδην οσημεῖται· ὁ μὲν τοι Σωσίσιος ἔμπαλιν οἶεται οὐκ εὐμενὲς αὐτὴν ἐπιφάνεσθαι.»—Plin., Nat. II, 2, 101. — Mythogr. lat. 2, 132 (Preller, 2 σ. 106). Περὶ Stat. Thebaid. 2, 791—793. — Porphyrio ad Hor. Carm. I, lii, 2. (Bl. Schmidt, Volks. σ. 174).

4 Ἀμαρτωλῶν Σωτηρία Μέρ. Γ' κεφ. 63. Βεν. 1857 σ. 389.

5 Bern. Pez, ven. Agnetis Blanbekin vita et revelationes. Access. Pothonis liber de miraculis S. Dei genitricis Mariae. (Viennae, 1731 8ον) σ. 363—365.

ἀλλὰ καὶ γερμανικὴ τις ἔμμετρος διήγησις τοῦ αὐτοῦ θαύματος σώζεται, κατὰ τὸν Π' αἰῶνα ποιηθεῖσα.¹

Ὁ Δουκάγγιος ἐν τῷ Γλωσσικῷ αὐτοῦ (λ. Τελώνιον) παρατίθησι περιγραφὰς ἀνεκδότου Ἀστρονομικοῦ κανόνος, (κώδ. 3004 παρισινήσ βιβλ.), ἀγνωστον τίνος ἐποχῆς, ἐν αἷς ὁ ἀνώνυμος συγγραφεὺς πειράζεται νῆανίρετῃ τὴν δημώδη προφικνῶς θεωρίαν, ὅτι οἱ διόκτωντες ἀστέρες εἰσὶ τελώνια. «Τὰ φαινόμενα ἀστρα καὶ πίπτουσιν· τινὲς λέγουσιν ὅτι ἀστέρες εἰσὶν· ἄλλοι ἢ δὲ λέγουσιν ὅτι τελώνια εἰσὶν πονηρά. Οὔτε ἀστέρες εἰσὶν, οὔτε τελώνια, ἢ ἀλλὰ ἀποκόμματα εἰσὶν τοῦ οὐρανοῦ πυρός·» καὶ κατωτέρω· «Ἀστέρες ἢ δὲ οὐδέποτε πίπτουσιν, εἰμὴ ἐν τῇ τοῦ Χριστοῦ παρουσίᾳ· τότε γὰρ καὶ ἀστέρες πεσοῦνται, ὁμοίως καὶ τὰ τελώνια πνεύματα πεσοῦνται ἐν τῷ πυρὶ ἢ (τῷ) αἰώνῳ.» Ἡ σχέσις τῆς δοξασίας ταύτης μετὰ τῆς καθ' ἡμᾶς περὶ τελωνίων εἶναι κατάδηλος. Οἱ Διόσκουροι ἀπεκαλοῦντο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων καὶ ἀστέρες· «Διόσκουροι — καὶ ἀστέρες οἱ τοῖς ναυτιλλομένοις φαινόμενοι» (Ἡσυχ.) «εἶδον δὲ καὶ Διοσκούρους ἐπὶ νεῶς ἀστέρας λαμπροὺς ἰθύνοντας τὴν ναῦν χειμαζομένην»² ἀστέρες ὅμως οὐχὶ ἀληθινοί, ἀλλὰ μᾶλλον φλογικὰ ἀστράχι προσόμοια.³ Σημειωτέον ὅτι καὶ ὁ ἀστερισμὸς τῶν Διδύμων μόνον παρὰ τοῖς μεταγενεστέροις καὶ πάλιν οὐχὶ παρ' ἅπασιν τοῖς ἀστρονόμοις φέρει τὸ ὄνομα τῶν Διοσκούρων.⁴

III. ΒΡΟΧΗ.

Βρέχει ὁ Θεός. — Καταρράται τοῦ οὐρανοῦ. — Σεῖσμα οὐρανοῦ. — Κόσκινον. — Ἄσκοι κλπ.

Ἐκ τῶν ἐκφράσεων τῆς κοινῆς γλώσσης πρὸς δῆλωσιν τῆς ἐννοίας τοῦ βρέχειν, αἵτινες ἐπήγαγον προδήλως ἐξ ἀρχαιοτάτων μυθολογικῶν παραστάσεων, εἰξεύρομεν μόνον τὰς ἀκολούθους.

Α'. Βρέχει ὁ Θεός.

Ἡ συνηθεστάτη ἔκφρασις, ἣ παρὰβάλλε τὸ *ὕει ὁ Ζεὺς* τῶν παλαιῶν. «Βρέχει ὁ Θεός» «ἔρρηξεν»⁵ ὁ Θεός ἕνα νερό,⁶ «Ἡ ῥαγδαία βροχὴ καλεῖται

¹ Piper, Myth. I, 2 σ. 425.

² Μάξιμ. Τύρ. ΙΕ', 7. Βλ. καὶ ἄλλα χωρία παρὰ Preller, Gr. Myth. II, σ. 106.

³ «Quasi stellae velo insidentes» (Senec. Nat. Qu. I, 1, 11). — Πρὸλ. Πλουταρχ., π. τῶν ἀρεσκ. φιλοσ. Β', 18 «Ξενοφάνης τοὺς ἐπὶ τῶν πλοίων φαινόμενους οἶον ἀστέρας.» Preller, ἐνθ. ἀν.

⁴ Preller, ἐνθ. ἀν.

⁵ Ἡ λέξις ῥήγνω ἢ ῥήγγω παράγεται ἀναμφιβόλως ἐκ ῥίγης ραγ (Πρὸλ. ῥηγνώ, ῥαγίζω) καὶ οὐχὶ ἐκ τοῦ ῥίπτω (κοινῶς ῥίπτω, ῥίχτω).

⁶ Ἀντὶ τοῦ ὕδωρ ὁ λαὸς λέγει πάντοτε νερό. — Νερά κρηναῖα ποτὰ ἐν ἀποσπ. Σοφοκλείου («Ἐτομολ. μεγ. σ. 597, 43 «Νερόν τὸ ὑγρόν... καὶ ἴσως ἢ συνήθεια τρέψασα τὸ αἰεὶ ε λέγει νερόν.» Πρὸλ. καὶ Νηρηίς, Νηρεὺς, νηρίτης.

θεοπορτὰ ἢ οὐδετέρως θεοπόρτι, τὸ δ' ὕμβριον θεῖκὸ ἢ θεοτικὸ νερό¹, πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τοῦ φρεατιαίου ἢ πηγαίου (πηγαδισο, βρουαῖσο).

Ὅταν ἀνομβρία μαστίξη τὴν χώραν, ἀπευθύνουσι τῷ Θεῷ παρακλήσεις καὶ λιτανεῖαι, ἕνα πέμπῃ βροχὴν. Ἀρχαῖκόν δ' ὄλωσ χαρακτῆρα φέρει τὸ ἔθιμον τῆς Περπερούνας, περὶ οὗ ἐν ἐκτάσει διαλαμβάνομεν ἐν τῷ περὶ λατρείας τμήματι τῶν ἡμετέρων περὶ τοῦ βίου τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ μελετῶν².

Ἡ ἀνομβρία εἶναι ἐνδειξις θείας ὀργῆς. Ἐν ἡπειρωτικῷ ἄσματι λέγει τις, ἀποτρέπων ἀπὸ ἀνοσίου πράξεως·

Τσῶπα —

Γιατὶ μᾶς 'κούει ὁ θεός, τρεῖς χρόνους δὲ σταλάζει,

Γιατὶ μᾶς 'κούει κ' ἡ μαύρη γῆς, τρεῖς χρόνους δὲν ἀνοίξει κτλ. 3

Ἐνθα τὸ σταλάζει (οὐδὲ σπλαγγμὸν ὕδατος ῥίπτει) κατ' ἐπίτασιν ἀντὶ τοῦ βρέχει.

Ἐν κρητικῷ διστίχῳ φέρονται τὰ ἐξῆς·

Ἐγὼ ἀγαπῶ σε, μὰ τὸ ναῖς, 4 ὁ Κύριος τὸ κατέχει,

Ἐκεῖνος ἀπὸ συννεφῶ κ' ἀποβροντᾷ καὶ βρέχει. 5

Ἄ Ὁ παλαιὸς Ζεὺς αὐτότατος, ὡς νεφεληγερέτης, ὑψιβρεμέτης καὶ ὑέτιος.⁶

Β'. — Ἡ βροχὴ κατέρχεται ἐξ ὀπῶν ἐν τῷ οὐρανῷ θόλῳ. — Ἴσως ἢ δοξασία αὕτη ἐπήγαγεν ἐκ τῶν ἐν τῇ Βίβλῳ ἀναφερομένων καταρρακτῶν τοῦ οὐρανοῦ.⁷ Τινὲς τῶν πατέρων τῆς ἐκκλησίας ἐπὶ τῆς βίβλου βασιζόμενοι διεισείνοντο ὅτι τὸ στερέωμα ὑποβαστάζει στρώμα ὕδατος, καὶ ὅτι ἔχει ὀπὰς καὶ καταπακτὰς ἐξ ὧν τὸ ὕδωρ ἐκρέει καὶ πίπτει εἰς ὑετὸν, ὅταν ὁ Θεὸς θέλῃ.⁸

Γ'. — Ἐκ τοῦ ἀκολούθου κρητικοῦ ἄσματος φαίνεται, ὅτι ὁ οὐρανὸς ὑποτίθεται ὡς λεκάνη ἢ δεξαμενὴ πλήρης ὕδατος, ἧς σειομένης σχηματίζονται τὰ νέφη, καταπίπτοντα εἰς βροχὴν ἢ χιόνα.

Νᾶχεν ἡ γῆς πατήματα*, κ' ὁ οὐρανὸς κερκέλια**,
νὰ πάθιουν*** τὰ πατήματα, νὰ πιανα τὰ κερκέλια,
ν' ἀνέβαινα 'ς τὸν οὐρανὸν, νὰ διπλωθῶ νὰ κάτσω,
νὰ παίξω σεῖσμα τοῦρανοῦ, νὰ ἔγ' ἀλη μαῦρα νέφη,
νὰ βρέξῃ χιόνι καὶ νερό, κ' ἀτίμητο χρυσάφι. 9

¹ Πρὸλ. «τὸ ἐκ Διὸς ὕδωρ» (Θεοφρ. 2, 6, 5 Schmidt Volks. I, 29).

² Ἐν τοῖς ἄσμασι τοῖς ψαλλομένοις, ἐν ᾧ περιάγεται ἡ Περπερούνα, ἐπαναλαμβάνεται συχναῖς ἢ δήσις «Θεέ μου, βρέξε μὲ βροχὴ.»

³ Χασιώτ. σ. 62 ἀρ. 15.

⁴ Μὰ τὸ ναῖ. Ὁ Pashley παρανοήσας γράφει μὰ τὸν ἐς!

⁵ Pashley, Travels in Crete I σ. 249. — Passow, Διστιχ. ἀρ. 242 σ. 506.

⁶ Schmidt, Volksl. d. Neugr. σ. 30.

⁷ Γενεσ., Ζ', 11. Η', 2. — Ψαλμ. ΟΖ', 27. Βλ. καὶ Schläusner, Novus Thes. Vet. Test. τ. 3 σ. 91, 251, 252.

⁸ Letronne, Des opinions cosmographiques des pères de l'église, ἐν Revue des deux Mondes 1834 τ. I σ. 616—617. Ἄλλὰ καὶ κατὰ τοὺς Νεοσηλανδοὺς τὸ ὕδωρ κατέρχεται ἐξ οὐρανοῦ διὰ χαράδος ἢ ὀπῆς (Tylor, Civilis. primitive τ. II σ. 92).

⁹ Jeannarakis, Kret. Volkslieder σ. 150 ἀρ. 159.

* Βαθμίδα. ** Κρίκου. *** Ἐπάτου.

Σημειωτέα καὶ ἡ τελευταία φράσις περὶ χρυσοῦς βροχῆς ἐκ τῆς αὐτῆς μυθολογικῆς παραστάσεως διεπλάσθησαν ἰκανοὶ ἀρχαῖοι μῦθοι. (Νέφη ὡς χρυσοῦς ἢ θησαυρός, Ζεὺς ὡς χρυσοῦς βροχῆ κλπ.).

Δ'. — Ἡ βροχὴ πλπτει διὰ κοσκίνου. — «Τὸ ῥήχει μετὸ κόσκινον», (ὑπονοεῖται τὸ νερό). — «Ὁ Θεὸς τὸ ῥήχει μετὸ ῥεμμόνι»¹, ὁπότεν καὶ ἡ παροιμία· «Τὸ ῥεμμόνι τοῦ Θεοῦ ἔχει μεγάλας τρύπαις». — Ἐν Παρνασίδι μυθολογοῦσιν ὅτι ὁ ἄνεμος Βορρᾶς κρατεῖ κόσκινον, δι' οὗ κατασκευάζει καὶ ῥεμμονίζει τὸ χαλάζι· ὁ δὲ Νότος ἔχει ἀσκήα ἕτινα διὰ τῶν Νεφέλων (Σύννεφα) ῥίπτει εἰς τὴν θάλασσαν, πληροὶ ὕδατος, κομίζει εἰς τὰ ἄνω εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ ἐκεῖθεν ἕκ τινος ὠρισμένου μέρους κενοὶ ταῦτα διὰ διαφόρων κοσκίνων ἐπὶ τῆς γῆς, οὕτως ὥστε, ὅταν μὲν κατέρχεται λεπτὴ βροχὴ, ψιλὴ βροχὴ, ψαχάδα (ψεκάς)², τότε μεταχειρίζεται τὴν σῆτα³, ὅταν δὲ βρέξη, μεταχειρίζεται τὸ κόσκινον, καὶ ὅταν καταπίπτῃ ὑετὸς πολλὸς τὸ ῥεμμόνι, δηλονότι τὸ μέγεθος ἐκαστῆς σταγόνης ἐστὶν ἀνάλογον τῶν ὀπῶν τῶν διαφόρων κοσκίνων. Τέλος ἐπὶ ῥαγδαίου θυελλοῦ λέγουσιν ὅτι ὁ Νότος κενοὶ τοὺς ἀσκούς αὐτοῦ ἐντελῶς⁴.

Τοιαῦται ἰδέαι ἐπεκράτησαν παρὰ τοῖς ἀπλοϊκωτέροις καὶ κατὰ τὴν ἀρχαίότητα, ὡς δεῖνυσι τὸ τοῦ Ἀριστοφάνους «διὰ κοσκίνου οὐρεῖν»⁵. Αὕτη δὲ, ὡς καὶ αἱ ἄλλαι ἐν ταῖς Νεφέλαις γελοῖαι θεωρίαι περὶ ὑετοῦ καὶ βροντῆς δὲν εἶναι κωμικαὶ ἐπίνοιαι τοῦ ποιητοῦ, ὡς τινες ὑπέλαβον, ἀλλὰ διακωμωδούμεναι δημῶδει· προλήψεις, πράγματι ὑπιστάμεναι. Διότι αἱ πλείους τούτων, ὡς καὶ παρακατιόντες θὰ ἴδωμεν, σώζονται μέχρι τοῦδε παρὰ τῷ ἡμετέρῳ λαῷ, ἄλλαι μὲν κατὰ γράμμα πιστευόμεναι, ἄλλαι δὲ διατηρηθεῖσαι ἐν ἀστείαις ἐκφράσεσι μόνον.

Ἐκ βυζαντιακῶν συγγραφέων βλέπομεν ὅτι ἡ περὶ κοσκίνου τῆς βροχῆς δοξασία ἐξηκολούθει ὑπιστάμενη ἐν Ἑλλάδι καὶ κατὰ τοὺς μέσους χρόνους. Παρὰ Θεοδωρήτῳ (Περὶ προνοίας Α', σ. 32) περιγράφεται ὁ Θεός, ὁὖν τινι κοσκίνῳ διαίρων τῶν νεφῶν τὰς ὠδίνους». Ἰδιαιτέρας προσοχῆς δ' ἀξίον ἐστὶ τὸ ἐπόμενον χωρίον τοῦ Ψελλοῦ, ἐν ᾧ φαίνεται συνταῦται τῶν ἰδεῶν περὶ ὀπῶν τοῦ Οὐρανοῦ (σελ. 601) καὶ κοσκίνου. «Τοσοῦτος γὰρ αὐχμὸς σοφίας ἐπὶ τοῦ καθ' ἡμᾶς βίου ἐγένετο, καὶ οὕτω πάντες ἐπὶ τὴν τοῦ ἀμαρτησθέντος ταύτην ἐπιστήμην κοινῶς συνηλάθησαν, ὥστε τοὺς πολλοὺς οἰεσθαι μὴ καὶ τὸν ὑετὸν ἐκ τῶν νεφῶν καταρρήγνυσθαι, ἀλλὰ, κατὰ τὸ Ἐρατοσθένους κόσκινον, διατετρησθαι τὸν οὐρανόν, κακεῖθεν ταῖς χερσὶν ἀποθλίβοντα τὸ ὕδωρ διηθεῖν»⁶.

¹ ῥεμμόνι (ἐκ τοῦ ῥήγνυμι, ῥήγμα;) εἶδος κοσκίνου μεγάλας ἔχοντος ὀπᾶς. — Ἐν Πελοποννήσῳ ῥεμμόνι.

² Τὸ ῥῆμα ψαχαδιάζει, ὅπερ καὶ ψιχαλίζει λέγεται. (Ἐκ τοῦ ψῖ ψιχός).

³ Σῆτα (ἐκ τοῦ σῆθα ἴσως) λεπτότατον κόσκινον. Πολλαχού τῆς Ἑλλάδος λέγεται κρησάρα (ἀρχ. κρησέρα).

⁴ Γ. Κρέμος ἐν Ν. Ἑλλάδι ἀρ. 35.

⁵ Ἀριστοφ., Νεφ. 373.

⁶ Ψελλοῦ, πρὸς μαθητὰς ἀμελοῦντας σ. 150—151. Boissonade. — Τὸ ὄνομα τοῦ Ἐρατοσθένους καὶ τὸ λογοπαίγιον ἀναφέρονται βεβαίως ἐπιδείξειως γάρην.

Τὸ κόσκινον εἶναι σύμβολον νέφους¹, τοῦτο δὲ προδήλως καταφαίνεται καὶ ἕκ τινος δημοτικοῦ ἔσθματος, ἐν ᾧ ἐκ νέφους καὶ οὐχὶ ἐκ κοσκίνων ἀναφέρεται ὅτι προέρχονται τὰ διάφορα τῆς βροχῆς καὶ τῆς χαλάζης εἶδη.

Γιὰ ἰδέεσι τὸ μαῦρο σύγνεφο, ἴσως ἀχ' τὸ μπουγάζι *

βαστάει χιόνι καὶ βροχὴ καὶ φτερῶ τὸ χαλάζι.

Τὸ χιόνι ῥήχει 'ς τὰ βουνὰ καὶ τὴ βροχὴ 'ς τοὺς κάμπους,
καὶ αὐτὸ τὸ πετροχάλαζο 'ς τὴ μέση τῆς θαλάσσης. 2

Οὐχὶ ἄσχετα τῇ παραστάσει ταύτῃ φαίνονται τὰ μυθολογήματα περὶ τοῦ τῶν Δαναῶν πίθου ἢ κοσκίνου (ῆ) Πρὸβλ. Πλάτ. Πολιτ. ΙΑ', 362. «Τοὺς ἀνοσίους ἐν ἔξῃ κοσκίνῳ ὕδωρ φέρειν ἀναγκάζουσι» καὶ τὴν ἀρχαίαν παροιμίαν «κοσκίνῳ ὕδωρ ἀντλεῖν». — Ἀνάλογα ἀπαντῶμεν καὶ ἐν τῇ Ἰνδικῇ μυθολογίᾳ. «Οἱ Ἀσθὶν κατέχον τὸ ὕδωρ ἀπὸ τοῦ πετάλου τοῦ κραταιοῦ ἵππου, ὡς ἀπὸ ἤθμου kātarāt»³. Κατὰ τὸν Macpherson, ὁ Pidju Pennu, ὁ θεὸς τοῦ ὑετοῦ παρὰ τοῖς Kshonds, ἀναπνύμενος ἐν οὐρανῷ καταχέει τὰ ὕδατα διὰ κοσκίνου⁴. Ὁμοίωται ταῖς ἑλληνικαῖς εἰσὶν ἑλβετικαὶ τινες ἐκφράσεις περὶ βροχῆς. Ἐπὶ πολλοῦ θυελλοῦ λέγουσιν ἐν Ἑλβετίᾳ «es schütete mit allen Kübeln und Gelteñ», ἐπὶ δὲ λεπτῆς βροχῆς «es rinnt durch Seiher, Sieb und Korb»⁵. Ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀλταϊκοῖς λαοῖς δὲν ἦταν ξένα τοιαῦται παραστάσεις. Ἐν τῷ φινικῷ ἔπει Καλεδάλα ἀναφέρεται ὅτι ἡ θεότης Uutar ἀπὸ τῶν ὑψίστων τοῦ οὐρανοῦ μερῶν καταχέει ἐπὶ τὴν γῆν διὰ κοσκίνου δρόσου⁶.

Ε'. — Βρέχει κενομένων ἄνωθεν ἀσκῶν. — Ἐπὶ ῥαγδαίου ὑετοῦ λέγουσι: «Τὸ ῥήχει μετ' ἀσκή» ἢ «μετ' ἀσκήα» ἢ «μετ' ἀσκόπουλο» (Γαλαξείδιον). — «Ὁ Θεὸς τὸ ῥήχει μετὸ δερμάτι» (ἀσκόν. Ἐν Ἀραχῶβη). Ἀνωτέρω δ' ἐπισητάμεθα λόγον περὶ τῶν μυθολογούμενων ἀσκῶν τῆς βροχῆς τοῦ Νότου.

Ἐκ τῆς παραστάσεως τῶν νεφῶν ὡς ἀσκῶν ἢ δερμάτων. Πρὸβλ. τὸν ἀσκόν τοῦ Αἰόλου, καὶ τὰς προσφιλεῖς ἀρχαίους ποιηταῖς παρομοιώσεις νεφῶν ἐρίοις⁷, τὴν τοῦ Διὸς αἰγίδα κλπ. — Ἐν τοῖς Βέδαις ἀναφέρονται ἀσκοὶ προσδεδεμένοι εἰς τὸ ἄρμα τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑετοῦ Parjanya, ἐπίσης δ' εἰκῶν νέφους ἐστὶν ὁ ἡδέος ποτοῦ μεστὸς ἀσκός, ὃν φέρουσιν οἱ Ἀρβίνς⁸. Ἀνάλογοι παραστάσεις ἀπαντῶσι καὶ παρὰ σημιτικοῖς ἔθνεσιν⁹.

¹ Βλ. καὶ L. Laistner, Nebelsagen. (Stuttg. 1879) σ. 51. 233.

² Χασώτης σ. 173 ἀρ. 3. * Στόμιον στενὸν θαλάσσης.

³ Myrianteus, Die Arjvins. München, 1876 σ. 152.

⁴ Macpherson, India σ. 357. Παρὰ Myrianteus ἀρ. σ. 153.

⁵ Rochholz, Naturmythen 55.

⁶ Kalevala βουν. XI, σ. 137—142. XII, 338—344. Παρὰ Castrén, Finn. Myth. σ. 67—68.

⁷ Βλ. ἐν ἐκτάσει Mannhardt, Roggenwolf u. Roggenhund. Danzig, 1866. σ. 51—52. — Schwartz, Naturansch. II σ. 4—2.

⁸ Myrianteus σ. 135 κ.ε. — Πρὸβλ. Max Müller, Essays. Lpz. 1869 τ. II σ. 159 παρὰ Schwartz Β', 1. «Ἐν τῷ χωρίῳ τοῦ Βέδα καλεῖται τὸ ἀμφοφόρον νέφος «μέλαν δέρμα», ἀλλὰχού δὲ τῆς αὐτῆς ἰερᾶς βίβλου «ἀμφοδότεια καὶ γονοποῦς δορά».

⁹ Le livre de Job κεφ. 38 σ. 171, traduction Renan. «Qui incline les urnes du ciel?» ἔθα ὁ μεταρραστῆς σημεῖοι ὅτι καὶ Ἀραβες καὶ Ἑβραῖοι φαντάζονται τὰ ἀμφοφόρα νέφη ὡς ἀσκούς ἢ στάμνους πλήρεις ὕδατος.

Σ'. — 'Επί συνεχούς και ἀδικλείπτου βροχής οἱ χυδαιότεροι λέγουσιν ἀστετέζομενοι «κατουράει ὁ Θεός» ἐν Ἀραχώδῃ μάλιστα προστιθέσασιν ἀμὲ τὸ κόσμινον»¹. Ἐν Μεσσηνίᾳ ὁ τοιοῦτος καιρὸς καλεῖται «Κατουρλιᾶς» και ἀλλαχοῦ «Κατουρλιᾶς».

Αἱ ἐκφράσεις αὗται δὲν προήλθον ἀπλῶς ἐκ βαναύσου παρομοιώσεως, ἀλλὰ πιθανῶς ἐκ παναρχαιοτάτης δοξασίας, βαθμηδὸν ἀπολεσάσης τὴν ἐαυτῆς σημασίαν και εἰς ἀστείότητα μεταπεσοῦσης. Παρὰ τοῖς Καμτσαδόλοις πιστεύεται ὅτι οἱ ὄμβροι και ἡ χάλαζα εἰσὶν οὖρα τῶν θεῶν τοῦ ἀέρος². Γνωστὸν δ' ὅτι ὁ Στρεψιάδης παρ' Ἀριστοφάνει ἀφελῶς ὁμολογεῖ ὅτι συνεμερίζετο τὴν ἰδέαν ταύτην.

καὶ τοι πρότερον τὸν Δι' ἀληθῶς ἔφηεν διὰ κοσμίον οὐρεῖν.

Ὅμοιαι ἐκφράσεις εἰσὶ συνήθεις και ἐν Γερμανίᾳ και Γαλλίᾳ³.

IV ΙΡΙΣ.

Ἴρις εὐνους τοῖς ἀνθρώποις. — Ἵθρεις (ὑπερβαίνειν· δακτυλοδεικτεῖν). — Γεωργικὰ προμηθύματα. — Χρυσὸς εἰς τὴν βᾶσιν τῆς Ἴριδος. — Ὀνομασῆαι (τόξον ζώνη).

Ἡ Ἴρις, κατὰ τοὺς δημῶδεις μύθους, ἔχει τὰς ιδιότητας ἐμφύχου ὄντος· εἶναι εὐνους τοῖς ἀνθρώποις, τοῖς ζώοις και τοῖς φυτοῖς, ἀλλὰ και τιμωρεῖ ἀμειλίκτως πάντα τολμήσοντα νὰ ὑβρίσῃ αὐτήν. Διηγούνται ὅτι ἔζη ἄλλοτε ἐν παλληκάρῳ, τὸ ὅποιον ἦτο τόσοσ ἀνδρειωμένον και τόσοσ ὑπερήφανον, ὥστε ἐτόλμησε και αὐτὴν τὴν Ἴριδα νὰ ὑπερπηδήσῃ· εὐθὺς ὁμως ὡς ἐδρασκελίσειε

1 Κρέμος, ἐνθ. ἀν. ἀρ. 35. — Βλ. και Β. Schmidt, Volksl. Neugr. σ. 31. «Ἄξιον σημειώσεως ὅτι ἐν Ἀραχώδῃ ἀντὶ τοῦ βρέχει (εἰ) λέγουσιν και κατουράει ὁ Θεός· ἐπὶ πολλοῦ δὲ και διηγεοὺς ὄμβρου συνήθεις εἰσὶ φράσεις τοιαῦται. «Τσοῦρ, τσοῦρ, τσοῦρ, κατουρώντας ὁ Θεὸς μᾶς σάπσι». — Τὸ «κατουράει ὁ Θεός» ὁμως ἐν Ἀραχώδῃ και ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος, ὡς και τὴν δευτέραν φράσιν, λέγουσιν μόνον ἐπὶ διηγεοὺς βροχῆς.

2 Schwartz ἐν Zts. f. Ethnologie 1875 σ. 403. — Meiners, ἐν Götting. hist. Magazin. Hannover, 1787 τ. I σ. 119 παρὰ Schwartz, Naturan. I, 260.

3 Ἰκανὰς τούτων περισυνήγαγεν ὁ Mannhardt Roggenwolf u. Roggenhund σ. 40. «Ἐν Ἄνω Παλατινάτῳ λέγουσιν ἐπὶ πολλοῦ ὄμβρου· «Πάλιν κατουροῦν ἐκεῖ ἀπάνω», nu pissen sie da oben all wieder (Schönwerth, Aus der Oberpflanzl Γ', 20). Ὁ Ἅγιος Μεδάρδος, ἐπειδὴ κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς εορτῆς του πολλάκις βρέχει, ἀποκαλεῖται ἐν Τιρόλῳ Heubrunzer. (Zingerle, Sitten, Bräuche, Meinungen. 104, 763). Ὅμοιως και ἐν Πικαρδίᾳ: «Saint Médard est un grand pissard». (Reinberg-Düringsfeld, Wetter im Sprichwort p. 141). Ἄνω κατὰ τὴν 13 Ἰουλίου βρέχῃ λέγουσιν ἐν Κολωνίᾳ: «Margriht hat en de Nesz gepess» (Ἡ Μαργαρίτα ἐκατούρησε τὰ καρύδια). Ἀλλαχοῦ δὲ τοῦ Ῥήνου ἀν βρέχῃ κατὰ τὴν 10 Ἰουλίου «Margarete pisst in die Nüsse». Πιστεύουσι δὲ ἐν μὲν τῇ πρώτῃ περιστάσει ὅτι ἡ βροχὴ θὰ διαρκέσῃ τέσσαρας ἡμέρας, ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ ὅτι 14 ἡμέρας· και θὰ καταστρέψῃ τὰ κάρυα. (Reinsberg αὐτ. 146. 154). Ἐν τῇ κομητείᾳ Mark ἡ αὐτὴ πρόληψις ἀναφέρεται εἰς τὴν εορτὴν τῆς ἁγίας Μαγδαληνῆς (12 Ἰουλίου). «Sünthe Magdalena pisst in de Nuete» Wæste, Volksüberlief. p. 61). — Βλ. προσέτι Wolf, Beitr. z. deutschen Myth. Β' σ. 103. — Schwartz, Der heutige Volksglaube σ. 77 κ. ε. Ursprung d. Mythol. σ. 7 κ. ε. Naturansch. 1864 τ. Α' σ. 138. 258 κ. ε. ὅστις ἀναγνωρίζει σχέσιν τῶν ἰδεῶν τούτων πρὸς τοὺς ἀρχαίους μύθους περὶ γενέσεως τοῦ Ὀρίωνος και περὶ τῆς γονῆς τοῦ Μίνωος.

αὐτὴν ἀπὸ ἥρωος κρατίστου ἐγένετο γυνὴ εὐειδῆς μὲν, ἀλλ' οὕτως ἀλαπαδνῆ, ὥστε οὐδὲ τοῦ ἐλαχίστου τῶν ἀνθρώπων τὴν ὕβριν ἐδύνατο νὰ ποκρούσῃ. Διότι ὅστις ἀδρασκελίσῃ τὴν Ἴριδα μεταβάλλει πάραυτα φύσιν, ἀπὸ ἀνδρὸς εἰς γυναῖκα μεταμορφούμενος και ἀπὸ γυναικὸς εἰς ἀνδρα¹. Ἡ αὐτὴ δοξασία ἐπικρατεῖ και παρὰ Σέρβοις² και Ἀλβανοῖς³.

Τὸ ἀδρασκελίσιμα θεωρεῖται ὑβριστικόν, διότι ὑπάρχει πρόληψις ὅτι ἐπιφέρει ὄλεθρον. Παρ' ἡμῖν παρατηρεῖται ἡ πρόληψις αὕτη εἰς πολλάς περιστάσεις τοῦ βίου· ἀν ὑπερπηδήσῃ τις κάλαμον ἀλιευτικόν, ἢ ἄλλο οἰονδήποτε ἐργαλεῖον πρέπει νὰ ἐπιστρέψῃ ἐπὶ τὰ βήματά του, διότι ἄλλως οὐδὲν τελεσφορεῖ· ὑπερπηδῶν δ' ἔγκυον ἀνοίγει τὸν δρόμον εἰς τὰς Νεράδας· ἢ καθίστησιν ἐπικίνδυνον τὸν τοκετόν· ἢ γυνὴ σπεύδει ἀμείσως νὰ φωνάζῃ «Ἐκαδρασκελά με, γιατί δὲν κάνει»⁴. Τὰ παιδιὰ, «ἀν δρασκελισθοῦν δὲν μεγαλώνουν»· ἐν Κύπρῳ ὁ διασκελιζόμενος πτύει πρὸς ἀποτροπὴν τοῦ κακοῦ⁵. Παράδοξος δ' ἡ πρόληψις, καθ' ἣν οἱ διασκελισθέντες ὑπὸ γάτας νεκροὶ γίνονται βρυκόλακες⁶, ἢς ἀνάλογος ἐπικρατεῖ ἐν Μεσσηνίᾳ, καθ' ἣν «ὄταν κυλιέται γαϊδοῦρα, ὅποιοις πηδήσῃ ἀπὸ πάνου τῆς δὲν λυώνει». Ἡ πρόληψις ὑπάρχει και παρ' ἄλλοις λαοῖς· ἐν Γερμανίᾳ: «παιδίον οὐ ἄνω ἐπήδησαν δὲν μεγαλώνει»⁷. Τὸ αὐτὸ πιστεύουσι και οἱ Βοημοί⁸, κατὰ δὲ τοὺς Ἑσθονοὺς οὐ μόνον παρακωλύεται ἡ ἀνάπτυξις τοῦ παιδός, ἀλλὰ και δύσμορφον τοῦτο γεννᾶται⁹. Οἱ Ἀραβες νομίζουσιν ὅτι ὁ διερχόμενος καταλείπει τῷ ἐκτάδῃν κειμένῳ τὰς ἐαυτοῦ ἀσθενείας και πρέπει νὰ ὑπερπηδήσῃ και οὗτος ἐκεῖνον, ἵνα ἐξουδετερώσῃ τὸ κακόν¹⁰.

Τὴν πρόληψιν περὶ τοῦ μὴ δακτυλοδεικτεῖν τὴν Ἴριδα¹¹ εὐρίσκομεν και παρὰ τοῖς Γερμανοῖς. Οὐδεὶς πρέπει νὰ δακτυλοδεικτῇ τὴν Ἴριδα και τοὺς ἀστέρους¹². Ὁ Θεὸς τιμωρεῖ τοῦτο (Harz)¹³, σκόλῃς κατακλιβρώσκει τὸν δάκτυ-

1 Κρέμος ἐνθ. ἀν. ἀρ. 35.

2 Wuk Stephanovich, ἐν λ. duga παρὰ Grimm D. M. σ. 695 (611). — Κατὰ τὸν Hahnusch (Slaw. Myth. σ. 273) εἶναι τοῦτο ἕως λείψανον τῆς ἰνδικῆς θεωρίας περὶ τῆς ἐν ἀρχῇ ἐνόητος τῶν γενῶν (εἰ).

3 Hahn, Alb. St. Γ'. 138. Κόρη ὑπερπηδῶσα τὴν Ἴριδα μεταμορφοῦται εἰς παιδα και μεταπηδῶσα ἀναλαμβάνει τὴν προτέραν φύσιν.

4 Βύρων τ. Α', σ. 572. — Βλ. και Floss, Das Kind I σ. 9.

5 Λουκάς σ. 130.

6 Ἐκλαμβάνονται ἕως αἰ γάται ὡς μάγισσαι μεταμορφωμέναι, καθὼς και ἐν ταῖς γερμανικαῖς παραδόσεσι.

7 Grimm, D. M. τ. Γ'. σ. 426 abergl. 45.

8 Grohmann, Aberglauben aus Böhmen ἀρ. 798.

9 Λῆτ. σ. 488 δεισιδ. ἐσθωνικῆ 26. — Βλ. και Bœckler παρὰ Andreae, Ethnogr. Paral. Ielen σ. 34.

10 Wrede, Reise in Hadhrant. Braunschweig, 1870 σ. 265. παρὰ Andreae I. c.

11 Ἡ αὐτὴ πρόληψις ἀναφέρεται και περὶ τοῦ Φαγγαριού· ἀλλὰ περὶ ταύτης ἀλλαχοῦ.

12 Grimm, D. M. σ. 695 (611).

13 Zeitschrift f. deutsche mythol. u. sittenk. τ. I σ. 302.

λον (Κάτω Αυστρία)¹. οὕτω δεικνυμένη ἡ Ἴρις ὠχρίῃ καὶ ἀμαυροῦται τὸ φῶς αὐτῆς (Meiningen)². «Ὁ στέρνων τοῦς ὀδόντας κηπουρικοῦ κτενὸς ἢ τὸν δάκτυλον πρὸς τᾶνω, ἄγρει τὰ ἴματα τοῦ Θεοῦ, χάνεται δὲ καὶ τὸ οὐράνιον τόξον»³. Καὶ παρὰ τοῖς Σίνοις ἔτι θεωρεῖται ἀνόσιον τὸ δακτυλοδεικτεῖν τὴν Ἴριδα⁴.

Ἐκ τῆς παρατηρήσεως τῆς Ἴριδος νομίζουσιν οἱ χωρικοὶ ὅτι ἐξάγουσιν ἀλάθητα προμηνύματα οὐ μόνον περὶ τοῦ καιροῦ, ἀλλὰ καὶ περὶ μελλούσης εὐφορίας ἢ ἀφορίας. «Ἐστῆσεν πρὸς τὸ πωρὸν ζωνάριν; Ἰάεννε ἔς τὸ ζευγάριν. Ἐστῆσεν τὸ δαίλι; κόψε τὰ ζευλοράματα» λέγει τις παροιμία κυπριακῆ⁵. Ἐπιφαινόμενη δηλαδὴ τὴν πρωϊάν ἡ Ἴρις προγγέλλει εὐδίαν, τὴν δειλην δὲ κακοκαιρίαν. Τὰ χρώματα αὐτῆς σχετίζονται μετὰ τῆς συγκομιδῆς τῶν καρπῶν· κυρίως δὲ τρία χρώματα διακρίνουσι· καὶ ἂν μὲν ὑπερτερῆ τὸ ἐρυθρὸν, ἀφθονος ἔσται ἡ τοῦ οἴνου παραγωγή, ἂν τὸ λευκὸν ἢ τοῦ σίτου καὶ ἂν τὸ πράσινον ἢ τοῦ ἐλαίου⁶. Τὰς αὐτὰς παρατηρήσεις ποιοῦσι καὶ οἱ Ἄλθινοί⁷. Ἐχουσιν ἄρα γε ταῦτα σχέσιν τινὰ πρὸς τὰς ἀρχαιοτάτας μυθολογικὰς παραστάσεις περὶ τοῦ οὐρανοῦ ποτοῦ (soma, νέκταρ, ἀμβροσία), περὶ οὐρανοῦ ὕδατος, μέλιτος, γάλακτος, οἴνου κλπ. ἐν τοῖς νέφεσιν; Ὅπως ἂν ἢ ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην λίαν περιεργὸν ἔστι τὸ ἐπόμενον χωρίον τοῦ Ἀριστοτέλους (Ζ. ἰστ. Ε', 22) «μέλι δὲ τὸ πίπτον ἐκ τοῦ ἀέρος· καὶ μάλιστα ἐν ταῖς τῶν ἀστέρων ἐπιτολαῖς, καὶ ὅταν κατασκήψῃ ἡ Ἴρις».

Ἡ Ἴρις παρίσταται ὡς ὀλθοδοτικὴ καὶ ἐν ἐτέρα δοξασίᾳ, καθ' ἣν ὑπὸ τὴν βᾶσιν αὐτῆς ἐγκρύπτεται χρυσοῦν νόμισμα βυζαντινῶν αυτοκρατόρων, ἐξ ἐκείνων ἃ ὁ λαὸς ἀποκαλεῖ *Konstantināta*, καὶ οἷς θαυμασίους ἀποδίδωσιν ἰδιότητάς. Ὁ εὐτυχήσας νὰ εὕρῃ τοιοῦτο Κωνσταντινάτο, εὕρε πηγὴν ἀνεξάντλητον εὐδαιμονίας καὶ πλοῦτου. Ἐν Κύπρῳ καλοῦνται ταῦτα *Τζήμιαι*⁸. Καὶ ἐν Γερμανίᾳ ἐπίσης πιστεύει ὁ λαὸς ὅτι ὑπὸ τὴν βᾶσιν τῆς Ἴριδος εὕρηται χρυσοὶ κλειῖς ἢ θησαυροί⁹. Παράπλησιαι δ' εἰσὶ καὶ ἕτεροι γερμανικαὶ δοξασίαι, ὅτι σίδηρος ῥιφεὶς εἰς τὸ μέρος ἔνθις ἡ Ἴρις ἀπτεται τῆς γῆς μεταβάλλεται εἰς χρυσοῦν (Alpbach Τυρόλου)¹⁰ ἢ ὅτι πῖλος ὑπεράνω τῆς Ἴριδος ῥιφεὶς

1 Αἰτ. τ. Δ', σ. 148.

2 Haupt's Zts. f. deutsches Alterth. τ. Γ'. σ. 363.

3 Grimm D. M. Γ'. σ. 455 ἀρ. 597.

4 Chi-King ex lat. P. Lacharme interpr. Jul. Mohl. σ. 242 παρὰ Grimm σ. 695 (611).

5 Λουκ. σ. 133.

6 Αἰτ. σ. 134.—Ἐν Παρνασίῳ καὶ Φωκίῳ τὴν μὲν τοῦ οἴνου παραγωγήν ἐμφαίνει τὸ κυανόν, τὴν δὲ τοῦ ἐλαίου τὸ κίτρινον χρῶμα.

7 Hahn, Alb. St. Γ'. σ. 138.

8 Λουκᾶς σ. 134.—Ὁ κ. Λουκᾶς νομίζει ὅτι ἡ λέξις αὕτη εἶναι ἢ αὐτὴ καὶ ἡ ἀρχαία κημῶς. Τοῦτο φαίνεται ἡμῖν λίαν πιθανόν, διότι οἱ Κύπριοι τὸ κ πρὸ τῶν φθόγγων ε καὶ ι προφέρουσιν ὡς tsch' κημῶς δὲ, κατὰ Φώτιον, ἐσήμαινε καὶ γυναικεῖον προκόμημα.

9 Grimm, D. M. σ. 694-695 (611).—Βλ. καὶ τ. Γ'. σ. 455 ἀρ. 598.

10 Zts. f. deutsche Mythol. τ. Α', σ. 237.

καταπίπτει πλήρης χρυσοῦ (ἐν Κερυνθίᾳ)¹. Αἱ παραστάσεις αὗται κρατύνουσιν ἔτις τὴν γνώμην μυθολογῶν τινῶν, συνταυτίζόντων τὴν Ἴριδα τῷ κέρατι τῆς Ἀμαλθείας.

Αἱ δημῶδεις ὀνομασίαι τῆς Ἴριδος προήλθον ἐκ παραστάσεων ταύτης ὡς τόξου καὶ ζώνης· αἱ παρ' ἄλλοις λαοῖς ἀπαντῶσαι μυθολογικαὶ εἰκόνες, δακτυλίου, παρυφῆς, κέρατος, γεφύρας κλπ. εἰσὶ ἀγνωστοὶ τῷ ἑλληνικῷ λαῷ.

Α'. *Τόξον*.—«Τὸ οὐράνιον τόξον» ὑπὸ τῶν λογιωτέρων· «τὸ τόξο τῆς Παναγίας», ἐν Ζακύνθῳ². «δοξάρι τῆς καλογρηᾶς» ἢ «τῆς γρηᾶς» ἐν Κεφαλληνίᾳ³ καὶ κατὰ δημῶδη ἐτυμολογίαν «δοξά τοῦ οὐρανοῦ»⁴.

Ἡ ὀνομασία «τόξον» ἢ «οὐρανοῦ τόξον» ἀπαντᾷ παρὰ μεταγενεστέροις μόνον Ἑλλησι συγγραφεῦσιν⁵.

Ὅμοιαι ὀνομασίαι ἐν ἄλλαις γλώσσαις. — Λατ. arcus, γαλλ. arc-en-ciel, γερμ. Regenbogen, σλαβιστὶ nebeska duha (οὐράνιον τόξον)⁶, λιθουανιστὶ kilpinnis dangaus (τόξον οὐρανοῦ)⁷, ὀστικιστὶ pai-jogot (βροντῆς τόξον)⁸, λαπωνιστὶ ajan joksa (τόξον θεοῦ βροντῆς)⁹, ἰακουτιστὶ kustuk (τόξον)¹⁰, ἰνδιστὶ (:) τόξον τοῦ θεοῦ Ῥάμα¹¹(:)

Β'. *Ζώνη*.—«Κυροζώνη»¹²(:), «Ζωνάριν», «ζουναρί». — α τὸ ζωνάρι τῆς Παναγίας» (Ζάκυνθος· Τραπεζοῦς)¹³, «τὸ ζωνάριν τῆς ἀγίας Ἐλένης» (Κύπρος)¹⁴. «τῆς καλόγρηας τὸ ζουναρί» (Πελοπόννησος).

Ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ οὐδὲν ἀνάλογον ἀπαντῶμεν¹⁵. Ἔως ἡ ζώνη τῆς

1 Αἰτ. τ. Γ'. σ. 29.

2 Schmidt, Volks. I, 36.

3 Νεοελλ. ἀνάλεκτα τ. Β' σ. 195.

4 Κοραῖ, Ἄτακτα Δ' σ. 264.

5 Βλ. Ducange, Gloss. græcicæ καὶ Stephani, thes. ἐν λ.—Ὁ Schwartz (Ursprung der Mythol. σ. 401—404. 142. 175. 208) προσπαθεῖ ν' ἀποδείξῃ ὡς παραστάσεις τῆς Ἴριδος ἀπαντᾶσαι ἐν ἑλλήνικοις μύθοις ἀναφερόμενα τόξα θεῶν τε καὶ ἡμιθέων!

6 Hanusch, Slaw. Myth. σ. 273.

7 Αἰτ.

8 Polt, Die Benennungen des Regenbogens ἐν Zts. f. vergl. Sprachforschung τ. Β' σ. 427.

9 Castrén, Finn. Mythol. σ. 48. 49.

10 Αἰτ. σ. 313.

11 Ward, Hindoos τ. Α' σ. 140.—Παρὰ Tylor, Civil. prim.

12 Οὕτω παρὰ Σομαυέρᾳ, ἔως κατὰ παραφορὰν. Κυρᾶς ζώνη;—Βλ. καὶ Κοραῖ Ἄτακτα τ. Δ', σ. 264—265. ὅστις οὐχὶ πάνυ πιθανῶς διορθοῖ Κεραζώνη, ἐξηγῶν ταῦτο διὰ τοῦ κέρατος καὶ ζώνης.

13 Schmidt σ. 36.—Σάββα Ἰωαννίδου, Ἱστορία καὶ στατιστικὴ Τραπεζοῦντος. Λεξιλόγιον ἐν λ. ζωνάρι.—Ἐν τῷ Ἄνω Παλατινάτῳ θεωρεῖται ἡ Ἴρις ὡς παρυφὴ τῆς ἐσθῆτος τῆς Παναγίας (Schönwerth, aus der Oberpfalz Β', σ. 129).

14 Λουκᾶς σ. 133.—Ἡ ἀγία Ἐλένη λατρεύεται ἰδιαζόντως ἐν Κύπρῳ, ὡς οἰκοδομησάμενη ἐκκλησίας, δωρησάμενη τεμάχια τοῦ ξύλου τοῦ σταυροῦ καὶ πολλὰ ὡς εὐεργετήσασα τὴν νῆσον.

15 Μόνον παρὰ βυζαντινῶν τι, ἐκ τῆς συνηθείας βεβαίως παραλαβόντι τὴν λέξιν, ἀναγινώ-

βασιλείας τῶν Ἀμαζόνων Ἰπολύτης καὶ ὁ τῆς Ἀφροδίτης κροτὸς δύνανται καὶ θεωρηθῶσιν ὡς μυθολογικαὶ παραστάσεις τῆς Ἴριδος¹.

Ἡ Ἴρις παρὰ Λιθουανοὺς καλεῖται ἐπίσης *Laumės josta* (ζώνη τῆς κοινῆς πάντων τῶν θεῶν μητρός *Lauma* ἢ *Laima*)², καὶ *dangaus josta* (ζώνη οὐρανοῦ)³, τουρκιστὶ *giboh kiemeri* (οὐρανοῦ ζώνη)⁴, παρὰ τοῖς ἀφρικανοῖς *Gal-las: zabata scarf, sash* (ζώνη) καὶ *zabata wacayo* (ζώνη τοῦ οὐρανοῦ, τοῦ θεοῦ).⁵
(Ἐπιταὶ συνέχεια).

N. P. ΠΟΛΙΤΗΣ.

ΔΥΟ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΙΣ — Α'. 1830

Γ.*

Ἡ Παλινορθωσις οὐδέποτε κατενόησε τὴν ἀνάγκην τῶν περιστάσεων, τῆς ἐποχῆς τὸ πνεῦμα καὶ τὰς ἀξιώσεις· ἐν τῇ μέσῃ τῆς ἐπιτυχίας, ἐπικρατήσασα ἀνευ θριάμβου, κατελήφθη ὑπὸ παραδόξου ἰλιγγου, ἐμπιστευθεῖσα καθ' ὀλοκληρίαν εἰς ἑαυτήν, καὶ ἀρνηθεῖσα πᾶν τὸ μὴ ὁμολογοῦν τὰ ὀπισθοδρομικὰ αὐτῆς δόγματα· οὕτως ἀπεμονοῦτο καθ' ἑκάστην καὶ ἀπὸ τῆς ἐπαχθῆς, καὶ ἀπὸ τοῦ ἔθνους, καὶ ἀπὸ τῶν ἐκ πεποιθήσεως ἢ ἐκ συμφέροντος ἐργασθέντων καὶ ποθούντων τὴν ὑπαρξίν αὐτῆς· οἱ ἐπιφανέστατοι καὶ οἱ μᾶλλον ἀνεξάρτητοι τῶν ἀντιπροσώπων τῆς νομιμοφροσύνης, ἀποδοκιμάζοντες τοὺς κοινωνικοὺς καὶ πολιτικοὺς αὐτῆς ἀναχρονισμοὺς, ἐγκατέλιπον τὰς τάξεις ἐκείνας, ἐν αἷς ἄλλοτε συνεκινδύνευσαν καὶ συνέπαθον ὑπὲρ τῆς παλινορθώσεως τοῦ ἀρχαίου καθεστώτος· αὐτὸς ὁ Σατωβριάνδος, προσβληθεὶς καιρῶς τὴν προσωπικὴν αὐτοῦ φιλοτιμίαν, ἐβδελύχθη ἐπὶ τέλους τὸ ὄσημέραι ἀπεχθέστερον καθιστάμενον πολιτικὸν σύστημα τῆς Παλινορθώσεως, καὶ ὑπὸ τὴν ἀντιπάθειαν τοῦ βασιλέως, ὑπὸ τὸ μῖτος τοῦ πρωθυπουργοῦ Villèle, ἀπεβλήθη, ὡς ὑπῆρθε κλέψας τὸ ὄρολόγιον τοῦ κυρίου του, τοῦ ὑπουργείου, οὗ διετέλει ἐνεργὸν μέλος, δι' ἐπιστολῆς προδιδούσης ἐλαχίστην πολιτικὴν φρόνησιν· ἀλλ' οἱ ἐν τῇ αὐτῇ καὶ τῇ κυβερνήσει ἀντίπαλοι αὐτοῦ ταχέως κατενόησαν οἷου ἰσχυροῦ πολεμιστοῦ ἀπηλλοτριώθησαν, καὶ μετὰ τίνος πολέμου ἔμελλον εἰς τὸ ἐξῆς ν' ἀντιπαλαίσωσιν· ὁ Σατωβριάνδος κατέφυγεν εἰς σκεταί· «Ἴρις, τόξον, ζώνη περὶ τὸν οὐρανόν.» (Lex. mss. cod. Colberteo 6076 παρὰ Duncange λ. τόξον).

1 Βλ. Schwartz, *Naturansch.* Β', 191 καὶ σ. 190 ἐνθα παρατίθησι δύο χωρία γερμανῶν ποιητῶν ὀνομαζόντων τὴν Ἴριδα «Gürtel des Friedens» καὶ «Gürtel der Iris.»

2 Grimm 345. 695.—Οὐ Μανουσὶ (l. c. 273) γράφει: *Laumės josta*.

3 Grimm σ. 695 (612).

4 Pott ἐνθ. ἀν. σ. 430.—Κεμέρι καὶ παρ' ἡμῖν ἡ δερματίνη ζώνη, ἣν κατάσαρκα περιβάλλονται οἱ ὀδοῦποροι φυλάττοντες ἐν ταύτῃ χεῖματα. Πρβλ. «καμάραι, ζῶναι στρατιωτικαί». (Ἠσύχιος).

5 Pott σ. 430.

* Ἰδὲ σελ. 425.

τὰς στήλας τῆς ἔκτοτε ἐπιφανοῦς «Ἐφημερίδος τῶν Συζητήσεων,» ἢ δ' ἀντιπολίτευσις αὐτοῦ πλέον ἢ ἄπαξ ἐνέβαλεν εἰς σοβαρὰς σκέψεις κυβερνήσιν ὄσημέραι ἐκπίπτουσαν ἐν τῇ ἐθνικῇ συνειδήσει.

Οὕτως ἐκραταιοῦτο ἢ κατὰ τῶν Νομιμοφρόνων ἀντιπολίτευσις, πολλαπλῆ ἀντιπολίτευσις, ἐν ἣ πρωταγωνιστοῦσιν ἰδίως οἱ δυσηρεστημένοι μοναρχικοὶ καὶ οἱ φιλελεύθεροι συνταγματικοί. Ἡ κυβερνήσις καταφεύγει εἰς τὰ ἔσχατα, εἰς τὴν ἀσυνείδητον ἐξαγορὰν τοῦ τύπου, τοσοῦτον παρενοχλοῦντος τὰς τάξεις αὐτῆς καὶ τὰς ἐνεργείας· ἡ ἐπιτηδεία αὕτη ὑποκατάστασις ψευδοῦς φρονήματος εἰς τὴν δημοσίαν γνώμην εἶνε τὸ χαρακτηριστικώτατον σημεῖον καὶ ὁ ἀλάνθαστος οἰωνὸς συντριβομένων κυβερνήσεων, αἵτινες τείνουσι καὶ ἐξαπατήσωσι τὴν δημοσίαν γνώμην, ἀπολήγουσιν ἐπὶ τέλους εἰς τὴν ἰδίαν ἀπάτην διὰ τῆς οἰκειοθελοῦς ἀποτυφλώσεως. Πολλὰ ἐδαπανήθησαν ἐκκομμύρια εἰς τὴν ἐξώνησιν ἐχουστῶν ἐπιδρασίῃν τινα ἐπὶ τῆς δημοσίας γνώμης ἐφημερίδων, ἀλλ' ἐπὶ ματαίῳ· ἡ δυσἀρέσκεια τοῦ δημοσίου πνεύματος καθίστατο ὄσημέραι ζωηροτέρα, ὥστε τὸ ὑπουργεῖον Villèle, ἐν τῶν ἀντιδραστικωτάτων ὑπουργείων τῆς παλινορθώσεως, ἀναγκάζεται ν' ἀποχωρήσῃ τῆς ἐξουσίας, παραδίδὼν αὐτὴν εἰς ἄνδρα μετριοπαθέστερον καὶ μᾶλλον φιλελεύθερον — τὸν Μαρτινιὰκ, ὅστις καὶ ἀνεδέχθη τὸν σχηματισμὸν κυβερνήσεως, εἰ καὶ μὴ ἀπολαύων τῶν συμπαθειῶν τοῦ στέμματος, ὀφείλων δὲ ν' ἀντιπαλαίσῃ πρὸς πολλὰς ραδιουργίας καὶ κατὰ πολλῶν ἀντιπάλων οὐ μόνον ἐν τῇ βουλῇ ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ νομοθετικῷ σώματι, πρὸς τὸν φανατισμὸν τῶν συντηρητικῶν καὶ τὴν ἀνυπομονησίαν τῶν φιλελευθέρων, ἀλλ' ἐλπίζων ἐπὶ τὴν εὐμένειαν τῆς δημοσίας γνώμης, ἣν ἠλπίζε νὰ προσεταιρισθῇ ὑπὲρ ἑαυτοῦ διὰ πολλῶν μεταρρυθμίσεων καὶ παραχωρήσεων ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας. Οὕτω διὰ καταλλήλων νομοσχεδίων ἐζήτησε νὰ ἐξασφαλίσῃ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἦτον τὴν ἐλευθερίαν τῆς ψήφου ἀπὸ τῆς ἐπιδράσεως καὶ τῆς νοθεύσεως τῶν ὀργάνων τῆς κυβερνήσεως, καὶ μεταρρυθμίσει ἐπὶ τὸ φιλελευθερώτερον τὴν ἐλευθερίαν τοῦ τύπου, νὰ ἄρῃ τὸ ἀπὸ Λουδοβίκου τοῦ δεκάτου τετάρτου ὑφιστάμενον κακὸν σύστημα τῆς ἀποσφραγίσεως τῶν ὑπόπτων εἰς τὰς ἀρχὰς ἐπιστολῶν, καὶ νὰ καταδιώξῃ τὴν ἐταιρείαν τῶν Ἰησοῦϊτῶν ἐπαπειλούντων ἐκαστοτὲ τὴν κοινωνικὴν τάξιν ἐν Γαλλίᾳ διὰ τῆς ἀντιδραστικῆς διδασκαλίας αὐτῶν πολεμίας πρὸς τὸ πνεῦμα τῶν καιρῶν· ἐπὶ τέλους δὲ, καθ' ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν, εἰς τὴν εὐγενῆ πρωτοβουλίαν τῆς κυβερνήσεως ταύτης, χωρὶς νὰ λησμονήσωμεν τὸ προσωπικὸν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ἐνδιαφέρον τοῦ βασιλέως Καρόλου, ὀφείλεται ἡ ζωηρὰ συνδρομὴ, ἥτις προσηνέχθη ὑπὸ τῆς Γαλλίας ὑπὲρ τῆς ἀγωνιζομένης τότε Ἑλλάδος, ἢ συμμετοχὴ αὐτῆς εἰς τὴν ναυμαχίαν τοῦ Ναβαρίνου, καὶ ἡ ἀποστολὴ γαλλικοῦ στρατοῦ ὑπὸ τὸν Μαιζῶνα εἰς Πελοπόννησον, συνέπεια τῆς ὁποίας ἐγένετο ἡ ἀπελευθέρωσις τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τῆς τουρκικῆς δεσποτείας.

Ἀλλὰ πάντα ταῦτα ἐπὶ ματαίῳ· τὸ ὑπουργεῖον Μαρτινιὰκ ἔμελλε τα-

χέως· να συντριβή ως εκ τῆς πρὸς αὐτὸ προσωπικῆς ἀντιπαθείας τοῦ βασιλέως, ἐκ τοῦ μίσους τῶν κληρικῶν καὶ τῶν ἄκρων μοναρχικῶν, οὐκ ὀλίγον δὲ ἐκ τῆς ἀνυπομονησίας τῶν φιλελευθέρων· οὕτως ἀπώλεσε τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ νομοθετικοῦ σώματος· καὶ μετ' ὀλίγον ἀπεχώρει τῆς κυβερνήσεως, ὑπὸ τὴν ἀντιπάθειαν καὶ τὴν δυσπιστίαν ὅλων τῶν πολιτικῶν μερίδων, ἢ μόνον κυβέρνησις τῆς Παλινορθώσεως, ἢ κατανοήσασα τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς καὶ ἀποφασίσασα νὰ ἐργασθῆ καὶ νὰ καθίσῃ κατὰ τὰς νέας ιδέας καὶ ἀξιώσεις, προσεκαλεῖτο δὲ ὑπὸ τοῦ βασιλέως ὁ εὐνοούμενος τῆς αὐτῆς καὶ τῆς νομιμοφροσύνης πρίγκηψ Παλινακ, ἀνὴρ ἀντιδημοτικώτατος ἀλλ' ἀρεστὸς τῇ βασιλείᾳ· ν' ἀναλάβῃ τὸν σχηματισμὸν νέας κυβερνήσεως· κατὰ τὰς θεωρίας τοῦ ἀρχαίου κληρονομήτορος.

«Δυστυχῆς Γαλλία! Δυστυχῆ βασιλεῦ!» Διὰ τῆς τραγικῆς ταύτης ἐπιφωνήσεως ἐπερχότου ἢ «Ἐφημερίς τῶν Συζητήσεων» ἄρθρον αὐτῆς μεγάλην ἐμποιῆσαν αἰσθησιν ἐν Γαλλίᾳ, τὸ ὅποιον εἰ καὶ καταδιωχθὲν ὑπὸ τῆς λογοκρισίας δὲν κατεδικάσθη· ἢ δημοσίᾳ συνείδησις ἐξηγεῖτο ἤδη, ἐσχηματίζοντο δὲ σύλλογοι πρὸς ἀντίστασιν κατὰ τῶν παραινόμενων διαταγμάτων τῆς κυβερνήσεως· ὁ κορυφαῖος διοργανωτὴς τῶν συλλόγων τούτων, ὁ στρατηγὸς Λαφραγέτης, φέρων εἰσέτι τὰ προσηλυτικὰ ἰδεώδη τῆς μεγάλης ἐπικρατοσύνης, ὁ ἥρωας καὶ τὸ εἰδωλὸν δύο κόσμων, εἰσερχόμενος εἰς Λουγδουνον, ἐγένετο ὑποδεκτὸς μετ' ἐνθουσιασμοῦ ὑπὸ τοῦ λαοῦ, ἐλάμβανε συγχαρητήρια καὶ προσφωνήσεις ἀφ' ὅλων τῶν πέριξ πόλεων, ἐν τινὶ δὲ συμποσίῳ κατέληγε τὸν λόγον αὐτοῦ διὰ τῆς ἐπομένης ἐπιδεικτικῆς περιόδου: «Μὴ πλέον παραχωρήσεις, ἐπιφανεῖ ὁ γαλλικὸς λαὸς, ὅστις κέκτηται τὴν συνείδησιν τῶν δικαιωμάτων του καὶ γινώσκει νὰ τὰ υπερασπίζηται.» Τοιαῦτα ἐλάμβανε θαλάσσιμα τραύματα ἢ τυφλώματα κυβέρνησις, ἀλλ' ὑπὸ ἰλίγγου καταχρυσήθη, ἤμιστος διενόηθη νὰ προσβλέψῃ τὸ φῶς τῆς ἀληθείας· οὕτως ἐν τῇ ἐνάρξει τῶν νομοθετικῶν σωμάτων ὁ βασιλικὸς λόγος μεταξὺ ἄλλων περιελάμβανε καὶ τὰ ἐπόμενα:

«Ὁ Χάρτης ἔδωκε τὴν τήρησιν τῶν δημοσίων ἐλευθεριῶν ὑπὸ τὴν σκέπη τῶν δικαίων τοῦ στέμματός μου. Τὰ δίκαια ταῦτα εἶνε ἱερά, συνωμολόγησα δὲ ἐνώπιον τοῦ λαοῦ μου τὴν ὑποχρέωσιν τῆς μεταβιβάσεως αὐτῶν ἀνεπάρκων εἰς τὸν διάδοχόν μου. Γάλλοι ὁμότιμοι, ἀντιπρόσωποι τοῦ τόπου, δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι θὰ μὲ βοηθήσητε εἰς τὴν πραγμάτωσιν τῶν ἀγαθῶν προθέσεων μου· θέλετε δέδυνθη ν' ἀποκρούσητε μετὰ περιφρονήσεως τοὺς αἰσχροὺς ἐκείνους ὑπαίτιμους, οὓς ζητεῖ νὰ διαχύσῃ ἢ κακοβουλίᾳ· ἂν ἐνοχοὶ σκευωρία ἀπεπειρῶντο νὰ διεγείρωσι προσκόμματα κατὰ τῆς κυβερνήσεώς μου, αἵτινα δὲν ἐπιθυμῶ νὰ προΐδω ἐνταῦθα, ἤθελον εὐρεῖ τὴν δύναμιν κάλλιστα ν' ἀπομακρύνω αὐτὰ, ἔχων τὴν ἀπόφασιν νὰ τηρήσω τὴν δημοσίαν τάξιν, ὅσον δικαίως πεποιθὼς ἐν τῇ ἐμπιστοσύνῃ τῶν Γάλλων, καὶ ἐν τῇ βεβαίᾳ αὐτῶν ὑπὲρ τοῦ βασιλέως ἀγάπῃ.»

Οἱ ὑπαίτιμοι οὗτοι ἦσαν προκλητικοί, ὥστε νὰ συντελέσωσιν ἔτι μᾶλλον εἰς τὸν παροξυσμὸν τοῦ ὁσημέραι ἐξανισταμένου δημοσίου φρονήματος. Καὶ ἡ μὲν βουλὴ τῶν Ὁμοτίμων, ἐν ἣ ἡ αὐτὴ ἐθεώρει ἐαυτὴν ἐξησφαλισμένην, συνεπέειρα προηγουμένης εἰσαγωγῆς νέων ἐν αὐτῇ μελῶν, ἀπεκρίθη μετὰ χαρακτηριστικῆς τόλμης εἰς τὰς ὑπερφιάλους ἀξιώσεις τοῦ στέμματος, μετὰ λεπτότητος λίαν ἐκφραστικῆς ὑπομνήσασα εἰς τὸν βασιλέα τὰ καθήκοντα αὐτοῦ καὶ τὰς ὑποχρεώσεις, ἃς ἀνέλαβε διὰ τοῦ Χάρτου ἀπέναντι τοῦ γαλλικοῦ ἔθνους. «Ἡ μοναρχία, λέγει ἐπὶ τέλους ἡ ἀπάντησις εἰς τὸν βασιλικὸν λόγον, ἢ μοναρχία εἶνε ἡ ἐξέλιξις τοῦ συντάγματος ἡμῶν, τὰ δὲ δίκαια τοῦ στέμματος εἶνε ἐπίσης προσηλυτικὰ εἰς τὸν λαόν, ὅσον καὶ αἱ ἐλευθερίαι αὐτοῦ. Ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν τῆς ἡμετέρας μεγαλειότητος, τὸ σύνταγμα συσφίγγει τοὺς δεσμοὺς τοὺς προσηλυτικὰς τὸν γαλλικὸν λαόν εἰς τὸν θρόνον σας καὶ εἰς τὴν δυναστείαν σας. Ἡ δὲ Γαλλία τοσοῦτον ὀλίγον ἐπιθυμεῖ τὴν ἀναρχίαν, ὅσον καὶ τὸν δεσποτισμὸν». Ἀλλὰ ζωηροτέρως ὑπῆρξεν ἡ συζήτησις, καὶ ἀποτομωτέρως ἢ ἀπάντησις εἰς τὸν βασιλικὸν λόγον ἐν τῇ βουλῇ τῶν ἀντιπροσώπων, ἔβη ἡ πλειοψηφία διέκειτο δυσμενῶς πρὸς τὴν κυβερνήσιν. Τὸ σχέδιον ἔλεγε τὰ ἀκόλουθα:

«Ἐν μέσῳ τοῦ ὁμοφώνου σεβασμοῦ καὶ τῆς ἀγάπης, δι' ἧς περιβάλλει τὴν ἡμετέραν μεγαλειότητα τὸ ἔθνος, ζωηρὰ τις διαδηλοῦται συγκίνησις, ἣτις δὲν δύναται ἢ νὰ ταράξῃ τὴν ἀσφάλειαν, ἢ νὰ ἤρξαι ἀπολαμβάνουσα ἤδη ἡ Γαλλία, συγκίνησις ταχέως τὰς πηγὰς τῆς κοινῆς εὐδαιμονίας καὶ ἣτις, ἐπιτεινομένη, ἢ δύναται νὰ διακυβέσῃ τὴν ἡσυχίαν τοῦ τόπου. Ἡ ἡμετέρα συνείδησις, ἢ ἡμετέρα τιμὴ, ἢ πίστις, ἢν ὠρίσθημεν εἰς ὑμᾶς, καὶ ἢν θέλομεν τηρήσει ἀείποτε, ἐπιβάλλουσι ἡμῖν τὸ καθήκον ν' ἀποκαλύψωμεν τὰ αἴτια τῆς συγκινήσεως ταύτης.

«Μεγαλειότατε. Ὁ Χάρτης ἂν ὀφείλομεν εἰς τὸν σεβαστὸν προκάτοχόν σας, καὶ τοῦ ὁποίου τὴν ἀγαθοποιὸν ἐνέργειαν εἶνε ἀποφασισμένη νὰ ἰσχυροποιήσῃ ἢ ἡμετέρα Μεγαλειότης, δίδει εἰς τὸν τόπον τὸ δικαίωμα τῆς συνεργασίας εἰς τὴν πηγίωσιν τῶν κοινῶν συμφερόντων. Ἡ συνεργασία αὕτη εἶνε διαλλακτικὴ, σωφρόνως μεμετρημένη καὶ περικελευσμένη ἐντὸς ὠρισμένων ὁρίων, ὧν τὴν ὑπέβασιν οὐδέποτε θέλομεν ἐπιτρέψαι· ἀλλὰ θετικὴ ἐν τοῖς ἀποτελέσμασιν αὐτοῖς, ἐπιφέρει ἐκ τῆς διαρκούς ὁμοφροσύνης τῶν ἀπόψεων τῆς ὑμετέρας κυβερνήσεως μετὰ τῶν εὐχῶν τοῦ λαοῦ τὸν ἀναπόφευκτον ὅρον τῆς κανονικῆς πορείας τῶν δημοσίων ὑποθέσεων. Μεγαλειότατε, ἢ νομιμότης καὶ ἢ ἀφοσίωσις ἡμῶν καταδικάζουσιν ὑμᾶς νὰ σὰς εἴπωμεν ὅτι ἡ ὁμοφροσύνη αὕτη δὲν ὑπάρχει.

«Ἄδικος δυσπιστία πρὸς τὰ αἰσθητά καὶ τὰς τάσεις τῆς Γαλλίας εἶνε κατὰ τὸ παρὸν ἢ διευθύνουσα σκέψις τῆς διακίτησεως. Ὁ δὲ λαὸς ὑμῶν θλίβεται ἐπὶ τῇ δυσπιστίᾳ ταύτῃ, ἣτις τὸν πληγώνει, καὶ ἀνησυχεῖ, διότι ἐπαπειλεῖται ἢ ἐλευθερία του.

« Εἴθε ἡ ὑψηλὴ σύνεσις τῆς Ὑμετέρας Μεγαλειότητος ν' ἀποφοίση μεταξὺ ἐκείνων, οἵτινες παραγνωρίζουσιν ἔθνος πλήρες γαλλῆνης καὶ ἐμπιστοσύνης, καὶ ἡμῶν τῶν ἐρχομένων ν' ἀποθέσωμεν πρὸ τῆς Ὑμετέρας Μεγαλειότητος τὴν ὀδύνην λαοῦ μὴ ἐπιθυμοῦντος ν' ἀφαιρεθῆ ἀπ' αὐτοῦ ἡ ἐκτίμησις καὶ ἡ ἐμπιστοσύνη τοῦ βασιλέως του. Τὰ προνόμια τοῦ στέμματος παρέχουσι τῇ Ὑμετέρᾳ Μεγαλειότητι τὸ μέσον τῆς ἀποκαταστάσεως μεταξὺ τῶν δημοσίων ἐξουσιῶν τῆς συνταγματικῆς ἀρμονίας, ἥτις εἶνε ὁ πρῶτος καὶ ὁ ἀνγκαῖος ἄρος τῆς ἰσχύος τοῦ θρόνου καὶ τοῦ μεγαλείου τῆς Γαλλίας. »

Τὸ σχέδιον τοῦτο, γραφέν ὑπὸ τοῦ βουλευτοῦ καὶ συντάκτου τῆς Συνταγματικῆς » Etienne, μετὰ σφοδρὰς συζητήσεις, ἐν αἷς παρέστησαν κατὰ πρῶτον ἐπὶ τοῦ κοινοβουλευτικοῦ βήματος οἱ τοσοῦτον μέλλοντες νὰ διαπρέψωσι βραδύτερον, Βερρὺ, ὁ ἔξοχος ρήτωρ τῆς νομιμοφροσύνης, τὸ μετὰ τὸν Μιραβὼ τελειότερον ρητορικὸν πνεῦμα τῆς Γαλλίας, καὶ ὁ Γυιζῶτος, ὅστις ἔδραπεν ἤδη τὰς δάφνας τῆς δημοτικότητος ὡς καθηγητῆς τῆς Σορβόννης, ἐγένετο δεκτὸν ὑπὸ πλειοψηφίας 221 ψήφων κατὰ 181. Ἡ συνταγματικὴ ἀντιπολίτευσις κατὰ πρῶτην φορὰν ἐμετρήθη μετὰ τῆς ἐν τῇ κυβερνήσει νομιμοφροσύνης ἐμπικθεῖς, βίαιαι συζητήσεις, φλογερὰ κριτικὴ τῆς καταστάσεως τῆς Γαλλίας, τοῦ ἐξουτελισμοῦ αὐτῆς διὰ τῆς Πκλινορθώσεως, ἐκλόνησε τὸ κύρος τῆς μοναρχίας καὶ μεταξὺ αὐτῶν τῶν ἐκ συστήματος συντηρητικῶν. Δύναται τις εἰπεῖν ὅτι κατὰ τὴν ψηφοφορίαν ἐκείνην ἐπὶ τῆς ἀπαντήσεως εἰς τὸν βασιλικὸν λόγον ἔπιπτεν ἡ νομιμοφροσύνη, ἐν βῆμα δὲ μόνον ὑπελείπετο τολμηρότερον, ἵνα παραχωρήτῃ τὰ σκῆπτρα τῆς κυβερνήσεως εἰς τὸν νικητὴν, ὑποδεικνύοντα ἤδη ἔτι δὲν ἀρέσκειται εἰς τὰ ἀτελεῖ μέτρα, ἀλλ' ὅτι ἐπιζητεῖ ριζικώτερόν τι καὶ γενικιώτερον. Ἐν ταῖς προηγηθείσαις τῆς ψηφοφορίας ταύτης συζητήσεσι δὲν ἐπεκρίνετο μόνον ἡ ὑπερβάσα τὰ διαγεγραμμένα αὐτῇ ὄρια κυβερνήσεως· πικροὶ ὑπαινιγμοὶ, τολμηραὶ προκλήσεις ἀπηυθύνοντο κατ' αὐτοῦ τοῦ βασιλέως. « Ἡ ἀλήθεια, ἐπεφώνησεν ἐν ζωνηρᾷ ἀποστροφῇ ὁ Γυιζῶτος, ὑπὸ αἰσίους ἤδη οἰωνοὺς ἀρχόμενος λαμπροῦ πολιτικοῦ σταδίου, ἡ ἀλήθεια μετὰ πολλοῦ κόπου δύναται νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὰ ἀνκιστοβούλια τῶν βασιλέων· ἀς ἐπαγρυπνήσωμεν ἵνα τὴν φορὰν ταύτην μὴ παραστῆ ὡχρὰ καὶ ἐξησθενημένη. Εἶνε ἀληθές, ἡ ἀλήθεια εἰσῆλθε γυμνὴ καὶ ἀνεπιτήδευτος ἀπετέθη ἐπὶ τοῦ γραφείου τοῦ βασιλέως τοιαύτη οἶαν ἡσθάνετο αὐτὴν τὸ ἔθνος καὶ ἐξέφραζε διὰ τῶν ἀντιπροσώπων του, ἀφοῦ περιφρονήθη καὶ κατεδολεύθη πᾶσα ἄλλη ἔκφρασις τῆς συνειδήσεώς του διὰ τοῦ τύπου ἢ διὰ τῶν συλλόγων, οἵτινες ἤρξαντο τότε κατὰ πρῶτον διοργανούμενοι, ὡς ἐκδήλωσις τῆς ἀρχούσης κοινῆς δυσαρρεσκείας κατὰ τοῦ κυβερνητικοῦ συστήματος, ἀλλ' ἡ βασιλεία οὐδεμίαν παρέσχε προσοχὴν εἰς τὰ σημεῖα ταῦτα τῶν καιρῶν, ἄτινα ὁσημέραι καθίσταντο ζωνρότερα καὶ ἀπειλητικώτερα. Μεθ' ὅλας τὰς ὑπομνήσεις ἀφωσιωμένων τινῶν εἰς αὐτὸν, ἀλλ' οὐδέποτε ἀποπλανηθέντων μέχρι τοῦ σημείου τῆς ἀποτυφλώσεως πρὸ τῆς

πραγματικότητος, μεθ' ὅλην τὴν ἐνώπιον αὐτοῦ τοῦ βασιλέως διακήρυξιν τοῦ Guernon-Ranville ὅτι, « οἱ Γάλλοι ἐπκύσαντο ἀγαπῶντες τοὺς βασιλεῖς αὐτῶν », Κάρολος ὁ δέκατος ἐπέμεινε μετὰ τοῦ αὐτοῦ πείσματος, ἀδικαφορῶν περὶ τῆς ἐρχομένης καταιγίδας, οὕτως δὲ ἀποκρινόμενος εἰς τὴν ἐπιτροπὴν τοῦ νομοθετικοῦ σώματος, τὴν κομίζουσαν τὴν ἀπάντησιν εἰς τὸν βασιλικὸν λόγον: « Ἦκουσα τὴν ἀπάντησιν, ἦν μοι ἀπεδώκατε πρὸ ὀλίγου. Ἐδικαίουμην ὑπολογίζων ἐπὶ τῆς συμπράξεως τοῦ κοινοβουλίου πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν ἀγαθῶν μου προθέσεων, ἐθλίβην δὲ τὴν καρδίαν βλέπων ὅτι τοῦτο μοι ἀρνεῖται τὴν συνδρομὴν του. Κύριοι, ἐξέφρασα τὴν ἀπόφασίν μου ἐν τῷ ἐναρκτηρίῳ τῆς συνόδου ταύτης λόγῳ. Ἡ ἀπόφασις αὕτη εἶνε ἀμετάβλητος· τὸ δὲ συμφέρον τοῦ λαοῦ μου δὲν μοι ἐπιτρέπει ν' ἀπομακρυνθῶ αὐτοῦ. Ἐπεφόρισκα τοὺς ὑπουργοὺς μου νὰ κοινοποιήσωσιν ὑμῖν τὰ λοιπὰ. »

Ἡ τολμηρὰ αὕτη ἀπέναντι τῆς ἐθνικῆς ἀντιπροσωπείας πρόκλησις ἦτο τὸ προανάρχουσμα τῆς ἐρχομένης ἐπαναστάσεως· οὐδεμίαν πλῆσιν ἦτο δυνατὴ συνδιαλλαγὴ μεταξὺ βασιλέως καὶ ἔθνους· ἡ ἀντιπροσωπεία αὐτοῦ ἀπεπέμπετο, ὥφειλε δὲ ν' ἀνακμήνῃ τὰς ὁδηγίας περὶ τῆς τύχης αὐτῆς παρὰ τῆς κυβερνήσεως· ὁ ἀγὼν ἐκηρύσσεται ἐπισήμως, ἀνευ περιφράσεων· τίς ὁ νικήσων; ἰδοὺ τὸ ζήτημα, περὶ ὃ ἐκθύμως ἤρξαντο ἀγωνιζόμενοι ἑκατέρωθεν, ἡ μὲν βασιλεία διὰ τοῦ ὄγκου καὶ τοῦ γνήθρου τῆς ἐξουσίας, ἡ δὲ ἀντιπολίτευσις διὰ τοῦ λόγου καὶ τῆς ἐργασίας ἐπὶ τῆς δημοσίας γνώμης, ἥτις ὁσημέραι ἐξεδηλοῦτο ζωνρότερα καὶ ἐχθρικώτερα πρὸς τὴν βασιλείαν.

Πᾶν ὅ,τι συνεκίνοι, πᾶν ὅ,τι ἠλέκτριζε καὶ ἐνεψύχου τὴν δημοσίαν ταύτην γνώμην, εἰμίσει ἡ ἐξουσία, προσφερομένη δυσμενῶς καὶ ζητούσα νὰ διαχύσῃ τὸν θάνατον καὶ τὴν νύκην, ἀφοῦ ἐπέτυχε νὰ προσεταιρισθῆ καὶ νὰ δελεάσῃ. Ἦττηθείσα ἐν τῇ ἐπιστήμῃ, ἐφρόνει ὅτι διὰ τοῦ καταναγκασμοῦ καὶ τῆς βίας ἠδύνατο νὰ κατισχύσῃ τῶν πνευμάτων, σύρουσα ὀπισθεν τοῦ θριαμβευτικοῦ αὐτῆς ἄρματος τὴν γαλλικὴν κοινωσίαν. Τὸ βῆμα τοῦ πανεπιστημίου εἰσῆγσε, διαταγῇ τῆς ἐξουσίας· τρεῖς τῶν εὐγλωττοτάτων καὶ προσφιλεστάτων διδασκάλων τῆς νεότητος, ἄνδρες διεπρεπεῖς τότε ἐν τῇ ἐπιστήμῃ, καὶ μέλλοντες νὰ διαπρέψωσιν ἤδη ἐν τῇ πολιτικῇ, ὁ Cousin, ὁ Villemain, ὁ Quizot, φιλόσοφος ὁ πρῶτος, κριτικὸς ὁ δεύτερος, ἔξοχος ἱστορικὸς καὶ πολιτικὸς ἀνὴρ ὁ τρίτος, πκύνονται τῆς διδασκαλίας καθὸ ἐλευθεριάζοντες, διαχύνεται δ' ὁ πικρὸς κατὰ πάσης ἐλευθερίας σκέψεως καὶ διδασκαλίας ἐν τοῖς γαλλικοῖς ἐκπαιδευτηρίοις, ὥστε ἀποστολὴ τοῦ πανεπιστημίου ἦτο ἡ ὑποταγὴ εἰς τὰς ὀρέξεις τῆς ἐκάστοτε ἐξουσίας, πρεσβεύοντος οὐς αὐτὴ πρεσβεύει θεοῦ, κλίνοντος πρὸ τῆς λογοκρισίας πάσης κυβερνητικῆς θεωρίας, ἀξιοῦσης ὅτι ἐκπροσωπεῖ τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν νομιμότητα· ἀλλ' ἐν τῷ βῆμα τοῦ πανεπιστημίου εἰσῆγσε, τῇ βουλήσει τῆς ἐξουσίας, ὑφίστατο ἔτι ἕτερον βῆμα εὐρύτερον, δημοσιώτερον, μείζονα δυνάμενον νὰ ἐξασκήσῃ ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ δημοσίου πνεύματος καὶ φρονήματος· ἦτο τὸ βῆμα τῆς ἐθνικῆς ἀντι-

προσωπείας και της δημοσιογραφίας, η Πνύξ αυτή των νεωτέρων λαών, ισχυρότερον και επιβλητικώτερον πάσης παραδόσεως και πάσης εξουσίας. Οὐδὲν ὑπελείπετο πλέον, πρὸς τὸν ἐξ ὀλοκλήρου θρίαμβον τῆς ἀντιδράσεως, ἢ ἡ διάλυσις δυσπειθοῦς βουλῆς και ἡ κατάργησις τῆς ἐλευθερίας τοῦ τύπου· και τοῦτο ἔμελλεν ἤδη ὅσον οὐπω νὰ τελεσθῆ ὑπὸ τῆς ἀπελπισθείσης βασιλείας.

Τὴν ἐπομένην ἡμέραν ἐκείνης, καθ' ἣν ἐνεχειρίσθη ἡ εἰς τὸν βασιλικὸν λόγον ἀπάντησις τοῦ νομοθετικοῦ σώματος, διὰ βασιλικῆς διατάξεως ἀνεβάντο αἱ συνεδριάσεις αὐτοῦ μέχρι τῆς 3 Σεπτεμβρίου. Ἦτο τὸ προοίμιον διαλύσεως τῆς ἀνυποτάκτου ἀντιπροσωπείας, τολμηρὰ πρόκλησις εἰς τὸν ἀγῶνα· ἐνῶ δὲ τὸ βασιλικὸν και κληρικὸν κόμμα ἔρρηξε κραυγὴν ἀγαλλιᾶσεως ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ ὕβρει κατὰ τοῦ κοινοβουλίου, ἡ ἀντιπολίτευσις δὲν ἐπτοήθη ὑπὸ τῆς θρασύτητος ταύτης, ἀλλ' ἤρξατο μετὰ μείζονος πίστεως και ἐνεργείας ἐργαζομένη, ἡ δ' ἐπίδροσις αὐτῆς διὰ τοῦ τύπου και διὰ τῶν συλλόγων ἐπὶ τῆς δημοσίας γνώμης καθίστατο ὡσημέραι καταφανεστέρα· τὰ ἠλεκτρικὰ ρεύματα ἐν τῇ πολιτικῇ ἀτμοσφαιρᾷ προεμήνυον ἐπικειμένην καταιγίδα· ἀστραπαὶ ἀγανακτήσεως διέσχίζον τὸν ἐθνικὸν ὀρίζοντα, ἀστραπαὶ προμηνύουσαι τὴν ἐκρηξίν τῆς ἐπαναστάσεως· ἐπὶ ματαίῳ τὸ χρυσοῦν τόξον τῆς μεμυρωμένης βασιλείας ἐζήτει νὰ ἐξορκίσῃ τὸν δαίμονα τῆς ἐπικναστάσεως ἀπειλοῦντα αὐτὴν ἐκ θεμελίων· προσφοραὶ δελεαστικαὶ ἐγίνοντο πρὸς τινα πρόσωπα, ὧν πολὺ τὸ κύρος ἐν τῇ κοινωνίᾳ, ἀλλ' ἐπὶ ματαίῳ· ἡ βίωσιμότης τῆς βασιλείας ἦτο ἀμφίβολος, ἡ δὲ ἠθικὴ αὐτῆς σημασίς ἐκμηδενισμένη· και αὐτοὶ οἱ μετριοφρονέστατοι σιωπηλῶς ἀπεσύροντο, ὑπολειφθέντων τῶν φανατικωτάτων, συσπειρωθέντων περὶ τὴν μοναρχίαν, ἵνα σώσωσι τὴν Γαλλίαν ἀπὸ τοῦ δαίμονος τῆς ἐπικναστάσεως, ἀκουσαν δ' ἐπαναγγάγων αὐτὴν εἰς τοὺς χρόνους τοῦ ἀγίου Λουδοβίκου.

Εὐτυχῆς διὰ τὴν κυβέρνησιν ἐκείνην γεγονὸς, τὸ ὁπῆτον ἐν πάσῃ ἄλλῃ περιστάσει ἤθελε διεγείρει ὑπὲρ αὐτῆς τὸν ἐθνολογικὸν τοῦ ἄλλως τε εὐπαθοῦς και εὐκισθήτου γαλλικοῦ λαοῦ, κατέδειξε τρανῶς, ὅποσον ἡ βασιλεία, ἣτις διὰ τὸν πρίγκιπα Πολινὰκ ἦτο τὸ ἐπὶ γῆς ἀφομοίωμα τῆς θεότητος, και ἐπιτυχάνουσα και θριαμβεύουσα, οὐδὲν πλέον κύρος κεκτημένη ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ γαλλικοῦ λαοῦ και οὐδεμίαν συμπάθειαν, ξένη ἐν Γαλλίᾳ ὡσημέραι καθίστατο, ἐλαχίστου δὲ χρόνου ζήτημα ἦτο ἡ ἐντελής αὐτῆς πτώσις.

Τῇ 9 Ἰουλίου 1830 ἀνηγγέλλετο ἐν Γαλλίᾳ ἡ ἄλωσις τῆς Ἀλγερίας, μετὰ μακρὰς περιπετείας και κινδύνους· ἡ κυβέρνησις ἐθρίαμβευεν ἀναντιρρήτως ἐπὶ τῷ κατορθώματι· τούτῳ τῆς ἀνασθηλώσεως τῆς γαλλικῆς σημαίας ἐπὶ τῆς ἀφρικανικῆς ἐκείνης παρχίας· ἦτο ὁ θρίαμβος τοῦ πολιτισμοῦ και τῆς τάξεως κατὰ τῆς πειρατικῆς ἐκείνης ἡγεμονίας, ἣς ἡ σημαία κατέστη ἀπὸ μακροῦ χρόνου ὁ τρόμος τῶν ναυτῶν τῆς Μεσογείου. Ἐνῶ δὲ κυβέρνησις και αὐτὴ ἐπανηγύριζον μετ' ἀσυνήθους ἐπιδείξεως τὴν νίκην ταύτην τῶν γαλλι-

κῶν ὄπλων, και ἐκερδοσκοποῦν ἐπὶ τῆς ἐσωτερικῆς καταστάσεως τοῦ τόπου, μόνος ὁ λαός, ὁ συνήθως τοσοῦτον φιλόρτος, μετ' ἐπιδεικτικῆς ἀδιαφορίας προσέβλεψε τὸ γεγονὸς τοῦτο. Τὸ ἐσωτερικὸν ζήτημα, αἱ ἀπειλούμεναι ἐλευθερίαι, ἰδοῦ ποῖον ζήτημα ἀνησύχει τὴν ἀντιπολίτευσιν και τὴν χώραν, ἣτις δικαίως προὔτιμα τὴν παγίωσιν τῆς ἐσωτερικῆς τάξεως και ἐλευθερίας ματαίων ἐν ἄλλῃ ἡπείρῳ στρατιωτικῶν θριαμβῶν. Ἡ κυβέρνησις και τὸ περὶ αὐτὴν κόμμα, ὑπὸ τὴν μέθην τῆς νίκης, ἐπεδείξατο ἀπασαν αὐτῆς τὴν ἀφροσύνην και μυωπίαν, ἀντὶ τῆς συνδιαλλαγῆς προκαλοῦσα τὴν ἐξεγερσιν. Οὕτως, ἐν τῇ ἐπὶ τῇ ἀλώσει τῆς Ἀλγερίας θρησκευτικῇ τελετῇ, ὁ ἀρχιεπίσκοπος τῶν Παρισίων ἔγραψε τὰς ἀκολουθίας πρὸς τὴν ἐπανάστασιν ἀπειλᾶς ἐν ποιμενικῇ τινι αὐτῷ ἐγκυκλίῳ: «Τρεῖς ἐξήρκεσαν ἐβδομάδες, ἵνα καταστῆ ὁ ἀγέρωχος Μουσουλμάνος ὡς παιδίον ταπεινὸς και ἀνίσχυρος. Εἶθε τοιοῦτοι νὰ ἦνε παντοῦ και πάντοτε οἱ ἐχθροὶ τοῦ βασιλέως και κυρίου ἡμῶν! εἶθε οὕτω νὰ καταπέσωσιν ἐν τῇ συγχύσει πάντες ἐκεῖνοι οἱ ἀποπειρώμενοι νὰ ἐξεγερθῶσι κατ' αὐτοῦ.» Τῇ ἡμέρᾳ δὲ τῆς Δοξολογίας ἐπὶ τῷ γεγονότι τούτῳ, ἔλεγε τὰ ἐπόμενα πρὸς τὸν βασιλέα: «Ἡ χεὶρ τοῦ Παντοδυνάμου εἶη μετὰ τῆς Ὑμετέρας Μεγαλειότητος, εἶθε δὲ ἡ μεγάλη ὕμῶν ψυχὴ νὰ ἰσχυροποιηθῆ εἶτι μᾶλλον! ἡ πίστις ἡμῶν ἐπὶ τῇ θείᾳ προστασίᾳ και τῇ ὑποστηρίξει τῆς θεομήτορος οὐδέποτε θέλει σφάλει. Εἶθε ἡ ὑμετέρα Μεγαλειότης νὰ λάβῃ πᾶραυτα νέαν ἀνταμοιβήν· και εἶθε νὰ ἔχῃ ἀντικείμενα εὐχαριστίας πρὸς τὸν ὕψιστον διὰ νέα και ἐπίσης περιφανῆ εὐεργετήματα!»

Ἦτο ἡ τελευταία ἴσως τελετὴ τῶν Βουρβῶνων ἐν τῇ γαλλικῇ ἱστορίᾳ· οὔτε ἡ σκέπη τῆς θεομήτορος, οὔτε αἱ διθυραμβώδεις ἐπικλήσεις τοῦ κλήρου ἐξήρκεον πλέον πρὸς στερώσειν τοῦ κλονιζομένου θρόνου, ἡ δὲ πολιτικὴ καταιγίς, ἡ σκαλεύουσα αὐτὸν ἐκ θεμελίων, ὡσημέραι καθίστατο βιασιότερα. Αἱ ἀφρονες προκλήσεις τῶν κυβερνητικῶν ὀργάνων ἐπέτεινον τὴν θύελλαν ταύτην και ἐκράτυνον ἐπὶ μᾶλλον τὸ ἐθνικὸν φρόνημα, ἥμιστα ἀποδειλιῶν πρὸ τῶν ἐπιδεικτικῶν προκλήσεων τῆς ἐξουσίας. Ἡ κυβέρνησις προεκάλει τοὺς πιστοὺς κατὰ τοῦ ἐπαναστατικοῦ δαίμονος, αὐτὸς δ' ὁ βασιλεὺς δὲν ἐδίσταντο, παραφερόμενος ὑπὸ ἀμέτρου ζήλου, νὰ κατέλθῃ ἀπὸ τοῦ θρόνου και ν' ἀναμιχθῆ εἰς τὴν πάλην τῶν κομμάτων, φρονῶν ὅτι διὰ τοῦ ἀπελπιστικοῦ τούτου διαδήματος ἤθελε κατορθώσει τὴν σωτηρίαν τῆς πιπτούσης μοναρχίας.

Ἡ ἀπὸ πολλοῦ χρόνου μελετωμένη διάλυσις τοῦ ἀπειθήσαντος νομοθετικοῦ σώματος ἀπεφασίσθη ἤδη ἀπὸ τῆς 16 Μαΐου, αἱ δὲ νέαι ἐκλογαὶ ὤρισθησαν διὰ τὸν Ἰούλιον. Ὁ βασιλεὺς ἐνόμιεν ὅτι ὤφειλε νὰ ἀναμιχθῆ εἰς τὴν ἐκλογικὴν πάλην κατὰ τῶν ἀντιπάλων τῆς κυβερνήσεως αὐτοῦ, και οὕτως ὁ πολιτικὸς ἀνταγωνισμὸς μετεβλήθη εἰς ἀντιδυναστικὸν ἐν ἐπικλήσει πρὸς τὸν γαλλικὸν λαόν, ἐμέμφετο τοῦ διαλυθέντος κοινοβουλίου ὡς ἀρνηθέντος νὰ συνεργασθῆ μετ' αὐτοῦ εἰς τέλεσιν τῶν πατριῶν αὐτοῦ σχεδίων, και ἤδη ἐν τῇ ἐκλογικῇ ἐκείνῃ διαπάλῃ προσεκάλει τὸ ἔθνος ν' ἀνταποθῆ τῆς

φωνῆς αὐτοῦ καὶ νὰ μὴ ἀποπλανηθῆ ὑπὸ τοῦ ἀπατηλοῦ λόγου τῶν ἐχθρῶν τῆς ἡσυχίας τοῦ τόπου. Ἀλλὰ μάτην ὁ βασιλεὺς ἐκέλευε τὸν λαὸν αὐτοῦ νὰ ταχθῆ ὑπὸ τὴν αὐτὴν σημαίαν, τὴν σημαίαν τοῦ βασιλεως. Μεθ' ὅλας τὰς προσπάθειάς τῆς κυβερνήσεως, μεθ' ὅλας τὰς τολμηρὰς καὶ ἀνηθικούς αὐτῆς ἐπεμβάσεις, οἱ **ΠΠ** ἀντιπρόσωποι τοῦ διακλυθέντος κοινοβουλίου, οἱ ψηφίσαντες τὴν γνωστὴν ἀπάντησιν εἰς τὸν βασιλικὸν λόγον, ἐξελέγοντο ἐκ νέου, ἡ δὲ ὑπουργικὴ μειονοψηφία ἐδεκατίζετο ἀπέναντι τῆς θριαμβευούσης ἀντιπολιτεύσεως.

Δ'.

Ὅ,τι κατ' ἐξοχὴν συνετέλει εἰς τὸν θρίαμβον τοῦτον τοῦ ἐλευθέρου πνεύματος ἐν Γαλλίᾳ, εἰς τὴν νέαν ταύτην Βασιλίαν τῶν ἐθνικῶν ἐλευθεριῶν, ἦτο ἡ διὰ τοῦ ἡμερησίου τύπου ἐπιδιωχθεῖσα γόνιμος πολιτικὴ ἐργασία. Κατὰ πρώτην φοράν ἀναμφιβόλως διεδραμάτισεν αὕτη πρόσωπων τοσοῦτον ἐπιφανές καὶ τελεσφόρον ἐν τῇ πολιτικῇ ἐνὸς ἔθνους ἱστορίᾳ. Ἄν ὁ Ἄμερικανὸς Φραγκλίνος, ἐκπλαγεὶς ποτε ἐπὶ τῷ φαινόμενῳ τῆς καταπληκτικῆς ἐπιδράσεως τῆς δημοσιογραφίας ἐπὶ τοῦ πνεύματος τῶν λαῶν, εἶπεν ὅτι, «μία ἐφημερίς δύναται νὰ παραγγῆ μίαν ἐπανάστασιν», τοῦτο κατεφαίνετο ἤδη πράγματι ἐν τῇ κρίσει ἐκείνῃ στιγμῇ τῆς γαλλικῆς ἱστορίας. Ἀληθῶς ἡ ἐφημεριδογραφία εἶνε ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις ὅ,τι ἦτο παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἡ ρητορεία τῆς ἀγορᾶς· εἶνε τὸ φοβερώτατον καὶ φονικώτατον ὄπλον ἐν τῷ ἀγῶνι πῶν νεωτέρων κοινωνιῶν, πανσθενὴς μοχλός, κατὰ βούλησιν δυνάμενος νὰ δώσῃ οἰανδήποτε τροπὴν καὶ ὤθησιν εἰς τὸ ἄρμα τῆς δημοσίας γνώμης· ζωηρὰ, αὐθαρεῖ ἀντιλαμβανομένη πάντων τῶν γεγονότων, ἐκφέρουσα τὴν ἐπ' αὐτῶν κρίσιν αὐτῆς ἄνευ πολλῆς πολλῆς περισκέψεως καὶ ἐμβριθείας, αὐστηρὰ ἢ ἐλαφρὰ, κατὰ τὰς περιστάσεις, ὑπέικουσα εἰς τὰ ἐκάστοτε ρεύματα, ἀσυνείδητος πολλῆς, ὄργανον ἐνόχων συμφερόντων, μὴ διστάζουσα ἐνώπιον οὐδενὸς μέσου ἀπέναντι τοῦ σκοποῦ, εἶνε ἡ εὐγενεστάτη ἀλλὰ πολλῆς καὶ ἡ ἀπαισιωτάτη δύναμις ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς κοινωνίᾳ. Ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν νεωτέρων ἐπαναστάσεων πάσης ἀποχρώσεως ἀποτελεῖ ἀείποτε τὴν προφυλακὴν ἢ ἐφημεριδογραφία· ἐν αὐτῇ ἀποτυπῶνται οἱ πόθοι καὶ τὰ ἰδεώδη τῶν λαῶν, αἱ θλίψεις αὐτῶν, αἱ ἐλπίδες καὶ τὰ ὄνειρα· ἡ ἐφημερίς εἶνε τὸ ἐπὶνίκιον τοῦ Πινδάρου, ὁ ὕμνος τοῦ Αἰσχύλου, ἡ κωμῳδία τοῦ Ἀριστοφάνους, τοῦ Ἰουβενάκη ἢ σάτυρα· ἡ ἐφημερίς ἐκπροσωπεῖ συγχρόνως, διὰ τῆς μεγάλης αὐτῆς ποικιλίας, ἅπαντα τὰ ἐνδιαφέροντα τὴν κοινωνίαν ζητήματα περιλαμβάουσα, πανταχοῦ εἰσδύουσα καὶ τὰ πάντα ἐνερευνῶσα, τὴν ἔδραν τοῦ πανεπιστημίου, τὸ βῆμα τοῦ κοινοβουλίου, τὸν ἄμβωνα τῆς ἐκκλησίας, πλήρη τὴν κίνησιν τοῦ δημοσίου πνεύματος θαρροῦντος ἢ ἀποκαρτεροῦντος· ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν Ἐπιστολῶν τοῦ Ἰουρίου, ἐποχῆς ἀξιωμακρονεύτου ἐν τοῖς χρονικοῖς τοῦ ἡμερησίου τύπου, ἡ ἐφημερίς εἶνε ἀεί-

ποτε ἡ σθεναρωτάτη φωνὴ τῆς δημοσίας συνειδήσεως, πεφωτισμένης ἢ πεπλανημένης· ἡ γαλλικὴ ἐπανάστασις ὑπέστη ἐπανειλημμένως τὴν ἐπίδρασιν αὐτῆς καὶ τὸ κράτος· καὶ σήμερον, ἐν τῇ ἐποχῇ ταύτῃ τῆς κριτικῆς καὶ τῆς συζητήσεως, πρωταγωνιστεῖ ἀμείψιμη ἀείποτε καὶ ἀκατάβλητος δύναμις ἐν τῇ κοινωνίᾳ, δυνάμενη νὰ καταβιάσῃ βασιλεῖς ἀπὸ τοῦ θρόνου καὶ νὰ συντρίψῃ στέμματα, νὰ φωτίτῃ ἢ νὰ σκοτίσῃ τὴν δημοσίαν γνώμην, νὰ κατὰστρέψῃ πικροπικρῶν ὀρθοσκευτικὰς παραδόσεις, νὰ δημιουργήσῃ νέας ἰδεώδη καὶ καινοῦς θεοῦ· ἐν τῇ συνειδήσει τῆς κοινωνίας, ἱκανὴ ἐνὶ λόγῳ νὰ πρᾶξῃ πᾶν ἀγαθὸν καὶ πᾶν πονηρὸν κατὰ τὰς περιστάσεις καὶ τὸν πνεῶντα ἄνεμον. Τοιαύτη ἡ δημοσιογραφία, ἣν τοσοῦτοι ἐδόξασαν καὶ τοσοῦτοι ἠτίμασαν ἐν τῷ ἱστορικῷ αὐτῆς βίῳ, ἀληθῶς ἡ πρώτη καὶ οὐχὶ ἡ τετάρτη δύναμις ἐν τῇ πολιτείᾳ.

Δικτυπῶν οὕτως τὴν ἀποστολὴν τῆς ἐφημερίδος ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς κοινωνίᾳ, καὶ ὑποδεικνύων τὸ πρόσωπον, ὃ παρέστησε κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὑπὲρ τῶν πολιτικῶν τῆς Γαλλίας ἐλευθεριῶν ἢ δημοσιογραφία, δὲν δύναμαι οὐδ' ὀφείλω νὰ σιωπήσω τὸν Ἐθνικόν, ἐφημερίδα ἀρχομένου τοῦ ἔτους ἐκείνου συστάσαν, κατ' ἐξοχὴν ἵνα πολεμήτῃ τὴν βουρβωνικὴν δυναστείαν, ὑπὸ τριῶν ἀνδρῶν, οἵτινες τοσοῦτον ἐπιφανές διεδραμάτισαν πρόσωπον ἐν τῇ γαλλικῇ πολιτείᾳ καὶ ἐν τοῖς γράμμασιν. Ἐνωῶ τὸν Ἀρμάνδον Καρρέλ, τὸν Θιέρσον, καὶ τὸν ἐπιζῶντα εἰσέτι ἱστοριογράφον Μινιέ. Ἐν τῇ ἐφημερίδι ταύτῃ ἐκορυφώθη ἅπασα ἡ ἐνέργεια καὶ ἅπασα ἡ τακτικὴ τοῦ κατὰ τῆς Παλινορθώσεως ἀγῶνος· ὑπὸ νέων ἀνδρῶν συντασσομένη, ἐλπίδων καὶ πίστεως πεπληρωμένων, ἀνέλαβε μετὰ ζήλου τὴν κατὰ τῆς μοναρχίας σταυροφορίαν, προσηλώσασα ἰδίως ἐφ' ἑαυτῆς ἅπασαν τὴν προσοχὴν τοῦ δημοσίου πνεύματος· ἡ βασιλεία ὑπεβλήθη εἰς ἀμείλικτον κριτικὴν, ἀφ' ἧς ἔμελλε νὰ ἐξέλθῃ ἡμέραν τινὰ τετρωμένη καὶ ἄπνου· χωρὶς νὰ ὑποτιμηθῆ ἡ ἐνέργεια καὶ ἡ ἐργασία τῶν ἄλλων τῆς δημοσίας συνειδήσεως ὀργάνων, πρέπει ν' ἀποδοθῆ εἰς τὸν «Ἐθνικόν» τὸ σπουδαιώτατον μέρος ἐν τῇ ἐργασίᾳ ἐκείνῃ. «Ἡ νέα ἐφημερίς, λέγει ὁ Lanfrey¹ οὐδαμῶς ἐσκόπει τὴν διχόσιν διδασκαλιῶν ριζοσπαστικῶν κατὰ τὸ μάλλον καὶ ἥττον, αἵτινες μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης ἐχρησίμευσαν ὡς πρόσχημα εἰς τὰς συνωμοσίας. . . Κατ' οὐδὲν ἀπεμακρύνετο τῆς πολιτικῆς θέσεως, ἣν ἐν τῇ στιγμῇ ἐκείνῃ ὑπεστήριζον τὰ λοιπὰ ὄργανα τῆς φιλελευθέρου ἀντιπολιτεύσεως. Διεκρίνετο δ' αὐτῶν μόνον, ἕνεκα τῆς ζωηροτέρας αὐτῆς πρὸς τὴν ἐνέργειαν τάσεως, ἐπεκαλεῖτο μετ' ἐκείνων τὸν Χάρτην καὶ τὰς ἐγγυήσεις αὐτοῦ, ἀλλὰ μετὰ τόνου ἐπιθετικοῦ, ἐπιμόνου, ἀποφασιστικοῦ, παρέχοντος αὐτῇ ἐξαιρετικὸν χαρακτῆρα καὶ δεικνύοντος τὴν βούλησιν τοῦ τηρῆσαι ἀντὶ παντός τὴν ὑφισταμένην νομιμότητα. Ἀλλ' ἐν τῷ τέλει ἐκάστου τῶν ἀνδρῶν τῆς ἐφημερίδος διεφαίνετο ἡ ἔξωσις τῶν Βουρβῶ-

¹ Lanfrey, Etudes et portraits politiques.—Armand Carrel.

νων ὡς τὸ μόνον μέσον ἀποδόσεως ἀσφαλείας εἰς τὸν τόπον, ἐνῶ τὰ πνεύματα συνωκιοῦντο βαθμηδὸν μετὰ τῆς ιδέας ταύτης. »

Ὁ Ἔθνικὸς διευθυνόμενος, κατὰ τὸ πρῶτον τῆς ἐκδόσεως αὐτοῦ ἔτος, ὑπὸ τοῦ Θιέρσου, τῆ ζωηρᾶ συνεργασίᾳ τοῦ Ἀρμάνδου Καρρέλ, ἐμελλε νὰ καταστή ἐντὸς ὀλίγου ὁ σημαιοφόρος τοῦ κατὰ τῆς Παλινορθώσεως ἀγῶνος. Ἀμφότεροι παρίσταντο κατὰ πρῶτον ὑπὸ τοὺς αἰσιωτέρους οἰωνοὺς ἐπὶ τοῦ πολιτικοῦ σταδίου. Ὁ Ἀρμάνδος Καρρέλ, ἐν τῇ ἀνκτολῇ τοῦ δημοσίου βίου του, πλήρης ἐλπίδων, ἀρεστὸς καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς ἐχθροῖς του, ἀντικείμενον τῶν κρυφίων πόθων τῆς γαλλικῆς δημοκρατίας, ἦτο ὁ δημοτικώτατος τῶν ἀνδρῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, οὐ μόνον ὡς πολιτικὸς χαρακτήρ, ἀλλὰ καὶ ὡς τελεία ἠθικὴ προσωπικότης· ἦτο πράγματι ὁ ἀμεμπτος καὶ ἀκηλίδωτος Βαγιάδος τῆς δημοκρατίας· ἡ νεώτερά γαλλικὴ ἱστορία δὲν ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ ὠραιότερον καὶ ἱπποτικώτερον πολιτικὸν χαρακτήρα· δικαιοῦματι ἀρετῆς καὶ δικαιοῦματι εὐφυίας, ἦτο προωρισμένος ὑπὸ τῆς μερίδος αὐτοῦ ὡς ὁ μέλλων ἀρχηγὸς καὶ διοργανωτὴς τῆς γαλλικῆς δημοκρατίας. Ἐγεννήθη διὰ νὰ διοικῆ· εἶπε πάντων ἡμῶν ὁ κύριος, ἔλεγε περὶ αὐτοῦ ὁ γέρον στρατηγὸς Λαφαγίτης, ἐλάχιστον διὰ τῆς φράσεως ταύτης ἀποτίνων θαυμασμόν εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνδρὸς καὶ εἰς τὰς ἐλπίδας, ἃς ὑπέσχετο ἐν τῷ μέλλοντι· ὁ πρόωρος, ὁ τραγικὸς αὐτοῦ θάνατος ἐπὶ τῆς Ιουλιανῆς μοναρχίας, διήγειρε καθολικὴν συγκίνησιν ἐν Γαλίᾳ μεταξὺ πασῶν τῶν πολιτικῶν μερίδων, ἡ δ' ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ αὐτοῦ ἐντύπωσις ἦτο μία τῶν ὑψηλῶν ἐκείνων στιγμῶν ἐν τῷ βίῳ ἑνὸς λαοῦ, καθ' ἃς οὗτος, ἐπιλανθανόμενος τῶν προσωπικῶν συμπαιδιῶν ἢ ἀντιπαιδιῶν, τῶν προσκαίρων συμφερόντων τῆς ἡμέρας, ἀφίεται καθ' ὀλοκληρίαν εἰς τὰς εἰλικρινεῖς ὁρμὰς τῆς καρδίας του, ἀδιαφορῶν διὰ τὴν ἀρχὴν, ἧτις διαχωρίζει αὐτὸν ἀπὸ τοῦ πολίτου, οὗ τὴν ἀπώλειαν πενθεῖ ἢ πατρὶς, ἀποβλέπων δ' εἰς τὸν ἄνδρα, ἀώρως, πρὶν ἢ ἀναπτύξῃ παῖσαν αὐτοῦ τὴν ἀτομικότητα καὶ ἐνέργειαν, ἀπολλύμενον.

Εἰ καὶ διάφορος κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον τοῦ συνεργάτου αὐτοῦ ὁ Θιέρσος κατὰ τὸν χαρακτήρα, ἐκέκμητο ἐν τούτοις παῖσαν τὴν δραστηριότητα αὐτοῦ καὶ ἐνέργειαν, ἀκατάβλητος πρὸ τῶν ἐκάστοτε προσκομμάτων, φανατικὸς μοιροδόχος, μῆδεποτε ἀπολέτας τὴν εἰς τὸν εὐμενῆ ἀστὲρα του πίστιν· ὁ μακρὸς βίος του ὑπῆρξεν ἐργασία καὶ πάλη· ἐν ταύτῃ ἀνετράφη, ἀλλ' οὔτε ἀπεθαρρύνθη ποτὲ οὔτε ἐκλονίσθη· εἰργάζετο καὶ ἐπάλαμι ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης, καθ' ἣν ἀπορῶν παντὸς μέσου καὶ πάσης ἐλπίδος, ἐλπίζων μόνον εἰς τὸ τάλαντον τῆς εὐφυίας του, ἤρχετο εἰς Παρισίους ἄγνωστος καὶ πένης, ἐδημιούργει μόνος τὴν τύχην του ἐν τῇ κατὰ τῆς Παλινορθώσεως πάλῃ, καθιστάμενος εἰς τῶν κυριωτάτων μοχλῶν τῆς Ιουλιανῆς ἐπαναστάσεως, καὶ εἶτα τῆς Ιουλιανῆς μοναρχίας, κατὰ τὰς πρώτας αὐτῆς ἡμέρας, ἀλλ' εἰς τὴν πτώσιν τῆς ὁποίας οὐκ ὀλίγον συνετέλει καὶ αὐτὸς βραδύτερον ἐκ τῆς πρὸς τὸν Γυζῶτον πολιτικῆς αὐτοῦ ἀντιζήλιξ· ἐπάλαμι κατὰ τῶν ὑπερφιάλων θεωριῶν τοῦ

ἐπαναστατικοῦ κοινωνισμοῦ τοῦ 1848, καὶ ἀκολούθως κατὰ τοῦ πολιτικοῦ τολμήματος καὶ τοῦ κυβερνητικοῦ συστήματος τῆς δευτέρας αὐτοκρατορίας, ἣν διεδέχετο λόγῳ ἰκανότητος καὶ πείρας, προσενεγκῶν σπουδαιοτάτας ὑπηρεσίας εἰς τὴν ἠρωτηριασμένην καὶ κινδυνεύουσαν ἐξ ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν πολεμίων πατρίδα του· ἐπάλαμι ἀκολούθως, ἐν πλήρῃ ἡδῆ γήρᾳ, κατὰ τῶν ἐναντίων του συνωμοσάντων ἀντιδραστικῶν στοιχείων τῆς γαλλικῆς κοινωνίας, μετὰ τὴν νέαν τῶν πραγμάτων ἀποκατάστασιν, καθ' ἣν ἂν ζῶν δὲν ἐθριάμβευσεν, ἀλλὰ κατίσχυε μετὰ θάνατον, τοῦ πολιτικοῦ αὐτοῦ δόγματος· « ἡ δημοκρατία ἔσται ἢ συντηρητικὴ ἢ θέλει καταστραφῆ » γενομένου ἡδῆ συμβόλου ἰσχυρᾶς πολιτικῆς μερίδος ἐν Γαλίᾳ· δύναται τις νὰ μὴ τὸν ἀγαπᾷ, νὰ μὴ τὸν ὑπολήπτῃται κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον, ν' ἀποδίδῃ οὐ σμικρὰν καὶ εἰς αὐτὸν ἐνοχὴν ἐπὶ τοῖς τελευταίοις παθήμασι τῆς Γαλλίας, ἀλλὰ δὲν δύναται νὰ μὴ ὁμολογήσῃ ἀπροκαλύπτως τὸν θαυμασμόν αὐτοῦ πρὸς τὸν ἄνδρα, ὅστις, ἀρξάμενος ἐκ τοῦ μηδενός, κατῴρωσε, διὰ τῆς ἰσχύος καὶ τῆς ἐργασίας τοῦ πνεύματός του, νὰ πρωταγωνιστήσῃ ἐπὶ τῆς συγχρόνου πολιτικῆς σκηνῆς τῆς Εὐρώπης, Ὁνήσκων δὲ νὰ ἐγείρῃ τοιαύτην συγκίνησιν καὶ τοσοῦτον πένθος μεταξὺ πασῶν τῶν κοινωνικῶν τάξεων ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Γαλλίας, ὅσον σπανίως διήγειρεν ἄνθρωπος ἐν τῇ ἱστορίᾳ. . .

Τοιοῦτοι ἦσαν οἱ δύο ἄνδρες, οἱ ἄγνωστοι σχεδὸν τῆς προτεραίας, οἵτινες ἐτίθεντο ἐν τῇ προφυλακῇ τῆς φάλαγγος ἐν τῷ κατὰ τῶν Βουρβόνων ἀγῶνι τῆς γαλλικῆς ἐλευθερίας, καὶ οἵτινες ἔχονον ὅλων αὐτῶν τὸ πνεῦμα καὶ ὄλην τὴν ἐνέργειαν ἐπὶ τῶν στηλῶν μιᾶς ἐφημερίδος. Μία ἐφημερίς εἶπε ἰδέα· ἂν αὕτη ἔχει πίστιν, ἔχει ζωὴν, ὁ δὲ θρίαμβός της ἔσται ἢ βράδιον μέλλει νὰ ἐξασφαλισθῇ, θριαμβεύουσης τῆς ἀρχῆς, ἣν ζητεῖ νὰ πραγματοποιήσῃ ἐν τῇ κοινωνίᾳ.

Ἡ δύναμις αὕτη τοῦ « Ἔθνικοῦ » κατεδείχθη ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τῆς ἐμφανίσεως αὐτοῦ, ἀλλ' ἰδίως ἀφ' ἧς στιγμῆς μαχόμενος κατὰ τῶν αὐταρχικῶν τάσεων τῆς βασιλείας, ἐδημοσίευσεν τὸ περιώνυμον ἐκεῖνο ἄρθρον ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν ὁ βασιλεὺς βασιλεύει ἀλλὰ δὲν κυβερνᾷ· τὸ ἄρθρον τοῦτο, γραφέν ὑπὸ τοῦ Θιέρσου, ἐμποιήσαν πρωτοφανῆ αἰσθησίν ἐν Γαλίᾳ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ἐμελλε νὰ καταστή βραδύτερον τὸ ἀντικείμενον πολλῶν συζητήσεων τῆς πολιτικῆς ἐπιστήμης· δὲν ἐξετάζω τὴν ἀλήθειαν αὐτοῦ ἢ τὸ ψεῦδος· μνημονεύω μόνον τὸ γεγονός, ἐξ οὗ καταδεικνύεται ἡ φλεγμαινουσα κατάστασις τοῦ δημοσίου πνεύματος κατὰ τὰς τελευταίας τῆς Παλινορθώσεως ἡμέρας. Ὁ βασιλεὺς βασιλεύει, ἀλλὰ δὲν κυβερνᾷ· ἦτο ἡ Κανσάνδρα τῆς δημοκρατίας, ἔπισθεν μυστικοῦ χρησιμοῦ κρυπτομένη, ἵνα καταστήσῃ τὴν ἐντύπωσιν ἀνωδυνωτέραν, προλέγουσα τὴν προσεχῆ πτώσιν τῆς μοναρχίας· ἐντεῦθεν ὁ πανικὸς αὐτῆς καὶ ἡ ἀπελπισία· τὸ θάρος δὲ καὶ ἡ πεποίθησις τῆς δημοσίας γνώμης, ἀνηθώσης καὶ διατυπούσης τὰ ἀπαράγραπτα αὐτῆς δίκαια ὑπὸ τὴν πνοὴν τῆς ἐλευτέρας συζητήσεως. « Ἡ Γαλλία, ἔλεγεν

ἐν τῷ ἄρθρῳ αὐτοῦ, θέλει νὰ κυβερνηθῇ ἀφ' ἐξουτῆς, διότι δύναται· θέλει ἐπικληθῇ τοῦτο πνεῦμα δημοκρατικόν; Τόσῳ τὸ χειρότερον διὰ τοὺς ἀρεσκομένους νὰ φοβῶνται ἀπὸ τῶν λέξεων. Τὸ δημοκρατικὸν τοῦτο πνεῦμα, ἂν θέλωσιν, ὑφίσταται, ἐκδηλοῦται ἀπανταχοῦ, καὶ καθίσταται ἀδύνατον νὰ κατασταλῇ.

«Δύο ὑπάρχουσι σήμερον εἶδη κυβερνήσεως εἰς χρῆσιν ἐν τῷ κόσμῳ πρὸς ἱκανοποίησιν τοῦ πνεύματος τούτου: τὸ ἀγγλικὸν καὶ τὸ ἀμερικανικόν. Διὰ μὲν τοῦ πρώτου, ὁ τόπος ἐκλέγει ἐντολοδόχους τινάς, οἵτινες διὰ μηχανισμοῦ ἀπλουστάτου ὑποχρεοῦσι τὸν μονάρχην εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν προκρινομένων ὑπ' αὐτοῦ ὑπουργῶν, ὑποχρεοῦσι δὲ τούτους νὰ κυβερνῶσι κατὰ τὴν θέλησίν των. Διὰ τοῦ ἐτέρου δὲ ὁ τόπος ἐκλέγει τοὺς ἐντολοδόχους του, τοὺς ὑπουργούς του, κατὰ πᾶσαν δὲ τετραετίαν καὶ αὐτὸν τὸν ἄρχοντα τῆς πολιτείας.

«Ζωηρὰ καὶ γενναῖα πνεύματα ἤθελον προκρίνει τὸ δεύτερον. Ἀλλὰ τὸ πλῆθος ἔχει ἀόριστόν τινα φόβον πρὸ τῶν ταραχῶν τῆς δημοκρατίας· τὰ δὲ θετικὰ πνεύματα ὑπολογίζοντα τὴν γεωγραφικὴν καὶ στρατιωτικὴν θέσιν τῆς Γαλλίας, τὸν χαρακτῆρα αὐτῆς, τοὺς συμπαρομαρτοῦντας ἐν τῇ ἐκλογῇ ἐνὸς προέδρου θορόβους, τὰς ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ ῥαδιουργίας κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἐκλογῆς ταύτης, τὴν ἀνάγκην μονιμότητος ἐν μέσῳ τῆς κινήσεως τοῦ ἀντιπροσωπικοῦ καθεστώτος, τὰ θετικὰ πνεύματα ἀποκρούουσι τὸ δημοκρατικὸν εἶδος. Καὶ οὕτως ὁ ἀόριστος φόβος τῶν μὲν, καὶ ἡ σκέψις τῶν δευτέρων ἀποτελοῦσι προτιμήσιν τινα ὑπὲρ τοῦ μοναρχικοῦ εἶδους». Καὶ ἐπὶ τέλους κατέστρεψε τὸ ἄρθρον αὐτοῦ διὰ τῆς ἀπειλῆς, ὅτι ἐν ᾗ περιπτώσει ἢ μοναρχία δὲν θελήσῃ νὰ διαβῇ τὴν Μόγγην, ἢ Γαλλία θὰ διαβῇ τὸν ἀτλαντικόν...

Ταῦτα ἦτο τὸ πρόγραμμά καὶ ἡ πεποιθήσις κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ὄλων τῶν φιλελευθέρων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης· ὁ «Ἐθνικός» δὲν ἐξέφραζε μόνον προσωπικὴν τῶν συντακτῶν αὐτοῦ σκέψιν, ἀλλ' ἦτο ἡ πολιτικὴ ὁμολογία ὀλοκλήρου κόμματος, τοῦ ζητοῦντος ἐν οὕτωσι ἀνωμάλοις καιροῖς νὰ συμβιβάσῃ τὴν τᾶξιν μετὰ τῆς ἐλευθερίας, ἄνευ τῆς βλάβης ἐκατέρως τούτων· αἱ περιπέτειαι καὶ αἱ δοκιμασίαι τῆς μεγάλῃς δημοκρατικῆς ἐπαναστάσεως ἐφέροντο ζωηρὰ ἔτι ἐν τῇ μνήμῃ τῆς μετ' ἐκείνην γενεᾶς, ὥστε ἐθεωρεῖτο τόλμημα οἰκλήποτε δημοκρατικὴ ἀπόπειρα, μέλλουσα κατὰ πᾶσαν πιθανότητα οὐ μόνον νὰ διακυβεύσῃ τὴν ἐσωτερικὴν τᾶξιν, ἀλλὰ καὶ προκαλέσῃ τὴν δυσπιστίαν καὶ τὴν ἀντίδρασιν ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ, ἔθθα ἐθρικῶς εὐεν ἔτι καθ' ὀλοκλήριαν ἢ ἐν ἔτει 1815 ἐγκαινισθεῖσα ἀντίδρασις τῶν κυβερνήσεων κατὰ τῆς ἐλευθερίας καὶ τῶν δικαιωμάτων τῶν λαῶν· οὕτω δὲ κατ' ἀπομίμησιν τῆς Ἀγγλίας ἐπλάττετο πολιτικὸν τι ἰδεῶδες, μέλλον νὰ συμβιβάσῃ δύο φύσει διεστῶτα ἀντικείμενα — τὴν ἐλευθερίαν τοῦ λαοῦ μετὰ τοῦ κύρους τῆς μοναρχίας. Ψευδὴς συνδιαλλαγή! δυναμένη ἴσως ἐπὶ μίαν στιγμὴν νὰ φαρᾶξῃ τὰς πολιτικὰς χιμαίρας τοῦ ἰδεολόγου, ἀλλ' οὐδέποτε νὰ λάβῃ

πλήρη ὑπόστασιν· ἐν τούτοις κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἡ θεωρία αὕτη ἐλογίζετο ὡς ἡ μόνη πανάκεια, ἡ δυναμένη νὰ θεραπεύσῃ τὴν νόσον, ὑφ' ἧς ἐπασχεν ἡ Γαλλία καὶ ν' ἀποκαταστήσῃ ἐν αὐτῇ τὴν πολιτικὴν ἐλευθερίαν. Οὕτως ἠρμήνευε μεταξὺ ἄλλων τὴν νέαν ταύτην πολιτικὴν συλλήψιν αὐτὸς ὁ Θεόρτος. «Ἄν αὕτη εἴνε ἡ ἀλήθης βασιλεία, εἴνε ἐπίσης ἡ ἀληθὴς δημοκρατία, ἀλλὰ δημοκρατία ἄνευ καταιγίδος. Ἔχει καὶ αὕτη τὰς κινήσεις αὐτῆς, τὰ πάθη, τὰς ἀστραπὰς τῆς εὐγλωττίας, τὰς ἐξάρσεις, τὰς αἰφνιδίαις πτώσεις, ἀλλὰ πάντα ταῦτα ὑπὸ κανονικώτερον καὶ ὠραιότερον τύπον. Ἔχει τοὺς καίσαρας ἐπίσης, ἀλλ' οἱ καίσαρες αὐτῆς εἴνε οἱ Τολτάμ, οἱ Πίττ, οἱ Κάνιγγες, ἰστάμενοι οὐχὶ ἐπὶ κεφαλῆς στρατῶν, ἀλλ' ἐπὶ κεφαλῆς πλειονοψηφῶν, ἀνατρεπόμενοι οὐχὶ ὑπὸ στρατῶν, ἀλλ' ὑπὸ πλειονοψηφῶν. Δὲν φονεύονται, ἀλλ' ἀποστέλλονται εἰς τὴν βουλὴν τῶν λόρδων. Οὕτως, ἐν τῇ μοναρχικῇ ταύτῃ δημοκρατίᾳ, τὸ πνεῦμα ὑψοῦται χωρὶς νὰ σφετερισθῇ, νὰ ἀφανίσῃ, νὰ ἀνατρέψῃ τὴν πολιτείαν. Ἡ ἀλήθεια διεισδύει, ἀποκαλύπτεται, ἡ ἀνθρωπίνη καρδίκα συγκινεῖται, ἱκανοποιεῖται, βασιλεύει δὲ ἡ τᾶξις».

Ἀπέναντι τοιοῦτου πολιτικοῦ ἰδεώδους, ποικίλως ἀναπαρισταμένου ὑπὸ τοῦ καθ' ἡμέραν τύπου, ἡ Παλινορθώσις δὲν ἠδύνατο ἢ νὰ καταρρῆ καθ' ἐκάστην ἐν τῇ δημοσίᾳ συνειδήσει. Εἶχεν ἀπολέσει πᾶν αὐτῆς γόητρον, οὐδ' ἤτο δυνατόν νὰ στηριχθῇ ἄλλως ἢ διὰ τῆς βίας, μέχρι τοῦ πολιτικοῦ τόλμηματος, τὸ ὁποῖον ἀπὸ πολλοῦ ἤδη ἐμελέτων οἱ περὶ τὸν Κάρολον, ὡς τὸ τελευταῖον μέσον τῆς στηρίξεως τοῦ σαλευομένου θρόνου. Ἦδη, ἀρχομένου τοῦ Ἰουλίου, τὰ σημεῖα τῶν καιρῶν καθίσαντο ὀσημέραι καταφανέστερα καὶ ἀπειλητικώτερα· τὸ δημόσιον πνεῦμα ἐξηγείρετο ζωηρότερον, ἐρεθιζόμενον ὑπὸ τοῦ τύπου καὶ τῶν ὀσημέραι ἀνησυχωτέρων καθισταμένων πολιτικῶν συλλόγων, ἰδίως δ' ἀφ' ὅτου τὸ ὑπουργικὸν συμβούλιον, ἐν συνεδριάσει τῆς 7 Ἰουλίου, ἀπεφάσιζε τὸ πολιτικὸν τόλμημα, μεθ' ὅλας τὰς ἀντιθέτους παραινέσεις τοῦ πρίγκιπος Μεττερνίχου καὶ τοῦ αὐτοκράτορος Νικολάου, προβλεπόντων δικαίως ὅτι τὸ πολιτικὸν τοῦτο τόλμημα ἤθελον ἔχει ἄφρευκτον συνέπειαν τὴν ἀνατροπὴν τῆς δυναστείας.

Ἐπὶ τέλους, ὁ κύβος ἐρρίφθη· ἡ μοναρχία ἔστειλε τὸ χειρόκτιον τοῦ ἀγῶνος κατὰ τῆς ὀσημέραι τόλμηροτέρας καθισταμένης δημοκρατίας. Τῆς 26 Ἰουλίου, ὁ ἐπίσημος Μηνύτωρ ἐδημοσίευε τὰ βασιλικά διατάγματα, δι' ὧν ἤρετο ὁ Χάρτης καὶ ἀνατρέπετο τὸ πολιτικὸν καθεστῶς τῆς Παλινορθώσεως· ἡ συνοδούουσα τὰ διατάγματα ταῦτα ἔκθεσις ἦτο βιαία προσβολὴ κατὰ τῆς ἐλευθερίας τοῦ τύπου καὶ πρόκλησις κατὰ πάσης ἐλευθερίας διαδηλώσεως τῆς κοινῆς· «θορυβώδης δημοκρατία, ἔλεγεν, ἧς ἡ ἐπίδρασις ἐκτείνεται μέχρι τῆς νομοθεσίας, τείνει ν' ἀντικαταστήσῃ τὴν κανονικὴν ἐξουσίαν. Αὕτη δεσπόζει τῶν ἐκλογῶν διὰ τῶν ἐφημερίδων καὶ τῶν μακρῶν διακεχυμένων συλλόγων· καθ' ὅσον δ' ἐξαρτᾶται ἀπ' αὐτῆς, παρεμποδίζει τὴν

κανονικὴν ἐξάσκησιν τῶν δικαίων τοῦ στέμματος, ἵνα διαλύσῃ τὴν βουλὴν τῶν ἀντιπροσώπων, τουτέστι κλονίζει τὸ σύνταγμα. . . δὲν ὑπάρχει κυβερνήσις δυναμένη νὰ ἔχῃ ὑπόστασιν, ἄνευ τοῦ δικαίωματος τοῦ λαμβάνειν μέτρα σωτηρίας. Τοῦτο δὲ τὸ δίκαιον εἶνε ἀρχαιότερον τῶν νόμων, διότι ἐδρεύει ἐν τῇ φύσει τῶν πραγμάτων». Τὸ πρῶτον τῶν φονικῶν τούτων διαταγμάτων διηυθύνετο κατὰ τοῦ τύπου, τοῦ ὑπὲρ πάντων ἄλλην κοινωνικὴν δύναμιν ἐνοχλήσαντος τὴν κυβέρνησιν. «Ἡ ἐλευθερία τοῦ τύπου, ἔλεγε, αἴρεται· οὐδεμίαν ἐφημερίδα, οὐδὲν περιοδικὸν ἢ ἡμιπεριοδικὸν σύγγραμμα, ἰδρυμένον ἢ μέλλον νὰ ἰδρυθῇ, καὶ περὶ οἰοῦδήποτε ἀντικειμένου πραγματευόμενον, δύναται νὰ δημοσιευθῇ ἐν τῷ μέλλοντι, ἄνευ προηγουμένως ἐξαιτηθείσης ἀδείας ὑπὸ τοῦ τυπογράφου καὶ τοῦ ἐκδότου. Αὕτη δὲ ἡ ἀδεια δέον ν' ἀνανεῶται κατὰ πᾶσιν τριμηνίαν, δυναμένη καὶ νὰ ἀνακληθῇ».

Τὸ πρῶτον διάταγμα ἀπέβλεπε εἰς τὴν κατάργησιν τῆς ἐλευθερίας τοῦ τύπου· τὸ δευτέρον εἰς τὴν διάλυσιν τῆς μόλις ἐκλεγείσης βουλῆς τῶν ἀντιπροσώπων, διὰ τοῦ τρίτου εἰσήγοντο πολλοὶ περιορισμοὶ εἰς τὸν ἐκλογικὸν νόμον, ἐξαρτωμένης σχεδὸν εἰπεῖν τῆς ἐκλογῆς ἀπὸ τῆς αὐθαίρεσις τῆς κυβερνήσεως, τέταρτον διάταγμα συνεκάλει τὸ Κοινοβούλιον διὰ τὸν μῆνα Σεπτέμβριον, πέμπτον δὲ καὶ τελευταῖον ἐκάλει εἰς τὸ συμβούλιον τῆς Ἐπικρατείας ἀριθμὸν τινα ἄκρων ζηλωτῶν τοῦ μοναρχικοῦ καθεστώτος. Οὕτω τὸ πολιτικὸν τόλμημα εἶχε τελεσθῆ καθ' ὁλοκληρίαν ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως· ὑπελείπετο δ' ἤδη νὰ γνωσθῇ ἡ θέσις, ἣν ἐμελλε νὰ λάβῃ τὸ ἔθνος ἀπέναντι τῆς νέας ταύτης καταστάσεως, δι' ἧς ἐνεκαινίζετο ἐν Γαλλίᾳ τελείως τὸ σύστημα πραγματικῆς ἀπολύτου μοναρχίας.

Ἡ δημοσιογραφία, ἣτις εἶχε τὴν τιμὴν νὰ προηγουμένη πρῶτη διὰ τῶν διαταγμάτων τούτων, λαμβάνει ἄμα καὶ τὴν πρωτοβουλίαν τῆς διαμαρτυρήσεως κατὰ τοῦ πολιτικοῦ τόλμηματος καὶ τῆς σοφιστικῆς ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως ἐρμηνείας τοῦ 14ου ἄρθρου τοῦ συνταγματικοῦ χάρτου: «le roi fait les règlements et ordonnances pour l'exécution des lois et la sûreté de l'état»,¹ καθ' ὃ ἐδικαιολογοῦντο τὰ αὐθαίρετα διατάγματα, τὰ ἐκδοθέντα ὑπὸ τοῦ Καρόλου δεκάτου κατὰ τῆς ἐλευθερίας τοῦ τύπου καὶ περὶ νέου ἐκλογικοῦ βουλευτικοῦ νόμου. Οἱ συντάκται τοῦ Ἐθνικοῦ, τῆς Σφαίρας, τοῦ Χρόνου, ἐν οἷς πρωτεύουσιν ὁ Θιέρτος, ὁ Μινιέ, ὁ Πέτρος Λερού, ὁ Κάρολος Ρεμουζά, ὁ Ἀρμάνδος Καρρέλ, ἄνδρες πρωταγωνιστοῦντες ἐν τῇ ἐπιστήμῃ καὶ ἐν τῇ πολιτείᾳ, συντάττουσιν ἀπὸ κοινοῦ καὶ ὑπογράφουσι μετὰ τῶν πλείστων ἐν Παρισίοις δημοσιογράφων τὴν περιώνυμον ἐκείνην κατὰ τοῦ πολιτικοῦ τόλμηματος τῆς κυβερνήσεως διαμαρτυρήσιν, ὑπὸ τοῦ Θιέρσου συνταχθεῖσαν, ἣτις ὑπῆρξε τὸ προανάκρουσμα τῆς ἐπαναστάσεως. Τὸ τέλος τῆς γενναίας ταύτης διαμαρτυρήσεως εἶχεν οὕτως:

¹ Ὁ βασιλεὺς κανονίζει καὶ διατάσσει τὰ κατὰ τὴν ἐπιτέλειαν τῶν νόμων καὶ τὴν ἀσφάλειαν τῆς πολιτείας.

Ἡ Σήμερον ἡ κυβέρνησις παρεβίασε τοὺς νόμους, συνεπῶς ἀπελύθημεν τῆς ὑποχρεώσεως τῆς εἰς αὐτὴν ὑπακοῆς· θέλομεν προσπαθῆσαι νὰ δημοσιεύσωμεν τὰ φύλλα τῶν ἐφημερίδων ἡμῶν, χωρὶς νὰ ζητήσωμεν τὴν ἐπιβληθεῖσαν ἡμῖν ἀδειαν, θέλομεν δὲ ἀποπειραθῆ, ὅπως σήμερον, τοῦλάχιστον, δυναθῶμεν ν' ἀκουσθῶμεν καθ' ἅπασαν τὴν Γαλλίαν.

«Θέλομεν ἐκπληρώσει πᾶν ὅ,τι τὸ καθήκον ἡμῶν ὡς πολιτῶν ἐπιβάλλει.

«Ἄν δυνάμεθα νὰ διαγράψωμεν τὰ καθήκοντα ταῦτα εἰς τὸ παρανόμως διαλυθὲν κοινοβούλιον, ἀλλὰ δυνάμεθα νὰ τὸ ἱκετεύσωμεν, ἐν ὀνόματι τῆς Γαλλίας, ὅπως στηριζόμενον ἐπὶ τοῦ προφανοῦς δικαίου του, ἀντιστῆ, ὅσον τὸ ἐπ' αὐτῷ, εἰς τὴν παραβίασιν τῶν νόμων. Τὸ δὲ δίκαιον τοῦτο εἶνε ἐπίσης βέβαιον, ὅσον καὶ ἐκεῖνο, ἐφ' οὗ βασιζόμεθα. Τὸ πεντηκοστὸν ἄρθρον τοῦ συνταγματικοῦ χάρτου λέγει, ὅτι ὁ βασιλεὺς δύναται νὰ διαλύσῃ τὴν βουλὴν τῶν ἀντιπροσώπων, ἀλλ' εἰς τοῦτο εἶνε ἀνάγκη, ὅπως αὕτη ὑφίσταται συντεταγμένη εἰς κοινοβούλιον καὶ συνεδριάζουσα καὶ ὅπως αὕτη ὑποστηρίξῃ σύστημα δικαιολογοῦν τὴν διάλυσιν αὐτῆς. Ἀλλὰ πρὸ τῆς συγκαλέσεως καὶ τοῦ σχηματισμοῦ τοῦ κοινοβουλίου ὑπάρχουσιν ἐκλογαὶ μόνον. Λοιπὸν, οὐδαμοῦ ὁ συντάγματικὸς χάρτης λέγει, ὅτι ὁ βασιλεὺς δύναται νὰ ἀκυρώσῃ τὰς ἐκλογάς. Διὰ δὲ τῶν δημοσιευθέντων σήμερον διαταγμάτων ἀκυροῦνται αἱ ἐκλογαὶ, συνεπῶς ταῦτα εἶνε παράνομα, διότι διατάττουσι πρᾶγμα ἀπαγορευόμενον ὑπὸ τοῦ Χάρτου. Οἱ ἐκλεγθέντες ἀντιπρόσωποι, οἱ συγκεκλημένοι διὰ τὴν τρίτην Αὐγούστου, εἶνε καλῶς καὶ προσηκόντως ἐκλελεγμένοι καὶ συγκεκλημένοι. Ἐχουσι τὰ αὐτὰ δίκαια τῶν τῆς προτεραίας. Ἡ Γαλλία ἱκετεύσει αὐτοὺς νὰ μὴ τὸ λησμονήσωσιν· ὀφείλουσι δὲ νὰ πράξωσι πᾶν ὅ,τι δυναθῶσι, πρὸς κατίσχυσιν τοῦ δικαίου τούτου.

«Ἡ κυβέρνησις ἀπώλεσε σήμερον τὸν χαρακτῆρα τῆς νομιμότητος τὸν ἐπιβάλλοντα τὴν ὑπακοήν. Ἀντιστάμεθα κατ' αὐτῆς διὰ πᾶν τὸ ἀρροῦν εἰς ἡμᾶς· ἀπόκειται δ' εἰς τὴν Γαλλίαν νὰ κρίνῃ μέχρι τίνος σημείου ὀφείλει νὰ ἐπεκταθῇ ἡ ἰδία αὐτῆς ἀντίστασις.»

Ἡ δικαιοσύνη αὕτη τοῦ τύπου ἐκράτυνε τὸ δημόσιον φρόνημα, ἡ δὲ δυσαρέσκεια τοῦ λαοῦ ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν καθίστατο ζωηροτέρα, ἰδίως ἄμα ἐγνώσθη ὅτι ὁ δοῦξ τῆς Ῥαγούζης *Marmont*, ὁ στιγματισθεὶς ἄλλοτε ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος, ὡς ἀνάνδρος ἐγκαταλιπὼν αὐτὸν ἐν ἔτει 1814· καὶ γενόμενος παραίτιος τῆς πτώσεως τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῆς καταστροφῆς τῆς Γαλλίας, ὅτι ὁ μοιραῖος οὗτος ἀνὴρ, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα ἐν τῇ δημοτικῇ συνειδήσει ἐσήμαινε προδοσίαν, διωρίσθη διοικητῆς τῆς ἐν Παρισίοις φρουρᾶς. Ὑπῆρχε τι ἀπαίσιον ἐν τῷ διορισμῷ τοῦ ἀνθρώπου τούτου, ὃ δὲ λαὸς τῶν Παρισίων ἐξελθὼν τῆς φαινομενικῆς αὐτοῦ γαλήνης, ἐπόθει ἤδη τὴν πάλιν. Τὴν ὄργην τοῦ λαοῦ ἤρξατο συμεριζομένη ἐπίσης ἡ τάξις τῶν ἀστῶν, ἣτις ἀπὸ πολλοῦ ἦτο πολεμῶς πρὸς τὴν κυβέρνησιν διατεθειμένη. Ἡ διαταχθεῖσα στρατιωτικὴ κίνησις καὶ αἱ ἐχθρικαὶ περιπολῖαι ἐν

τῆ πόλει τῶν Παρισίων ἐπήνεγκον ἀνάλογον ἀντίδρασιν· ἢ κατὰ τῆς ἐξουσίας ἀντίστασις ἤρχετο ἤδη· ἐρρίπταντο λίθοι κατὰ τῶν στρατιωτῶν, ὅδοφράγματα δὲ ὑψούντο ἐν ταῖς κυριωτέροις ὁδοῖς· τῆς πόλεως, παρακωλύοντα τὴν ἐλευθέραν τῶν στρατιωτῶν διάβασιν, οἵτινες ἤρξαντο πυροβολοῦντες κατὰ τοῦ λαοῦ τῶν Παρισίων.

Ἡ ἐπανάστασις, ἥς τὰ προοίμια ἐσημάνθησαν ἤδη τῆ 27 Ἰουλίου, καθίστατο γενικωτέρα καὶ ζωηροτέρα τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν. Μεθ' ὅλας τὰς αὐστηράς διαταγὰς τῆς αὐλῆς κατὰ τῆς στάσεως, ὁ δούξ τῆς Ῥαγούζης ἤτολίαν μετριοπαθῆς ἀπέναντι τῆς ἐπαναστατικῆς κινήσεως, ἀπεπειράθη μάλιστα συνεννοῆσιν τινα μεταξὺ ἐπιτροπῆς τινος ἐκ φιλελευθέρων ἀντιπροσώπων, ἐν οἷς διεκρίνοντο ὁ στρατηγὸς Λαφαγιέτης καὶ ὁ τραπεζίτης Λαφίτης, καὶ τῆς κυβερνήσεως, ἀλλ' ἄνευ ἀποτελέσματος. Κάρλος ὁ δέκατος οὐδαμῶς ἐνόει νὰ συνδιαλλαγῆ μετὰ τῆς ἐπαναστάσεως· καὶ οὕτως ἡ πάλῃ ἐξηκολούθει βιασιωτέρα· αἷμα ἐχύθη ἤδη, τὸ ὅποιον καθίστα ἀδύνατον πᾶσαν συνδιαλλαγῆς σκέψιν. Ἡ ἐπανάστασις, ἀτακτος, ἀσύτακτος, ἐζήτει ἀρχηγόν, ὅστις νὰ διοργανώσῃ αὐτὴν, ἱκανὴν ν' ἀγωνισθῆ καὶ ν' ἀντιταχθῆ κατὰ τῶν τακτικῶν ἐπιθέσεων τῆς κυβερνήσεως. Ἐπιτέλους, δέκα συντάγματα ἐκ τοῦ ἐπὶ τῆς πλατείης τῆς Βανδώμης ἐστρατοπεδευμένου στρατοῦ ἐτέθησαν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ στρατηγοῦ Γεράρδου, ἀνήκοντος εἰς τοὺς φιλελευθέρους καὶ ἀπολαύοντος μεγίστης δημοτικότητος, ὅστις καὶ ἀπεδέχθη τὴν πρότασιν ταύτην, καθ' ἣν στιγμὴν ὁ γηραιὸς Λαφαγιέτης, ὅστις οὐδέποτε ἐπαύσατο ἐξασκῶν τὴν ἀρχαίαν γοητείαν ἐπὶ τοῦ πνεύματος τοῦ λαοῦ, ἀνεγνωρίσθη ὡς ἀρχηγὸς τῆς ἐθνοφυλακῆς τῶν Παρισίων ὑπὸ τῆς θριαμβεύουσης ἐπαναστάσεως. Τὰ δύο ταῦτα γεγονότα ἐκράτυναν τοὺς ἐνδοιασμοὺς ἐπιτροπῆς τινος ἐκ τῶν ἐπιφανεστῶν ἀντιπροσώπων τῆς ἀντιπολιτεύσεως, συνεδριαζούσης, καθ' ἣν στιγμὴν ἐγένετο γνωστόν τὸ γεγονός τοῦτο, ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ τραπεζίτου Λαφίτου, ὅστις καὶ διετύπωσε παραχρῆμα τὴν ἐπομένῃν πρότασιν: «Ὁ στρατηγὸς Λαφαγιέτης ἀναλαμβάνει τὴν ἀρχηγίαν τῆς ἐθνοφυλακῆς, ἣν προσήνεγκεν αὐτῷ, ἐν τῷ συμφέροντι τῆς ἀμύνης τῆς πρωτεύουσας, ἐγκρίτων πολιτῶν ἐπιτροπεῖα»¹⁾.

Ἐνῷ ἡ ἀντιπολιτεῦσις ἐκράτυνετο, ἡ δὲ ἐπανάστασις τοῦ λαοῦ ἐθριμνευεν, οἱ περὶ τὴν κυβέρνησιν ἐνέμενον εἰς τὸ αὐτὸ σύστημα τῆς ἀντιστάσεως. Μεθ' ὅλας τὰς περὶ συνδιαλλαγῆς ἀντιθέτους συμβουλὰς τινῶν τῶν περὶ τὴν αὐλὴν, ὁ βασιλεὺς, ἐπινεύοντος τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου, ἐκνειλημμένως ἠρνήθη. «Συνεννόησις μετὰ τῆς στάσεως, ἔλεγεν, εἶνε παραίτησις· ὁ ἀδελφός μου ἀνέβη εἰς τὸ ἱκρίωμα ἕνεκα τῶν ὑποχωρήσεων του· δὲν θέλω νὰ τὸν ἀκολουθήσω» οἰκτρὰ ἀντίστασις, ἥτις ἀν δὲν ἦνοιγεν εἰς τὸν ἐπιμένοντα βασιλέα τὴν πρὸς τὸ ἱκρίωμα ἄγουσαν, ἀλλ' ὠδήγει αὐτὸν μετ' ὀλίγον εἰς τὴν ἐξορίαν.

1) De Rochau Histoire de la Restauration.

Καθ' ὅσον αἱ ὄραι παρήρχοντο, ἐπὶ τοσοῦτον πᾶσα συνδιαλλαγὴ μεταξὺ βασιλείας καὶ ἐπαναστάσεως καθίστατο ἀδύνατος· ἀπόπειραί τινες τῶν περὶ τὴν αὐλὴν μετριοφρόνων ἐναυάγησαν, ἕνεκα τῆς ἀκταλογίστου ἐπιμονῆς τῶν περὶ τὸν βασιλέα, οἵτινες οὐδὲ λόγον ἤθελον ν' ἀκούσῃσι περὶ συνεννόησεως, καὶ μόνον ἐν τῇ ὑστάτῃ στιγμῇ τῆς κρίσεως ὁ βασιλεὺς ἀπεδέχθη τὴν παραίτησιν τοῦ ὑπουργείου καὶ τὸν σχηματισμὸν νέου, συμπεριλαμβανόμενων τοῦ στρατηγοῦ Γεράρδου καὶ τοῦ Καζιμίρ Περιέρου, οἵτινες προεζήχοντες μεταξὺ τῆς μετριοφρονος ἀντιπολιτεύσεως, ὡς ἐκ τῆς περιωπῆς αὐτῶν καὶ τῆς θαυρῆτος, ἠδύνατο κατὰ πᾶσαν πιθανότητα νὰ ἐπενέγκῃσι τὴν ποθυμῆν συνδιαλλαγὴν μεταξὺ ἔθνους καὶ βασιλείας. Ἄλλ' ἡ ὀνομασία αὐτῶν ὡς ὑπουργῶν ὡς καὶ ἡ ἄρσις τῶν περιωνύμων διαταγμάτων, ὧν τινα ἰδίως προεκάλεσαν τὴν κατὰστασιν ταύτην, μετὰ πολλοὺς δισταγμοὺς ἐπιτευχθεῖσα παρὰ τοῦ βασιλέως, δὲν ἐπήνεγκε τὸ ἀνεκμενόμενον ἀποτέλεσμα. Ἡ ἐπανάστασις εἶχεν ἤδη τελεσθῆ πλήρως κατὰ τὰς τρεῖς ταύτας ἡμέρας τῆς πάλῃ· οὐδεμίαν ἦτο δυνατὴ πλεον ὀπισθοχώρησις, μόνον δὲ ἡ μεταβολὴ τῆς δυναστείας ἠδύνατο νὰ ἐπενέγκῃ τὴν γκλήνην εἰς τὸ δημόσιον πνεῦμα. Τοιαύτη ἦτο ἡ γνώμη κατ' ἐξαχὴν τῶν συντακτῶν τοῦ «Ἐθνικοῦ» Θιέρσου καὶ Μινιέ, ἣν ἀσπάζετο καὶ ὁ μέγας ἰσχύων κατὰ τὰς στιγμὰς ἐκείνας Λαφίτης, ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ ὁποίου συνήρχετο ἡ ἐπιτροπεῖα τῆς βουλῆς τῶν ἀντιπροσώπων. Ἄυτη δὲ ἡ γνώμη καὶ κατίσχυσεν ἐπὶ τέλους, ἀφοῦ ἡ βασιλεία τῶν Βουρβῶνων δὲν εἶχε τὴν πρόνοιαν νὰ συνδιαλλαγῆ ἐγκαίρως μετὰ τῆς ἐπαναστάσεως, πρὶν ἢ αὕτη θριαμβεύσασα καθ' ὀλοκληρίαν, καταστῆ ἀπαιτητικωτέρα, εἰς οὐδεμίαν πλεον ἐρχομένη συνεννόησιν μετὰ τῆς καταπιπτούσης βασιλείας.

Ἄλλὰ τί ἐζήτει ὀρισμένως ἡ ἐπανάστασις; ὑπὲρ τίνος ἀρχῆς ἀνελάμβανε τὸν ἀγῶνα, καὶ ὅποιον κυβερνητικὸν σύστημα ἔμελλε ν' ἀντικαταστήσῃ ἀντὶ τῆς δυναστείας τῶν Βουρβῶνων; Ἄπαντα τὰ γεγονότα τῶν τελευταίων τούτων ἡμερῶν ἐπῆλθον τοσοῦτον αἰφνίδια καὶ ἀπρόοπτα, ἄνευ προβεδουλεμένης τινός πολιτικῆς ἐργασίας, ὥστε οὐδεμίαν ὀριστικὴν σκέψιν ἐγένετο μετὰ τῶν προεξαρχόντων ἀνδρῶν τῆς μεταβολῆς περὶ τοῦ ἀντικαταστήσαντος τὴν πίπτουσαν κυβέρνησιν νέου πολιτικοῦ συστήματος. Κατὰ τὰς τρεῖς τελευταίας τῆς ἐξεγέρσεως ἡμέρας, ἡ δημοσία γνώμη ἦτο ἀπησχολημένη μᾶλλον διὰ τὸ ἐνεστῶς, διὰ τὴν διεξαγομένην πάλῃν μεταξὺ λαοῦ καὶ κυβερνήσεως, ἢ διὰ τὸ μέλλον· ὁ τύπος ἀνέγραφε κατὰ πᾶσαν πρώϊαν τὰ συμβαινόντα, ἀλλ' οὐδεμίαν ἐξέφραζε γνώμην περὶ τοῦ ποιητέου μετὰ τὴν νίκην· τὸ πολὺ πολὺ μόνον ἐφημερίαι τις ἐξείραυσαν τὴν ἀνδρείαν καὶ γενναιοφυσίαν τοῦ ἀγωνιζομένου λαοῦ κατὰ δεσποτισμοῦ, οὐδένα ἔχοντος λόγον ὑπάρξεως, ἐζήτει τὴν τρίχρουν σημαίαν, τὸ ἐπαναστατικὸν τοῦτο σύμβολον τοῦ νέου κοινωνικοῦ καὶ πολιτικοῦ βίου του, ἀλλ' ἀορίστως, χωρὶς νὰ διατυπώσῃ ὀριστικώτερον τι καὶ εὐκρινέστερον διαγεγραμμένον πολιτικὸν πρόγραμμα.

Βεβαίως τὸ σύμβολον τοῦτο τῆς νίκης ἐμελλε νὰ ἦνε ἄμα τὸ σύμβολον ριζικωτέρας πολιτικῆς μεταβολῆς, οὐχὶ δ' ἀπλῶς μόνον εἰδικαί τινες παρὰ χωρήσεις ἀπὸ τῆς κυβερνήσεως. Τοῦτο δ' ἦτο ἀκριβῶς καὶ τὸ πνεῦμα τῶν ἀγωνιζομένων ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις κατὰ τῆς δυναστείας τῶν Βουρβόνων· ἀλλ' οὐδὲμὴ ἐφημερὶς ἐξέφορξε τὴν περὶ τοῦ ζητήματος τῆς διαδοχῆς γνώμην τῆς, ἵνα μὴ διεγείρῃ ὑπονοίας καὶ ἀντιδράσεις. Ὁ «Ἐθνικός», τὸ τολμηρώτακτον τῶν ὀργάνων τοῦ τύπου κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, καὶ τὸ μείζονα ἐξασκοῦν ἐπιρροὴν ἐπὶ τῆς δημοσίας γνώμης, ἐτήρει ἀξιοσημείωτον σιγὴν ἐν τῷ ζητήματι τούτῳ· μόνον δ' οἱ συντάκται αὐτοῦ ὑπεδείκνυον ἤδη ἐν ἰδιαιτέρας αὐτῶν συνδιαλέξεσι τὸν Λουδοβίκον Φίλιππον, τὸν ἐκ τοῦ οἴκου τῆς Αὐρηλίας, ὡς τὸν ἀριστον ν' ἀναβῆ ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Γαλλίας, καθὼ ἐν τῷ προσώπῳ αὐτοῦ δυνάμενον νὰ συμβιβάσῃ τὸ κύρος τῆς μοναρχικῆς παραδόσεως μετὰ τῶν ἀρχῶν τῆς νεωτέρας πολιτείας διὰ τῆς ἐλευθέρως ἐκλογῆς αὐτοῦ παρὰ τῆς Γαλλίας. Οὕτως ἡ ὑπόδειξις αὕτη τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου, ὡς τοῦ καταλληλοτάτου ν' ἀναλάβῃ τὸ βουρβωνικὸν στέμμα, οὐδαμῶς ὑπῆρξεν ἀπόρροια λελογισμένης καὶ προβεβουλευμένης ἐκφράσεως τῆς δημοσίας γνώμης, ἀλλὰ τυχαῖον γεγονός, κρύφα καὶ κλοπηδὸν ἀρπάσαν τὴν ψῆφον καὶ τὴν ἀποδοχὴν τοῦ ἔθνους. Ὁ λαὸς τῶν Παρισίων ἐπολέμησεν ἐκθύμως κατὰ τῆς παλινρθώσεως, ἀλλὰ δὲν εἶχε διατυπώσει ὠρισμένως, ἀκριβῶς τὴν βούλησιν αὐτοῦ περὶ τῆς μελλούσης συντάξεως τῆς χώρας. Τὴν ἔλλειψιν δὲ ταύτην ἐγνώρισεν ἐπιτηδείως νὰ ἐπαφελθῆ ἡ φατρία τῶν Αὐρηλιανῶν, οἵτινες, συνελθόντες ἐν τῷ μεγάρῳ τοῦ τραπεζίτου Laffitte ἐσκέφθησαν περὶ τῆς ἀναρρήσεως τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου εἰς τὸν θρόνον τῆς Γαλλίας, πρὶν ἢ ἡ δημοκρατικὴ μερίς συνερχομένη μετὰ τὸν ἀγῶνα, καὶ συσκεπτομένη περὶ τοῦ μέλλοντος τῆς χώρας, διατυπώσῃ τὴν ἰδίαν αὐτῆς βούλησιν, καὶ εὐχερέστερον κατορθώσῃ νὰ ἐπιβάλλῃ τὰς ἀρχὰς αὐτῆς εἰς τὴν δημοσίαν συνείδησιν. Μετὰ μικρὰν συζήτησιν, ὁ Λουδοβίκος Φίλιππος ἐγένετο ἀποδεκτὸς ὡς ὁ μέλλων βασιλεὺς τῆς Γαλλίας. Καὶ ἤδη ἐπὶ τῶν ὁδῶν τῶν Παρισίων ἀνεγινώσκετο ἡ ἀκόλουθος προκήρυξις ὑπὲρ τοῦ παλίου βασιλείου:

«Κάρολος ὁ δέκατος δὲν δύναται πλέον νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Παρισίους· ἐπέτρεψε νὰ ρέυσῃ τὸ αἷμα τοῦ λαοῦ.

«Ἡ δημοκρατία ἤθελεν ἐκθέσει ἡμᾶς εἰς τρομερὰς θυέλλας· ἤθελε διατρέσει ἡμᾶς μετὰ τῆς Εὐρώπης.

«Ὁ δούξ τῆς Αὐρηλίας οὐδέποτε ἠγωνίσθη ἐναντίον ἡμῶν.

«Ὁ δούξ τῆς Αὐρηλίας εἶνε πολίτης βασιλεὺς.

«Ὁ δούξ τῆς Αὐρηλίας εἶχε βασιλεύσει εἰς τὸ πῦρ τὴν τρίχουν σημαίαν· ὁ δούξ τῆς Αὐρηλίας δύναται μόνος νὰ βασιλεύσῃ αὐτὴν καὶ σήμερον πάλιν. Δὲν θέλωμεν ἄλλους.

«Ὁ δούξ τῆς Αὐρηλίας δὲν εἶνε ἐγκνίσιος. Περιμένει τὸν πόθον μας. » Δε

ἐκφράσωμεν λοιπὸν τὸν πόθον τοῦτον, ἐκεῖνος δὲ θέλει ἀποδεχθῆ τὸν Χάρτην, ὅπως ἐνόησαμεν αὐτὸν καὶ ἠθελήσαμεν. Θέλει νὰ λάβῃ τὸ στέμμα αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ Γαλλικοῦ λαοῦ».

Ἡ τεχνικωτάτη ἀκτὴ προκήρυξις δὲν ἠδύνατο ἢ ταχέως νὰ ἐπενέγκῃ τὰ δι' αὐτῆς ἐπιζητούμενα ἀποτελέσματα. Δὲν συνεδέετο τῶντι ὁ ὑποψήφιος στενῶς μετὰ τῶν ἀνακινήσεων τῆς δημοκρατίας, δὲν ἦτο ὁ υἱὸς τοῦ περιλαλήτου Φιλίππου τῆς Ἰσότητος, ὁ δι' ἐλαχίστων συνδεόμενος σχέσεων πρὸς τὸν πρωτότοκον κλάδον τῆς βουρβωνικῆς δυναστείας; Ἡ ἐκλογὴ ἦτο κατάλληλος, ὁ δὲ λαὸς ἀπεδέχετο αὐτὴν, ἐλλείποντος ἐτέρου ὑποψηφίου. Ὑπελείπετο μόνον ἡ ἐπίσημος ἀποδοχὴ τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου. Πρὸς τοῦτον, μεθ' ἐτέρων δύο, μετέβη αὐτὸς ὁ Θεόστος εἰς τὴν ἐν Neuilly κατοικίαν αὐτοῦ, ἀνευ πολλῆς δυσχερείας κατορθώσας νὰ πείσῃ αὐτὸν εἰς τὴν ἀποδοχὴν τοῦ ὑπὸ τῆς βουλήσεως τοῦ γαλλικοῦ λαοῦ προσφερομένου αὐτῷ στέμματος. Ὁ αὐρηλιανὸς πρίγκηψ ἀπεδέχθη τὴν προσφορὰν ταύτην, πλήρης δ' ἐλπίδων ὁ ἀρχισυντάκτης τοῦ Ἐθνικοῦ ἐπανήρχετο εἰς Παρισίους, κομίζων εἰς τοὺς φίλους αὐτοῦ καὶ ἀμόρφους τὰ εὐαγγέλια τῆς ἐπιτυχίας. Ὁ Λουδοβίκος Φίλιππος μετέβη εἰς Παρισίους ὡς τοποτηρητὴς τοῦ χηρῆντος θρόνου τῆς Γαλλίας, ἕνεκα τῆς ἐξώσεως Καρόλου τοῦ δέκατου, πρὸς τήρησιν τῆς τάξεως καὶ πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ ἐμφυλίου πολέμου καὶ τῆς ἀναρχίας. Οἱ δὲ ἐν Παρισίοις διαμένοντες ἀντιπρόσωποι τῆς Γαλλίας, μετὰ βραχεῖαν συνδιάσκεψιν, συνέταξαν καὶ ἀπήνθουσαν τὴν ἐπομένην προκήρυξιν εἰς τὸν γαλλικὸν λαόν. Ἦτο τὸ πρόγραμμα τῆς νέας τῶν πραγμάτων τάξεως, τῆς ἐγκαινιζομένης διὰ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ Ἰουλίου. Συντάκται τῆς προκηρύξεως ταύτης ἦσαν τέσσαρες τῶν διαπρεπεστάτων ἡγετῶν τῆς πολιτικῆς μερίδος, ὑπὸ τὴν πρωτοβουλίαν τῆς ὁποίας ἐτελέσθη κατὰ τὸ μάλλον καὶ ἤττον ἡ νέα μεταβολή: ὁ Βενιαμὶν Κωνσταντίας, ὁ Μπερὰρ, ὁ Βιλλεμκίνο, ὁ Γυζῶτος. Ἡ προκήρυξις ἐξετίθει καὶ ἐπηγγέλλετο εἰς τὸν γαλλικὸν λαόν τὰ ἀκόλουθα, ἐν οἷς ἰδίως ἐκφράζονται αἱ ἀρχαὶ καὶ αἱ πεποιθήσεις τῆς μερίδος, ἧτις εἶχε κυβερνήσει τὴν Γαλλίαν κατὰ τὰ δέκα ὀκτῶ ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου.

«Γάλλοι! Ἡ Γαλλία εἶνε ἐλευθέρη. Ὁ ἀπολυτισμὸς ἀνύψωσε τὴν σημαίαν αὐτοῦ, ἀλλ' ὁ ἠρωϊκὸς λαὸς τῶν Παρισίων κατέβηκεν αὐτήν. Οἱ προσβληθέντες Παριῖοι, ὀπλισθέντες ὑπὲρ τῆς ἱερᾶς ὑποθέσεως, ἧτις μάτην εἶχε θριαμβεύσει κατὰ τὰς ἐλλογὰς, κατήνεγκον τὴν νίκην. Δύναμις σφετερισθεῖσα τὰ ἡμέτερα δίκαια, ἐνοχλήσασα τὴν ἡμετέραν γαλήνην, ἠπέλπει συγχρόνως τὴν Γαλλίαν καὶ τὴν τάξιν. Ἐπαναλαμβάνομεν καὶ πάλιν τὴν κτῆσιν τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς τάξεως. Οὐδὲν πλέον ἔχομεν νὰ φοβώμεθα περὶ τῶν καλῶς κτηθέντων δικαίων ἡμῶν· οὐδὲν δὲ κώλυμα ὑφίσταται μετὰ τὸ ἡμῶν καὶ τῶν ὑπολειπομένων ἡμῖν εἰσέτι δικαίων.

«Κυβέρνησις, ἀνυπερθέτως ἐγγυωμένη ἡμῖν τὰ ἀγαθὰ ταῦτα, εἶνε ἡ πρωτίστη σήμερον τῆς πατρίδος ἀνάγκη. Γάλλοι, οἱ ἐκ τῶν ὑμετέρων ἀντι-

προσώπων ἐν Παρισίοις ἤδη διατελοῦντες συνήλθον, καὶ ἐπὶ τῇ προσδοκίᾳ κανονικῆς τῶν βουλῶν συνόδου, ἀνέθηκον τὴν λειτουργίαν τοποτηρητοῦ τοῦ κράτους εἰς ἄνδρα ὑπὲρ τῆς Γαλλίας μόνον πολεμήσαντα, τὸν κύριον δοῦκα τῆς Αὐρηλίας. Ἐν τῇ σκέψει δ' αὐτῶν τοῦτο εἶνε τὸ μόνον μέσον, τὸ δυνατόν νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν ταχεῖαν ἐπιτυχίαν τῆς νομιμωτάτης ἀμύνης διὰ τῆς ειρήνης.

«Ὁ δούξ τῆς Αὐρηλίας εἶνε ἀρωσιωμένος εἰς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ ἔθνους καὶ τοῦ συντάγματος. Προηγησάμενος ἀείποτε τὰ συμφέροντά του, καὶ ὁμολογεῖ τὰ δόγματα του· θέλει τηρήσει εὐλαβῶς τὰ ἡμέτερα δίκαια, διότι ἀφ' ἡμῶν θέλει τὰ ἴδια αὐτοῦ λάβει. Θέλομεν δ' ἐξασφαλίσαι ὑπὲρ ἡμῶν διὰ τῶν νόμων πάσας τὰς ἀναγκαστικὰς ἐγγυήσεις, ὅπως καταστήσωμεν τὴν ἐλευθερίαν ἰσχυρὰν καὶ διαρκῆ :

«Τὴν ἐπικρότησιν τῆς ἐθνοφρουρᾶς ἐπὶ συμμετοχῇ τῶν ἐθνοφρουρῶν διὰ τὴν ἐκλογὴν τῶν βαθμοφόρων.

«Τὴν συμμετοχὴν τῶν πολιτῶν ἐν τῷ σχηματισμῷ τῆς δημοτικῆς καὶ ἐπαρχιακῆς διοικήσεως.

«Τὸ ὀρκωτικὸν δικαστήριον ἐν ταῖς ἀδικήμασι τοῦ τύπου.

«Τὴν νομίμως ὄργανωμένην εὐθύνην τῶν ὑπουργῶν καὶ τῶν ὑποδεστέρων ὑπαλλήλων.

«Νόμιμον ἐξασφάλισιν τῆς στρατιωτικῆς τάξεως.

«Τὴν ἐκ νέου ἐκλογὴν τῶν διορισθέντων ἀντιπροσώπων εἰς δημοτικὰς λειτουργίας.

«Θέλομεν συντελέσει ἐν συνεννοήσει μετὰ τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς πολιτείας εἰς τὴν προσήκουσαν ἀνάπτυξιν τῶν ἡμετέρων θεσμῶν.

«Γάλλοι, ὁ δούξ τῆς Αὐρηλίας ἀφ' ἐκυτοῦ ἤδη ἐλάλησεν, ἡ δὲ γλῶσσα αὐτοῦ εἶνε ἀνταξίαν χώρας ἐλευθέρως. Σὺς λέγει, ὅτι αἱ βουλαι συγκαλοῦνται. Αὗται δὲ θέλουσι σκεφθῆναι περὶ τῶν μέσων, τῶν ἀναγκαιῶν εἰς τὴν κυριαρχίαν τῶν νόμων καὶ εἰς τὴν στερῆσιν τῶν δικαίων τοῦ ἔθνους.

«Ὁ Χάρτης ἀπὸ τοῦδε ἔσται ἀλήθεια.»

Συγχρόνως δὲ ὁ δούξ τῆς Αὐρηλίας ἐποίησε τὴν ἐπομένην προκήρυξιν εἰς τὸν γαλλικὸν λαόν, ὡς τοποτηρητῆς τοῦ χηρῆοντος βασιλικοῦ θρόνου :

«Οἱ ἐν Παρισίοις παρόντες ἀντιπρόσωποι ἐξέφρασαν τὴν εὐχὴν νὰ μὲ ἴδωσι μεταβαίνοντα μεταξὺ αὐτῶν, ἵν' ἀναλάβω τὰ καθήκοντα γενικοῦ τοποτηρητοῦ. Ἦλθον ἀδιστακτικῶς νὰ συμμερισθῶ τοὺς κινδύνους σας, καὶ νὰ τεθῶ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἥρωϊκοῦ τούτου πληθυσμοῦ, σκοπῶν νὰ καταβάλω πᾶσαν προσπάθειαν πρὸς ἀπαλλαγὴν ὑμῶν ἀπὸ τοῦ ἐμφυλίου πολέμου καὶ τῆς ἀναρχίας. Εἰσερχόμενος εἰς Παρισίους, ἔφερον ὑπερηφάνως τὰ ἐνδοξα χρώματα, τὰ ὅποια ὑμεῖς ἀνελάβετε ἐκ νέου, καὶ τὰ ὅποια αὐτὸς ἐγὼ ἄλλατε ἐπὶ μακρὸν χρόνον εἶχον φέρει. Αἱ βουλαι θέλουσιν ἀμέσως συγκληθῆναι καὶ συζητήσῃ περὶ τῶν μέσων, ὧν ἡ ἐφαρμογὴ εἶνε ἀναγκαία πρὸς ἐμπέ-

δωσιν τῆς βασιλείας τῶν νόμων καὶ τῆς τηρήσεως τῶν δικαίων τοῦ ἔθνους. Ὁ δὲ χάρτης ἔσται ἀπὸ τοῦδε ἀλήθεια.

«Λουδοβίκος Φίλιππος

δούξ τῆς Αὐρηλίας.»

Οὕτως ὁ δευτερότοκος κλάδος τοῦ οἴκου τῶν Βουρβόνων, ὁ οἶκος τῆς Αὐρηλίας, ἀνευ πολλῆς συζητήσεως, οἶονε ἐν πλήρει παραδοχῇ τοῦ γαλλικοῦ λαοῦ, ἀνεβιβάζετο ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Γαλλίας, χάρις εἰς τὴν δραστηριότητα καὶ τὴν ἐτοιμότητα τοῦ πνεύματος εὐκαίρων τινῶν μελῶν τοῦ φιλελευθέρου κόμματος, πρωταγωνιστητῶν τελευταίως ἐν τῷ κατὰ τῆς Παλινορθώσεως ἀγῶνι· ἡ προκήρυξις τῆς ἀντιπροσωπείας τοῦ νομοθετικοῦ σώματος ὑπὲρ τοῦ πρίγκιπος τῆς Αὐρηλίας ὑπεδείκνυεν εἰς τὸν γαλλικὸν λαόν οὐχὶ τὸν προσωρινὸν τοποτηρητὴν τοῦ θρόνου, ἀλλὰ τὸν μέλλοντα βασιλέα· μετὰ τὴν ὁμόφωνον ἀποδοχὴν τῆς προκηρῦξεως ταύτης, τὸ νομοθετικὸν σῶμα ἀπεφάσισε νὰ μεταβῇ εἰς τὰ βασιλικά ἀνάκτορα, ἐνθα εἶχεν ἐγκατασταθῆ ὁ δούξ τῆς Αὐρηλίας. Ἡ ἐθνικὴ ἀντιπροσωπεία ἐγένετο δεκτὴ φιλοφρονέστατα ὑπὸ τοῦ πρίγκιπος. «Κύριοι, εἶπεν αὐτοῖς ἐπὶ τέλους, αἱ ὑφ' ὑμῶν προκηρῦττόμεναι ἀρχαὶ εἶνε αἱ ἰδικαί μου... θέλω ἐργασθῆ ὡς ὑμεῖς καὶ μεθ' ὑμῶν πρὸς εὐτυχίαν τῆς Γαλλίας.» Οὕτως ἡ κωμῶδις ἔληγεν ὑπὲρ τοῦ πρίγκιπος τῆς Αὐρηλίας, ἀναλαμβάνοντος πράγματι τὰ σκῆπτρα τοῦ βουρβωνικοῦ θρόνου· ὁ υἱὸς τοῦ Φιλίππου τῆς Ἰσότητος ἐγένωσκε κάλλιστα τὸν γαλλικὸν λαόν· οὗτω δὲν ἐδίστασεν ἐν τῷ δημοκρατικῷ, ἐνθα μετέβη πρὸς ἐπίσκεψιν τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ἐθνοφυλακῆς Λαφαγέτου, νὰ διατυπώσῃ τὴν ὁμολογίαν τῆς δημοκρατικῆς αὐτοῦ πίστεως ἐνώπιον ἐκείνου, τὸν ὁποῖον αὐτὸς, ἀρχαῖος ἐθνοφύλαξ, μετέβηκε νὰ χαιρετήσῃ ὡς τὸν παλαιὸν αὐτοῦ ἀρχηγόν· ὁ εὐπλάνητος γέρον στρατηγός, ὅστις οὐδέποτε εἶχε λησμονήσει τὰ δημοκρατικὰ ἰδεώδη τῆς πρώτης νεότητος, μεθ' ὅλας τὰς περιπετείας τοῦ βίου του, κατεθέλχθη ἐκ τῆς προσποιητῆς ἀφελείας καὶ εὐλικερίας τοῦ τοποτηρητοῦ τοῦ θρόνου, μεθ' ὅλας δὲ τὰς πρὸς αὐτὸν μομφὰς τῶν φίλων του, ὡς ἐγκαταλιπόντα τὰς παλαιὰς αὐτοῦ πολιτικὰς παραδόσεις, ἔτι μᾶλλον κατεθέλχθη, ὅτε τὴν ἐπομένην ἡμέραν τῆς πρὸς αὐτὸν ἐπισκέψεως τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου, μετέβη παρ' αὐτῷ πρὸς ἀνταπόδοσιν τῆς ἐπισκέψεως. «Γινώσκετε, τῷ εἶπεν» ὅτι εἶμαι δημοκρατικός, καὶ ὅτι θεωρῶ τὸ πολίτευμα τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν ὡς τὸ τελειότατον τῶν ὑφισταμένων—Σκέπτομαι ὡς ὑμεῖς, ἀπεκρίθη ὁ δούξ, εἶνε ἀδύνατον νὰ διήλθε τις δύο ἔτη ἐν Ἀμερικῇ καὶ νὰ μὴ φρονῇ οὕτω· ἀλλὰ πιστεύετε, ὅτι ἐν τῇ συγχρόνῳ καταστάσει τῆς Γαλλίας, καὶ συμφῶνως πρὸς τὴν καθολικὴν γνώμην, συμφέροι ἡμῖν ν' ἀποδεχθῶμεν αὐτό;—Οὐχί, τῷ ἀπεκρίθη ὁ στρατηγός· ὁ γαλλικὸς λαὸς ἔχει ἀνάγκην δημοτικῷ θρόνου, περιβεβλημένου ὑπὸ δημοκρα-

τικῶν θεσμῶν, καθ' ὄλοκληρίαν δημοκρατικῶν. — Οὕτως ἐνοῶ καὶ ἐγὼ αὐτὸν, ἀπεκρίνετο ὁ πρίγκηψι.»¹

Ὁ στρατηγὸς Λαφαγέτης ἦτο ὁ ἐπιφανέστατος τῶν δημοκρατικῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης· ὁ ἱπποτικός αὐτοῦ χαρακτήρ, αἱ δημοκρατικαὶ αὐτοῦ παραδόσεις, τὸ περιφανεὲς πρόσωπον, τὸ ὁποῖον παρέστησε καὶ ἐν Ἀμερικῇ, λαμπρῶς ἀγωνισθεὶς ὑπὸ τὰς σημαίας τοῦ Βασιγκτώνας, καὶ ἐν Γαλλίᾳ, κατὰ τοὺς χρόνους τῆς μεγάλης ἐπαναστάσεως, διατηρήσας ἀπτωτον τὸ φρόνημα καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῶν δοκιμασιῶν τῆς θουελλώδους ἐκείνης ἐποχῆς, ἐν μέσῳ τῶν ὑπερβολῶν, τῶν ἀποπλανήσεων καὶ τῶν ἀποστασιῶν τῶν συγχρόνων του, πάντα ταῦτα τὰ προσόντα ἐτήρησαν τὴν δημοτικότητα τοῦ ἀνδρὸς ἀθικτον κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἤττον πάσης ὑποφίας καὶ δισταγμοῦ· τὸ κύρος αὐτοῦ παρὰ τῇ ἰδίῳ δημοκρατικῇ μερίδι ἦτο μέγα· ἐντεῦθεν ἡ προσχώρησις αὐτοῦ πρὸς τὸν Λουδοβίκον Φίλιππον, ἡ ὑποστήριξις αὐτοῦ ἐν τῇ κρίσει ἐκείνῃ στιγμῇ, συνετέλεσε μὲν εἰς τὴν ἀναγνώρισιν τῆς νέας μοναρχίας, ἐπήνεγκε δὲ τὴν πλήρη τῆς δημοκρατικῆς μερίδος ἐξασθένεωσιν. Ἐν τῷ ὑπὲρ τοῦ δουκὸς τῆς Αὐρηλίας ἐνθουσιασμῷ αὐτοῦ ὁ Λαφαγέτης ἀπήγγειλε τὸν γνωστὸν ἐκεῖνον λόγον, ὃν τσακίς ἐξεμεταλλεύθη βραδύτερον τὸ νέον καθεστῶς ἐν Γαλλίᾳ ὑπὸ τὸν *πολίτην βασιλέα*: «Ἡ Γαλλία ἔχει ἀνάγκην θρόνου περιβεβλημένου διὰ δημοκρατικῶν θεσμῶν.» Πολλοὶ τῶν φίλων αὐτοῦ ἀπεδέχθησαν τὸν νέον τοῦτον πολιτικὸν τύπον, τὴν συνδιλλαγὴν τῆς ἐλευθερίας μετὰ τῆς αὐθεντίας, τῆς δημοκρατίας καὶ τῆς μοναρχίας, τοῦ ἀρχαίου καὶ τοῦ νεωτέρου πνεύματος, ἡμίστα προαισθανόμενοι οἷα πράγματα ἔμελλε νὰ παράσχη τῇ Γαλλίᾳ πολιτικὸν σύστημα, κατ' ἀπομίμησιν ξένων προτύπων, ἐχόντων τὸν λόγον ἐν ἰδίᾳ ἱστορικῇ ἐξελίξει καὶ ἰδιοφυίᾳ, δημιουργηθὲν, ζητοῦν νὰ συμβιβάσῃ τὰ ἀντίθετα, τὸ προνόμιον μετὰ τοῦ δικαίου, τὴν παράδοσιν μετὰ τῆς ἐπιστήμης, καὶ περὶ τοῦ ὁποῖου τοσοῦτον ἀληθῶς ἐξεφράσθη ἀπὸ παλαιάτου ἤδη χρόνου ὁ Γάκιτος: «Ἐν ἀπάσαις ταῖς χώραις καὶ πόλεσι κέκτηνται τὴν κυβερνητικὴν ἐξουσίαν ὁ λαὸς, ἡ ἀριστοκρατία ἢ ἡ μοναρχία· ἐν πολιτεύματι δὲ ἀπὸ τῶν τριῶν τούτων συντεθειμένον καὶ ἀρμονικῶς συνηνωμένον, ἐξυμνεῖται μᾶλλον ἢ πραγματοῦται, ὁπόταν δὲ τοῦτο συμβαίνει, οὐδεμίαν δύναται νὰ ἔχη διαρκείας βεβαιότητα.»²

Οὕτως ἐνῶ μόνος ὁ Ἀρμάνδος *Marrast*, ὁ τοσοῦτον μέλλων νὰ πρωταγωνιστήσῃ βραδύτερον ἐν τῷ ἀγῶνι κατὰ τῆς Ιουλιανῆς μοναρχίας καὶ ἐν τῇ ἐπαναστάσει τοῦ 1848, μόνος διὰ τοῦ «*Βήματος*» προσέβαλλε τὴν νέαν κυβέρνησιν τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου, τὸ δημοκρατικὸν κόμμα, στερηθὲν τοῦ φυσικοῦ ἀρχηγοῦ του ἔμενε σχεδὸν ἐν ἀπραξίᾳ. Εἶπον ἀνωτέρω,³ ὅτι ὡς εἶχον

¹ Duvergier de Hauranne Histoire du Gouvernement parlementaire en France. Tom. 10ème, 624.

² Annalen IV, 83.

³ Ἰδὲ σελ. 442.

κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην τὰ πράγματα ἐν Γαλλίᾳ, δυσχερεστάτη παρίστατο ἡ ἐπιτυχία τῆς δημοκρατίας· πρῶτον ἡ ἐποχὴ ἐκείνη, καθ' ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν πολιτικὴν σύνθεσιν τῆς κοινωνίας, διεκρίνετο ἐπὶ ἀγγλομανίᾳ, νόσῳ, ἣτις δὲν διέφυγε τὴν μούσαν τοῦ μεγάλου δημοτικοῦ ποιητοῦ *Beranger*, ἀνακράζοντος μετὰ τοῦ χαρακτηρίζοντος αὐτὸν σαρκασμοῦ, *en France soyons Français*· ἔπειτα μετὰ τὸ ναυάγιον τῆς δημοκρατικῆς ἐπαναστάσεως, μετὰ τὰς γενομένας ἐν αὐτῇ ὑπερβολὰς, ἐζητεῖτο ὑπὸ πάντων τῶν ἐνδιαφερομένων ἐν τῇ ἐπικρατήσει τῆς κοινωνικῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς τάξεως *métro* τι καθόλου πολιτικόν—*le juste milieu*—, δυνάμενον νὰ ἰσοροπήσῃ τὰς ὑπερβολὰς τῆς μοναρχικῆς αὐθεντίας καὶ τῆς δημοκρατικῆς ἐλευθερίας· τοῦτο δὲ τὸ μέτρον ἐνομίσθη ὑπάρχον κατ' ἐξοχὴν ἐν τῷ ἀγγλικῷ πολιτεύματι, κατόπιν μικρᾶς καὶ λαμπρᾶς ἐπιτυχίας· ἦτο ἡ διχόσσις τῆς *Máγχης*, κατὰ τὴν ἀπειλὴν τοῦ Θιέρτου, κρείττων τῆς διχόσσεως τοῦ ἀτλαντικοῦ, ἣν ὠνειροπόλουν τὰ τολμηρότερα πνεύματα τῆς ἐποχῆς. Πρῶτος ὁ Μοντέσκιος ἀπεκάλυψεν ἰδίως τὸν ὄργανισμὸν αὐτοῦ ἐν ταῖς λαμπραῖς σελίδι τοῦ «*Πνεύματος τῶν Νόμων*»· ἐν δὲ τοῖς χρόνοις τῆς Παλινορθώσεως, καθιερωθὲν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἤττον διὰ τοῦ Χάρτου, μελετηθὲν καὶ σχολιασθὲν ὑπὸ τῶν ἐμβριθεστέρων πολιτικῶν φιλοσόφων καὶ δημοσιολόγων, εἶχε καταστῆ ἡ σημαία τῆς τρίτης τάξεως, ἀναλαβούσης ἤδη τελείαν πολιτικὴν ζωὴν καὶ ζητούσης νὰ ἐφαρμόσῃ τὸ πρόγραμμα αὐτῆς ἐν τῇ γαλλικῇ κοινωνίᾳ· ἀπέναντι τοῦ βεύματος τούτου τῶν ἰδεῶν, ἡ δημοκρατικὴ ἰδέα ὠπισθοχώρησεν· διότι οἱ ἐκπροσωποῦντες αὐτὴν ἄνδρες δὲν εἶχον τὴν βαρύτητα τῆς ἀξίας ἢ τοῦ ὀνόματος, ἵνα σύρῳσιν ὀπίσθεν αὐτῶν τὴν δημοσίαν γνώμην, καὶ νὰ κατισχύσωσιν ἐπὶ τῆς γαλλικῆς κοινωνίας.

Οὕτως ἄνευ πολλῆς ἐργασίας καὶ περιπετειῶν ἐτελεῖτο ἡ νέα πολιτικὴ μεταβολὴ ἐν Γαλλίᾳ. Τὴν 31 Ἰουλίου ἐσχηματίζετο ἡ νέα κυβέρνησις τοῦ γενικοῦ τοποτηρητοῦ τοῦ βασιλείου, ἣτις ἐμελλε νὰ διατάξῃ τὴν σύγκλησιν τῶν ἐκλογικῶν σωματείων, ἵν' ἀποφκνθῶσι διὰ τῶν ἀντιπροσώπων τῶν περὶ τῆς νέας κτκττάσεως. Ταῦτοχρόνως δὲ ὁ στρατηγὸς Λαφαγέτης διὰ προκηρύξεώς του ἀνήγγελλε τὸ γεγονός τοῦτο εἰς τοὺς πολίτας τῶν Παρισίων, ὑποσχόμενος ὅτι ἡ νέα αὕτη τῶν πραγμάτων κατάστασις «ἠγγυάτο τὴν ἐλευθερίαν, τὴν ἰσότητα καὶ τὴν δημοσίαν τάξιν, ὡς ἀπῆται ἡ σταθερὰ βούλησις τοῦ γαλλικοῦ λαοῦ», καὶ ἐπιλέγων ὅτι «ὁ γενικὸς τοποτηρητὴς τοῦ βασιλείου, κληθεὶς ὑπὸ τοῦ κοινοβουλίου, ὑπῆρξεν εἰς τῶν γενναίων πατριωτῶν τοῦ 89, καὶ εἰς τῶν πρώτων στρατηγῶν, ὑφ' οὓς ἐθριάμβευσεν ἡ τριχῆρος σημαία. Ἐλευθερία, ἰσότης, δημοσία τάξις ὑπῆρξεν αἰετοτε τὸ σύνθημά μου· θέλω ἐμμεῖνοι πιστὸς εἰς αὐτό.» Οὕτως, ἄνευ τῆς ἐλαχίστης ἀντιστάσεως, καθιερώθη ἡ νέα βασιλικὴ δυναστεία.

Κάρολος ὁ δέκατος καὶ ἡ βασιλικὴ οἰκογένεια διέτριβον κατὰ τὴν ὥρην ἐκείνην τοῦ ἔτους μακρῶν τῶν Παρισίων ἐν τοῖς ἐξοχικοῖς ἀνακτοροῖς τοῦ

Saint-Cloud, οὐχί ξένοις πρὸς τινὰ τραγικὰ γεγονότα τῆς γαλλικῆς ἱστορίας. Ἐνταῦθα Ἐρρέκος ὁ τρίτος ἐδολορονήθη, ἐν ἔτει 1589, ὑπὸ τοῦ Ἰακώβου Κλήμεντος· ὁ χρόνος καὶ αἱ περιπέτειαι τῆς ἱστορίας δὲν ὑπῆρξαν ἄνευ ἐπιδράσεως ἐπὶ τῶν τυχῶν τοῦ ἀνακτόρου τούτου, τὸ ὅποσον πλέον ἢ ἀπαξ εἶδε τὴν φοβεράν τῆς Ἀνάγκης χεῖρα ἀναγράφουσαν ἐπὶ τῶν τοίχων αὐτοῦ τὰ ἀπαίσιμα γράμματα τοῦ δειπνοῦ ἐλείνου τοῦ βασιλέως τῶν Ἀσσυρίων. Τὸ ἀνάκτορον τοῦτο ἐδωρήσατο Λουδοβίκος ὁ δέκατος τέταρτος εἰς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, τὸν δούκα τῆς Αὐρηλίας, τοῦ ὁποίου οἱ ἀπόγονοι ἐμελλον βραδύτερον νὰ παρκαστήσωσι τραγικὸν πρόσωπον φάνου καὶ ἀντιζήλιας, ὑπομιμνήσκον τὴν ἱστορίαν τῶν ἀνατολικῶν δυναστειῶν· εἰς αὐρηλιανὸς πρίγκηψ ψηφίζων τὸν θάνατον τοῦ δισηγγίνου τοῦ μεγάλου βασιλέως, ἐν μέσῳ τῆς φοβικῆς καὶ τῆς ἀποτροφῆς καὶ αὐτῶν τῶν αἰμοχαρεστῶν Ἰακωβίνων, ἕτερος δ' αὐρηλιανὸς, υἱὸς αὐτοῦ, τιθέμενος ἐπὶ κερφαλῆς πολιτικῆς μεταβολῆς κατὰ τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς οἰκογενείας του, δὲν εἶνε φαινόμενα ξένα πρὸς τὰς ζυρωτάτας σελίδας τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας. Ἀπὸ τοῦ μεμονωμένου τούτου βασιλικῆ ἀναχωρητηρίου, τὸ ὅποσον ἐν τῷ μεγάλῳ κλύδωνι τῆς ἐπαναστάσεως εἶχεν ἐνοικισθῆ εἰς τινὰ ξενοδόχον, χάριν δημοσίων χορῶν, τὸ ὅποσον ἐν ἔτει 1814 καὶ 1815 ὁ Βλύχερος καὶ ὁ *Schwarzenberg* κατέσχισαν γενικὸν τοῦ ἐπὶ ἡλυσδας στρατοῦ ἀρχηγεῖον, καὶ τὸ ὅποσον ἀγορασθὲν προηγουμένως ἀπὸ τῆς οἰκογενείας τῶν Αὐρηλιανῶν, εἶχε περιέλθει ἐκ νέου εἰς τὴν κυριότητα τῶν πρωτοτόκων Βουρβῶνων, ἐξεδίδοντο ἤδη τὰ διατάγματα, ἅτινα προσέκλουν τὴν ἐπανάστασιν, ἣτις ἐμελλε νὰ θέτῃ τέρμα εἰς τὴν δυναστείαν ταύτην, ξένην ἐν μέσῳ τοῦ αἰῶνος, νεκρὰν ἐν μέσῳ τῆς ζωῆς αὐτοῦ, μηδεμίαν δ' ἐκπροσωποῦσαν πλέον ἀρχὴν ἢ παρὰδοσιν ἐν τῇ κοινωνίᾳ.

Ὁ βασιλεὺς ἔμαθεν ἐν τῷ ἀνακτόρῳ τούτῳ τοῦ *Saint-Cloud* τὸ ναυάζιον πάσης συνδιαλλαγῆς μεταξὺ τῆς μοναρχίας καὶ τῆς ἐπαναστάσεως, ἣτις ἀνηγόρευε γενικὸν τοποτηρητὴν τοῦ χηρέουτος θρόνου, μέχρι νεωτέρας σκέψεως, ἕνα τῶν πλησιεστάτων συγγενῶν αὐτοῦ. Μετὰ τινὰς σκέψεις περὶ ἀντιστάσεως καὶ εἰσόδου διὰ τῆς βίας εἰς Παρίσιους, ἐπεκράτησεν ἡ ἰδέα τῆς παραιτήσεως αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ θρόνου, ἀντὶ τοῦ δεκαετοῦς ἐγγόνου του, δουκὸς τῶν Βορδιγάλλων, Ἐρρίκου τοῦ πέμπτου, υἱοῦ τοῦ δολορονηθέντος δουκὸς τοῦ *Berry*, ὑπὸ τὴν ἐπιτροπείαν τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου. Ἡ παραιτήσις αὕτη, παρακολουθουμένη καὶ ὑπὸ τινῶν παραχωρήσεων τοῦ στέμματος, ἠδύνατο νὰ σώσῃ ἴσως τὴν δυναστείαν τῶν Βουρβῶνων, γινομένη ὀλίγας ἡμέρας πρὸ τῶν τραγικῶν γεγονότων τῶν τελευταίων ἡμερῶν τοῦ Ἰουλίου· ἀλλ' ἤδη, τὸ μέτρον τοῦτο ἤρχετο λίαν βραδέως· ὑπῆρχον ἄνθρωποι πρωταγωνιστήσαντες καὶ ἐκτεθέντες κατὰ τὰ τελευταῖα τεύτα συμβάντα, ἐξασκοῦντες ἐπίδρασιν τινὰ ἐπὶ τοῦ δημοσίου πνεύματος, οἵτινες δὲν θὰ ἔβλεπον μετ' εὐμενοῦς βλέμματος τὴν ἐπὶ φιλελευθέρων βάσεων συντήρησιν τοῦ ἀρχαίου καθεστῶτος, ὑποχωροῦντος ἴσως σήμερον, ἐν στιγματῆς κινδύνων, ἀλλὰ μόνον

ἵνα κερδήσῃ εὐκαιρίαν καὶ ἐπανάλθῃ ἐκ νέου ἐν ὄλῃ αὐτοῦ τῇ ἀποτροφῇ πρὸς πᾶσαν ἀρχὴν προόδου καὶ ἐλευθερίας. Μετὰ τινὰς δισταγμοῦς, Κάρολος ὁ δέκατος ἀπηύθυνε τὴν 2 Αὐγούστου ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Λουδοβίκον Φίλιππον, παραιτούμενος ὑπὲρ τοῦ ἐγγόνου του καὶ ἀναθέτων εἰς αὐτὸν τὴν ἐπιτροπείαν τῆς νέας κυβερνήσεως, καὶ μετέβη εἰς *Rambouillet*, πόλιν οὐ μακρὰν τῶν Παρισίων, ἐνθα συνήθριζε πᾶντα τὰ στρατεύματά του, πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς τάξεως ἐν τῇ πρωτεύουσῃ. Ὁ Λουδοβίκος Φίλιππος, καὶ ἂν εἰλικρινῶς ἐπεθύμει τοῦτο, δὲν ἠδύνατο νὰ τὸ πράξῃ· πᾶσα δ' ἀπόπειρα ἤθελεν ἀναμφιβόλως ἐπενέγκει συμφορὰς ἀκαταλγίστους· δημιουργήμα θριαμβευσάσης ἐπαναστατικῆς ἰδέας, ἀναβιασθεῖς ὑπ' αὐτῆς ἐπὶ τὴν πολιτικὴν ἀρχὴν, δὲν ἠδύνατο ἢ νὰ τὴν παρακολουθήσῃ καὶ νὰ ὑπακούσῃ εἰς αὐτὴν ἄνευ δισταγμοῦ· ἂν κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν ὁ τοποτηρητὴς τοῦ θρόνου εἰλικρινῶς ἤθελεν ἐργασθῆ ὑπὲρ τοῦ ἐγγόνου Καρόλου τοῦ δεκάτου, ἡ ἐξουσία ἤθελε διαφύγει αὐτὸν παραχρῆμα· ἠδύνατο ἴσως νὰ πράξῃ τοῦτο βραδύτερον, κατευναζομένων τῶν πνευμάτων καὶ ἐλαττωμένου τοῦ κατὰ τῶν Βουρβῶνων μίσους τοῦ λαοῦ, ἀλλὰ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, καὶ ὡς ἐκ τῶν πραγμάτων ἀπεδείχθη, ὁ Λουδοβίκος Φίλιππος, ὅστις δὲν ἦτο ξένος οὐτ' ἀδιάφορος πρὸς τὴν τελεσθεῖσαν μεταβολήν, οὐδέποτε ἐσκέφθη νὰ ἐργασθῆ ὑπὲρ ἄλλου διὰ τὸ στέμμα τῆς Γαλλίας, πολλῶ μάλλον κατὰ τὴν κρίσιμον ἐκείνην στιγμὴν, καθ' ἣν ἡ ἐλαχίστη ὑποχώρησις εἰς τὰς προσκλήσεις τοῦ ἐκπτώτου βασιλέως, ἠδύνατο νὰ ἔλθῃ δυσάρεστα καὶ δι' αὐτὸν καὶ διὰ τὸν τρόπον ἀποτελέσματα.

Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων, ὁ δούξ τῆς Αὐρηλίας ἔπεμπεν ἐπιτροπὴν εἰς τὸν βασιλέα, ἐν εἰς ὁ στρατάρχης Μαιζῶν καὶ ὁ *Odillon Barrot*, λαβόντες τὴν ἐντολὴν νὰ πείσωσιν αὐτὸν ν' ἀπομακρυνθῆ μετὰ τῶν στρατευμάτων του ἐκ *Rambouillet*, ἐκ φόβου μὴ ὁ ἱκανῶς ἠρεθισμένος λαὸς τῶν Παρισίων προβῆ εἰς τολμηρότατα κατ' αὐτοῦ διὰκρήματα· ὁ βασιλεὺς ἀρνήθεις νὰ δεχθῆ αὐτοὺς κατὰ πρῶτον, συγκατετέθη ἀκολούθως, ὅταν ὁ δούξ τῆς Αὐρηλίας, ὑποστηριζόμενος καὶ ὑπὸ τῶν συμβούλων του, καὶ παρωθούμενος ὑπὸ τοῦ λαοῦ, ἀπεφάσισε καὶ διὰ τῆς βίας ν' ἀπομακρύνῃ τὸν βασιλέα ἀπὸ τῆς πόλεως ταύτης· ὁ δὲ Λαφαγῆτης διατάχθη μετὰ ἑξ̄ χιλιάδων ἔθνοφυλάκων νὰ βαδίσῃ κατ' αὐτῆς· ἡ προαποσταλεῖσα ἐπιτροπὴ, προηγουμένη πολλοῦ παρακολουθοῦντος λαοῦ, ἐζήτησε καὶ πάλιν συνέντευξιν μετὰ τοῦ βασιλέως, ἐλπίζουσα ὅτι θέλει κταπεῖσαι αὐτὸν ν' ἀποχωρήσῃ ἐν τῇ στιγμῇ ταύτῃ τοῦ κινδύνου. Ὁ βασιλεὺς δεχθεὶς ἤδη τὴν ἐπιτροπὴν, ἠρώτησε τὸν *Barrot*, τίνα δίδει εἰς αὐτὸν συμβουλήν; «—Ν' ἀποτελέσῃ ἡ Ὑμετέρα μεγαλειότης τὴν θυσίαν, ἣς ἐποιήσατο ἤδη ἕναρξιν, εἶπεν ὁ *Barrot*, καὶ ν' ἀποτελέσῃ αὐτὴν παραχρῆμα· δὲν ὑπάρχει στιγμὴ ἀπωλείας.» Εἶτα στρεφόμενος πάλιν πρὸς τὸν στρατάρχην Μαιζῶν, λέγει αὐτῷ: «Εἶθε στρατιωτικὸς, συνεπῶς ἀνίκωνος νὰ μὲ ἀπατήσηται

Πόσοι εἶνε; (ὁ πάρακαλουθῶν τὴν ἐπιτροπὴν λαὸς τῶν Παρισίων). — Μεγαλειότατε, δὲν τοὺς ἀπὴρίθμησα· ἀλλὰ, κατὰ προσέγγισιν, εἶνε πλείους τῶν ἐξήκοντα ἕως ὀγδοήκοντα χιλιάδων — Ἀρκεῖ, ἐπανέλθετε ὁ βασιλεὺς, μετὰ ἐν τέταρτον τῆς ὥρας θὰ εἶ γινώστοποιήσω τὴν ἀπόφασίν μου.»¹⁾ Καὶ ἀληθῶς, μετὰ πᾶρον τσοῦτου χρόνου, ὁ τέως βασιλεὺς τῆς Γαλλίας ἀνήγγελλεν εἰς τὴν ἐπιτροπὴν, ὅτι ἀπεφάσισε ν' ἀναχωρήσῃ, ὑπέκων εἰς τὴν ἀνάγκην τῶν περιστάσεων.

Οὕτω κατέρρευσε, ἀνεπανορθώτως ἴτως, ἡ γηραιὰ αὕτη, χιλιετηρίδος περίπου ἀριθμοῦσα ἱστορικὸν βίον, μοναρχία τῶν Καπέτων, χωρὶς οὐδὲν νὰ καταλείπῃ πλέον οὐσιώδες κενὸν τῇ Γαλλίᾳ, πληρώσασα ἤδη τελείως τὸν προορισμὸν αὐτῆς ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Ἡ παλινορθωσις ὑπῆρξεν ἡ τελευταία ἱστορικὴ αὐτῆς ἔκλαμψις, ματαίᾳ ἀπέπειρα ἐκ νέου ἐγκαταστάσεως κοινωνικοῦ καὶ πολιτικοῦ καθεστῶτος, ἀνικάνου ν' ἀντιπροσωπεύῃ τὸ πνεῦμα καὶ τὴν ἀποστολὴν τῆς συγχρόνου κοινωνίας. Ἐπιβληθεῖσα ὑπὸ τῆς λόγῃ τῶν ξένων ἐν Γαλλίᾳ, δημιουργήμα πολιτικῶν συνδυασμῶν ἐχθρῶν πρὸς τὰς ἀνάγκας, τὰ συμφέροντά καὶ τὰς τάσεις τοῦ τόπου, ἐπέστρεψεν ἀπὸ τῆς πρώτης αὐτῆς ἐγκαταστάσεως τὸ μῆκος καὶ τὴν ἀποστροφὴν τοῦ γαλλικοῦ ἔθνους. Ἡ μεγάλη ἐπαναστάσις ὑπῆρξεν ὁ τάφος τῆς δυναστείας, θεῖτα τέλος εἰς τὴν παλαιὰν καὶ δημιουργήσασα διὰ νέων στοιχείων τὴν νέαν ἱστορίαν τῆς Γαλλίας. Ἐν τῇ νέᾳ ταύτῃ τῶν πραγμάτων καταστάσει ἡ παλινορθωσις ὑπῆρξε κοινωνικὸς καὶ πολιτικὸς ἀναχρονισμὸς, μὴδὲνα ἔχων ἱστορικὸν ὑπάρξεως λόγον· μεταξὺ τοῦ ἀρχαίου καὶ τοῦ νεωτέρου πνεύματος, τοῦ ἐγκαινισθέντος διὰ τῆς ἐπαναστάσεως, ὑπῆρχεν ἄδυσσος ἀκαταμέτρητος, τὴν ὁποίαν δὲν ἠδύνατο νὰ πληρῶσῃ μοναρχία ἀγνοοῦσα τὸ πνεῦμα τοῦτο, ἔχουσα συμφέρον νὰ τὸ καταπολεμήσῃ, νὰ τὸ ἀρνηθῇ, διότι ὁ θρίαμβος τούτου ἦτο ὁ θάνατος ἐκείνης· οὕτως ἔπεσεν· εἶνε ἀληθὲς ὅτι ἐν τῷ δεκαπενταετῇ τῆς παλινορθώσεως ταύτης διαστήματι φαίνεται ἐκπροσωποῦσα μίαν τῶν εὐγενεστάτων ἱστορικῶν περιόδων τῆς Γαλλίας, ἀλλ' εἰς αὐτὴν μόνον δὲν οφείλεται ἡ λαμπρὰ αὕτη ἀκμὴ τοῦ γαλλικοῦ πνεύματος, ἥτις τὸναντίον δέον ν' ἀποδοθῇ κατ' ἐξοχὴν εἰς τὸν ἀμείλικτον κατὰ τῆς παλινορθώσεως ἀνταγωνισμὸν. Δὲν ἐστρεφεῖτο ἀναμφιβόλως οὔτε τιμῆς, οὔτε αἰσθημάτων, οὔτε ἱποποτικοῦ χαρακτῆρος, οὔτε εἰλικρινείας ἐν μέσῳ τοῦ δαιδύλου τῶν ὑπερβολῶν καὶ τῶν ἀποπλανήσεων τῶν δπισθεν αὐτῆς κρυπτομένων, καὶ ἐν ὀνόματι αὐτῆς ἐκπροσωποῦντων ἴδια συμφέροντα· ἀλλ' ἦτο ἀδύνατος νὰ ἐπιβληθῇ, καταβάλλουσα τὰς παικίλας ἀξιώσεις τῶν περὶ αὐτὴν, καὶ ἀναγνωρίζουσα τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς, νὰ ὑψωθῇ εἰς τὴν περιωπὴν αὐτοῦ, ἱκανὴ καθισταμένη νὰ ἀντιπροσωπεύσῃ αὐτὸ ἐπαξίως ἐν τῇ νέᾳ ἱστορίᾳ. Ζητήσασα νὰ τὸ καταδαμάσῃ καὶ νὰ τὸ δεσμεύσῃ, ἔπεσεν ἐν τῇ πρώτῃ μετ' αὐτοῦ συγκρούσει, χωρὶς νὰ φανῇ οὐδὲν κενὸν καταλείπουσα,

¹ Duyergier de Hauranne, Histoire du Gouvernement parlementaire en France tom. 10ème 641.

ἐν μέσῳ τῆς ἀδικρορίας καὶ τῆς λήθης τοῦ ἔθνους. Ἐν ἐποχῇ φωτισμοῦ καὶ ἐρεύνης, οἷα ἡ ἡμετέρα, κυβέρνησις, οἰονδήποτε τύπον φέρουσα, μὴ ἀπορρέουσα ἀπὸ τῆς συνειδήσεως τοῦ λαοῦ, ἀρνούμενη τὸ κύρος τῆς κυριαρχίας αὐτοῦ, ἀξιοῦσα ὅτι ἐκπροσωπεῖ τὴν παράδοσιν, ἤτοι τὸ παρελθόν, κατὰ συνέπειαν ἀρνούμενη ἢ ἀγνοοῦσα τὴν φύσιν καὶ τὴν ἀποστολὴν τοῦ παρόντος, δὲν ἔχει λόγον ὑπάρξεως, ἡ δὲ παλινορθωσις ἐπεκαλεῖτο τὴν παράδοσιν, συνεπῶς ἤρνεῖτο τὸ παρὸν. Λουδοβίκος ὁ δέκατος ὄγδοος, ἐν τῇ πρὸς τὸν γαλλικὸν λαὸν προκηρῶσει αὐτοῦ, ὑπέσχετο νὰ συνάψῃ ἐκ νέου τὴν ὑπὸ τῆς ἐπαναστάσεως διακοπεῖσαν ἄλυσιν τῆς ἱστορίας, ἐπαναφέρων ἐξ ὀλοκλήρου τὸ ἀρχαῖον καθεστῶς, ἀλλ' ἡ ἐπαναστάσις κατέθεσεν ὑπὸ τὰ ἐρείπια τῆς τὸ καθεστῶς τοῦτο, ἕνα ἐξέληθ ἀπὸ τῆς τέφρας ταύτης καὶ τῶν ἐρείπιων νέος κόσμος, οὐδεμίαν ἔχων σχέσιν πρὸς τὴν παλαιὰν Γαλλίαν, ἐμπεφορημένος νέων ἰδεῶν καὶ νέων αἰσθημάτων. Ἐν τῇ ἐποχῇ ἐκείνῃ, τῇ γαλοουχθεῖσῃ ὑπὸ τοῦ πνεύματος τοῦ Βολταίρου, τοῦ Ρουσσῶ, τοῦ Διδερῶ, ἐν τῇ ἐποχῇ τῆς τριχρώμου σημαίας τοῦ Νέυ καὶ τοῦ Βοναπάρτου, τίς ἀνεμνήσκειτο πλέον τῆς Γαλλίας τῶν σταυροφοριῶν, τῆς λευκῆς σημαίας, τοῦ ἀγίου Λουδοβίκου ἢ τοῦ ἀσπίλου καὶ ἀνεπιλήπτου ἱπποτοῦ Βαγιάρδου; τίς ἀνεγίνωσκε πλέον τὰ χρονικὰ τῆς πολιορκίας τῆς Πτολεμαίδος, ἢ ἠθουσία ἐπὶ ταῖς διηγήσεις τῆς αὐλῆς τοῦ ἡλίου βασιλέως; ποῖα ἐτέρπετο ἀκοῆ ἐν ἀρμονικῇ τινι μελωδίᾳ ἀρχαίου βασιλικοῦ ἄσματος; ἐνώπιον τῆς ζώσης ἱστορίας τῆς καταστροφῆς τῆς Βασίλλης, τῆς ἐπαναστατικῆς ἐποποιίας, τῆς μάχης τῶν πυραμίδων καὶ ἄλλων τοιοῦτων γεγονότων, νέαν ζῶν λαμβανόντων ὑπὸ τὸ γοητευτικὸν ἄσμα τῆς Μασσαλιώτιδος; πάντα ταῦτα ἐνόμισεν ἡ Παλινορθωσις ὅτι ἠδύνατο νὰ ρίψῃ εἰς λήθην, ἀντικαθιστῶσα διὰ τῶν λειψάνων τῆς ἀρχαίας ἱστορίας. Καὶ ἐνόσω μὲν αὕτη ὑπεκρίνετο φαινομενικῶς τινὰ ἀναγνώρισιν τῶν ἀξιώσεων τῆς νέας κοινωνίας, ἦτο ἀνεκτὴ κατὰ τὸ μάλλον καὶ ἥττον, οὐχὶ ἐκ συμπαθείας, ἀλλ' ἐκ τοῦ φόβου νέων ἀναστατώσεων, ἀλλ' ὅταν ρίψασα τὸ προσωπεῖον, ὕψωσε τὴν σημαίαν τῆς ἀντιδράσεως, καὶ διενόηθη νὰ ἐπαναγάγῃ τὴν Γαλλίαν εἰς τὴν πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως ἐποχὴν, ὁ ἐλάχιστος κλονισμὸς τῶν Παρισίων ἀνέτρεψε δυναστείαν, ἥτις ἐπαίρουμένη ἐπὶ τῇ ἀρχαιότητι καὶ εἰς ταύτην κυρίως ἀνάγουσα πᾶσαν αὐτῆς τὴν ἰσχὺν, ἐλησμονήσε καὶ τὸ ἔθνος, οὗ ἦνασσε καὶ τὴν ἐποχὴν, ἣν ἐξεπροσώπει. Τρεῖς ἡμέραι ἐθνικῆς διαδηλώσεως κατέδειξαν εἰς τὸν τυφλώττοντα πρὸ τῆς πραγματικότητος μονάρχην, τὸν ἐξαιτούμενον τὴν σωτηρίαν τοῦ θρόνου παρὰ τῶν Ἑλβετῶν σαματοφυλάκων του, καὶ καλοῦντα ἑαυτὸν συμπολίτην τῶν μισθοφόρων ἐκείνων, ὅτι βᾶσις καὶ θεμέλιον πάσης κυβερνήσεως εἶνε οὐχὶ ἡ θεοποίησις τῆς παραδόσεως, ἡ ἰσχὺς τῆς λόγῃς, ἀλλ' ἡ ἐθνικὴ συνείδησις καὶ ἡ ἀφοσίωσις τῆς κοινωνίας.

Ε΄.

Τὴν 12 Αὐγούστου 1830, μετὰ τινὰς ἀσημάντους περιπετείας, ἀπεβιβά-
ζετο ἐπὶ τοῦ ἀμερικανικοῦ πλοίου *Great—Britain* Κάρολος ὁ δέκατος μετὰ
τῆς οἰκογενείας του, κατευθυνόμενος εἰς Ἀγγλίαν. Δὲν ἦτο ἡ πρώτη φορά,
καθ' ἣν οἱ Βουρβῶνοι ἐγκατέλειπον τὴν γῆν τῶν πατέρων των, ζητοῦντες
ἀσυλον ἐν ξενίᾳ χώρᾳ· ἀπῆρχοντο τῆς Γαλλίας ἐν μέσῳ τῆς ἀδιαφορίας τοῦ
ἔθνους, ἡ ἀποστολὴ αὐτῶν εἶχε πληρωθῆ ἤδη, καὶ ἦσαν ξένοι πρὸς τὴν ἐποχὴν
αὐτῶν, ἣν οὐδέποτε ἐσκέφθησαν νὰ κατανοήσωσι. Πικραπονούμενος ὁ Κάρολος
κατὰ τῆς ἀγνωμοσύνης τῶν Γάλλων, ἔλεγε συχνὰ εἰς τοὺς ἐπισκεπτομένους
αὐτὸν ἐν τῷ πλοίῳ ξένους: «εἶνε ἡ ἀνταμοιβὴ τῶν προσπαθειῶν μου, ὅπως
καταστήσω εὐδαίμονα τὴν Γαλλίαν»· μάταιον παράπονον κατὰ τῆς ἀγνω-
μοσύνης τῆς πατρίδος του· ἡ Γαλλία ἤθελε νὰ χωρήσῃ πρὸς τὰ ξέμπροσ, ἡ δὲ
παλινόρθωσις κατέστελλε πάσαν αὐτῆς κίνησιν, μὴ ἔχουσα τὸ θάρρος νὰ πα-
ρακολουθήσῃ αὐτήν· καὶ οὕτως ἐν τῇ πρώτῃ ζωῆᾳ ἐξάψει διέφυγον τῶν χει-
ρῶν αὐτῆς τὰ ἠνία τῆς ἐξουσίας, ἄνευ τῆς ἐλαχίστης ἀντιστάσεως.

Ἄνευ πολλῶν διαμαρτυρήσεων καὶ δισταγμῶν ἀνεγνωρίσθη ἡ νέα τῶν
πραγμάτων κατάστασις· ὁ γαλλικὸς λαὸς ἀπεδέχθη εὐχαρίστως, μετ' ἐν-
θουσιασμοῦ σχεδὸν, τὴν μεταβολὴν, εἰ καὶ ἠσθάνετο ὅτι αὕτη δὲν ἐξεπρο-
σώπει τοὺς πόθους αὐτοῦ καὶ τὰ ιδεώδη, ἀλλ' ὅτι ἦτο τεχνητὸν δημιούρ-
γημα μίαν μόνον τάξεως, ἐχούσης συμφέρον ἐν τούτῳ, οὐχὶ δὲ ἡ ἱστορικὴ
ἐξέλιξις τῆς ὅλης συνειδήσεως τοῦ ἔθνους. Ἡ μερίς, ἡ ἀνατρέψασα διὰ δε-
καπενταετοῦς ἐργασίας τὸν πρωτογενῆ κλάδον τῆς βουρβωνικῆς δυναστείας
ἀπὸ τοῦ γαλλικοῦ θρόνου, καὶ ἀναβιβάσασα ἐπ' αὐτοῦ τὸν υἱὸν τοῦ Φιλίππου
τῆς ἰσότητος, μετὰ μακρὰν καὶ ἐπιτυχῆ ἐργασίαν, κατέστη κυρία τοῦ δημο-
σίου πνεύματος ἐπὶ τινὰ χρόνον, ἐπαξίως κατορθώσασα ν' ἀντιπροσωπεύῃ κατὰ
τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἀπῆσας τὰς φυσικὰς, ἠθικὰς καὶ πνευματικὰς δυνάμεις
τῆς Γαλλίας. Ὁ λαὸς, ἡ μεγάλη αὕτη πλειονοψηφία καὶ ὁ σπουδαιότατος
παράγων ἑνὸς ἔθνους, δὲν εἶχε λάθει ἔτι πλήρη τὴν συνειδήσιν τῆς ἀπο-
στολῆς αὐτοῦ, ἔμα δὲ τῇ νίκῃ τῆς τελευταίας ἡμέρας τοῦ Ἰουλίου, ἐν ἐγ-
καρτερήσει ἀπεδέχθη τὰ γεγονότα, ὅπως κατὰ τὰ ἴδια συμφέροντα διερρῦθ-
μισεν αὐτὴ ἡ τρίτη τάξις. Ἡ ἱστορία αὐτῆς ἤρχετο ἀπὸ τῆς ἐπαναστάσεως·
ἦτο ἡ πολύκροτος *Tiers état* τοῦ ἀββῆ *Sieyès*, καὶ ἤδη, μετὰ τεσσαράκοντα
ἔτων ἐργασίαν, καθίστατο κυρία τοῦ πεδίου. Ἀντιπολιτευομένη τὴν Παλινόρ-
θωσιν, δὲν ἐμάχετο ἀπολύτως κατὰ τοῦ βασιλικοῦ ἀξιώματος, ἀλλ' ἐπέζητει
μόνον τὴν περισταλὴν τῶν αὐτοδούλων αὐτοῦ τάσεων καὶ τὸν περιορισμὸν
ἐντὸς διαγεγραμμένων ὁρίων κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν τοῦ ἐν Ἀγγλίᾳ
καθεστώτος. Ἠδύνατο ν' ἀνεχθῆ καὶ νὰ ὑποστηρίξῃ Κάρολον τὸν δέκατον
ὑπὸ τοὺς αὐτοὺς ὄρους βασιλεύοντα ἐν Γαλλίᾳ, ὅφ' οὗς ἀναβίβασε μετὰ τὴν
τέλεσιν τῆς μεταβολῆς τὸν αὐρηλιανὸν Λουδοβίκον Φίλιππον. Ἐζήτησε τὴν

ἐλευθερίαν ὑπὸ μοναρχίαν συγκεκρασμένην, φρονούσα ὅτι ἡ ἀνάρρησις τῆς
δημοκρατίας, μέλλουσα νὰ ἐξεγείρῃ καὶ ν' ἀναρριπίσῃ τὰ ζωηρότερα δημοτικὰ
πάθη, ἠδύνατο νὰ ἐκθέσῃ τὴν ἐπανάστασιν καὶ τὴν Γαλλίαν εἰς ἐσωτερικοὺς
καὶ ἐξωτερικοὺς κινδύνους. Εἶχον δίκαιον οἱ φόβοι αὐτῆς; ἡ Γαλλία, ἀσπαζο-
μένη τὴν δημοκρατίαν, ἤθελε περιέλθει εἰς ἀναρχίαν καὶ εἰς πόλεμον πρὸς
τὴν Εὐρώπην, ὅπως ἐφρόνον οἱ προσεζάρχοντες μεταξὺ τῶν ἡγετῶν τοῦ κόμ-
ματος· τούτου, καθιερούσα δὲ τὴν συνταγματικὴν μοναρχίαν κατὰ τὸ ἀγγλι-
κὸν πρότυπον, ἔμελλε ν' ἀποκαταστήσῃ τὴν τάξιν καὶ τὴν ἀρμονίαν ἐν τῷ
κοινωνικῷ καὶ πολιτικῷ αὐτῆς βίῳ; Ἡ ἦτο πιθανὸν ἐπὶ τέλους ὅτι ἡ νέα
βασιλεία, ἣτις ἦτο ἐπίσης βουρβωνικὴ κατὰ τὸ μάλλον καὶ ἦττον, ἤθελε δια-
κόψει πάσαν παράδοσιν καὶ πάντα δεσμὸν αὐτῆς μετὰ τοῦ παρελθόντος καὶ
ἀφομοιωθῆ πρὸς τὸ νεώτερον πνεῦμα; Ἄτυχῶς καὶ πάντων τούτων δοθέντων,
ἡ νέα βασιλεία ἤμισα ὑπῆρξεν ἀπόρροια τῆς καθολικῆς συνειδήσεως τοῦ
ἔθνους· ἀναγορευθεῖσα ἐν τῷ μεγάρῳ τοῦ τραπεζίτου Λαφφίτου, τῇ συνεργασίᾳ
θεωρητικῶν τινῶν τοῦ ἀγγλικοῦ πολιτεύματος, ἐλπίζόντων ἰδιαιτέρα ὠφελή-
ματα ἐκ τῆς νέας ταύτης τῶν πραγμάτων καταστάσεως, εὐρέθη ἐνώπιον τοῦ
ἔθνους· ἀπροπαρκακεύου καθ' ὁλοκληρίαν· οὕτως ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν καὶ κατὰ
τὰ συμφέροντα ὠρισμένης πολιτικῆς ἀποχρώσεως, διὰ λίαν περιορισμένης ψη-
φοφορίας, εἶχεν ἐκλεγῆ ἡ ἀντιπροσωπεία, ἡ ἐκλέξασα τὸν νέον ἡγεμόνα· τὰ
πάντα ἦσαν ἐκ προοιμίου ὠρισμένως διατεταγμένα· καὶ ἐν τούτοις ἐκ τῆς
ψηφοφορίας ἐκείνης πρὸς ἐκλογὴν βασιλέως ἐζήθη τὸ ἀκόλουθον ἀποτέλεσμα:

ἐψηφοφόρησαν 252

ἐδόθησαν λευκαὶ ψῆφοι 211

μέλαιναί 33

ὑπῆρχον μέλαινα νέφη λοιπὸν ἐν τῇ ἀνατολῇ τῆς νέας μοναρχίας· μικρὰ ἀφορμὴ
ἵνα προέλθῃ καταιγίς· οὕτως, ἀνατελλούσης τῆς πρωίας, ἐλαφρὸν ἐπὶ τοῦ ὀρί-
ζοντος σημεῖον καλύπτει μετ' ὀλίγον τὸν οὐρανὸν διὰ σκοτίας καὶ θυέλλης.

Οἱ δημοκρατικοὶ, εἰ καὶ δυσηρεστημένοι ἐπὶ τῇ νέᾳ τῶν πραγμάτων κατα-
στάσει, ἤμισα ἱκανοποιούσῃ τὰ πολιτικὰ αὐτῶν ιδεώδη, κατ' ἐλάχιστον ἐξε-
δήλωσαν τὴν δυσἀρέσκειαν αὐτῶν, εὐνοϊκωτέρως ἀναμένοντες περιστάσεις· ὁ
πολίτης βασιλεὺς εἶχε δελεάσει πως τὰ πνεύματα· ἡ δὲ δημοσία συνειδήσις
ἐφάνη ἀσπασθεῖσα τὴν νέαν κυβέρνησιν. Πῶς ὄχι; ἔμελλον νὰ δοθῶσιν ἐθνικαὶ
ἐορταὶ, πανηγύρεις, ἀνταμοιβαί· πρὸς τίνα λόγον ἡ ἐπίμονος ἀναζήτησις ἀβε-
θαίου, ἀγνώστου μέλλοντος; Οὕτω σκέπτεται συνήθως ὁ πολὺς κόσμος. Καὶ
ἔπειτα ἦτο δυσχερὲς νὰ ἐπέλθῃ καὶ πάλιν νέα μεταβολὴ ἐν τῷ πολιτικῷ βίῳ
τοῦ ἔθνους, μίαν ἔτι περιπέτειαν ἐν τῇ τοσοῦτον περιπετειῶδει τελευταίᾳ
ἱστορικῇ ἀναπτύξει τῆς Γαλλίας;

Τοιαῦται ἦσαν κατὰ τὸ μάλλον καὶ ἦττον αἱ σκέψεις τῶν δυσηρεστημένων
ἐπὶ τῇ ἀποκαταστάσει τῆς νέας λαοπροβλήτου μοναρχίας. Ἄλλ' ἑτέρα σκηνὴ
ἐλάμβανε μετ' ὀλίγον χώραν ἐν τῇ βουλῇ τῶν Ὀμοτίμων. Ἡ ῥωμαντικὴ πα-

ράδοσις τῆς καταπεσούσης μοναρχίας ἀνέδιδο τὸν τελευταῖον στενγμὸν αὐτῆς διὰ τῆς ἰσχυρᾶς καὶ περιπαθοῦς φωνῆς τοῦ πολυπλανήτου ψάλτου τῶν ἐρειπίων, τοῦ Σατωβριάνδου. Ὁ ῥαψωδὸς τῶν Μαρτύρων, ὁ δυστηρητέος ὑπουργὸς τῆς Παλινορθώσεως, ἀλλ' ὁ νομιμόφρων ἀείποτε πολίτης, ἀνήρχετο εἰς τὸ βῆμα μεθ' ὅλης τῆς πίστεως καὶ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ τῆς πρώτης νεότητός του, ἐν τῇ ἐπισήμῳ ταύτῃ κηδεῖα τῆς ἀρχαίας μοναρχίας, ἐνόχως σιγῶντων τοσούτων εὐηργετημένων, ἵνα ψάλλῃ τὸ κύκνειον αὐτῆς ᾄσμα, ἀλλ' ἔμα ἵνα ῥίψῃ τὸ πικρὸν αὐτοῦ βέλος κατὰ τοῦ βασιλέως τῶν ὀδογραμμάτων. Ἡ ὀμιλίαι αὐτοῦ ὑπῆρξε σοβαρὰ, ἀξιοπρεπῆς, ἀξία τῆς στιγμῆς ἐκείνης, ἀλλὰ πλήρης διατακμοῦ καὶ ἀμφισβητίας περὶ τοῦ μέλλοντος καὶ τῆς μοναρχίας καὶ τῆς δημοκρατίας· νέφη μελαγχολίας σκιάζουσι τὸ μέτωπον τοῦ ἀπέλπιδος πολιτικοῦ χρησιμοῦδου· στρέφει περὶ ἑαυτὸν τὸ ὄμμα, καὶ ἀπανταχοῦ βλέπει νέον κόσμον, ἄλλας ιδέας, ἀναδυούσας ἀπὸ τοῦ τέλατος τῶν ναυαγίων· ἡ μοναρχία, ἐπιφωνεῖ ἐν προφητικῇ μέθῃ, θέλει κατακλυσθῆ καὶ ἐξαρπασθῆ ὑπὸ τοῦ δημοκρατικοῦ ῥεύματος, ἢ ὁ μονάρχης ὑπὸ τῶν στάσεων τῶν φατριῶν· ἀλλὰ καὶ ἡ δημοκρατία φαίνεται εἰς αὐτὸν ἀδύνατος, μὴ ὑφισταμένων τῶν ἀναγκαιῶν πρὸς τοῦτο ὄρων καὶ στοιχείων· προσβάλλων περιφρονητικῶς τοὺς περὶ τὸν βασιλέα, τοὺς ἐξωθήσαντας τὰ πράγματα εἰς τὸ σημεῖον διετέλου, ἀλλὰ λιποτακτήσαντας ἐν τῇ κρίσιμῳ στιγμῇ, καὶ μεμφόμενος τοῦ δουκὸς τῆς Αὐρηλίας, ὡς ὀλιγοῦρησαντος τῆς ἀρχῆς τῆς νομιμοφροσύνης, καὶ σφετερισθέντος τὴν ἀρχὴν, ἐνῶν ἡδύνατο δι' αὐτῆς νὰ καταστῆ ὁ κηδεμὼν τοῦ νομίμου βασιλικῆ διαδόχου, τοῦ δουκὸς τῶν Βορδιγάλων, καὶ οὕτως ἀπαλλάξῃ τὴν Γαλλίαν ἀπὸ πολλῶν ἐπικινδύνων κλονισμῶν ἐν τῷ μέλλοντι, στρέφεται μετ' ἐνθουσιασμοῦ πρὸς τὸν λαὸν τῶν Πικρισίων, ἵνα, ἐν προφητικῇ ἐκστάσει, ἀποκαλύψῃ αὐτῷ τὸ μακρὸν ὑπκνατέλλον μέλλον, τὴν ὀριστικὴν αὐτοῦ νίκην, καὶ ἀποσπᾷ ἐν ἀνθος ἀπὸ τοῦ ποιητικοῦ του στεφάνου, ἵνα στέψῃ τὴν τελευταίαν νίκην τῶν τριῶν ἡμερῶν τοῦ Ἰουλίου, ἣτις εἰς αὐτὸν μόνον ἀνήκει. «Δὲν ἤξηγέρθη οὗτος, ἐπιφωνεῖ, κατὰ τοῦ νόμου, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ νόμου· ὁ λαὸς διετέλεσεν ἐν εἰρήνῃ, ἐφ' ὅσον ἡ κοινωνικὴ συνθήκη ἦτο σεβαστή· ἀλλ' ὅταν μετ' ἐπίμονα ψεύδη μέχρι τελευταίας στιγμῆς αἰφνης ἐζήτησαν νὰ ἐπιβάλλωσι τὴν δουλείαν· ὅταν ἐξεροῦργῃ ἡ συνωμοσία τῆς μαυρίας καὶ τῆς ὑποκρισίας· ὅταν ἡ ὑπὸ εὐνούχων ὀργανωθεῖσα τρομοκρατία τῶν ἀνακτόρων ἐπίστευσεν, ὅτι ἡδύνατο ν' ἀντικαταστήσῃ τὴν τρομοκρατίαν τῆς δημοκρατίας καὶ τὸν σιδηρῶν ζυγὸν τῆς αὐτοκρατορίας, τότε ὁ λαὸς οὗτος καθωπλίσθη διὰ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ καὶ τοῦ θάρρους. Αἰὼν δὲν ἤθελε κατορθῶσαι πρὸς τὴν ὀριμότητα ἐνὸς λαοῦ τοσοῦτον, ὅσον οἱ τρεῖς τελευταῖοι ἡλιοί, οἵτινες διέλαμψαν ἐσχάτως ἐπὶ τῆς Γαλλίας»... *Morituri te salutant!* Ὁ θνήσκων ἐκεῖνος κόσμος, ὅστις τοσοῦτον εὐγλώττως ἐξέπεμπε τὸ ἐπικήδειον αὐτοῦ ᾄσμα διὰ τοῦ στόματος τοῦ Σατωβριάνδου, καταδικάζων ἐκ προοιμίου τὴν ἐπὶ τῶν ἐρειπίων του ἀνεγερθεῖσαν νέαν μοναρχίαν, πάντα τὰ κόμματα καὶ πάσας

τὰς ιδέας, αἵτινες κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην διεξεδίκουν τὴν ἡγεμονίαν τῆς Γαλλίας, ἕνα μόνον βλέπει ζωντανὸν παράγοντα, μίαν μόνον ἀπενίξει ἐν τῷ μέλλοντι νέαν ιδέαν, ἀρχομένην ἤδη νὰ λαμβάνῃ ἐκυτῆς συνειδήσιν καὶ ν' ἀποκαλύπτηται εἰς τὴν ἱστορίαν· τὰ κόμματα θνήσκουσι, τὰ συμφέροντα παρέρχονται ἀνεπιστρεπτεῖ ἐπὶ τῆς σκηνῆς τοῦ κόσμου· ἀλλ' ὅτι ὀφείλει νὰ ζήσῃ, νὰ ἱστοριοδρομήσῃ, δὲν δύναται ἢ ν' ἀποκαλυφθῆ μίαν ἡμέραν, ἵνα διατυπώτῃ τὸν λόγον αὐτοῦ καὶ τὴν ἀποστολήν.. Τοιοῦτον ἦτο τὸ φάσμα, τὸ ὅποιον ὡς κεφαλὴ Μεδούσης ἐπέσειετο κατὰ τῆς νέας μοναρχίας ἀπὸ τοῦ βήματος· ἀλλ' ἡ διαμαρτυρία αὐτῆ τοῦ Σατωβριάνδου ἀντήχησεν ἐν τῇ βουλῇ τῶν Ὀμοτίμων οἰοεὶ μάταιος στόνος ἐν τῇ ἐρήμῳ, χωρὶς νὰ τύχῃ τῆς ἐλαχίστης ὑποστηρίξεως παρὰ τῶν συναδέλφων του. Ὁ θερμὸς ἐκεῖνος λόγος συνήτησε παγετώδεις καρδίας, ἀδιαφορίαν· καὶ μεγαλοπρεπῆς κατῆλθε τὸ τελευταῖον ἀπὸ τοῦ βήματος, ἀφοῦ μετὰ διαπύρου εὐγλωττίας ἐξηκόντισε τὸν κεραυνὸν τῆς ἀποδοκιμασίας κατὰ τῆς νέας τῶν πραγμάτων καταστάσεως, ἐν μόνον ζητῶν παρὰ τῆς κυβερνήσεως ταύτης: «τὴν ἐλευθερίαν τῆς συνειδήσεώς του καὶ τὸ δικαίωμα ν' ἀποθάνῃ ἐκεῖ, ὅπου εὐρίσκει ἀνεξαρτησίαν καὶ γαλήνην».

Ἰπὸ τοιοῦτους οἰωνοὺς ἀνέβαινον ἐπὶ τοῦ θρόνου ὁ πολίτης βασιλεὺς Λουδοβίκος Φίλιππος ὑπὸ τὸν ἐνθουσιασμὸν καὶ τὰς συγκινήσεις τῆς ἀπὸ τοῦ 1815 καταπιεζομένης ἐλευθέρας συνειδήσεως τῆς εὐρωπαϊκῆς κοινωνίας· ἀλλ' ἐν Γαλλίᾳ, ἐξαρουμένης τῆς τάξεως ἐκείνης, ἣτις μόνον, ἐπιτυχῶς ὑπασκάψασα τὴν δύναμιν τῆς ἀρχαίας ἀριστοκρατίας, τῆς τέως κυριαρχούσης, καὶ ἐξαπατήσασα τὴν ἐτέραν, συνετέλει εἰς τὸ γεγονός τοῦτο, τὸ δημόσιον πνεῦμα κατ' ἐπιφάνειαν ἐθερμάνθη ἐκ τοῦ ἀνατείλαντος ἡλίου τῆς νέας δημοκρατικῆς βασιλείας, ἣτις κατ' ἐλάχιστον ἐξεπροσώπει τοὺς πόθους καὶ τὰ ιδεώδη τῆς γαλλικῆς κοινωνίας. Ὁ λαὸς τῶν Πικρισίων, εἰς ἃν ἰδίως ὀφείλετο ὁ θρίαμβος, οὗ τὸ εἶδωλον ἐπεκαλοῦντο πρὸ τῆς νίκης οἱ πρωταγωνισταί, παρέστησεν ἄφωνον καθ' ὀλοκληρίαν πρόσωπον μετ' αὐτὴν, ἀφεθείς νὰ ἐξαπατηθῇ ὑπὸ ἐπιτηδεῖων ὑποσχέσεων καὶ προτάσεων, οὐδεμίαν δὲ διατυπώσας αὐτὸς ἰδίαν ἀξίωσιν. Ἄλλ' ἔμελλεν ἡ νέα κυβέρνησις νὰ δρέψῃ ἐπὶ μακρὸν χρόνον τοὺς καρπὸς ὑπόπτου καὶ ἐπισφαλοῦς νίκης; καὶ νὰ διοργανώσῃ, καθὰ ὑπέσχετο, τὴν γαλλικὴν κοινωνίαν, συμφῶνως πρὸς τὸ νεώτερον πνεῦμα, ἀποκαθιστάσασα ἐν αὐτῇ τὴν τάξιν καὶ τὴν ἐλευθερίαν; ἢ δὲ Γαλλία ἡδύνατο νὰ εἴπῃ ἐπὶ τέλους, ὅτι διὰ τῆς νέας ταύτης μεταβολῆς τοῦ πολιτικοῦ καθεστώτος ἐξεδήλου ὀριστικῶς τὴν πολιτικὴν αὐτῆς συνειδήσιν, ἐλευθέραν, ἀκραίφνη, γνησίαν, ἀποτρέψασα ἐς αἰὲ ἀπὸ τῆς κεφαλῆς αὐτῆς τὸν δαίμονα τῶν ἐπαναστάσεων;

Τοῦτο θέλει ἐρευνηθῆ ἐν τῇ ἐπομένῃ μελετῇ.

ΤΟΥ ΟΜΗΡΟΥ Η ΠΕΤΡΑ Η ΤΟ ΔΑΣΚΑΛΕΙΟ¹

ΚΑΙ Η ΠΕΡΙ ΑΥΤΗΣ ΠΑΡΑΔΟΣΙΣ ΤΩΝ ΚΑΤΟΙΚΩΝ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΧΙΟΥ.

Μίαν ὄραν μακρὰν τῆς πρωτεύουσας τῆς νήσου Χίου πρὸς Β. ὑπάρχει βράχος τις, ἔκπαλαι, ὡς φαίνεται, ἀποικοπέει ἀπὸ τοῦ Αἴπου, ὄρους ὑψηλοῦ, μέρος τοῦ Πελινναίου ὄρους ἀποτελοῦντος, τοῦ ὑψίστου ἄμα καὶ μεγίστου τοῦ διαχωρίζοντος τὰ βόρεια τῆς Χίου εἰς δύο μέρη, τὸ ἀνατολικὸν καὶ δυτικὸν, ἀκριβῶς καθὼς χωρίζουσιν εἰς δύο μέρη τὴν Ἰταλίαν τὰ Ἀπέννινα. Πολλὰκις ἐπεσκέφθην τὴν ῥωμαντικωτάτην ταύτην τοποθεσίαν τῆς νήσου μας· πολλάς δὲ καὶ μακρὰς διήλθον ὥρας, ὑπὸ τὰς γηραιὰς καὶ βαθυσκίους πλατάνους, τῆς «Βρύσης τοῦ Πασιᾶ», ὡς ὀνομαζόνται αἱ τρεῖς, τῶρα ὅμως πλέον δύο² πλατάνοι, αἱ πεντήκοντα περίπου βήματα ἀπὸ τοῦ βράχου πρὸς τὴν θάλασσαν ἀπέχουσαι, ἐπὶ πολὺ καθ' ἑκαστὸν σκεπτόμενος, καὶ ἡμερῶν ἀρχαίων ἀναμνησκόμενος, ἐν ᾧ κέντρον τῶν σκέψεών μου ἦν αὐτὸς ὁ βράχος καὶ ἡ τῆς ἀμῆτης του ἐποχὴ!

Ὁ βράχος οὗτος φέρει σχῆμα κώνου κανονικωτάτου μὲν, ἀλλ' ἀνεστραμμένου, καθ' ὅτι τὸ μὲν ὀξὺ αὐτοῦ μέρος, ἡ κορυφή, εἶναι ἐμπεπηγμένη ἐν τῇ γῆ, καὶ ἀποτελεῖ τὴν βάσιν, ἡ δὲ βάσις αὐτοῦ εἶναι ἐστραμμένη πρὸς τὰ ἄνω ἐν εἰδεί ὀξείας ἀνεστραμμένης λεπτάδος. Ἐν τῷ μέσῳ δὲ τῆς εὐρυτάτης καὶ κυκλοτεροῦς καὶ σχεδὸν στρογγύλης κορυφῆς του (διότι τὸ πλάτος καὶ τὸ μῆκος εἶναι σχεδὸν τὸ αὐτό, ὑπὲρ τοὺς 44 πόδας) ὑπάρχει ἔτι καὶ νῦν ἐξοχὴ τις τετράγωνος, ὕψους τεσσάρων καὶ πλέον ποδῶν τοῦ ὕπερκαταδείκνυσιν, ὅτι ἐργασία μεγάλη ἐχειρίσθη εἰς τὴν ἐπιπέδωσιν τοῦ βράχου, μέρος τοῦτου τῆς ἐξοχῆς ἀχώριστον ἀποτελούσης· εἰς τὴν ἐσχάτην δὲ πάλιν τοῦ

¹ Λέγεται καὶ δασκαλόπετρα.

² Ὅα μοὶ ἐπιτραπῆ βεβαίως νὰ παραδῶσω τὰς παθητικωτάτας λέξεις, ἃς ἄλλοτε ὁ Goethe περὶ τῆς καρῆς τοῦ ἐφημερίου ἐν βιβλίῳ Β', ἐπιστολῇ χρονολογουμένῃ τῇ 15 Σεπτεμβρίου ἐν Werther's Leiden ἔγραψε: «Μανιώδης καταντῶ, ὅταν ἀναλογίζομαι, ὅτι ὑπάρχουσιν ἄνθρωποι ἀσυλλόγιστοι καὶ χωρὶς αἰσθήματος πρὸς τὰ ὀλίγα τὰ φέροντα ἐν ἑαυτοῖς ἀξίαν τινα ἐπὶ τῆς γῆς. Γνωρίζεις φίλε μου, τὴν καρῶν, ὑπὸ τὴν σκίαν τῆς ὁποίας ἐγὼ μετὰ τῆς Λόττης πολλάκις ἐκάθησα εἰς τοῦ ἐφημερίου... ἀπερχόμενος... ἦ τις (ὁ Θεὸς τὰ γνωρίζει πράγματι) πάντοτε μὲ ἐπλήρου τῆς μεγαλητέρας ψυχικῆς ἡδονῆς. Πόσον ἐκόσμη τὸ οἶκῆμα τοῦ ἐφημερίου καὶ πόσον ὁροσπρὸν τὸ καθίστα! καὶ πόσον μεγαλοπρεπεῖς ἦσαν οἱ κλάδοι τῆς! καὶ ἡ ἀνάμνησις τῆς καταγωγῆς τῆς!... Σοὶ λέγω ὅτι ὁ διδάσκαλος τοῦ χωρίου... τῷ ἀνέβησαν τὰ δάκρυα εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς, ὅτε χθὲς περὶ αὐτῆς ὠμιλοῦμεν, ὅτι διὰ πελέκως ἀπεκόπη! Ἀπεκόπη! μανιώδης γίνουαι! ἡδυνάμην νὰ φονεύσω τὸν κακοῦργον, ὅστις τὴν πρώτην κατῆνεγεν ἐἰς τὴν ῥίζαν τῆς πλῆγῆς!... Καὶ τώρα κείται...» Ἡ μία τῶν τριῶν πλατάνων ἐπίσης πανάρχαια καὶ μεγαλοπρεπῆς δὲν ἀπεκόπη μὲν διὰ πελέκως, διότι τοῦτο θὰ ἦτο δυσκολώτατον, ἀλλὰ ἐβλήθη πῦρ εἰς τὴν ῥίζαν τῆς! καὶ οὕτως ἐκάη, ἐξηράνθη! καὶ οἱ ἄλλοτε εὐεργετικοὶ αὐτῆς κλάδοι κατεκάρησαν καὶ μόνον ὀλίγα λείψανα σώζονται ἔτι! Ὁ Θεὸς νὰ τὸ ἀντιπληρώσῃ εἰς τοὺς κακοῦργους!

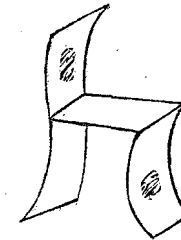
ἐπιπεδωμένου βράχου ὀλόγυρα ὑπάρχουσιν ἐσκαμμένα βάρθρα ἢ καθίσματα, οὐχὶ ὅμως ἀπ' ἀλλήλων κεχωρισμένα, ὡς τὰ τῆς πρώτης γραμμῆς τοῦ θεάτρου τοῦ Διονύσου τῶν Ἀθηνῶν, ἐφ' ὧν ἐκάθητο οἱ ἱερεῖς, ἀλλ' ἠνωμένα, οἷα τὰ τῶν ἄλλων γραμμῶν ἐν τῷ αὐτῷ θεάτρῳ. Φέρουσι δὲ πλάτος μὲν ποδῶν 2 καὶ δακτύλων 4, ὕψος θὲ 1 1/2 ποδῶν· ὅθεν ἀναλόγως εἰσὶν ἀνακαυτικώτατα καὶ εὐρυχωρότατα.

Περὶ τοῦτου λοιπὸν τοῦ βράχου ἰδοῦ, τί ὁ ἡμέτερος Βλαστός ἐν σελ. 29 τῶν Χιακῶν αὐτοῦ λέγει. Ἐρείπια τοῦ ναοῦ τῆς Κυβέλης ὑπολαμβάνουσι τινες τὸν στρογγύλον βράχον, εἰς τὸ μέσον τοῦ ὁποίου ἴστατο μικρὰ στήλη, καὶ ὄχι λείψανα τῆς τοῦ Ὀμήρου σχολῆς ὡς κακῶς πιστεύουσι τοῦτο ἔτι καὶ νῦν οἱ κάτοικοι».

Αἱ λέξεις αὗται δὲν ἐνέχουσι πολὺ τὸ ἀληθές, ὡς καταδειχθήσεται ἐκ τῶν ἐπομένων. Καὶ δὴ.

1) Ἡ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἐπιπέδου ἐξοχὴ δὲν εἶναι στήλη, ἀφ' οὗ τρανῶς καὶ καθαρῶς παρατηρεῖ τις, ὅτι ἦτο τετράγωνος, χωρὶς μὲν βάσεως, χωρὶς δὲ τινος ἐν γένει τῆς στήλης ιδιώματος.

2) Ὑφανερώτατα ἐπὶ τῆς ἐξοχῆς ταύτης ὑπάρχουσι γνωρίσματα, ἐξ ὧν δύναται τις νὰ κατανοήσῃ ὅτι ἦτο καθέδρα, ἀφ' οὗ ὄχι μόνον τὸ ἐμπρόσθιον μέρος τοῦ ὀπισθίου διακρίνεται ὡς τοιοῦτο, ἀμφοτέρωθεν δηλ. ὡς μέρη καθέδρας, ὄχι μόνον τὰ πλάγια μέρη (ἀπὸ τῶν ὀπισθεν μέχρι τῶν ἔμπροσθεν), ἔχουσι μῆκος ποδῶν τεσσάρων, ὄχι μόνον τὸ ἔμπροσθεν μέρος εἶναι στενώτερον, διὰ τὸν λόγον, ὅτι οἱ πόδες τῆς καθέδρας κάτω ἠνοιγόντο πρὸς τὰ ἐμπρός, ἵνα ἦ τὸ κάθισμα ἀσφαλέστερον κατὰ τὸ σχέδιον περίπου τοῦτο

ἀλλὰ καὶ διότι μέρος τι ὀπισθεν τῆς ἐδρας σαφῶς διακρίνεται ἀκόμη διὰ τοῦ ἐργαλείου λεανθὲν ἐπίτηδες καὶ πεπελεκημένον ὑπάρχον, ἀκριβῶς ὡς τὰ ὀπισθεν μέρη τῶν ἐδρῶν τῶν ἱερῶν ἐν τῷ Ἀθηνῆσι θεάτρῳ τοῦ Διονύσου.

3) Ἡ ἐμπροσθία (ἀνατολ.) ὄψις φέρει δύο ἴχνη σκαλισμάτων εἰς περίπου πόδα ἄνωθεν τοῦ ἐδάφους. Ταῦτα ἂν μὲν, ὡς τινες θέλουσι,¹ παρίστανον λεόντων μορφάς, τότε θεωρητέα ἀπλῶς τῆς ἐδρας κοσμήματα, ἄλλως δὲ δύνανται νὰ θεωρηθῶσι καὶ ὅτι κατεσκευάσθησαν ὡς μέρη, ἐφ' ὧν ν' ἀνα-

¹ Ὁ Τουρνεφόρτιος.

παύονται οἱ πόδες τοῦ ἐπὶ τῆς ἑδρας καθήμενου, ἦτοι ὡς ὑποπόδια.

4) Αἰσθάνεται τις ψηλαφητῶς, ὅτι τὸ ὀπισθεν μέρος τῆς ἐξοχῆς ὡς ἀνάκλιτρον τῆς καθέδρας χρησιμεῖον ἐθραύσθη, ἐν ᾧ τὸ ἔμπροσθεν ἀπλῶς ὁ χρόνος κατηνάλωσε, καὶ ὅτι κατὰ πᾶσαν πιθανότητα τὸ ἀνάκλιτρον τοῦτο ἀναλόγως τῆς ἑδρας θὰ ἦτο ὑψηλότερον ἔτι κατὰ τέσσαρας πόδας.

Διὰ ταύτας λοιπὸν τὰς πραγματικὰς ἀποδείξεις οὔτε ὅτι ἡ περὶ τῆς πράκειαι ἐξοχῆ «ἦτο στήλη μικρὰ» νὰ λεχθῆ δύναται, οὔτε ἡ παράδοσις τῶν κατοίκων τῆς νήσου εἶναι κακῆ, οὔτε ὅτι κακῶς πιστεύουσιν αἱ κάτοικοι καθὼς πιστεύουσιν.

Αἶ! Καὶ τί λοιπὸν; εἶνε ἀληθῆς τῶν κατοίκων ἡ πίστις; ἄλλαις λέξεσι τί ἦτο ἄραγε ὁ περὶ οὗ πρόκειται βράχος; ἀληθεύει ἡ παράδοσις τῶν Χίων καθ' ὁλοκληρίαν ἢ ὄχι; Ἰδοὺ τὸ κύριον ζήτημα· τὴν δὲ περὶ τούτου γνώμην μου καταγράφω ἐν τοῖς ἐπομένοις, οὐχὶ παντελῶς ἀπιθάνοις, νομίζω.

Τινὲς λέγουσιν ἂν θελήσωμεν νὰ ἐξετάσωμεν τὸ πρᾶγμα ψυχρῶ τῶ νῶ χωρὶς νὰ παραφερώμεθα ὑπὸ τοῦ αἰσθήματος καὶ τῆς φαντασίας, θὰ ἀποφανθῶμεν, ὅτι ἡ παράδοσις τῶν κατοίκων εἶναι μὲν ποιητικωτάτη καὶ ὠραία, ὅσον ὠραῖος καὶ μαγευτικὸς εἶναι ὁ Ὅμηρος καὶ ἡ ποίησις του, ὁ οὐρανὸς τῆς Χίου καὶ ἡ ἀστείότης τῶν κατοίκων της, καὶ ὅτι δὲν δυνάμεθα νὰ καταπολεμήσωμεν αὐτήν, μίαν πόσον ἀρχαίαν ἐρὰν παράδοσιν, ἀλλ' ὅμως ὅτι ὑπὸ τῆς ψυχρᾶς λογικῆς πειθόμεθα νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι ἦτο ὁ περὶ οὗ πρόκειται βράχος ὄχι σχολῆ τοῦ Ὁμήρου, ἀλλ' ἄλλο τι ἀρχαιότατον μνημεῖον· προσθέτουσι δὲ ὅτι ἦτο ναὸς ἀρχαιότατος, ἐπὶ τῆς ἐν τῶ μέσῳ τοῦ ὁποίου καὶ νῦν σωζομένης ἐξοχῆς ἐκθήτο βεβαίως ἀγαλμὰ τι θεοῦ τινος ἐκεῖ λατρευομένου, ἀκριβῶς ὡς γνωρίζομεν, ὅτι ἐκθήτο ὁ ὑπὸ τοῦ Φειδίου φιλοτεχνηθεὶς Ὀλύμπιος Ζεὺς ἐν Ὀλυμπίᾳ¹. Καὶ λόγους τῆς πίστεως αὐτῶν ταύτης στηρικτὰς φέρουσι τοὺς ἐξῆς.

1) λέγουσιν ὅτι ὀλίγα βήματα μακρὰν τοῦ βράχου ὑπῆρχε (καὶ νῦν δ' ἔτι ὑπάρχει,) πηγὴ διακυέστατον ἀναβλύζουσα ὕδωρ καὶ ἠδύτατον τὴν γεῦσιν, ἰδίωμα τοῦτο ἀναποφεύκτως ἀπαιτούμενον παρὰ τοῖς πάλαι διὰ ναὸν καὶ τὸ ἄλλος του. 2) διότι ἂν παρεδεχθῶμεθα αὐτὸ ὡς σχολεῖον, θὰ ἦτο ἐν τῇ ἱστορίᾳ πρωτοφανὲς εἰς τὸ εἶδός του, ἀφ' οὗ κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον ὑπαίθρα σχολεῖα οὐδέποτε ἐφραντάστησαν οἱ πάλαι Ἕλληνες· ὅπως δὲ διάφορα ἦσαν τὰ τῶν περιπατητικῶν σχολεῖα καὶ τᾶλλα τῆς νεολαίας ἐν Ἀθήναις γυμνάσια, καὶ τὰ παλαιότατα καὶ τὰ μετὰ ταῦτα. 3) διότι κατὰ τοὺς παρρηχαιοτάτους χρόνους (ὅτι δὲ εἶναι ἐξ ἀρχαιοτάτων χρόνων ἡ περὶ τῆς πρό-

¹ Τοῖς εἰρημίνοις παραβάλλουσι καὶ τὰ ἐν Ζ' τοῦ Ὁμήρου σ'. 92—4 λεγόμενα, ἐξ ὧν καταφαίνεται, ὅτι κατὰ τὸν ἡρωϊκὸν αἰῶνα (πολὺ δὲ μᾶλλον μετὰ ταῦτα) ὑπῆρχον τοιαῦτα θεῶν ἀγάλματα. Εἰς τὸ χωρίον τοῦτο τοῦ ποιητοῦ λέγουσι καὶ οἱ σχολιασταὶ πρέπει νὰ ὑποτεθῆ ὅτι τὸ ἀγαλμα ἦτο καθήμενον τῆς θεοῦ ὡς καὶ ὁ Στράβων ἐν ΧΙ! 601 παρατηρεῖ λέγων «τῆς Ἀθηνᾶς τὸ ξόανον νῦν μὲν ἐσθλῶς ὁράται. Ὁμηρος δὲ καθήμενον ἐμφαίνει... πολλὰ δὲ τῶν ἀρχαίων τῆς Ἀθηνᾶς καθήμενα δεικνύνται, καθάπερ ἐν Φωκαίᾳ, Μασσαλίᾳ, Ρώμῃ, Χίῳ, ἄλλαις πόλεσιν».

κειται πέτρα, οὐδεμία ὑπολείπεται ἀμφιβολία καὶ εἰς τὸν ἀπαξ αὐτὴν ἐπισκερθέντα) οἱ θεοφοβούμενοι Ἕλληνες ἔκτιζον ναοὺς παντοῦ ἐπὶ τῶν ὠραιοτέρων μερῶν, ἀδιάφορον ἂν ἦταν ταῦτα κεντρικὰ ἢ ὄχι, ὡς κατὰ τὸν μεσαίωνα οἱ ἱππῶται τῆς Γερμανίας ἔκτιζον συχνῶς τὰς ἐπαύλεις καὶ τὰ φρούρια τῶν ἐπὶ τῶν ῥωμανικωτέρων καὶ τῶν ὀχυροτέρων θέσεων τῆς πατρίδος αὐτῶν. Ἄν δὲ ἀποδεχθῶμεν τὸν βράχον ὡς ναὸν, ἀνάγκη τότε νὰ συμπαράδεχθῶμεν, ὅτι καὶ τὰ περὶ τὴν ἐξοχὴν (ἑδραν) καθίσματα ἦσαν ὠρισμένα διὰ τοὺς πιστοὺς, οἵτινες ἐν τοῖς ναοῖς ἐκθήθητο καθ' ὠρισμένας στιγμὰς, ὡς τοῦτο συμβαίνει καὶ ἐν τῇ Χριστιανικῇ ἐκκλησίᾳ.

Ζήτημα δὲ ἄλυτον προσθέτουσι, ὅτι μείνη εἰς τίνος θεοῦ ὄνομα ἦν καθιερωμένος ὁ ναὸς; τινὲς ἀπέδωκαν αὐτὸν εἰς τὴν Κυβέλην· καὶ τοῦτο πιθανόν, διότι γνωστὸν, ὅτι ἡ θεὸς αὕτη κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους ἐλατρεύετο πρὸ παντὸς μάλιστα ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ· ἀφ' οὗ ἡ λατρεία τῆς θεᾶς ἦνθη ἐν Κυζίκῳ, παρὰ τὸ ὄρος Σίπυλον, ἐν Σάρδεσι, Πόντῳ, μέρεσι τισι τῆς Καππαδοκίας, ἐν Κρήτῃ καὶ ἀλλαχοῦ¹.

Ταῦτα λέγουσιν οἱ πολλοὶ· τὰς ἰδέας ὅμως ταύτας ἡμεῖς οὐδόλως ἀποδεχόμεθα, τὸ μὲν, διότι ὡς παρκτηρεῖ ὁ ἀναγνώστης, οἱ λόγοι αὐτῶν εἶναι ὅπως ἀνίσχυροι, καὶ ἡ γνώμη αὐτῶν ἔχει μᾶλλον ἀνάγκην θρησκευτικῆς πίστεως, τὸ δὲ καὶ διὰ τοὺς ἐξῆς προσέτι λόγους. 1) δὲν γνωρίζομεν ἂν οἱ τοὺς ναοὺς ἐπισκεπτόμενοι πρὸς λατρεῖαν παλαιοὶ Ἕλληνες ἐκθήθητο· ἡμεῖς πιστεύομεν μάλιστα ὅτι ἔστειτο ὄρθιοι, διότι οὐδὲν ἔχνος καθισμάτων ἐν τοῖς ναοῖς τῶν πάλαι Ἑλλήνων σώζεται. 2) εἶναι καταφανέστατον ὅτι ἡ εἴσοδος τοῦ ναοῦ (καὶ νῦν ἔτι καθαρῶς διακρινόμενη) εὕρισκετο πρὸς τὸ ὀπισθεν μέρος τῆς ἑδρας ὥστε ὁ εἰσερχόμενος εἰς τὸν ναὸν εὐθύς ἦτο ἀνάγκη νὰ ἰδῆ τὰ νῦν τὰ τοῦ θεοῦ, ἐν ᾧ ὄχι μόνον τὸ φυσικώτατον, ἀλλὰ καὶ τὸ πάντοτε εἰς τὰ τῆς θρησκείας τῶν Ἑλλήνων ἀπαντῶν ἦτο νὰ τοποθετῆται τὸ ἀγαλμα τοῦ λατρευομένου θεοῦ ἐν τῶ ναῶ οὕτως, ὥστε πρῶτον αὐτὸ τὸ ἀγαλμα νὰ προσπίπτῃ εἰς τὴν ὄρασιν τοῦ πιστοῦ ἅμα εἰσερχομένου, ὅστις οὕτως ὑπὸ αἰσθήματος σεβασμοῦ καὶ φόβου καταλαμβανόμενος ἀμέσως γονυπετῶν παρεκάλει. Πάντες οὗτοι οἱ αὐστηροὶ θρησκευτικοὶ τῆς ὅπως φυσικῆς τῶν Ἑλλήνων θρησκείας τύποι παραβαίνονται ὡς ἐκ τῆς θέσεως τῆς ἑδρας πρὸς τὴν εἴσοδον.—3) πρὸς τούτοις δὲ ἔπρεπε βεβαίως νὰ σώζηται ἔστω καὶ σμικρὸν τι λείψανον ἐκ τοῦ ἐπὶ τῆς ἑδρας ἀγάλματος· ὄχι μόνον ὅμως οὐδὲν τοιοῦτον διακρίνεται, ἀλλὰ καὶ ἐντελῶς κενὴ φαίνεται ἡ ἑδρα, καὶ οὕτως εἰπεῖν θεμιμένη ἀπλῶς ἐκεῖ ὡς τοιαύτη, ἦτοι ὡς καθίσμα ἀπλοῦν. 4) Ὅσον διὰ τὴν πηγὴν, αὕτη βεβαίως ἠδύνατο νὰ χρησιμεύῃ καὶ πρὸς ἄλλους σκοποὺς παντοίους.— Ἐκ τούτων λοιπὸν πάντων παρκτηρεῖ τις, ὅτι οὔτε ἡ γνώμη αὕτη δύναται νὰ ᾖ παραδεκτὴ, ἐλαχίστην δ' ἐνέχει πιθανότητα, ἵνα μὴ εἴπω ὅτι ἐντελῶς ἀπορριπτέα τυγχάνει. Διὰ ταῦτα ἐγὼ νομίζω, ὅτι ἡ πι-

¹ Ἰδ. Προδ. 5, 192.

θκανότητι καὶ τοῦ ὄρθου καὶ ἀληθοῦς μάλιστα μετέχουσα εἶναι ἢ τῆς παρὰ δόσεως τῶν κατοίκων τῆς νήσου περὶ τοῦ βράχου, ὅτι ἦτο τοῦ «Ὀμήρου ἢ πέτρα = τὸ δασκαλεῖον».

Τοῦτο πρόκειται, ἂν μὴ ν' ἀποδείξω, νὰ καταστήτω τοῦλάχιστον πιθανότατον διὰ τῶν ἐπομένων ἔσον οἷόν τε συντομώτατα.

Ἡ παράδοσις διηγείται, ὅτι ὁ βράχος αὗτος εἶναι τὰ Διδασκαλεῖον τοῦ Ὀμήρου, τὸ μέρος δηλ. ὅπου ὁ Ὀμηρος ἐδίδασκεν, ἐνοεῖται, κατ' ἐξοχὴν τὴν ποιήσιν, καὶ ὅτι ἀποθανόντος αὐτοῦ ἐδιδάσκοντο ἐκεῖ ὑπὸ τῶν διαδόχων αὐτοῦ τὰ ποιήματά του. Ὡς παρατηρεῖ τις ἢ παράδοσις εἶναι ἐν μέρει ἀνακριβής, ἀόριστος· ἀλλ' ἀκριβῶς ἐν τῇ ἀοριστίᾳ αὐτῆς περιέχεται ἡ ἀλήθεια. Ὁ Τουρνεφόρτιος σφάλλεται λέγων, ὅτι ἡ παράδοσις τῶν κατοίκων ἦτο ὅτι ἀπλῶς τὰ συγγράμματα τοῦ Ὀμήρου ἐδιδάσκοντο ἐκεῖ καὶ οὐδὲν πλέον¹ διότι κυρίως κέντρον τῆς παραδόσεως εἶναι αὐτὸ τὸ πρόσωπον τοῦ ποιητοῦ. Δὲν μοὶ φαίνεται λοιπὸν ὅτι αὕτη ἡ παράδοσις δύναται ν' ἀπαδειχθῆ ψευδής. Ὅπως ἐνόηθη τις τοῦτο, (ὡς καὶ ὁ ἄλλως φιλόπατρις ἡμῶν συμπολίτης Βλαστός), πρέπει νὰ τιμῆσθαι πῶς διαφόρως τῆς πατρίδος αὐτοῦ τὴν παράδοσιν τόσῳ μᾶλλον, ὅσῳ διότι ἡ παράδοσις αὕτη ὑφ' ὄλου τοῦ λαοῦ καὶ κατὰ τὸν ὅμοιον ἕλως τρόπον ὁμοφώνως, χωρὶς μηδεμιᾶς ἀντιφάσεως, χωρὶς μηδὲ τῆς ἐλαχίστης παραμορφώσεως μέχρι τοῦδε εἰς ταύτην πιστεύοντες, ἀκόμη ἢ αὐτὴ διατηρεῖται· τοιαῦται ἀμιγεῖς παραδόσεις πανταχοῦ καὶ πάντοτε ἀληθεύουσιν, οὐδέποτε δὲ δύνανται νὰ ὦσι καθ' ὀλοκληρίαν σφαλεραί. Σχετικῶς δὲ πρὸς τὸν βράχον μᾶς αὐθάλως δύναμαι νὰ ἐνοήσω κατὰ τί ἀντιφάσκει ἡ ὠραία τοῦ Δασκαλεῖου παράδοσις τῶν κατοίκων πρὸς τὴν ἱστορίαν τοῦ Ὀμήρου, πρὸς τὴν τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν καὶ τῶν θιασωτῶν αὐτῶν Ὀμηριδῶν. Ποῦ ἀραγε κεῖται ἡ ἀντίφασις; μὴ δὲν εἶναι ὀρθά, τοῦλάχιστον πιστευτά, ὅσα ὁ Τουρνεφόρτιος ἀναφέρει ἐν τῇ περιήγησει αὐτοῦ; Ἡ μὴ δὲν εἶναι βέβαιον ὅτι καὶ ὁ Ὀμηρος ἐπεσκέφθη τὴν νῆσόν μας, καὶ διέτριψεν ἐν αὐτῇ μάλιστα; Ἡ μὴ τῶν Ὀμηριδῶν ἐπὶ τοσαῦτα ἔτη (πλέον τῶν 200) δὲν ἐγένετο κέντρον ἢ Χίος; Ἡ μὴ δὲν ἠδύνατο ἐκ τῶν παλαιότατων ἐκείνων Ὀμηρικῶν χρόνων νὰ ἔχη καὶ ἡ πέτρα αὕτη τὴν καταγωγὴν αὐτῆς; Ἡ μὴ δὲν ἠδύνατο νὰ ἦτο αὕτη σχολεῖον ὑπαιθρον, ἐπὶ τῆς ἐν τῷ μέσῳ εὐρισκομένης, ἔδρας τοῦ ὁποίου νὰ ἐκάλθητο κατὰ τὰς ὥρας τῆς παραδόσεως τῶν μαθημάτων ὁ σεβασμιος διδάσκαλος καὶ περὶ αὐτὸν γύρω οἱ μαθηταί; «Ἰσως λέγει καὶ αὐτὸς ὁ Τουρνεφόρτιος², ἴσως τοῦτο, ὅπερ ὡς λαμπρὸν καὶ ἐνδοξὸν δεικνύται μνημεῖον, ἦτο καὶ ἐχρησίμευε νὰ γυμνάζη τοὺς ὅσοι ἤθελον νὰ μαθήσασιν τοὺς στίχους τοῦ ποιητοῦ» διότι οἱ Ὀμηρίδαι κατὰ τὴν παραδοχὴν ὄλων τῶν συγγραφέων ἦσαν κάτοικοι καὶ πολῖται τῆς νήσου ταύτης· παραδίδονται δὲ προσέτι ἀπὸ Ὀμήρου καταγόμενοι

καὶ ἐν τῇ δεισιδαιμονίᾳ ταύτῃ ἠδύνατο νὰ λαζεύσῃ τὸν βράχον τοῦτον, ἵνα χρησιμεύῃ ὡς σχολεῖον εἰς τοὺς ὅσοι ἐκ τῶν νέων ἤθελον νὰ διδασκῶσι τὰς ποιήσεις τοῦ Ὀμήρου, τοῦ πρώτου τῶν ποιητῶν, συνάμα δὲ ἱστορικοῦ καὶ γεωγράφου ἀρίστου θεωρουμένου. Τὸ σχολεῖον λοιπὸν τοῦτο ἦτο l'endroit où se faisaient les leçons et les répétitions; le maître était sur le cube et les écoliers sur le bord du bassin. Ταῦτα ὁ Γαλάτης περιηγητῆς τοῦ 1700. Πράγματι δὲ πῶς νὰ μὴ πλάσῃ ἢ παράδοσις συμφώνως πρὸς τὴν ἱστορίαν τοσοῦτων αἰώνων, ὅτι ὁ πρῶτος ἐκεῖ ἐπὶ τοῦ βράχου ἐκείνου καθίσας καὶ διδάξας τὴν φύσιν τῆς ποιήσεως ἦτο ὁ Ὀμηρος; καὶ πῶς νὰ μὴ πλάσῃ αὐτὸν διατριψάγα ἐν τῷ καὶ κατὰ τὴν ἡμετέραν αἰσθητικὴν ὠραιοτάτῃ καὶ ποικιλωτάτῃ μέρει τῆς νήσου ὅλης, καὶ ποιητικωτάτῃ, τὸν ποιητικώτατον τῶν αἰοιδῶν τοῦ κόσμου, καὶ κατὰ τὸν Γλάδστανκ, τὸν «πάντων τῶν ποιητῶν ἕξοχ' ἀριστον;»¹. Ἄνόμωστα τὸ μέρος τοῦ βράχου τὸ ὠραιοτάτον καὶ ποικιλωτάτον τὴν φύσιν, ἐν ᾧ ἐνησμενίζετο νὰ διατρίβῃ πᾶσα καρδιά Ὀμηρικῆ· πράγματι δὲ τῆς φύσεως ἢ καλλονῆ καὶ ἢ ἐκεῖθεν ἀπόλαυσις εἶναι τι τῶν σπανιωτάτων, καὶ ἢ μαγεία αὐτῆς καταθέλλει τὴν αἰσθησιν τοῦ περιηγουμένου· τὰ μέρη ἐκεῖνα. Ἰδοὺ διὰ τί ὁ ἐπὶ τοῦ βράχου ἱστάμενος ἔχει πρῶτον πρὸς τὰ ΝΑ μικρὸν τι ἐπίμηκες νησιδίον, ὡς ἐκ τοῦ σχήματος αὐτοῦ ὑπὸ τῶν περὶξ ἀλιέων Μάκρης τανῦν καλουμένου, ἐπίσης πρὸς τὸ αὐτὸ μέρος τὴν Γόννη· ὁμοίως ἔχει τῆς Μ. Ἀσίας τὰς χθαμαλὰς καὶ μαλακὰς φύσεως ὠραίας καὶ ποικιλοτρόπου ὄχθας, ἔτι δὲ τὰς Ἐρυθρὰς, ὀλίγον τι δὲ νοτιώτερον εἰς τὰ ἐνδότερα τοῦ πανοράματος ἐν νηνεμίᾳ καὶ καθαρῷ ὀρίζοντι, ὅσοι συνήθως ὑπάρχει ὁ τῆς Μ. Ἀσίας ὀρίζων, τὸ ὑψηλὸν καὶ ἀγρωγῶδες τὴν κεφαλὴν ἐπαῖρον τῆς Σάμου βουνόν, τὸν Κερκετέα· ταύτης δὲ πάλιν τῆς νήσου ἀντικρὺ τὸ κέντρον τῶν Ἰωνικῶν πόλεων, παρ' αἷς ἀναπαύεται τὸ περιόδιον τῆς Μυκάλης ἀκρωτήριον, ἐπὶ τοσοῦτους αἰῶνας τῶρα ἀνὰ τὰ στόματα φερόμενον πάντων τῶνευγενῶς ἀνατεθραμμένων τέκνων τῆς ἀνθρωπείας φύσεως. Ἐπειτα πάλιν πρὸς Ν. τοῦ βράχου ἀκριβῶς ἔχει τις τὸν λιμένα Χίου, τὴν πόλιν, μεταξύ δὲ ταύτης καὶ τοῦ Λατομείου βουνοῦ πληθὸς ὠραίων λοφίσκων καὶ πεδιάδων μικρῶν ἐκτεινομένων ἀπὸ τῶν νοτιωτάτων προπόδων τοῦ Αἴπους μέχρι τῆς θαλάσσης, τὸ πᾶν ποικιλωτάτης φύσεως καλλονῆ σπανία· ἂν δὲ θελήσῃ τις ν' ἀναβῆ καὶ ἐπὶ τοῦ ἔνωθεν τῆς θαλάσσης ἱσταμένου λοφίσκου ὀλίγα ἀπέχοντος ἀπὸ τοῦ βράχου βήματα, τότε εἰς τὰ ὁμαλά του πολὺ εὐρύτερον ἀποκαλύπτεται θέαμα, διότι τότε παρουσιάζονται τὸ μὲν αἰ Οἰνοῦσαι² ἐπὶ τῆς ἀντικατοπτρίσεως αὐτὰς ἐν νηνεμίᾳ θαλάσσης, τὸ πάλιν μὲν κατάφυτοι ὑπὸ ἀμπέλων, ἐστεμμέναι πάντοτε καὶ χαρωπαὶ ὡς ὁ Βράχος, ἐν ἐλάτρευσιν, νῦν δὲ τῶν πάντων ἀφρημένα καὶ κατὰξῆροι. Μετὰ τὰς Οἰνοῦσας πρὸς Ἀνατολὰς εἰς τὰ ἐνδότερα τοῦ εὐρέως τῶρα πανοράματος ὑψοῦνται αἰ κο-

¹ Tournefort voyage de Levant tom. I p. 146 καὶ ἐξῆς.

² αὐτοῦ. σελ. 146—148.

¹ Juventus mundi! the gods and men of the heroic age II. edition· σελ. 2. καὶ ἐξῆς.

² Τανῦν ἢ αἰγνοῦσαι· κατ' ἀναστροφὴν βεβαίως τοῦ ἤχου οὕτω καλούμεναι.

ρυφαί τοῦ ὄρους Σιπύλου¹, ὅπου ὁ μέγας Σκιπίων ἄλλοτε κατενίκησε τὰ στρατεύματα τοῦ βασιλέως τῆς Συρίας Ἀντιόχου²· καὶ τέλος ἄπαν τὸ στενὸν κεῖται ἐξηπλωμένον πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ ἐπὶ τοῦ λοφίσκου καθημένου ἀπὸ τῶν νοτιωτέρων τῆς νήσου μέχρις ὀπίσθεν τῶν Οἰνουσῶν, εἰκὼν ποικιλωτάτη καὶ ὠραιοτάτη πάντας τοὺς κόλπους καὶ πάντα τὰ στενὰ τῆς Μ. Ἀσίας κατὰ τὸ κάλλος ὑπερέχουσα, ὡς πολλάκις ἤκουσα νὰ λέγωσιν οἱ ναυτικοὶ μας. Δὲν εἶναι ὄντως ποιητικὴ ἢ τοιαύτη θέσις καὶ καταλληλοτάτη διὰ τὰς ποιητικὰς καρδίας τοῦ Ὀμήρου καὶ τῶν Ὀμηριδῶν, ὧν πάντων διδάσκαλος καὶ σύμβουλος καὶ ἐμπνευστὴς ἦτο αὐτὴ ἡ καθαρὰ καὶ ἱερὰ φύσις; Πόσον δὲ φυσικὸν πράγματι καὶ πρὸς τὴν παράδοσιν κατάλληλον καὶ σύμφωνον τὸ νὰ συνδέσῃ ὁ λαὸς τὴν πέτραν καὶ τὴν τοποθεσίαν τῆς μετὰ τὸν ποιητὴν καὶ τὴν σχολὴν αὐτοῦ τῶν Ὀμηριδῶν! Τὸ τοιοῦτο τόσῳ μᾶλλον ἐπιτρέπεται νομίζομεν, ὅσῳ τὸ μὲν οὐδόλως ἢ κατὰστασις τοῦ βράχου μας ἀντιφάσκει πρὸς τὴν ἐποχὴν τοῦ Ὀμήρου καὶ τῆς σχολῆς αὐτοῦ, τὸ δὲ καὶ ἡ παράδοσις παρὰ τοῖς ἀμαθείαι λαοῖς μάλιστα εἶναι θαυμασίων πλήρης καὶ μετὰ ὑπερανθρωπίαν συνήθως νὰ συνδέηται (ὡς τοιοῦτος δὲ ἐτιμήθη πάντοτε καὶ ὁ ποιητὴς) ἀγαπᾶ, ἀφ' οὗ καὶ αὐτὸς ὁ Ὀμηρος γνωστὸν ὅτι κατὰ τοὺς περὶ αὐτοῦ πλασθέντας λόγους ἤλκε τὴν καταγωγὴν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἡμιθέων, μεταξὺ αὐτῶν δὲ καὶ κατετάχθη, ἀφ' οὗ ἐγκατέλιπε τὸ πρόσκαιρον ἐδῶ σκηνωμᾶ του. Διὰ ταῦτα πάντα πρέπει πᾶς ἕκαστος, νὰ τιμᾷ τὴν ἱερὰν τῶν ἑλληνικῶν τόπων παράδοσιν, καὶ μάλιστα ὅταν ᾖ τοιαύτη, γενικῶς καὶ κατὰ πάντα ἐκυτῆ σύμφωνος καὶ χωρὶς μηδεμιᾶς ἀντιφάσεως παρὰ πάντων τῶν κατοίκων ἀποδεκτὴ.³ Ἄλλ' ἐκτὸς τῶν γενικῶν τούτων λόγων ἔχομεν προσέτι καὶ τοὺς ἐξῆς δύο. 1) ἡ παράδοσις εἶναι ἐκ παλαιότητων καὶ ἀμνημονεύτων χρόνων ἄρα πιστευτὴ. 2) ἡ σχέσις τῆς ἑδρας πρὸς τὴν εἴσοδον εἶναι ὑπὲρ τῆς ιδέας ἡμῶν ὅτι ἦτο σχολὴ, καὶ σχολὴ παλαια-

1 Νῦν αἱ δύο ἀδελφαὶ καλουμέναι.

2 Περὶ τὸ 190 π. Χρ.

3 Τὴν παράδοσιν ταύτην φαίνεται ἀποδεχόμενος καὶ ὁ Ἑλληνικώτατος τὴν καρδίαν καὶ τὸ φρόνημα νεώτερος τῆς Χίου ψάλτης ὁ κ. Θ. Ὀρμανίδης ἐν τινι σημειώσει τῆς Χίου Δούλης του. Διὰ τί δὲ νὰ μὴ υποθάληται καὶ ἡ ἄλλως τόσον ὠρῖα παράδοσις, ἀφοῦ ἐκτὸς τοῦ πρὸς τὸ βόρεια κειμένου τούτου μέρους τῆς ἐργασίας τοῦ ποιητοῦ ἀναφέρεται, ὅτι εὗρισκετο καὶ ἡ κατοικία του, ἣτις ἔτι καὶ νῦν δαίκνεται ἐπίσης εἰς τὰ βόρεια μέρη παρὰ τὸν Ἅγιον Πίλιν οὐ μακρὰν τοῦ χωρίου Σπαρτοῦντος. Ὁ Τουρνεφόρτιος σφάλεται λέγων, ὅτι ἡ οἰκία τοῦ Ὀμήρου κεῖται ἐν Βολισσῷ, ὡς σφάλεται καὶ Στέφανος ὁ Βυζάντιος κατὰ τὸν Κοραῆν λέγων: «Βολισσὸς πόλις Ἀιολικὴ ἐπ' ἄκρου, Χίον πλησίον... Καί φασιν, ὅτι «Ὀμηρος ἐν τούτῳ τῷ πόλισματι τὰς διατριβὰς ἐποιεῖτο». Δυστυχῶς ἀκριβεστέρως πληροφορίας δὲν εἶμαι ἀκόμη εἰς θέσιν νὰ δώσω περὶ τοῦ ἐνδικοιτήματος τούτου τοῦ ποιητοῦ, καθ' ὅτι ἀκόμη δὲν ἤξιωθην νὰ ἐπισκεφθῶ τὰ βόρεια μέρη τῆς νήσου μας, ἅτινα σημειούσθω καλῶς εἶναι καὶ λίαν δύσβατα. Μὲ πρώτην ὁμῶς εὐκαιρίαν θὰ λεχθῶσι περὶ τοῦ προκειμένου τὰ δεόντα, ὡς καὶ περὶ τοῦ ἔξακουστοῦ μας ἀκρωτηρίου τῶν Φανῶν, καὶ τῷ ἐπ' αὐτοῦ τὸ παλαιὸν ἐκτισμένον ἔξακουστοῦ ἐπίσης ἱεροῦ τοῦ Φαναίου Ἀπόλλωνος.

τάτη ὡς περὶ τούτου οὐδεμίαν ὑπολείπεται ἀμφιβολία εἰς τὸν καὶ ἄπαξ τὸ μέρος ἐκεῖνο ἐπισκεφθέντα.

Τοιαῦται αἱ περὶ τοῦ βράχου σκέψεις μου, τοιαύτη καὶ ἡ γνώμη μου.

Περὶ αὐτοῦ ἀναφέρουσιν οἱ νῦν τῆς νήσου κάτοικοι καὶ ἕτερά τινα ἀκούοντας ἰδιότροπα, ἅτινα ἐν τέλει παρὰ τὴν ἐνταῦθα. Πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος παρὰ τῷ λαῷ, μάλιστα δὲ παρ' ἡμῖν τοῖς Χίοις ἐπικρατεῖ ἡ πίστις, ὅτι πολλαὶ παλαιαὶ τοποθεσίαι, αἱ πλείεσται, μεγάλους ἐγκλείουσι θησαυρούς· τὸ πρᾶγμα εἶναι εὐνόητον, καὶ ὁ λόγος ἀπλοῦστατος, κυρίως διότι πράγματι πολλοὶ κατεχώσθησαν θησαυροὶ κατὰ τὴν μεγάλην τῆς νήσου ἐρήμωσιν τῷ 1822· πολλοὶ δὲ τούτων μετὰ τὴν ἐπύκνωση τῆς ἡσυχίας ἀνευρέθησαν πολλαχοῦ, μάλιστα δ' ἐν τοῖς ἐρειπίοις τῶν οἰκιῶν, πολλοὺς ἀπὸ πτωχῶν πλουσίους ἀναδείξαντες. Τοιαύτη λοιπὸν ἰδέα ὑπῆρχε καὶ περὶ τοῦ βράχου μας, ὅστις ἐλέγετο ὅτι ἐνέκρυπτε θησαυρὸν μέγαν ἐξ ἀμνημονεύτων χρόνων εἰς τὴν ῥίζαν του, ὃν ἀνεκάλυψαν τέλος πρὸ δεκαοκτῶ ἐτῶν δύο Ἄγγλοι περιηγηταὶ¹, ἀφ' οὗ καλῶς πρῶτον εἶχον σπουδάσει ἐν τῇ πατρίδι αὐτῶν τῶν παλαιῶν σοφῶν τὰ συγγράμματα καὶ τὴν «Σολομονικὴν». Ταῦτα μοὶ διηγεῖτο χωρικός τις ἐπὶ ἡμίσειαν καὶ πλέον ὦραν μετ' ἐμοῦ συνδιαλεγόμενος ὑπὸ τὴν σκιάν τοῦ βράχου μας καὶ οὐ μακρὰν τοῦ μέρους, ὅπου εἶχε γείνει ἡ ἀνδραξίς τοῦ πολυτίμου χρήματος· προσέθετε δὲ ἐμπαθῶς, ὅτι τότε ἦτο πτωχὸν καὶ ὁ μικρὸς αὐτοῦ ἀδελφὸς ἡλικίας ἐτῶν δεκαπέντε, ὃν ἀπηνῶς ῥαπίσαντες ἐδίωξαν ἐκεῖθεν οἱ Εὐρωπαῖοι, ἵνα μὴ προδώσῃ αὐτοῦς, αὐτὸς ὁμῶς εἶδε τὸ δάλιον ἀγγεῖον τὸ περιέχον τὸν ἀνακαλυφθέντα χρυσόν. Ἡ φήμη αὕτη εἶναι διαδομένη σχεδὸν ἀναπαύσασιν τὴν Χίον· φαίνεται δὲ καὶ εἰς ἐμὲ πιστευτὴ, εἰκότως μόνον ὅτι ὁ θησαυρὸς δὲν ἦτο παλαιός, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ 1822, διότι βεβαίως ἂν ἦτο ἀρχαιότατος, ὃς ἐνείχετο εἰς πῆλινον ἀγγεῖον καὶ ὄχι ὑάλον· ἔτι δὲ μᾶλλον καθ' ὅτι τοιοῦτοι θησαυροὶ ἔτι καὶ νῦν κρύπτονται πολλοὶ ὑπὸ τὰ χῶματα τῆς νήσου μας ἀπὸ τῆς φοβερωτάτης πανωλεθρίας τοῦ Ἀπριλίου τοῦ 1822². Ἄλλως δὲ γνωστὸν, ὅτι τὰ τοιαῦτα ὑπὲρ πολὺ μεγεθύνονται μάλιστα ὡς ἐκ τῆς ἀμαθείας τῶν κατοίκων τῶν περὶ ὧν πρόκειται μερῶν. Μηδὲ θυμάσθη τις, ὅταν ἀκούσῃ, ὅτι ὅτε ἐπεσκέφθη τὸν βράχον, ὅπως ἐξετάσῃ αὐτὸν κάλλιον, πάντοτε ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους κατὰ πόδας παρηκόλουθούμην ὑπὸ ἐνός καὶ ποτε δύο χωρικῶν, πεπεισμένων, ὅτι προέκειτο βεβαίως πάλιν περὶ ἀνακαλύψεως τινος θησαυροῦ τῶν συνήθων, νῦν δ' ὁμῶς ἀπόφασιν ἐχόντων κατὰ πάντα τρόπων καὶ μὲ πάντα κίνδυνον τοῦλάχιστον μέτοχοι καὶ αὐτοὶ τοῦ θησαυροῦ νὰ γίνωσιν.

¹ Ἐν Χίῳ.

ΚΩΝΣΤ. Α. ΠΑΠΑΖΗΣ.

¹ Σημειωθῆτω ὅτι ἐν τοιαύταις περιστάσεσιν ὁ λαὸς τῆς Χίου δνομάζει: Ἄγγλους πάντας τοὺς Εὐρωπαίους ἀδιακρίτως.

² Ὁμοίον παράδειγμα περιγράφει κομψότατα ὁ κ. Βικέλας ἐν τῷ ἄξιῳ βιβλίῳ: Ἱστορίημα αὐτοῦ «Λουκῆς Ἀδρας».

Η ΜΙΚΡΑ ΚΟΜΗΣΣΑ

Υπό OKTAVIOU FEUILLET.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Η' *

10 Ὀκτωβρίου ἐκ τῆς Μονῆς τοῦ Ροζέιλ.

Ἴδού πάλιν ἐγὼ ἐν τῷ καλλίῳ μου, ἐκ τοῦ ὁποίου δὲν ἔπρεπε ποτὲ νὰ ἐξέλθω. Οὐδέποτε περιέκλεισαν οἱ τέσσαρες οὗτοι ψυχροὶ τοῖχοι παραχρῆν καὶ ἀθλιότητα μείζονα τῆς ἰδικῆς μου! Δὲν θέλω νὰ καταρασθῶ τὸ ἀνθρώπινον λογικόν, τὴν φρόνησιν καὶ τὴν φιλοσοφίαν, ἀφοῦ οὐδὲν τούτων εὐγενέστερον ἔχομεν ἐπὶ τῆς γῆς. Ἄλλ' ἀφ' ἐτέρου πόσον εὐρίσκω ταῦτα μικρὰ καὶ ἀνεπαρκῆ ὅπως παράσχωσιν εἰς τὴν ψυχὴν ἡμῶν γαλήνην καὶ ἡσυχίαν! Ἄλλ' ἀκούτε τὴν συνέχειαν τῆς οἰκτρᾶς μου ἱστορίας.

Χθὲς, χάρις εἰς τὴν πρόνοιαν τῆς κυρίας Μαλουέ, ἔμεινα μόνος ἐν τῷ πύργῳ καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν. Περὶ τὸ μεσονύκτιον ἤκουσα ἐπιστροφούσας τὰς ἀρκάδας καὶ μετ' οὐ πολὺ ἐπεκράτησε βαθεῖα σιωπὴ καὶ ἡσυχία, μέχρις οὗ περὶ τὴν τρίτην ὥραν τῆς πρωίας ἐξηγέρθη τῆς πυρετώδους νύκτης, ἥτις ἀπὸ τινων νυκτῶν ἀντικαθίστα τὸν ὕπνον μου, ὑπὸ τοῦ τριγμοῦ θύρας ἀνοιγομένης καὶ ἔπειτα κλειομένης ἐν τῇ αὐτῇ μετὰ πολλῆς προφυλάξεως. Ἄγνωτὸν διὰ τίνας παραδόξου καὶ αἰφνιδίου συνδυασμοῦ ἰδεῶν τὸ τοιοῦτον συνηθέστατον γεγονός ἐφέειλε τὴν προσοχὴν καὶ ἐτάραξε τὰς φρένας μου. Ἀναπηδήσας ἐκ τῆς ἑδρας ἐφ' ἧς ἀνεπαυόμην ἐπλησίασα εἰς τὸ παράθυρον καὶ εἶδον ἄνδρα ἀποχωροῦντα λαθρῶς βήματα πρὸς τὴν δενδροστοιχείαν. Ἀμέσως ἐνόησα ὅτι ἡ θύρα διὰ τῆς ὁποίας εἶχεν ἐξέλθει ἦτο ἡ τῆς πτέρυγος τοῦ πύργου τῆς παρακειμένης τῇ βιβλιοθήκῃ καὶ περιεχούτης τὰ εἰς τοὺς ξενιζομένους προωρισμένα δωμάτια. Ταῦτα ὅμως ἦσαν κατὰ τὴν νύκτα ἐκείνην πάντα ἀκατοίκητα, ἐκτὸς μόνον ἂν εἶχε διανουκτερεύσει ἐν τῷ πύργῳ καὶ τῷ συνήθει αὐτῆς κοιτῶνι ἡ κυρία Πάλμη.

Ἐννοεῖς ἤδη ὁποία ἐπεφοίτησεν εἰς τὸν νοῦν μου ἀλλόκοτος ἰδέα, ἣν ὅτε μὲν ἀπώθουν ὡς ἀβάσιμον καὶ μωρὰν, ὅτε δὲ ὑπεριτχούσης τῆς ἐκ τῆς πείρας τοῦ κόσμου ἀπακαιοδοξίας θεώρουν ὡς πιθανὴν καὶ κυνικωτάτην τοῦ μυθιστορηματός μου λύσιν. Ἡ αὐγὴ μὲ κατέλαβεν ὑπὸ τοιαύτης βασιανζόμενον ἀγωνίας, συναρμολογοῦντα τὰς ἀναμνήσεις μου, καὶ σταθμιζόντα μετὰ παιδαριώδους ἐπιμονῆς τὰς ἐλαχίστας λεπτομερείας, αἵτινες ἠδύναντο νὰ ἐπιρρῶσωσιν ἢ νὰ διαλύσωσι τὰς ὑποψίας μου. Ἡ ὑπερβολὴ τοῦ καμᾶτου

μοὶ ἐδωροφόρησεν ἐπὶ τέλους δίωρον ὕπνον, μεθ' οὗ ἠγέρθη κατὰ τι φρονιμώτερος. Ἀδύνατον μοὶ ἦτο ν' ἀμφιβάλω ἐπὶ στιγμὴν περὶ τῆς πραγματικότητος τῆς νυκτερινῆς ὀπτασίας μου, ἔκλινα ὅμως νὰ πιστεύσω ὅτι ἀπέδωκα εἰς αὐτὴν σημασίαν ἣν δὲν εἶχε. Καὶ ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅμως, καθ' ἣν ἤθελον ἀποδειχθῆ βέβαια τὰ χειρότερα μου προκισθήματα, εἶχον μὲν ἀφορμὴν νὰ θρηνήσω ἐπὶ τῷ λυπηρῷ τούτῳ δείγματι τῆς γυναικειᾶς κουφότητος καὶ παλιμβουλίας, οὐδὲν ὅμως μετὰ τὰ διατρέξαντα δικαιώμα νὰ θεωρήσω ἐμκυτὸν ὡς προσβεβλημένον ἢ δὲ στοιχειώδης ἀξιοπρέπεια μοὶ ἐπέβηκεν ἐπιτακτικῶς τὴν ἀδιαφορίαν ἢ τοῦλάχιστον τὴν ὑπόκρισιν τοιαύτης. Ἄν ἡ κυρία Πάλμη ἐνόμισεν ὅτι ἐτιμῶρε οὕτω τὴν ἀρνησίαν μου, δὲν ἔπρεπε νὰ ἐνοήσῃ ἐκ τῆς συμπεριφορᾶς μου τὴν πλήρη τῆς τοιαύτης ἐδικήσεως ἐπιτυχίαν, ἠλπίζον δὲ ὅτι μετὰ τὴν ἀναχώρησίν μου ὁ χωρισμὸς καὶ ὁ χρόνος ἤθελον πράξει βαθμηδὸν τὴν δριμύτητα τῆς πληγῆς μου.

Καταβάς εἰς τὴν αἴθουσαν περὶ τὴν δεκάτην καὶ ἡμίσειαν, κατὰ τὸ σύνηθες, εἶδον ἐν αὐτῇ τὴν κυρίαν Πάλμη, ἥτις εἶχε διανουκτερεύσει τῷ ὄντι ἐν τῷ πύργῳ. Ἡ θεὰ ὅμως αὐτῆς ἠσύχως διαλεγομένης καὶ τὸ γλυκὺ μείδιμα, δι' οὗ μ' ἐκαλημέρισε, διεσκέδασαν ἐν ἀκαρεῖ πᾶσαν ὑποψίαν καὶ ἠλάφρωσαν τὸ στήθος μου ἀπὸ τοῦ πιέζοντος αὐτὸ ἀφορήτου βάρους. Ἡ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ προσθέτου βάρους τοσοῦτον ἐπαχθοῦς καὶ πικρᾶς, ἦτο ἀνακούφισις οὕτω μεγάλη, ὥστε ὁ συνήθης πόνος μου μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῆς αἰσχίστης ἐκείνης περιπλοκῆς μοὶ ἐφάνη σχετικὴ εὐτυχία. Οὐδέποτε ἠσθάνθη τρυφερωτέρην ἢ κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην πρὸς τὴν μικρὰν κόμησσαν συμπάθειαν καὶ σχεδὸν εὐγνωμοσύνην ἐπὶ τῷ ὅτι μοὶ ἐπετρέπετο νὰ διατηρήσω ἀγνὴν καὶ ἀσπίλον τὴν εἰκόνα αὐτῆς ἐν τῇ καρδίᾳ μου.

Τὸ ἀπόγευμα ἦτο προωρισμένον εἰς ἔριππον παρὰ τὴν θάλασσαν ἐκδρομὴν, εἰς ἣν ἔστρεξα μετὰ πολλῆς προθυμίας νὰ παρευρεθῶ. Ἡ συνοδεία ἡμῶν, ἣν ἠῤῥησαν κατὰ τὸ σῆμα νέοι τινὲς ἱππεῖς ἐκ τῶν περιχώρων, ἐξῆλθε τῆς αὐτῆς τοῦ πύργου περὶ τὴν δευτέραν ὥραν μετὰ μεσημβρίας, ἐν εὐθυμίᾳ ἣν κατάρθουν νὰ συμμερισθῶ. Ἀφοῦ ἱππεύσαμεν οὕτω ἐπὶ τινὰ λεπτά, ἡ κυρία Πάλμη μ' ἐπλησίασεν αἰφνιδίως.

— «Εἶχον ἀπόφασιν νὰ μὴ σὰς εἶπω τίποτε... αἰσθάνομαι ὅτι κάμνω κακὴν πράξιν, ἀλλὰ δὲν ἀντέχω πλέον!

Τότε κατὰ πρῶτον παρετήρησα τὴν τρομερὰν τῆς φυσιογνωμίας τῆς ἀλλοίωσιν καὶ τὴν ἐν τῷ βλέμματι αὐτῆς εἰκονιζομένην ἀπερίγραπτον ἀγωνίαν—«Λοιπὸν, ἐξηκολούθησε, διὰ φωνῆς, ἧς οὐδέποτε θέλω λησμονήσει τὸν πένθιμον ἦχον, «ἔγεινα χθὲς αἰσχυρὰ γυνή· καὶ σὲ πταίετε.»

Ταῦτα εἰπούσα ἐκέντησε τὸν ἵππον καὶ μ' ἀφῆκεν ἐμβρόντητον ἐκ τῆς πληγῆς, τῆς τοσοῦτω μᾶλλον ὀδυνηρᾶς, καθ' ὅσον εἶχον πύσει ἤδη φοβούμενος αὐτὴν καὶ πλὴν τούτου, διότι οὐδ' ἔχνος ὑπῆρχε ἀθρόου προκλήσεως ἐν τῇ φωνῇ τῆς ἀθλίως γυναικός, ἀλλ' ἦτο κραυγὴ ὀλοφύχου ἀπελπισίας, πα-

* Ἰδ. σελ. 573.

ράπονον σφαγισθέντος θύματος, προσθέτον εἰς τὴν κατέχουσάν με ἀθυμίαν τὰς τύψεις ἀνησύχου συνειδότος.

Ὅτε ἠδυνήθην νὰ στρέψω τὸ βλέμμα περὶ ἐμέ, ἠπόρησα ὁ ἴδιος διὰ τὴν σύφλωσιν ἧτις με κατεῖχεν ἀπὸ τῆς πρώτης. Μεταξὺ τῶν πιστοτέρων θεραπόντων τῆς κυρίας Πάλμης συνηριθμεῖτο καὶ τις κύριος Μωτέρνης, τοῦ ὁποίου ἡ πρὸς ἐμέ ἀντιπάθεια, καίτοι περιστελλομένη ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς καλῆς ἀνατροφῆς, ὀλίγον ἀπέχεε φανερὰς ἐχθρότητας. Ὁ κύριος οὗτος εἶναι ἀνὴρ τριακονταετής, ὑψηλός, ξανθός, εὐρωστός μᾶλλον ἢ κομφός, κανονικῆς ἀλλ' ἀμοίρου ἐκφράσεως φυσιογνωμίας, ἔχων πείρην τοῦ κόσμου ἰκανήν, πεποιθήσιν εἰς ἑαυτὸν μεγάλην καὶ πνεύματος οὐδὲ κόκκον. Ἡ συμπεριφορὰ αὐτοῦ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἀπαισίου τούτου περιπάτου ἤρκει μόνη νὰ καταστήσῃ καταφανές ὅτι ἐνόμιζεν ἑαυτὸν δικαιοῦμενον νὰ μὴ φοβῆται πλέον οὐδένα ἀντίζηλον παρὰ τῆ κυρίᾳ Πάλμῃ, ἀφ' ἧς οὐδὲ βῆμα ἀπεμακρύνετο, ἀποτεινῶν συνεχῶς εἰς αὐτὴν τὸν λόγον γεγωνυῖα τῆ φωνῆ, προσφέρων πικτοίας περιποιήσεις μετὰ προσποιητῆς ἐπιφυλάξεως καὶ οὐδὲν παραλείπων ἐκ τῶν δυναμένων νὰ μυήσῃσι τὸ κοινὸν εἰς τὸ μυστήριον τῆς ἐξαιρετικῆς εὐνοίας, ἧς ἐτύγχανε παρ' αὐτῆς. Κατὰ τοῦτο ὅμω; ἔχανε τὸν κόπον του' καθότι ὁ κόσμος, ἀφοῦ ἐξήντησε τὴν κακίαν αὐτοῦ εἰς ἐφεύρεσιν ἀνυπάρχτων παραπτωμάτων, ἐραίνετο μὴ βλέπων τὰ ψηλαφητά.

Ἄδύνατον μοι εἶναι, φίλε μου, νὰ σοὶ περιγράψω τὸ χάος συγκινήσεων καὶ διαλογισμῶν, ἅτινα συνεκρούοντο ἐν τῇ κεφαλῇ καὶ τῇ καρδίᾳ μου. Τὸ ἐπικρατοῦν ἐν πᾶσι τούτοις καὶ βιαιότερον αἶσθημα ἦτο ἄσπονδον καὶ αἰώνιον μῖσος κατὰ τοῦ ἀνδρὸς ἐκείνου. Ἡ ἐκλογὴ ἄλλως αὐτοῦ μοι ἐπροξένει λύπην μᾶλλον καὶ ἀηδίαν ἢ ἐκπληξιν. Ὁ κύριος Μωτέρνης ἦτο ὁ πρῶτος τυχὼν ἀνὴρ, ὃν ἔλαβεν ἡ ἀθλία γυνὴ μετὰ περιφρονητικῆς ἀδιαφορίας, ὡς λαμβάνει τὸ ὄλον δῆποτε πρόχειρον ὄπλον ὁ ἀποφασίσας ν' αὐτοχειριασθῆ. Τὰ δὲ πρὸς τὴν γυναῖκα ταύτην αἰσθημάτά μου εὐκόλως μαντεύεις· οὐδ' ἔχνος μνησικακίας κατ' αὐτῆς, ἀλλ' ἀδιήγητος λύπη, συμπαθῆς οἴκτος, τύψεις ἀνησύχου συνειδότος καὶ πρὸ πάντων πικρὰ διὰ τὴν ἄρνησιν μου μεταμέλειαι. Τότε κατὰ πρῶτον κατενόησα πόσον ἠγάπων αὐτὴν, ὅπως δὲ ἀκατάληπτοι μοι ἐφαίναντο ἤδη οἱ λόγοι οἱ πείσαντές με πρὸ δύο ἡμερῶν ὅτι μεταξὺ αὐτῆς καὶ ἐμοῦ μεσολαβεῖ ἄρρηκτον τεῖχος. Πάντα τὰ πρὶν κωλύματα μοι ἐφαίνοντο μηδαμινὰ, μόνη δὲ ἡ ἀπὸ τῆς χθὲς χωρίσασα ἡμᾶς ἄβυσσος πραγματικῆ καὶ ἀνυπέριθτος. Κατὰ παράδοξον δὲ ἀντίφασιν, ἐνῶ ἡ ἰδέα τοῦ ἀνεπνοοῦ πάτου παρίστατο εἰς ἐμέ φαινοτέρη ἢλιακῆς ἀκτίνας, ἀδύνατον ἐν τούτοις μοι ἦτο ν' ἀποδεχθῶ καὶ νὰ ὑπομείνω αὐτὴν! Τὴν γυναῖκα ἐκείνην ἐθεώρουν ἀπολεσθεῖσαν δι' ἐμέ ἀνεπιστρεπτει καὶ δὲν ἠδυνάμην νὰ παραιτηθῶ αὐτῆς. . . . Ἀλλόκοτα τότε σχέδια καὶ ἄξια παρὰ φρονος ἀποφάσεις ἐβασάνιζον τὸν νοῦν μου. Ὁρῶμένη νὰ προκαλέσω ἐφ' οἷς δῆποτε προφάσει τὸν κύριον Μωτέρνην, νὰ τὸν ἀναγκάσω νὰ μονομα-

χήσει αὐθωρεῖ, καὶ ἀφοῦ τὸν συντρίψω ὡς ἔρπετον, νὰ φύγω μετ' αὐτῆς καὶ νὰ νυμφευθῶ κατήσχυμένην τὴν γυναῖκα, ἣν ἀπεποιήθην, ὅτε ἦτο ἀγνή! Αἰσχύνομαι νὰ τὸ ὁμολογήσω, ἀλλ' ἰδέα αὐτὴ κατεῖχε τὸ πνεῦμά μου ἐπὶ πολλὴν ὥραν, μόλις δὲ ἠδυνήθην νὰ ἐκδιώξω αὐτὴν ἀναλογιζόμενος ὅτι ἡ ἀηδία καὶ ἡ ἀπελπισία ἤθελον εἶναι οἱ μόνοι καρποὶ ταιαύτης ἐνώσεως αἰμοσταγοῦς μετ' ἀτιμασθείσης χειρός.

Ἡ κυρία Πάλμη κυριευθεῖσα ὑπὸ πυρετώδους τινὸς ἐξάψεως διέπραττε καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ περιπάτου παντοίας ἐπικινδύνους ἱππευτικὰς τρέλλας, αἱ δὲ ἐκρήξεις τῆς θερμώδους αὐτῆς εὐθυμίας ἀντήχουν εἰς τὰ ὦτά μου ὡς θῆνοι σπαρασσομένης καρδίας. Διαβαίνουσα πλησίον μου μοι ἀπέτεινε ἀπαξ ἔτι τὸν λόγον. — «Μὲ ἀποστρέφεσθε. Δὲν εἶναι ἀλήθεια;» Σείσας ἀποφατικῶς τὴν κεφαλὴν, ἐταπεινώσας τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ οὐδὲν ἀπεκρίθην.

Ἄμα ἐπεστρέψαμεν οἴκοι περὶ τὴν τετάρτην ὥραν, ἔσπευσα νὰ μεταβῶ εἰς τὸν κοιτῶνά μου· ἀλλ' ἐνῶ ἀνέβαινον τὴν κλίμακα, ἠκούσθη ἀφῆνης ἐν τῷ προθαλάμῳ θόρυβος φωνῶν συγκεχυμένων καὶ σπευδόντων βημάτων. Καταβὰς ἐν σπουδῇ ἔμαθον ὅτι ἡ κυρία Πάλμη καταληφθεῖσα ὑπὸ νευρικῆς κρίσεως εἶχε μετακομισθῆ εἰς τὴν παρακειμένην αἴθουσαν. Διὰ τῆς ἡμικλείστου θύρας ἤκουον τὴν σοβρὰν καὶ γλυκεῖαν φωνὴν τῆς κυρίας Μαλουέ, εἰς ἣν ἐμηγνύετο ἐκ διαλειμμάτων ἀναρθρῶν τι παράπονον ὡς ἀρρώστου παιδίου. Μὴ ὑπομένων τὸ λυπηρὸν τοῦτο ἀκουσμα ἔφυγα μετὰ σπουδῆς.

Ἡ ἐπιστολὴ σου, ἣν εἶχον λάβει ἐπιστρέφων, μοι ἐχρησίμειυσε ὡς εὐλογος ἀφορμὴ ὅπως ἀναχωρήσω ὅσον τάχιστα τοῦ ἀπαισίου τούτου πύργου. Πάντες ἐνταῦθα γνωρίζουσι τὴν συνδέουσαν ἡμᾶς φιλίαν καὶ οὐδεὶς ἠπόρησεν ἀκούων ὅτι ἔπρεπε νὰ σ' ἐνταμώσω ἐντὸς εἰκοσιτεσσάρων ὥρων. Προβλέπων ποιούτην ἀνάγκην αἰφνιδίως ἀναχωρήσεως εἶχον παρκαγγεῖλει ὄχημα ἀπὸ τριῶν ἡδὴ ἡμερῶν. Διχτάξας λοιπὸν τὸν ἠνίοχον νὰ μὲ περιμένῃ εἰς τὴν ἄκραν τῆς δεινροστοιχίας μετέβην ν' ἀποχαιρετήσω τοὺς οἰκοδεσπτάς. Ὁ κύριος Μαλουέ, ὅστις δὲν ἐφαίνετο γνωρίζων τὰ διατρέχοντα, κατενόη ἀπεχαιρετῶν με καὶ μοι ἐπεδελφίλευσε δείγματα ἀγάπης δυσαναλόγου πρὸς τὴν βραχεῖαν διάρκειαν τῆς γνωριμίας ἡμῶν. Ἴσῃν σχεδὸν στοργὴν μοι ἐπέδειξεν ὁ φίλος τοῦ κύριου Βρεϊλῆς, ἐμπνεύσας μοι διὰ τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ μεγάλην τύψιν συνειδότος, δι' ἣν σ' ἔστειλα γελοιογραφίαν τοῦ ἀξιολόγου τούτου ἀνθρώπου. Ἡ δὲ κυρία Μαλουέ ἐπέμεινε νὰ μὲ συνοδεύσῃ βήματά τινα περαιτέρω ὑπὸ τὴν δεινροστοιχίαν· ἠσθάνομην δὲ τὸν βραχίονα αὐτῆς τρέμοντα ἐπὶ τοῦ ἰδικοῦ μου, ἐνῶ μ' ἔδιδεν ἀσημάντους τινὰς παραγγελίας διὰ τοὺς Πικρισίους. Καθ' ἣν στιγμὴν ἐμέλλομεν ν' ἀποχωρισθῶμεν καὶ ἐνῶ ἔσφιγγον τὴν χεῖρα αὐτῆς μετὰ κατανύξεως — «Λοιπὸν, κύριε» μοι εἶπε δι' ἀσθενστάτης φωνῆς, «Ὁ Θεὸς δὲν ἔστερξε νὰ εὐλογήσῃ τὴν φρόνησιν ἡμῶν!»

— «Κυρία μου,» ἀπεκρίθην, «Ὁ Θεὸς ἀναγινώσκει εἰς πᾶσαν καρδίαν καὶ

γνωρίζει πόσον υπήρξαμεν ειλικρινείς . . . "Αλλως τε βλέπει πόσον υποφέρω και ἐλπίζω νὰ μοι συγχωρήσῃ.

— «Ἐστὲ βέβαιος περὶ τούτου,» ἀπεκρίθη δακρύουσα. «Ἄλλ' ἐκείνη . . . εἶναι ὄντως ἀξιολύπητος!

— «Αὐπηθῆτέ την, μὴ ἐγκαταλείψετε αὐτήν. Χαίρετε, κυρία μου.»

Ταῦτα εἰπὼν ἐπέβη τοῦ ὄχημάτος, κινήσαντος ἀμέσως. Ἄντι ὅμως νὰ μεταβῶ εἰς τὴν κωμόπολιν, διέταξα τὸν ἡνίοχον νὰ μὲ ὀδηγήσῃ μέχρι τῶν ὑπερκειμένων τῆς ἐρειπωμένης Μονῆς λόφων, ἐκεῖ δὲ πεζύσας παρεκάλεσα αὐτὸν νὰ μεταβῇ μόνος εἰς τὸ χωρίον και νὰ ἐπιστρέψῃ τὴν ἐπιούσαν τὸ πρωί. Ἀδύνατον μοι ὑπῆρξε, φίλε μου, ν' ἀντιστῶ εἰς τὸν πειρασμὸν τοῦ νὰ διανυκτερεύσω ἀπαξ ἔτι ἐν τῇ ἐρημίᾳ ἐκείνῃ, ὅπου ἤμην τοσοῦτον ἥσυχος και εὐδαίμων, πρὸ ὀλιγίστων φεῦ! ἡμερῶν.

Ἴδου λοιπὸν και πάλιν ἐγὼ ἐν τῷ κελλίῳ μου. Ἄλλὰ πόσον μοι φαίνεται σκοτεινὸν, πένθιμον και παγετώδες! Ἀπὸ τῆς ἀφίξεώς μου εἰς τὴν χώραν ταύτην μόνον θερινὰς ἡμέρας και νύκτας ἔτυχε νὰ ἴδω, καιτοὶ πρὸ πολλοῦ τοῦ θέρους ἀπελθόντος. Ἀπόψε ὅμως νέμεται τὴν κοιλάδα φθινοπωρινὴ ἀνεμοζάλη ὁ ἀνεμος συρίζει διὰ τῶν ἐρειπίων και ἀποσπᾷ συντρίμματα αὐτῶν βαρέως πίπτοντα κατὰ γῆς, ἐνῶ βροχθαλα βροχὴ μαστιίζει τὰ ὑάλια τοῦ κελλίου. Αἱ σταγόνες αὐτῆς ὁμοιάζουσι δάκρυα. Ἡ καρδία μου εἶναι κακείνη πλήρης δακρύων, ἀλλ' οἱ ὀφθαλμοί μου μένουσι ξηροί, καιτοὶ ζητῶ ἐπιμόνως παρηγορίαν παρὰ τοῦ Θεοῦ. Οὐχὶ παρὰ τοῦ ἀνεπίκου ἐκείνου Θεοῦ, ὃν θηρεύει ἡ δίκαια πέραν τοῦ κόσμου και τῶν ἀστέρων, ἀλλὰ τοῦ μόνου εἰς τοὺς πάσχοντας χρησίμου Θεοῦ, τοῦ Θεοῦ τῶν παιδικῶν μου χρόνων, τοῦ Θεοῦ τῆς ἀθλιᾶς ἐκείνης γυναικός! Ἄλλὰ περὶ οὐδενὸς ἄλλου θέλω ἤδη νὰ σκεφθῶ εἰμὴ μόνον ὅτι θὰ σ' ἐπανίδω μεθαύριον, και πρὶν ἴσως λάθῃς τὴν παρούσαν.

Ἡσῦλε, τρέξε ἐδῶ! Ἄν δύνασαι ν' ἀφίσης τὴν μητέρα σου, τρέξε ἀμέσως εἰς βοήθειάν μου. Ὁ πόνος μὲ καταβάλλει. Ἄκουσε τώρα.

Ἐγραφα τὴν ἀνωτέρω διακοπεῖσαν γραμμὴν, ὅτε ἐν μέσῳ τῶν συγκεχυμένων θερῶν τῆς ἀνεμοζάλης ἐνόμισα ὅτι ἀκούω ἤχον φωνῆς, ἀνθρωπίνου παραπόνου. Κύψας εἰς τὸ πᾶρῶλον διέκρινα ἀμυδρῶς ἐν τῇ σκοτίᾳ ἀόριστόν τινα μορφήν, εἶδος λευκοῦ δέματος ἐπὶ τῆς γῆς, συγχρόνως δὲ ἀντελήφθην εὐδαιμονιότερου τινὸς θρήνου. Καταληφθεὶς ὑπὸ φοβερᾶς ὑποψίας ὤρμησα πρὸς τὴν θύραν τοῦ μύλου, και εἶδον παρὰ τὴν φλιάν ἵππον ἀνευ ἀναβάτου, φέροντα ἐπίπιον γυναικεῖον. Τρέξας ἀπνευστί εἰς τὴν ἄλλην πλευρὰν τῶν ἐρειπίων εὗρον ἐν τῷ κάτωθεν τῶν κελλίων ἀρχαίῳ νεκροταφείῳ τὴν πτωχὴν γυναῖκα καθημένην ἢ μᾶλλον κατακειμένην ἐπὶ ἐπιτυμβίου πλακῶς, βίγαυσαν και τρέμουσαν ὑπὸ τὸν παγετώδη καταρράκτην, ὃν ἔχυνεν ὁ ἀσπλαγχνος οὐρανὸς ἐπὶ ἐλαφρᾶς ἐσθῆτος χοροῦ. Λαβὼν τὰς χεῖράς της ἐπειράθην νὰ τὴν ἀνεγείρω — «Τί ἔκαμες! τῇ εἶπον, δυστυχιμένη!

— Ναὶ ὄντως δυστυχιμένη, ἐψιθύρισε διὰ φωνῆς μόλις αἰσθητῆς.

— Ἄλλὰ κινδυνεύεις ν' ἀποθάνῃς αὐτοῦ.

— Τόσον καλλίτερον . . . τόσον καλλίτερον!!

— Δὲν δύναμαι νὰ σᾶς ἀφίσω ἐκεῖ. Σηκωθῆτε δι' ὄνομα Θεοῦ!

Ἄλλὰ δὲν ἀπέμεινε πλέον εἰς αὐτὴν δύναμις ἰκανὴ οὔτε ὅπως ἐγερθῆ οὔτε κἂν ὅπως ἀποκριθῆ. Εἰς τοιαύτας στιγμὰς αἱ ἰδέαι ἔχουσι ταχύτητα ἀστραπής. Ἀναλογισθεὶς ὅτι οὐδεὶς ὑπῆρχε τρόπος νὰ ἐξαγάγω αὐτὴν οὕτως ἔχουσαν ἐκ τῆς κοιλάδος ἐκείνης, τῆς ἀπρασίτου εἰς τὰς ἀμάξας, και ὅτι ἀπελπίσας ἀπέβαινε πᾶσα ἀπόπειρα πρὸς διάσωσιν τῆς τιμῆς αὐτῆς ἐσκεπτόμην μόνον πῶς νὰ σώσω τὴν ζωὴν της. Λαβὼν αὐτὴν εἰς τὰς ἀγκάλας μου ἔσπευσα νὰ τὴν μεταφέρω εἰς τὸ κελλίον τὴν ἐτοποθέτησα ἐπὶ ἑδρας παρὰ τὴν ἐστίαν, ἀνῆψα πῦρ και ἔπειτα ἐξύπνισα τοὺς οἰκοδεσπότης, ψιθυρίσας συγκεχυμένην τινα ἐξήγησιν εἰς τὴν μυλωθρόν. Ἀγνοῶ ἂν ἐνόησε αὐτὴ τί συμβαίνει, ἀλλὰ εὐσπλαγχνος οὕσα γυνὴ ἔσπευσε εἰς περιθαλψὴν τῆς κυρίας Πάλμης, ἐνῶ ὁ σύζυγός της ἔτρεχεν ἐριππος νὰ δώσῃ εἰς τὴν κυρίαν Μαλουεὶ τὰς κατωτέρω ὀλίγας γραμμάς.

«Κυρία μου.

Ἄἱ ἀθλιὰ εἶναι ἐδῶ ἐτοιμοθάνατος. Ἐν ὀνόματι τοῦ πανοικτίρμονος Θεοῦ σᾶς παρακαλῶ νὰ ἔλθητε νὰ περιθάλψητε και νὰ παρηγορήσητε τὴν παρ' οὐδενὸς ἄλλου δυναμένην νὰ ἐλπίσῃ παρηγορίαν και συγγνώμην».

Ταῦτα γράψας ἔσπευσα νὰ ἐπιστρέψω πλησίον τῆς ἀσθενούς, ἥτις μ' ἐζήτηται. Εὗρον αὐτὴν καθημένην παρὰ τὴν πυρὰν και μὴ θέλουσαν νὰ κατακλιθῆ εἰς τὴν ἐτοιμασθεῖσαν ὑπὲρ αὐτῆς κλίνην. Ὅτε εἰσῆλθον, ἡ πρώτη αὐτῆς σκέψις ἦτο περὶ τῆς ἐνιυπώσεως ἣν ἤθελε μοι προξενήσῃ ἡ χωρικὴ ἐνδυμασία, ἀνθ' ἧς εἶχεν ἀνταλλάξῃ τὴν διάχρονον και βορβορώδη αὐτῆς ἐσθῆτα. Ἐν τῇ ἀγωνίᾳ της ἐπειράτο νὰ γελᾶσῃ δεικνύουσα μὲ τὴν ἀλλόκοτον μεταφίσειν ἀλλ' ὁ γέλως αὐτῆς μετετρέπη εἰς σπασμούς, οὓς μόλις ἠδυνήθην νὰ καταστείλω. Βλέπων αὐτὴν ἀδυνατοῦσαν νὰ θερμανθῆ και τοὺς ὀφθαλμούς της σπινθηροβόλουντας ἐκ τοῦ πυρετοῦ τὴν παρεκάλεσα νὰ κατακλιθῆ.

— Διατί, εἶπε. Δὲν εἶμαι ἀσθενής. Ἐκεῖνο τὸ ὅποιον μὲ φονεύει δὲν εἶναι οὔτε τὸ ψῦχος, οὔτε ὁ πυρετός, ἀλλ' ἡ ἐντροπή. Ἡ ἰδέα ὅτι μὲ ἀποστρέφθετε και μὲ περιφρονεῖτε . . . δικαίως τώρα.

Εἰς τοιοῦτον ἀκουσμα, ἡ καρδία μου ἐρραγίσθη και εἶπον εἰς αὐτὴν τὰ πάντα, τὸν ἔρωτά μου, τὴν λύπην και τὴν πικρὰν μου μεταμέλειαν. Ταῦτα λέγων κατεφίλου τὰς τρεμούσας χεῖράς της, τὸ καὶον μέτωπον και τὴν ὕψαν ἔτι ἐκ τῆς βροχῆς κόμην, ζητῶν νὰ μεταγγίσω εἰς τὴν ψυχὴν της, ὅσῃν περιεῖχεν ἡ ἰδική μου τρυφερότητα και λατρείαν. Τότε κατὰ πρῶτον ἔμαθε και ἐπίεσθη ὅτι τὴν ἠγάπων. Ἡ χαρὰ αὐτῆς ὑπῆρξεν ἀπερίγραπτος.

— Ἀπὸ τοῦδε, μὲ εἶπε, δὲν εἶμαι πλέον ἀξία οἴκου. Οὐδέποτε ὑπῆρξα

εὐτυχιστέρα, εὐτυχῆς πέραν πάσης μου ἐλπίδος. Οὐδὲν ἄλλο ζητῶ, οὐδὲν περισσότερον ἔχω νὰ ἐλπίσω . . . Οὐδὲν ἔχω νὰ λυπηθῶ εἰς τὸν κόσμον.

Ταῦτα λέγουσα ἀπεκοιμήθη. Τὰ ἡμίκλειστα χεῖλη της μειδιῶσιν ἡσυχῶς· ἀλλὰ καταλαμβάνεται ἐκ διακειμμάτων ὑπὸ σπασμῶν, καὶ ἡ ὄψις αὐτῆς ἀλλοιοῦται ταχέως. Ταῦτα σοὶ γράφω παρὰ τὸ προσκεφάλαιον αὐτῆς.

* *

Ἡ Κυρία Μαλουέ, τῆς ὁποίας οὐδόλως ὑπερετίμησα τὴν ἀγαθότητα, ἔφθασε κατ' αὐτὴν τὴν στιγμήν μετὰ τοῦ συζύγου καὶ τοῦ ἰατροῦ αὐτῆς. Οἱ λόγοι καὶ οἱ τρόποι της ὑπῆρξαν ὄντως μητρικοί. Ἡ ἀσθενὴς κεῖται ἤδη ἐπὶ καλῆς κλίνης καὶ περιθάλπεται φιλοστόργως· ἐγὼ δὲ εἶμαι κατὰ τι ἡσυχώτερος· καὶ τοι ἔμαθον ὅτι ἐξύπνησε καὶ παραλήρησεν. Ἐνόμισα πρέπον νὰ μὴ εἰσέλθω πλέον εἰς τὸ κελλίον, καταλιπὼν τὴν θέσιν μου εἰς τὴν κυρίαν Μαλουέ. Ἡ φυσιογνωμία τοῦ μαρκησίου μοὶ ἐφάνη φοβισμένη, ὅτε μὲ εἶπεν ὅτι ὁ ἰατρός δὲν ἀπεφάνθη ἀκόμη.

* *

Ὁ ἰατρός ἐξῆλθε τέλος πάντων καὶ ἠδυνήθη νὰ ὁμιλήσῃ αὐτῷ — Ὑπάρχει μοὶ εἶπεν, ὀξεῖα πνευμονία μετ' ἐγκεφαλικῆς πυρετοῦ.

— Ἡ νόσος εἶναι βαρεῖα, ἰατρέ;

— Βαρυτάτη.

— Ἀλλ' ὑπάρχει ἀμεσὸς κίνδυνος;

— Δὲν δύναμαι ν' ἀποφανθῶ ἀκόμη. Ἡ κρίσις εἶναι τοσοῦτον βιαία, ὥστε δὲν δύναται νὰ παραταθῇ ἐπὶ πολὺ.

— Δὲν ἔχετε πλέον ἐλπίδα, κύριε;

Ὁ ἰατρός μοὶ ἔδειξε τὸν οὐρανὸν, ὡς παρ' αὐτοῦ μόνου ἐλπίζω σωτηρίαν καὶ ἀπεμακρύνθη, ἀφίσας με ἐμβρόντητον.

* *

Πέμπτη ὥρα τῆς ἑσπέρας.

Ὁ ἱερεὺς τοῦ πύργου προσεκλήθη ἐν βίᾳ. Εἶναι σεβάσμιος καὶ ἀγαθότατος γέρον, ἀρχαῖος φίλος τῆς κυρίας Μαλουέ. Εἶδον αὐτὸν ἐξερχόμενον πρὸς στιγμήν τοῦ κοιτῶνος, ἀλλὰ δὲν ἐτόλμησα νὰ ζητήσω εἰδήσεις. Ἄγνων λοιπὸν τί συμβαίνει καὶ φοβοῦμαι μὴ τὸ μέθω· ἡ ἀκοή μου ἀντιλαμβάνεται ἀπλήστως παντὸς ἤχου καὶ θορύβου. Τριγμὸς κλειομένης θύρας ἢ πύλημα ἐπὶ τῆς κλίμακος μοὶ προξενοῦσι ἀπερίγραπτον τρόμον. Ἀλλ' ἐν τούτοις ἐπιμένω ἐλπίζων.

* *

Παῦλε! φίλε μου, ἀδελφέ μου! ποῦ εἶσαι . . . Τετέλεσται.

Πρὸ μιᾶς ὥρας εἶδον καταβαίνοντας τὴν κλίμακα τὸν ἰατρὸν μετὰ τοῦ ἱερέως, τοὺς ὁποίους ἠκολούθει ὁ κύριος Μαλουέ— «Ἀναβῆτε, μοὶ εἶπε. Θάρρος, κύριε».

Εἰσελθὼν εἰς τὸ κελλίον εὗρον τὴν κυρίαν Μαλουέ γονυπετῆ παρὰ τὴν

κλίνην καὶ νεύουσαν νὰ πλησιάσῃ. Ὁ ἐγγίζων θάνατος εἶχεν ἐπιθέσει ἤδη τὴν φοβερὰν αὐτοῦ σφραγίδα ἐπὶ τοῦ χαριτοδρότου ἐκείνου προσώπου· ἀλλ' οἱ ὀφθαλμοὶ ἔμενον ἀκόμη πλήρεις ζωῆς καὶ ἐκφράσεως. Ἡ θνήσκουσα μὲ ἀνεγνώρισεν ἀμέσως— «Κύριε, μοὶ εἶπεν, εἶτα δὲ ὡς διορθοῦσα ἑαυτὴν ἐξηκολούθησε: «Γεώργιε, σὲ ἠγάπησα πολὺ· συγχώρησέ με ἂν φαρμακεύω τὴν ζωὴν σου διὰ τῆς λυπηρᾶς ταύτης ἀναμνήσεως.» Ἔσπευσα νὰ γονυπετήσω παρὰ τὴν κλίνην, οὐδὲ λέξιν δυνάμενος ν' ἀρθρώσω καὶ βρέχων διὰ πυρίνων δακρῦων τῆς χεῖρός της, τὴν ὡς μάρμαρον ἤδη ψυχράν.

— «Καὶ σεῖς, κυρία μου» ἐξηκολούθησε, «συγχωρήσατέ με τὰ βάσανα καὶ τὴν λύπην, ἣν σὰς προξενῶ.»

— «Τέκνον μου», ἀπεκρίθη ἡ καλὴ γραῖα, «σ' εὐλογῶ ἐξ ὅλης καρδίας.»

Τὰς λέξεις ταύτας διεδέχθη βαθεῖα σιωπὴ, ἣν διεκοφεν αἰφνης βαθὺς στεναγμός. Τὸν στεναγμὸν τοῦτον, τὸν ὑστατον τοῦτον θρήνον διαρραγεῖσθαι ὑπὸ τοῦ πόνου καρδίας, τὸν ἤκουσε καὶ τὸν ἐδέχθη ὁ Θεός.

Τὸν ἤκουσε βεβαίως, ὡς ἀκούει καὶ τὴν φλογερὴν μου προσευχὴν. Ἐχω ἀνάγκην νὰ πιστεύσω τοῦτο, φίλε μῦθ. Ὅπως ἀντιστῶ κατὰ τὴν στιγμήν ταύτην εἰς τὰς ὑπαγορεύσεις τῆς ἀπελπισίας, πρέπει νὰ πιστεύσω ὀλοψύχως εἰς Θεὸν ἀγαπῶντα ἡμᾶς, θεωροῦντα μετ' οἰκτιρμονοῦ ὀφθαλμοῦ τὴν ἀφορητὸν ὀδύνην τοῦ δυστυχοῦς πλάσματος τῶν χειρῶν του . . . καὶ μέλλοντα νὰ ἐνώσῃ καὶ πάλιν τοὺς ὑπὸ τοῦ θανάτου χωρισθέντας! Ἐνώπιον τοῦ ἀψύχου λειψάνου φιλάτου ὄντος οὐδεὶς ὑπάρχει ὁ μὴ ἀπωθῶν μετ' ἀκατανομάστου φρίκης τὴν ἰδέαν ὅτι Θεός, ἀγάπη, δικαιοσύνη καὶ ἀθανασία εἶναι λέξεις, ἀνευ ἐνοίας.

(Ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ ὑπὸ Ἐμμ. Ροῖδου).

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ

ΑΙ ΕΝ ΔΗΛΩΙ ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ

Ὁ κ. Π. Καββαδίας ἐπιστέλλει ἡμῖν ἐκ Δήλου ὑπὸ ἡμερησινίαν 20 Αὐγούστου τὰ ἐξῆς:

«Αἱ ὑπὸ τῆς Γαλλικῆς κυβερνήσεως ἐνεργοῦμεναι ἀνασκαφαὶ ἔληξαν τῇ 14 Ἰσταμένῳ, ἀφ' οὗ παρήγαγον ἤδη εἰς φῶς πολλὰ καὶ σπουδαῖα εὐρήματα, τὰ μέγιστα πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἀρχαιολογίας καὶ ἀρχαιογνωσίας συμβάλλοντα. Περὶ τῶν εὐρημάτων τούτων θέλω πληροφορήσει προσεχῶς τὸ παρ' ἡμῖν φιλότατον κοινὸν διὰ σειρᾶς ἀπλῶν ἐκθέσεων, ὡσπερ ἔπραττον καὶ ἐξ Ὀλυμπίας, ὧν πρώτη ἔσεται ἡ περὶ τῆς πορείας τῶν ἀνασκαφῶν καὶ περὶ τῶν ἀρχιτεκτονικῶν ἐν γένει εὐρημάτων. Ἐνταῦθα μόνον πρὸς ἰκανοποίησιν τοῦ ζήλου μεθ' οὗ σπεύδετε νὰ μανθάνητε καὶ μεταδίδητε τοῖς ἀναγνώτταις τοῦ περιοδικοῦ τούτου πᾶσαν ἀρχαιολογικὴν εἰδήσιν περιγράφω ὑμῖν διὰ βραχέων τὰ τελευταῖα εὐρήματα.

Ὀλίγας ἡμέρας πρὸ τῆς εἰς Δῆλον μεταβάσεώς μου εἶχεν εὐρεθῆ πλησίον τῆς ἀγορᾶς· κολοσσαῖος ῥωμαϊκὸς ἀνδρὶς, εἰκονίζων Γάϊον Ὀφέλλιον Μάρκων καὶ ποιηθεὶς ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων τεχνιτῶν Διονυσίου Τιμαρχίδου καὶ Τιμαρχίδου Πολυκλέους, κατὰ δύο ἐπιγραφὰς ἐπὶ τῆς βάσεως. Εἶνε δὲ καλλιστὴς ἔργασίας τὸ ἔργον καὶ διατηρεῖται ἄριστα, πλὴν τῆς ἀτυχῶς ἐλλειπούσης κεφαλῆς. Τοῦτω δὲ προσθετέα καὶ ἐπιγραφὴ ἔχουσα μῆκος ὑπὲρ τὰ δύο μέτρα καὶ οὕσα τῶν γνωστῶν καταγραφῶν τῆς περιουσίας τοῦ ναοῦ. Διαφέρει δὲ τῶν μέχρι τοῦδε εὐρεθεισῶν τοιούτων ἐπιγραφῶν διὰ τε τὸ μέγεθος καὶ τὴν καλλιτέτην αὐτῆς διατήρησιν καὶ θέλει ἀποτελεῖ διακρίνοντα κόσμον τοῦ ἐν Μουσείῳ μέλλοντος νὰ ἰδρῶθῃ δηλιακοῦ Μουσείου.

Τὴν ἐπιούσαν δὲ τῆς εἰς Δῆλον ἐλεύσεώς μου εὐρέθησαν τρεῖς μαρμαρίνα ἀγαλμάτια, ὧν τὸ πρῶτον, τὸ μεγαλύτερον εἶνε Μοῦσα, ὥσπερ ἐκ τοῦ ἱματισμοῦ καὶ τῆς ὄλης ἐν γένει μορφῆς συμπερίνω. Τὰ δύο δ' ἕτερα, ἀκέφαλα ἀτυχῶς ὄντα, εἶνε Ἀφροδίται, ὧν ἡ μὲν φέρει ἱμάτιον κατὰ τὸ κάτω ἡμισυ τοῦ σώματος καὶ στηρίζει τὸν ἕνα πόδα ἐπὶ χελώνης, ἡ δὲ ὄλος γυμνὴ οὕσα παρίσταται καθ' ἣν στιγμὴν ῥίψασα τὸ ἱμάτιον ἐπὶ ὑδρίας ἐτοιμάζεται νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ λουτρόν· ἔχει ἄρα παραπλήσιον τύπον τῆς τοῦ Πραξιτέλους Κνιδίας Ἀφροδίτης. Εἶνε δὲ τὰ ἀγαλμάτια ταῦτα ἀναθηματικά, καθόσον ἐν τῷ ἱερῷ τεμένει ὑπῆρχε καὶ ναὸς τῆς Ἀφροδίτης, ὅστις ἀτυχῶς εἶνε ἀγνωστον τίς τῶν ἤδη ἀποκαλυφθέντων ναῶν εἶνε.

Ἐληξαν δὲ αἱ ἀνασκαφαὶ διὰ τῆς κατὰ τὴν τελευταίαν ἐβδομάδα ἐκκαθαρίσεως ἰδιωτικῆς ἑλληνικῆς οἰκίας κειμένης ἐπὶ τοῦ πρὸς βορρᾶν τοῦ περιβόλου λοφίσκου. Ὁμοιάζει δ' αὕτη ταῖς οἰκίαις τῆς Πομπηίας κατὰ τε τὴν κατασκευὴν καὶ τὴν διαίρεισιν. Ὁ τοίχος εἶνε ἐπιχειρησμένος ὑπὸ μαρμαροκονίου καὶ δι' ἐγγεγλυμμένων ταινιῶν διαίρειται κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν εἰς πολλὰς κατὰ μῆκος βαινοῦσας ζώνας, ὧν ἐκάστη διὰ στενοτέρων καθέτων ταινιῶν διαίρειται εἰς μεγαλύτερα καὶ μικρότερα πλαίσια. Ἐλπίς δ' ὑπῆρχε ὅτι τὸ ἔδαφος τῆς διακρεπούσης ταύτης οἰκίας θὰ ἔφερον ὠραῖον μωσαϊκόν· καὶ ὑπῆρχεν ὄντως τοιοῦτόν τι, δυστυχῶς ἅμως ἀφῆρηθῆ ἐν προτέροις χρόνοις καὶ μόνον αἱ ὡς ὑπόθεμα αὐτοῦ χρησιμεύουσαι πλάκες σώζονται. Ἐν τούτοις, ἐὰν γεινώσιν ἀνασκαφαὶ ἐπὶ τοῦ ῥηθέντος λοφίσκου θέλει ἀποκαλυφθῆ τὸ σπουδαιότερον τμήμα τῆς ἀρχαίας πόλεως τῶν Δηλίων, αἱ οἰκίαι, αἱ ὁδοί, αἱ πλατεῖαι καὶ τὰ δημόσια οἰκοδομήματα αὐτῆς, καὶ οὕτω θέλομεν ἔχει καὶ ἡμεῖς ἐν Ἑλλάδι νέαν Πομπήϊαν. Τοιαύτη δ' ἀποκάλυψις πρέπει νὰ ἐγείρῃ τὸ ἐνδιαφέρον πάντων ἡμῶν καὶ εἶνε ἀνταξίαν πάσης χρηματικῆς θυσίας διὰ τοῦτο τὰς ἀνασκαφὰς ταύτης μεθ' ὄλης ψυχῆς συνιστῶ τῇ ἡμετέρᾳ ἀρχαιολογικῇ ἐταιρίᾳ. Καὶ εἶνε μὲν ἀνάγκη πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος νὰ ἐνεργηθῶσιν ἀνασκαφαί, ἢ ἀποκάλυψις ὅμως ἀρχαίας πόλεως, ἔχει τι ἀναμφισβητήτως ἔκτακτον καὶ καινοφανές, ὥστε εὐχῆς ἔργον εἶνε νὰ προτιμηθῇ πάσης ἄλλης ἔργασίας.

Π. ΚΑΒΒΑΔΙΑΣ.

ΤΟ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΝ ΜΟΥΣΕΙΟΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

Τὴν 4[16] Αὐγούστου ἐγένοντο ἐν Τσινιλικίωσιν τὰ ἐγκαίνια τοῦ προνοῖα τῆς Τουρκικῆς κυβερνήσεως συστάτος ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀρχαιολογικοῦ μουσείου. Τὸ Τσινιλικίωσιν, ὁρισθὲν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον κεῖται ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ Βυζαντίου καὶ εἶναι μέγα καὶ εὐρὸ κτίριον μαρμαρόστρωτον, ἐνιαχοῦ θολωτοπέδες, διηρημένον εἰς μερίσματα διαφόρων σχημάτων καὶ μεγεθῶν, ὀρίζοντα τὴν κυρίαν μεσαίαν αἰθούσαν. Ἀνερχόμενος μαρμαρίνην κλίμακα, διέρχουσα βραχὺν προθάλαμον, χωριζόμενον τῆς κλίμακος διὰ λεπτῶν μαρμαρίνων κιβῶνων καὶ εἰσερχόμενος ἔχεις ἀριστερᾷ μὲν τὸ γκαφεῖον τοῦ μουσείου, μεγάλην αἰθούσαν καλῶς ἐστρωμένην, δεξιᾷ δὲ δωμάτιον περιέχον διάφορα γλυπτικῆς ἔργα καὶ κατὰ μέτωπον τὴν εἰρημένην μεσαίαν αἰθούσαν, σχήματος σχεδὸν σταυροειδοῦς, ἧς τὸ βάθος κατέχει μικρὸν σχεδὸν μηννοειδὲς χώρισμα.

Διὰ τὴν νηστείαν τοῦ ῥαμαζανίου, οἱ προσκληθέντες δὲν ἦσαν πολλοί, ἀλλὰ μόνον ὁ πρωθυπουργός, τινὲς τῶν ἄλλων ὑπουργῶν καὶ ἀνωτέρων ἀξιωματικῶν, οὗς εὐγενῶς ἐδεξιοῦντο ὁ τε διευθυντὴς τοῦ μουσείου κ. Déthier, καὶ ὁ κοσμητὴρ καὶ συνεργάτης τοῦ διευθυντοῦ κ. I. Δ. Ἀριστοκλῆς. Ἐν τοῖς προσκληθεῖσι κατελέγετο καὶ ὁ κ. Γ. Ζαρίφης, ἐγκαίρως ἐλθὼν καὶ ὁ πρίγκηψ Καρκατζᾶς, διευθυντὴς τοῦ αὐτοκρατορικοῦ Λυκείου. Μετὰ τὴν δευτέραν ὥραν μ. μ. προκατήρξατο τῆς ἐγκαίνιασεως ἡ Α. Ε. ὁ Μουνίφ πασσᾶς, ὑπουργός τῆς παιδείας, ἀπαγγέλλας σύντομον λογίδριον, μεθ' ὃν ὁ κ. I. Ἀριστοκλῆς ἀπήγγειλε λόγον, οὗ τὸ κύριον θέμα ἦτο τὸ καλὸν ἐν τῇ τέχνῃ, ὡς ἔκφρασις τοῦ ἰδεώδους ἀληθοῦς καὶ καλοῦ. Μετὰ τοῦτον ὠμίλησεν ὁ κ. Déthier περὶ τῆς πρακτικῆς ὠφελείας τῆς ἰδρύσεως μουσείου καὶ ἠύξαστο νὰ γείνη καὶ συλλογὴ ὄπλων ἐν ἰδίῳ τμήματι.

Τοιαύτη, ὡς γράφει ὁ *Νεολόγος*, ὑπῆρξεν ἡ τελετὴ τῶν ἐγκαίνιων τοῦ μουσείου, ἐν ᾧ ἡ τῶν ἀγαλμάτων ἀκεραίων τε καὶ συντεθλασμένων κατὰτάξις ἐγένετο ὡς ἔνεστιν ἐπιστημονικῶς. Δὲν εἶναι εὐχάρισμα τὰ ἀντὶ πολλῶν θουσιῶν περισυλλεγέντα· εἶδομεν γιγαντιαῖα ἀσσυριακὰ ἀνάγλυφα, παριστῶντα δαίμονας καὶ θεοὺς, φοινικικοὺς ἐπιτυμβίους λίθους, αἰγυπτιακῶν θεῶν κεφαλὰς, ἱερογλυφικὰς καὶ σφηνοειδεῖς ἐπιγραφὰς, σφίγγας μελαίνας μικρὰς, μέλαιναν κεφαλὴν τοῦ Διὸς Ἄμμωνος καὶ ἄλλα προϊόντα τῆς ἀσιατικῆς εἰκαστικῆς καὶ ἀγγειοπλαστικῆς τέχνης. Ἡ ἑλληνικὴ τέχνη τῆς τε ἀμυθῆς καὶ τῆς πικραμυθῆς φωνῆν ἀφήσιν ἀπὸ πάσης τοῦ μουσείου πλευρᾶς, δὲν ἐπιχειροῦμεν δὲ νὰ κατατάξωμεν ἐν λεπτομερείᾳ πάνθ' ὅσα ἀνάκεινται. Τὸ κέντρον τῆς μεσαίας αἰθούσης κατέχει μέγα κενοτάφιον τοῦ Εὐριπίδου, εἰς Ἀθηναίων προερχόμενον μεστὸν ἀναγλύφων καὶ φέρον δίστιχον ἐπιγράμμα. Τὰ ἐν Θεσσαλονικῇ εὐρεθέντα εἶνε πλεῖστα καὶ κάλλιστα, ἀληθῆς δὲ ἀριστοῦργημα ἡ κοιμωμένη Περσεφόνη. Ἐξ Ἐφέσου ἤλθον ἐπίσης πολλὰ καὶ μάλιστα προϊόντα τῆς ἀγγειοπλαστικῆς, ἐκτεθει-

μένα ἐν ὑαλοφράκταις ἐρμαρίοις. Εἶδομεν δύο ἀνάδυομένας Ἀφροδίτας, ὧν ἡ μία κατὰ τὸ πρότυπον τοῦ Πραξιτέλου, κεφαλὴν Σεράπιδος, ἀνάγλυφον ὠραῖον Ἀρμοδίου καὶ Ἀριστογείτονος, Ἄρτεμιν, Ἦραν στεφανηφόρον κτλ. κτλ. Τὸ βῆθος τῆς αἰθούσης κατέχει κολοσιαιῶς ἀνδρῶς τοῦ Καρακάλλα, πατοῦντος τῷ εὐωνύμῳ ποδὶ τὴν Κρήτην, εὐρεθεὶς αὐτόθι μετ' ἄλλων ἀνδριάντων τῆς Θυγατρὸς καὶ γυναικὸς τοῦ Νέρωνος, ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ ἀνακειμένων.

ΝΕΑ ΟΙΚΙΑ ΡΟΜΠΗΙΑΣ

Ἡ γαλλικὴ Ἐφημερὶς τῶν Συζητήσεων ἔδωκε πρό τιμος χρόνου τὰς ἐξῆς πληροφορίας περὶ νέας τινὸς οἰκίας ἐπ' ἐσχάτων ἀνασκευαίσης ἐν Πομπηίᾳ. Ἡ οἰκία αὕτη ἐπωνομάσθη «Οἰκία τῆς ἑκατονταετηρικῆς ἐορτῆς» διότι αἱ πρὸς ἀποκάλυψιν αὐτῆς ἐργασίαι εἶχον ἀρχίσει τὸ παρελθὸν ἔτος καθ' ἣν ἡμέραν ἐτελεῖτο ἐν Πομπηίᾳ τὸ δέκατον ὄγδοον ἑκατονταετηρικὸν μνημόσυνον τῆς καταχώσεως τῆς πόλεως, εἶνε δὲ ἡ εὐρυτάτη καὶ μία τῶν περιεργότερων οἰκιῶν τῶν ἀνασκευασθῶν παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ Βεσουβίου. Περιέχει δύο ἄτρια, δύο τρίκλινα, τέσσαρα πτερὰ (alae) ἠτοιιστοῦς παραπλεύρους τῷ ἄτριῳ, θερμαντὸν λουτρῶνα ἢ καλδάριον, ψυκτικὸν οἶκον ἢ γριγιδάριον καὶ χλιαρὸν λουτρῶνα ἢ τεπιδάριον. Κατέχει δὲ ἡ οἰκία πάντα τὸν χῶρον τῶν ἐκτεινόμενων μεταξὺ τριῶν ὁδῶν ἐν τῷ ἐνάτῳ τμήματι (regio). Τὰ πρόθυρα ἦτοι τὸ οὐστίβουλον, εἶνε κομψῶς κεκοσμημένα, τὸ δὲ δάπεδον αὐτῶν ἀπεικάζει διὰ ψηφοθετήσεως δελεῖνα ὑπὸ ἵππου θαλασσίῳ καταδιωκόμενον.

Ἐν τῷ πρώτῳ ἄτριῳ, οὐτινος οἱ τοῖχοι ἔχουσι γραφὰς ἀναφερομένας εἰς θεατρικὰς παραστάσεις, ἢ πλακόστρωσις εἶνε ὡς ὑπὸ σεισμοῦ διερρηγμένη καὶ ἔχει τρύπημα, δι' οὗ διαφαίνεται κάτω ὁ οἰκῶν. Τὸ δεύτερον ἄτριον εἶνε εὐρύτατον, ἔχει κομψὸν περίστυλον εἰκοσιῆς κίωνων ἐξ ἐρυθροῦ καὶ λευκοῦ ἀλαβαστίτου. Ἐν τῷ μέσῳ δὲ τοῦ περιστύλου ὑπάρχει μεγάλη μαρμαρινὴ δεξαμενὴ.

Τὸ περιεργότατον τῆς οἰκίας ταύτης μέρος εἶνε ἐσωτερικὴ τις αὐλή, ἐπὶ μιᾷ πλευρᾷ τῆς ὁποίας εὐρίσκεται κόγχη (niche) μὲ μικρὰς μαρμαρίνας βαθμίδας. Τῆς δ' αὐτῆς ταύτης οἱ τοῖχοι καλύπτονται ὑπὸ καλλίστων γραφῶν ὡς ἐξῆς. Κάτω, παρὰ τὸ δάπεδον περιτρέχει τοὺς τοίχους φυλλὰς, ἐν ᾗ ἐναλλάξ ἀπεικάζεται σαῦρα καὶ πελαργός. Ὑπεράνω δὲ τῆς φυλλάδος κρέμονται χαριέντως γεγραμμένοι κλάδοι ἀμπέλου καὶ κισσοῦ, πρὸς οὓς ἐν ἐκάστη γωνίᾳ ὑπάρχει ἐν πτηνῶν, ἔτι δ' ἀνωτέρω ὁ ζωγράφος ἔγραψεν ὕδρετον (aquarium), τοῦ ὁποίου τὸ βῆθος εἶνε πληρὸς κογχυλίων καὶ φιλύδρων φυτῶν καὶ ἐν τῷ ὁποίῳ νήχονται παντοειδεῖς ἰχθύς, μέδουσαι, σηπίαι, χῆνες καὶ κύκνοι. Ἐκατέρωθεν τῆς κόγχης (niche) ἐγράφησαν ἀνά ἐν ἀξιόλογον σύμπλεγμα, πρὸς δεξιὰν μὲν πολυπούς ἀρπάζει ὑπερμεγέθη ἰχθύς, πρὸς ἀριστεράν δὲ ἀστακὸς

μύραινικον. Φυσικώταται δ' εἶνε καὶ αἱ κινήσεις τῶν ζώων καὶ τὰ χρώματά των. Ἐπὶ δὲ τοῦ ἀριστεροῦ τοίχου ὑπὲρ τοὺς ἰχθύς ἀπεικάζονται δύο σφίγγες βαστάζουσαι ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τετράγωνα μαρμαρίνα ἀγγεῖα, ἐπὶ τοῦ χείλους τῶν ὁποίων κῆθεται ἀνά μία περιστέρα. Ὅπισθεν τῆς κόγχης, ἀριστερὰ, ἐκτείνεται μικρὰ στοὰ φωτιζομένη διὰ μικρῶν τετραγώνων ὁπῶν διαθετιμένων κατὰ μῆκος τοῦ φυλλωματοειδοῦς κρασπεδώματος. Τῆς στοᾶς δὲ ταύτης ὁ τοῖχος ἔχει γραφὴν ἀπεικάζουσαν ταῦρον φεύγοντα μετὰ λέοντος σπαρᾶσσοντος αὐτὸν καὶ ἵππον ὑπὸ παρδάλεως καταβαλλόμενον· πάντα ταῦτα τὰ ζῶα εἶνε φυσικοῦ μεγέθους. Ἐκατέρωθεν δὲ τῆς εἰσόδου εἶνε δορῆς καὶ κάπρος εἰκονισμένοι. Καὶ τᾶλλα δὲ τῆς οἰκίας χωρίσματα εἶνε ἐπίσης κάλλιστα, ἐν τινι δ' αὐτῶν θαυμάζεται τοιχογραφία παριστάνουσα δοῦλον οἰνοχοοῦντα ἐν μεγάλῃ κύλικι καὶ Διονύσου εἰκονίσματα μετὰ κλημάτων ἀμπέλου. Σ. Κ. Σ.

ΕΙΔΗΣΕΙΣ

Ἐν Πάτραις γιγνομένης τῆς ἐπιχωματώσεως τοῦ νέου νεκροταφείου τῆς πόλεως ἀνευρέθησαν ἐρείπια ναῖσκου βυζαντικῆς ἐποχῆς, ἐκ παραδόσεως γνωστοῦ ὅτι ὑπῆρχε καὶ ἐτιμᾶτο ἐπ' ὀνόματι τῆς ἁγίας Παρασκευῆς. Πρὸς ἀνατολὰς τοῦ ναῖσκου τούτου ἀνευρέθησαν δύο τάφοι Ῥωμαῖκοι ἐξ ὀπτολίθων κεκαλυμμένοι διὰ μεγάλων κεράμων. Ἐντὸς τῶν τάφων τούτων ἀνευρέθησαν ὄστᾶ καὶ μόνον, οὐδέν τι πλέον. Ἐν ταῖς σταφιδαμπέλοις ταῖς περὶ τὸ νεκροταφεῖον πρὸς Β. τῆς κάτω πόλεως τῶν Πατρῶν ἀνευρίσκονται συχναὶ τάφοι Ῥωμαϊκῆς πάντοτε ἐποχῆς, καὶ ἐνίοτε ἐπιγραφαὶ καὶ ἄλλα εὐρήματα.

— Ἐξεδόθησαν τὰ πρακτικὰ τῆς ἐν Ἀθήναις ἀρχαιολογικῆς ἐταιρείας ἀπὸ Ἰανουαρίου 1879 μέχρις Ἰανουαρίου 1880. Ἐν σελίδι 83 τοῦ τόμου τούτου ἐγκαίρως ἐποιήσαμεν μνείαν τῶν κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος γενομένων ὑπὸ τῆς ἀρχαιολογικῆς ἐταιρείας, ἅτινα περιέχονται ἐν τῷ ἐκδοθέντι τῶρα τεύχει.

— Ὁ κ. Ἰούλιος Μαρτὰ πάλαι ἐταῖρος τῆς ἐνταῦθα Γαλλικῆς σχολῆς, νῦν δὲ καθηγητὴς ἐν τῇ φιλολογικῇ σχολῇ τοῦ Μομπελιῆ ἐξέδωκε πρό τιμος χρόνου κατάλογον τῶν ἐξ ὀπτής γῆς εἰδωλίων τοῦ ἐν τῷ Βαρβακείῳ μουσείου τῆς ἀρχαιολογικῆς ἐταιρείας. Διὰ τῆς δημοσιεύσεως τοῦ καταλόγου τούτου συντεταγμένου λίαν μεθοδικῶς ὑπὸ τοῦ κ. Μαρτὰ πληροῦται κενὸν ἄπερ μέχρι τοῦδε συνησθάνοντο οἱ σπουδάζοντες τὰ ἐν Ἀθήναις μουσεῖα. Τὰ ὀπτὰ εἰδώλια τοῦ Βαρβακείου μουσείου, ὁ κ. Μαρτὰ διαίρει εἰς ἐξ μεγάλας κατηγορίας ἐκ τοῦ τόπου τῆς εὐρέσεως ἦτοι 1) Ἀττικῆν, 2) Βοιωτίαν, 3) Λοκρίδα, 4) Πελοπόννησον, 5) Νήσους, 6) Μικρὰν Ἀσίαν. Ἐκ τῶν τῆς Ἀττικῆς σπουδαιότερα εἶναι τὰ τῶν Ἀθηνῶν καὶ τοῦ Πειραιῶς, ἐκ δὲ τῆς Βοιωτίας τὰ τῆς Τανάγρας ἐξ ὧν καὶ Ταναγραϊκὰ εἰδώλια ἐκλήθησαν συλλή-

ἔδην πάντα τὰ ἐξ ἄπτης γῆς. Τὸ σύνολον τῶν εἰς τὸ Βαρεβλάκειον ἀποθεθειμένων εἰδώλων ἄτινα περιγράφει ὁ κ. Μαρτὰ ἀνῆρχοντο εἰς 1028 κατὰ τὸ 1879, ἐξ ὧν 196 ἐκ Ταναγρῶν καὶ 212 ἐξ Ἀθηνῶν καὶ Πειραιῶς.

— Ἡ τακτοποίησις τῆς ὑπὸ τοῦ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ὁμογενοῦς κ. Ἰωάννου Δημητρίου δωρηθείσης αἰγυπτιολογικῆς συλλογῆς περατοῦται ὅταν οὕτω. Καὶ τὰ μὲν λοιπὰ ἀντικείμενα παρεβλήθησαν καὶ προσεχῶς κατατάσσονται ἐν τοῖς παραγγελλομένοις ὑκλίνοις ἐμαρτίοις, ἥδη δὲ παραβῆλκεται ὑπὸ τῆς ἐπι τούτῳ ἐπιτροπῆς ἡ νομισματικὴ συλλογὴ. Αὕτη ἀποτελουμένη ἐν συνόλῳ ἐκ 4163 νομισμάτων κατὰ τὸν κατάλογον τὸν δημοσιευθέντα ὑπὸ τοῦ κ. F. Feuarent ἐξ ὧν 538 τῶν βασιλέων τῆς Αἰγύπτου καὶ 3625 τῆς Αἰγύπτου ὑπὸ τοῦς Ῥωμαίους, ἐπηυξήθη ἔκτοτε δι' ἑτέρων 1068 νομισμάτων. Ἡ αἰγυπτιολογικὴ συλλογὴ τοῦ κ. Ἰωάννου Δημητρίου θὰ ἐκτεθῆ ἐν μιᾷ τῶν αἰθουσῶν τοῦ Μετροσβεῖου Πολυτεχνείου, ἐν ᾧ καὶ τὸ Μυκηναῖον Μουσεῖον.

— Ἐν Σάμῳ σακαπτομένου μέρους τινὸς ἐν τῇ πεδιάδι τῆς Χώρας κατὰ τὴν ὁδὸν Γλυφάδα εὐρέθησαν δέκα τάφοι περιέχοντες πλὴν ὀστέων κεκρυμμένων πῆλινα ἀγγεῖα τὸ πλεῖστον συντετριμμένα, τρία φύλλα χρυσῆ στεφάνου μηκέτι ὑπάρχοντος καὶ ὀκτώ κομβία ὄκλινα. Πλὴν δὲ τούτων ἐν ἄγλυφον ἀσθενοῦς ἔχοντος παρ' ἑκντῶ γυναικῆ καὶ παιδίον ὅπερ προσφέρει εἰς αὐτὸν ποτήριον ὑπὲρ δὲ τὴν κλίνην ὑπάρχει κεφαλή ἵππου καὶ ἡ ἐξῆς ἐπιγραφὴ:

ΣΩΙΛΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΗΡΩΣ ΧΑΙΡΕ
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΑΝΔΡΟΜΑΧΟΥ.

— Ὁ γάλλος ἀρχαιολόγος κ. Heuzey δημοσιεύει προσεχῶς τὰ ἐν τῷ μουσεῖῳ τοῦ Λούβρου κείμενα Ταναγρικὰ εἰδῶλια ἐξ ἄπτης γῆς.

— Ἀγγλος ἀρχαιολόγος ἐνεργῶν ἀνασκαφῶν ἐν Βαγδάτῃ ἀνεκάλυψεν ἄγαλμα χρυσοῦν ζυγίζον ἑβδομήκοντα ὡς λέγεται ὀκάδας. Τὸ ἄγαλμα κατετέθη εἰς τὸ ἀγγλικὸν προξενεῖον. ἡ δ' ἐπιτόπιος ἀρχὴ διαπραγματεύεται μετ' αὐτοῦ περὶ τῆς ἀγορᾶς.

ΣΥΜΜΙΚΤΑ

Μετάφρασις Ῥωσικοῦ ἔπους εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν.

— Ὁ κ. Νίστινσκη πρῶν διδάσκαλος τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης ἐν τινι γυμνασίῳ τῆς Ὀδησοῦ νῦν δὲ ἐν τῷ τῆς Ἀνάκλεβ, γινώσκων τὴν Ἑλληνικὴν τὴν τε ἀρχαίαν καὶ νεωτέραν μετέφρασε κατ' αὐτὰς μὴ εἰσέτι δημοσιευθὲν τὸ γνωστὸν ἱστορικὸν Ῥωσικὸν ἀρχαῖον ἔπος τὸ διηγούμενον τὴν ἐκστρατείαν τοῦ βασιλέως τῆς Ῥωσίας Ἰγωρος εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν ἐν ἑξαμέτροις ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν: «*Ἰγωρίας, ἡ Ἰγωρος στρατείας ἔπος ἐν ἑξαμέτροις ἐξ Ἀθηνησθεῖσα ὑπὸ Πέτρου Νίστινσκη.*» Ὁ φιλόμουσος οὗτος μεταφραστῆς

ἐπωφελήθη πολλοῦ πολλῶν ὁμηρικῶν φράσεων τοσοῦτων στενῶς συνδεδεμένων τῷ πνεύματι καὶ τῇ γλώσσῃ τῶν Ῥωσικῶν ἀρχαίων ἔπων. Ἴδου π. χ. τρεῖς στίχοι τῆς ἐν λόγῳ μεταφράσεως.

Ἄρα γε οὐκ ἀγαθὸν κεν ἔην, ἐρίηρος ἑταῖροι,
Νῦν δὲ ἰάλεμον ἐξάδειν ἐπέεσσι παλαιοῖς
Οὐλομένης στρατῆς Σθεντοσλαβίδαο Ἰγωρος;

Ὁ κ. Νίστινσκη γνήσιος Ῥώσος ἐκ Μικρῆς Ῥωσίας καταγόμενος ἐξέπαιδεύθη ἐν Ἀθήναις ἐν τῇ Ῥιζαρείῳ σχολῇ κατὰ τὸ 1861 ἤρξατο ἐκδίδων ἐν Ὀδησοῦ Ἑλληνιστὶ τὸν «Ἑρμῆν» οὗ ἡ ἔκδοσις μετ' οὐ πολὺ διεκόπη. Πρὸ τινων δὲ ἐτῶν ἐξέδωκε γραμματικὴν Ῥωσικὴν πρὸς χρῆσιν τῶν Ἑλλήνων.

* *

Ἀποκαλυπτῆριά ἐν Μόσχᾳ τοῦ ἀνδριάντος τοῦ ποιητοῦ τοῦ Πούσκιν. — Τῇ 6ῃ Ἰουνίου ἐπακηγορήθη καθ' ἅπασαν τὴν Ῥωσίαν μετὰ μεγίστης λαμπρότητος ἡ ἐορτὴ τῶν ἀποκαλυπτῆριων τοῦ ἀνδριάντος τοῦ δικαστοῦ Ῥώσου ποιητοῦ Α. Σ. Πούσκιν ὅστις καθ' ἃ ἄλλοτε ἐγράψαμεν ἐν τῷ *Παρθασῶ*¹ ὑπῆρξε καὶ φιλέλληνας. Ἡ ἐορτὴ διήρκεσεν ἰδίως ἐν Μόσχᾳ, ἔνθα ἰδρύθη ὁ ἀνδριάνς, ἐπὶ ἐξ ἡμέρας καθ' ὅτι ἡ Μόσχᾳ εἶνε ὁ τόπος τῆς γεννήσεως τοῦ ποιητοῦ. Κατὰ τὴν ἐορτὴν ταύτην παρήσαν οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς συγχρόνου Ῥωσικῆς δημοσιογραφίας καὶ φιλολογίας ἐν οἷς διεκρίναντο ὁ Τουργκιένεβ, ὁ Ἀζάκοβ, ὁ Ὀστρόβσκη, ὁ Δοστοιέβσκη κλπ. Πρόεδρος τῆς ἐπιτροπῆς τῆς ἐπὶ τῆς ἀνεγέρσεως τοῦ ἀνδριάντος ὑπῆρξεν ὁ πρίγκιψ Πέτρος Γεωργιέβιτς τοῦ Ὀλδεμβούργου ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως δ' ἐστάλη ἐπὶ τούτῳ αὐτὸς ὁ ὑπουργὸς τῆς Παιδείας Α. Σαμπούροβ. Κατὰ τὴν συγκροτηθεῖσαν συνεδρίαν τοῦ «*Συλλόγου τῆς Ῥωσικῆς φιλολογικῆς Ἐταιρίας*» («*Общество Любимцевъ Россійскогъ Словесности*») ἀνεγνώσθησαν ὑπὸ τοῦ δικαστοῦ Ῥώσου συγγραφέως Τουργκιένεβ προσφωνήματα ἀποσταλέντα αὐτῷ ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἐορτῆς ταύτης ὑπὸ τῶν δικαστῶν συγγραφέων Βίκτωρος Οὐγῶ, Ἀουεβῆχ, Τέννισον κλπ. Ὁ ἐπὶ τούτῳ ἀποσταλεὶς ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου τῆς Παιδείας ἐν Γαλλίᾳ ἀντιπρόσωπος αὐτῆς Λεζὲ κομίζων μετὰλλια ἀξιωματικῶν τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως εἰς τὰ μέλη τοῦ ἐν λόγῳ Συλλόγου κ.κ. Γιούριεβ, Τιχομρόβοβ καὶ Ρουμπινστεῖν ἀπήγγειλε τὴν ἐξῆς προσφωνήσιν Ῥωσιστῶ. «*Ἀποστέλλον τὸ Ἰπουργεῖον τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως ἀντιπρόσωπον αὐτοῦ ὅπως παραστῆ κατὰ τὴν φιλολογικὴν ταύτην πανηγυρίαν σκοπὸν εἶχε νὰ δείξῃ τὴν συμπάθειαν ἣν ἔχει πρὸς τὴν διανοητικὴν ἐν Ῥωσίᾳ κίνησιν καὶ νὰ ἐκφράσῃ τὸν ἐνθουσιασμόν αὐτοῦ ἐπὶ τῷ ἐνδόξῳ ὀνόματι τοῦ Πούσκιν. Τὸ ὄνομα τοῦ Πούσκιν εἶνε γνωστὸν ἐν Γαλλίᾳ ὡς καὶ τὰ τοῦ Γκαῖτε καὶ τοῦ Βύρωνος.*» Κατὰ τὴν ἐορτὴν παρήσαν καὶ οἱ ἀπόγονοι

¹ Παρνασσὸς τόμ. Γ', σελ. 159.

τοῦ ποιητοῦ, αἱ κόραι Μαρία Γάρτουγγ καὶ ἡ κόμισσα Ναταλία Μάρεβεργ καὶ οἱ υἱοὶ Ἀλέξανδρος καὶ Γρηγ. Πούσκιν ἐξ ὧν ὁ πρῶτος διωρίσθη τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ὑπασιπστής τοῦ αὐτοκράτορος πρὸς τιμὴν τοῦ ἐνδόξου αὐτοῦ πατρός.

* *

Συκοφαντία κατὰ τῶν κλασικῶν γλωσσῶν.— Κατ' αὐτὰς ἐξεδόθη διατριβὴ τις ἐν Πετρούπολει ὑπὸ τινος κ. Βλαδίμηροβ ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Αἱ κλασικαὶ γλώσσαι ἐν τῇ συγχρόνῳ ῥωσικῇ ἐκπαιδύσει.» Ἐν αὐτῇ ὁ ἀξιότιμος οὗτος Μοσχόβιτης καταφέρεται τῆς κλασικῆς ἐκπαιδύσεως ἐφ' ἣ διακρίνονται νῦν οἱ πλεῖστοι τῶν Ῥώσων. Ἀποδεικνύων ὅτι «ἡ ἀνθρωπότης μεγάλως ἐπροώδευσε ἐκ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἑλληνο-ῤωμαϊκοῦ κόσμου» εἰ καὶ ἀρνούμενος «τὸν ὑψηλὸν ἐκπαιδευτικὸν χαρακτῆρα τῆς κλασικῆς φιλολογίας διὰ τὸν χριστιανὸν ὁ συγγραφεὺς συγχρόνως πάσαις δυνάμεσι προσπαθεῖ νὰ καταδείξῃ τὸ σφαλερὸν τῆς δοξασίας ὅτι ἡ κλασικὴ σχολὴ εἶναι θῶραξ ἀπέναντι τοῦ μῆδενισμοῦ, ὕλισμοῦ καὶ ἀθεϊσμοῦ.» Τὸ ὑναντίον, λέγει, ἡ κλασικὴ σχολὴ μᾶλλον προδικθεῖται εἰς αὐτάς. Τί ἦτο ἡ ἔθνικὴ Ἑλληνο-ῤωμαϊκὴ θεολογία; Ἄθροισμα μύθων περὶ τῆς δεῖνα θνητῆς ἢ ἐπλησίαζεν ὁ Ζεὺς, μετὰ τίνος διήρχετο καὶ τίνα ἀπήγαγεν ὁ Ἀπόλλων κ.λ.π. Ποία δὲ ὑπῆρξεν ἡ θρησκεία τῆς τάξεως τῶν πεπαιδευμένων; Ὀλίγον τι καλλιτέρα τοῦ μῆδενισμοῦ καὶ ἀθεϊσμοῦ, διακρινομένη ἐν τῷ βίῳ ἐπὶ λαίμαργίᾳ καὶ ἀκολασίᾳ, καὶ ἀγνοοῦσα πάντα τὰ συμφέροντα. Μέχρι τίνος συμπερασματος ἔφθασεν ἡ κλασικὴ φιλοσοφία; Ἡ καλλιτέρα τῶν σχολῶν αὐτῆς ἡ στωικὴ ἠδυνήθη μόνον νὰ ἐξεύρῃ τὸν σοφὸν κανόνα ὅτι ὁ ἄνθρωπος δύναται νὰ ἐξέλθῃ τῆς ζωῆς ὡς ἐκ δωματίου πλήρους καπνοῦ. Ἡθικὴ ἀληθῶς χρηνοῦσα ἀτμὸν τῆ-συγχρόνῳ ἐπιδημίας τῶν αὐτοκτονιῶν! Εἰς τί συνίσταντο αἱ κλασικαὶ γλώσσαι τῆς Ἑλληνο ῤωμαϊκῆς φιλολογίας; Ἐν τῷ ἀγῶνι τῶν ἀναμνήσεων τῆς δημοκρατικῆς ἀνδρείας καὶ εὐμερείας μετὰ τοῦ ζυγοῦ καὶ τῆς πενίας τοῦ δεσποτισμοῦ». Περιττὸν νὰ προσθέσωμεν ὅτι ἡ διατριβὴ αὕτη ἢ συκοφαντοῦσα τὴν κλασικὴν παιδείου οὐδόλως ἐξετιμήθη.

* *

Παλαιὰ εἰκὼν τοῦ Σωτῆρος.— Ἐν Μόσχᾳ ἐν τῇ μητροπόλει τοῦ Κρεμλίνου τοῦ γνωστοῦ τούτου ἀρχαίου ἀνακτόρου τῶν Τζάρων ὑπάρχει πανάρχαιος εἰκὼν τοῦ Σωτῆρος Βυζαντινῆς ζωγραφικῆς τέχνης. Ἡ εἰκὼν αὕτη ἐγράφη κατὰ τὸν ἸΒ' αἰῶνα ἰδιοχείρως ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου Ἐμμανουήλ, ἐκομίσθη δὲ ἐκ Βυζαντίου εἰς Νόβγοροδ εἰς τὴν ἐκεῖ μητρόπολιν τῆς Ἀγίας Σοφίας ἐκεῖθεν δὲ τῷ 1476 ἔτει παρελήθη εἰς Μόσχαν ὑπὸ τοῦ μεγάλου δουκὸς Ἰβάν Βασίλιεβιτς. Ἡ εἰκὼν αὕτη παριστᾷ

τὸν Σωτῆρα καθήμενον ἐπὶ θρόνου μετ' ἀνεωγμένου Εὐαγγελίου ἐν τῇ ἀριστερᾷ. Καλεῖται ὑπὸ τοῦ λαοῦ μὲν *Κόρσουνοκαγῖα*. Ἐν ταῖς χρονολογίαις δὲ *Τζαρεγράτοκαγῖα* (Βυζαντινῇ).

* *

Συντέλεια τοῦ κόσμου.—Οἱ ἐν Σπράτοβ ῥώσοι αἰρετικοὶ ἀποκλυοῦστρον ἀποκαλούμενοι ὡς μὴ ἀναγνωρίζοντες τὸν κληρὸν, δοξάζουσιν ὅτι ἡ συντέλεια τοῦ κόσμου καὶ ἡ ἔλευσις τοῦ Ἀντιχρίστου θὰ συμβῆ ἀφεύκτως τὸ 1900 ἔτος. Καὶ ἐὰν δὲ μὴ ἐπέλθῃ εὐθύς, τότε, οφείλομεν ν' ἀναμείνωμεν αὐτὴν ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν.

* *

Οἰδίποδος διδασκαλία ἐν Ῥίγα.— Κατ' αὐτὰς ἐν Ῥίγᾳ τῆς Ῥωσίας (ἧς οἱ κάτοικοι ὡς γνωστὸν εἰσι γερμανικῆς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καταγωγῆς) ὑπὸ τῶν μαθητῶν τοῦ ἐκεῖ κλασικοῦ Ἀλεξάνδρουσκαγῖα γυμνασίου παραστάθη ἐπὶ σκηνῆς Ἑλληνιστὶ κατὰ τὸ πρωτότυπον ὁ «Οἰδίπους» τοῦ Σοφοκλέους. Αἱ ἐνδυμασίαι καὶ αἱ σκηναὶ παρεγγέλησαν διὰ τὴν παράστασιν ταύτην καὶ διεκρίνοντο ἐπὶ πλοῦτι καὶ καλλονῇ. Ἀπαν τὸ ἀκροατήριον ἐδείξατο τὴν πλήρη αὐτοῦ εὐκρέσκεϊαν, χειροκρατήσαν ἅπαντας τοὺς ὑποκριτάς, προσκαλέσαν δὲ τὸν εἰσηγητὴν τῆς ἐπὶ σκηνῆς παραστάσεως τῆς τραγωδίας ταύτης, διδάσκαλον τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς κ. Πραντζεβέ-τζκὴν, εἰς ὃν προσέφερε στέφανον. Πράγματι τὰ πρόσωπα τοῦ Οἰδίποδος, τῆς Ἰοκάστης, τοῦ Γεϊρεσία, τοῦ Κορυφαίου καὶ τοῦ ἱερέως ὑπεκρίθησαν μετὰ μεγίστης τέχνης. Οἱ χοροὶ τῶν Θεβαίων γερόντων ὡσαύτως λίαν καλῶς ἐξετελέσθησαν κατὰ τὴν μουσικὴν τοῦ Μενδελσῶνος. Τοσοῦτον δὲ ἐν γένει ἤρεσεν εἰς πάντας, ὥστε ἡ παράστασις αὕτη ἐπανελήθη μετὰ τῆς προσθήκης τῆς σκηνῆς τοῦ ἀποχαιρετισμοῦ τοῦ Οἰδίποδος μετὰ τῆς Ἀντιγόνης καὶ τῆς Ἰσμήνης.

* *

Προφητεία ῥωσικὴ περὶ ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως.—Ἐν Μόσχᾳ ἀνεφάνη ἐπ' ἐσχάτων μάγος προλέγων τὸ μέλλον τοῖς ἀπλοῖκοις Μοσχόβιταις σωρηδὸν ἐπισκεπτομένοις τὸν ἀγύρτην τοῦτον ὀνόματι Γάλσταμ. Ἀπάσαι αὐτοῦ τὰς προρρήταις, θεμελιοῖ ἐπὶ τῶν δύο ἀριθμῶν 7 καὶ 49 δι' ὧν τὰ πάντα ἀνευρίσκει. Μεταξὺ πολλῶν αὐτοῦ προφητειῶν παρεθέτομεν ὧδε τὴν μᾶλλον ἡμῶν ἐνδιαφέρουσαν ἣτοι τὴν περὶ τῆς κατακτῆσεως τοῦ Βυζαντίου. Ἐκτ' αὐτὸν ἢ ὑπὸ τῶν Ῥώσων κατάκτησις τῆς Κωνσταντινουπόλεως θέλει συμβῆ τῷ 2075. Ἴδου δὲ πῶς καταδεικνύει τοῦτο. Τὸ 2075 τῶν Χριστιανῶν ἀντιστοιχεῖ τῷ 1453 τῶν Ὀθωμανῶν. Τὸ ἔτος τοῦτο ὑπῆρξεν ὀλέθριον εἰς τὸ Βυζάντιον ἐπομένως οφείλει νὰ κα-

ταστή τοιοῦτον καὶ διὰ τοὺς τοῦ Μωάμεθ ὁπαδοῦς. Ἀπὸ τοῦ 1095 τῆς πρώτης ἐκστρατείας τῶν σταυροφόρων μέχρι τοῦ 2075 θὰ ἔχῃσι παρέλθει εἰκοσάκις 49 ἔτη. Ἀπὸ τῆς ἐκδιώξεως τῶν σταυροφόρων μέχρι τοῦ 2075 θὰ ἔχῃσι παρέλθει δεκαεξάκις 49 ἔτη ἀπὸ τοῦ 1389 (τῆς παρὰ τὸ Κόσσοβ αἰματηρᾶς μάχης) μέχρι τοῦ 2075 θέλουσι παρέλθει τετράκις καὶ δεκάκις 49 ἔτη. Περικιτέρω ὁ Γάλλοσταμ. ἀθροίζει σειρὰν γεγονότων κεχωρισμένων ἀπ' ἀλλήλων δι' ἴσων ἀποστάσεων ἐκ 249 ἐτῶν. Ἀπὸ τῆς τῶν σταυροφόρων καταλήψεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως μέχρι τῆς ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ Β'. κατακτήσεως αὐτῆς (1204—1453=249). κ.λ.π. Λαμβάνων τέλος τὸ ἔτος 1762 τῆς ἐπὶ τοῦ θρόνου ἀναβάσεως Αἰκατερίνης τῆς Μεγάλης προσθέτει 249 ἔτη καὶ πορίζεται τὸ 2011 ἔτος «ἔτος τῆς ἀνεξαρτησίας ἀπάντων τῶν Ἀνατολικῶν σλαύων», προσθέτει 249 ἔτη εἰς τὸ 1826 ἔτος ὅτε ἤρξατο ὁ κατὰ τῆς Περσίας νικηφόρος ἀγὼν ὁ κ. Γάλλοσταμ. καὶ εὗρεν οὕτω τὸ 2075 τ. ε. τὸ ἔτος τῆς ὑπὸ τῶν Ῥώσων κατακτήσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

* *

Οἱ ἐν Ῥωσσίᾳ κώδωνες. — Ἡ ἐν Ῥωσίᾳ τῇ τοσοῦτον διασήμεν καταστάσῃ ἐπὶ τοῖς παρμεγέθεσι καὶ πολυαριθμοῖς κώδωσιν εἰσαγωγὴ τούτων εἶναι ἀκούοντως ἀρχαία. Τῷ 1066 ἔτει ὁ δούξ Βιτζεσλάβ, μετὰ τὴν κατάκτησιν τοῦ Νοβογροδ, ἀφῆρεσεν ἐκ τῆς μητροπόλεως Ἀγίας Σοφίας τοὺς κώδωνας. Ὁ ἱστορικὸς δημόσιος κώδων τοῦ Νοβογροδ ἀναφέρεται εἰσέτι τῷ ΙΒ'. αἰῶνι· περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΓ'. αἰῶνος ὁ ἡγεμὼν τῆς Γαλικίας Δανιὴλ οὐχὶ μόνον ἐπορίζετο ἐκ Κιέβου κώδωνας διὰ τὸν ἀνεγερθέντα παρ' αὐτοῦ κῶν ἐν Χέλμη, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς οὗτος κατασκευάζε τοιοῦτους. Ἐν τῷ ἐκκλησιαστικῷ κώδικι ὁ κώδων ἀποκαλεῖται «καμπάν»· ἑλλείπει κωδῶνων μετεχειρίζοντο τὰ «μπιλὰ» ἢ «κλεπλά» ἤτοι τὰ ἐν Ἀνατολῇ *σήμαντρα*. Οἱ κώδωνες αὐτοὶ πολλάκις ἐν Ῥωσίᾳ κατασκευάζοντο λίθινοι, τοιοῦτος δὲ μέχρι τοῦδε ὑπάρχει ἐν τῇ ἱστορικῇ Σολοβέζκαγι μονῇ.

Περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΔ'. αἰῶνος ἐν Μόσχᾳ ἐγένετο ἡ πρώτη ἀπόπειρα κατασκευῆς κωδῶνων ὁ τεχνίτης Μπορέσκο κατασκευάζεν ἐνταῦθα τῷ 1342 ἔτει κώδωνας διὰ τὰς ἐν Μόσχᾳ καὶ Νοβογροδ ἐκκλησίας. Περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΒ'. αἰῶνος ἐν Μόσχᾳ ἰδρῦθη χυτήριον ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους Φεσραβέντη ἔθθα κατασκευάζοντο κώδωνες καὶ τηλεβόλα· ἐκεῖ κατώκησαν οἱ Βενετοὶ Παῦλος Δεδίσις, Πέτρος καὶ Ἰάκωβος. Τὸν ΙΓ'. αἰῶνα ἕνεκα τῆς ὀλονέν πολλαπλαζομένης ἀνάγκης τῶν κωδῶνων ἤρξαμεν καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐργοστασίων. Νῦν οἱ τῆς Μόσχας κώδωνες θεωροῦνται οἱ ἀριστοὶ ἐν Ῥωσίᾳ, ἐκτὸς δὲ τῆς Μόσχας ὑπάρχουσιν ἐργοστάσια κωδῶνων ἐν Βορονέζ, Βαλχάτι, Κοστρομᾶ καὶ Γενισίσκ.